Українська Асоціація релігієзнавців

«РУССКИЙ МИР» КИРИЛА НЕ ДЛЯ УКРАЇНИ

ЗБІРКА НАУКОВИХ СТАТЕЙ

За редакцією професора А. Колодного

Київ – 2014

ISBN 978-966-02-7167-8

«Русский мир» Кирила не для України. Збірка наукових статей.
За редакцією проф. А.Колодного. – К.: УАР, 2014. – 340 с.

Збірка «Русский мир Кирила не для України» вміщує релігієзнавчі статті, в яких наголошується на згубності для України та українства російсько-імперського підтексту обстоюваної главою Церкви Московського Патріархату Кирилом концепції, якою виправдовуються вияви збройної фашистської агресії Московії на терени України. Розкриваються особливості Українського Східного обряду і Українського Православ'я, які роблять несприйнятливими для них устремління «русского мира», які при його прийнятті, зрештою, призведуть до зникнення України як незалежної держави і українців як самобутнього народу. Тоді не звучатиме майданівське «Ще не вмерла Україна…». Проте віримо в те, що в шинному багатті Майдану згоріла як ідея нової Російської імперії, так і «русский мир» Кирила. Україна матиме свою єдину Православну Автокефалію. Збірку можуть використати всі ті, хто протистоїть в Україні імперсько-колонізаторській агресії з боку Московського Патріархату та його поплічників в Україні із середовища УПЦ МП і недавніх вищевладних структур України – ворогів самобутності титульної нації.

Редакційна колегія:
доктори філософських наук А.Колодний, П.Павленко, О.Саган, Л.Филипович, В.Шевченко.

Друкується
за спонсорської підтримки
о. Івана Шевціва

© Українська Асоціація релігієзнавців, 2014.
© Автори статей.

ЗМІСТ

Передмова редактора. …… 5

Розділ перший.
ВІД МОРДВИНА ДО ВЕЛИКОРОСА.

1. Православ'я на конфесійній карті сучасної Росії. ……... 14
2. Релігійне і національне в суспільному бутті Московської Патріархії. ... 20
3. Московсько-православна цивілізація та її сліди в Україні. ……... 31
4. Україна: національна ідея і церковне питання (рос.)…….. 49
5. Патріарх Кирило й Україна: передісторія «русского мира». …… 54
6. Патріарх Кирило – ідеолог і конструктор нинішнього стану Православ'я України. ……... 60
7. Перший візит Кирила в Україну в контексті рефлексій УПЦ Київського Патріархату. ……... 64
8. Візит московсько-православного колонізатора. …….. 74
9. Реакція політичних сил України на візити Кирила до України. ……. 78

Розділ другий.
ПРИРОДА КОНЦЕПЦІЇ «РУССКОГО МИРА»

1. Московська Патріархія як офіційний провідник ідеології «русского мира». …… 89
2. «Русский мир» як російсько-православний проект глобалізації пострадянського простору. ……... 97
3. Воскресіння Сталіна і відродження сталінізму. …….. 105
4. «Русский мир» добрався і до Кремля (рос.). ……... 108
5. Співдруг Кирила о. Чаплін погрожує військовою агресією, Августин його підтримує. ……. 111
6. Гуманітарно-політична експансія Росії на українських теренах. ……... 115
7. «Русский мир» як ідеологема сучасної російської ідентичності: український контекст. ……... 124
8. Культурна протидія експансії «русского мира». ……. 133
9. Московська вигадка «русского мира» розбивається в Україні об Київський Патріархат. …….. 137
10. «Русский мир» і цінності Північного Причорномор'я. ……... 147

Розділ третій.
УКРАЇНА І УКРАЇНСЬКЕ ПРАВОСЛАВ'Я ДАЛЕКЕ ВІД «РУССКОГО МИРА»

1. Дм. Павличко. Встала Мати-Україна. Підбірка поезій. …….. 149
2. Український Східний обряд далекий від «русского мира». ……... 166
3. Православ'я України: контекст історії і сьогодення. …….. 184
4. Українське Православ'я як культурно-історичний феномен. …… 192
5. Національна Церква в контексті самовизначення українством. …… 204
6. Українська мова – вияв рідної християнськості українця. ……. 212
7. Хронологія нищення Московією української мови. ……... 218
8. Релігія в контексті українського духовного і національного відродження. ……. 231
9. Українська Помісна Православна Церква: проблеми і прогнози конституювання. ……... 244

Розділ четвертий.
РЯТУЙМО УКРАЇНУ ВІД «РУССКОГО МИРА»

1. Свою історичну біографію Україна має писати сама. …… 266
2. Колонізація України під опікою Московського Патріархату. …… 270
3. Релігія і національна безпека України. …… 275
4. Останній шанс України! ……... 278
5. Плекаймо свою незалежність! ……. 283
6. «Рятуймо Україну!». ……. 287
7. Українську Україну треба боронити! ……... 289
8. Україні – ЄДИНУ Українську Православну Церкву. ……. 293
9. Україні СВОЮ Помісну Православну Церкву (рос.)…….. 295
10. Православним України Помісну Церкву. …… 300
11. Конфесії в контексті національного поступу України. ……... 303
12. Іван Мазепа – борець за Українську Церкву. …….. 306
13. Європа: матеріалізація привидів. ……. 309

Післяслово. Шевченко в його вболіванні за Україну. ……... 315

▪ Автура збірки. …… 339

ПЕРЕДМОВА РЕДАКТОРА

Свого часу поет писав: «На Майдані коло церкви революція іде». Нині, лише на двадцять третьому році нашої незалежності – як це не дивно, а водночас і сумно - ми переживаємо дні Української національно-визвольної революції, саме Української, і саме визвольної. *Української* – бо до цього у всі роки незалежності суспільні процеси на наших теренах були далекі від намірів утвердження української України, *визвольної* – бо ж нині стоїть завдання зрештою звільнитися повністю від добровільно прийнятих в Переяславі українцям ще 360 років тому Богданом Хмельницьким московських лабет-ланцюгів. За це йому в царські часи спорудили в Києві пам'ятник. І нічого дивного в тому не буде, якщо в невдовзі Московська Церква проголосить його святим. То ж історикам варто, слідуючи за думками Тараса Шевченка, провести переоцінку значимості для історичної долі України цієї постаті. Вона загалом з наступної нашої історичної перспективи – згубна!

Радянський Союз розпався, але не зник. Його в Україні у різний спосіб реанімували протягом понад двадцяти років потомки російських колонізаторів, що віково осіли на «освоєних» ними українських теренах, а ще й постарілі комуняки із своїми сім'ями з мріями про «Союзу нерушимый». То ж ми донині при державній незалежності жили за умов антиукраїнської окупаційної влади. Майдан вважає, що змінити її може тільки революція, на що він і пішов.

Характерною особливістю нинішнього часу є те, що до участі в процесах національно-визвольної боротьби в різний спосіб прилучаються і *власне* Українські Церкви, а водночас і все більше молоде покоління українців, народжене чи виховане в роки нашої незалежності, в роки можливого спілкування його із прогресом світової цивілізації, а не лише з історично відсталою Росією. Українські Церкви – Київського Патріархату та Автокефальна, Греко- і Римо-Католицька - віддали в Києві свої храми для розміщення в них госпіталів, відпочинкових притулків майданівців-революцінерів. Священнослужителі їх були постійно на Майдані. Тут діяли їх польові храми. Мало місце навіть здійснення низки обрядових дійств. На Майдані відспівували вбитих слугами Януковича борців-героїв, яких всенародно названо Сваятими Небесної Сотні.

Державну незалежність, визнаємо це, завдяки прозорливості й кмітливості комуніста Л.Кравчука нам вдалося одержати безкровно ще в серпні 1991 року. Проте із оглядки на цю безкровність тоді нам не вдалося провести в країні належну люстрацію: залишилися в різних сферах владного життя чиновники колишнього режиму з їх симпатією до минулого, а то й з

прагненням в будь-який спосіб його реанімувати. Спритні комуністи-інтернаціоналісти швидко пристосувалися до нових умов життя, а приходьки – московські колонізатори чи ж їх потомки, наголошуючи на принципах демократизму, прилаштувалися до нової української дійсності й стали наголошувати на праві своєї рівності. І то є нахабство! Чогось українці, з різних причин осівши в Росії, говорять її мовою і не наголошують там на принципі двомовності, не наполягають на необхідності десь в суспільній сфері запровадити українську мову як державну. Навіть на ще колонізованих Московією історично українських теренах Кубані, Вороніжо-Курщини та ін. про їх неросійськість навіть не згадується. А тут, дивись, маємо вимоги ледь не до відокремлення і входження до Росії територій з домінуванням російськомовних колонізаторів. Особливо це проявилося в Криму, дек російська орда осіла на теренах кримсько-татарського народу. В народі за таких обставин кажуть: пусти свиню за стіл - вона й ніжки на стіл.

За умов визволення України від тривалої і згубної для українства московської колоніальної неволі, плюндрування всього українського, здобуту нею незалежність мали б сприйняти як належну підставу для утвердження в Україні українського, зокрема мови і культури, й члени тих національних меншин, які з тих чи інших причин опинилися на наших теренах, зокрема масово вигнані свого часу із країн Західної Європи євреї. Але цього не бачимо. Вони постають нині в Україні активними захисниками збереження слідів російського колоніалізму, прагнення законодавчо утвердити двомовність, це б то російськомовність, витіснити із ЗМІ і різних сфер культури та освіти все українське. Тут ми маємо своїми захисниками і однодумцями хібащо кримських татар. Їх терени також ще цариця Катерина примосковила, потім навіть силою виселила за межі рідної землі, а нині московські окупанти навіть прагнуть передати Крим територіально в лабета Російської держави, де їх чекає така ж доля, як героїчного народу Чечні. А ця доля визначається кагебістом Путіним - «мочить в сартире».

Після Л.Кравчука було десятирічне президентство Л. Кучми, який (і за те спасибі!), зрештою, прийшов до висновку, що «Україна – не Росія!». Хоч в роки владування В.Ющенка Україні вдалося дещо самоусвідомитися національно, піднятися на розбудову української Укураїни, відродити в дечому свою національну пам’ять (зокрема в подіях нашого історичного глуму, а не величі), але він, як президент, виявився бездарним у вирішенні соціально-економічних проблем країни, питань культурної розбудови. Уявивши себе «українським месією», Ющенко бездарно практично усунувся від керівництва країною, затіяв розчищення свого оточення від проукраїнськи налаштованих і державних, і громадських діячів, чим (а також опісля своїм «противсіховством») створив підгрунтя для своєї поразки, приходу в Україні до влади неукраїнського Президента і неукраїнського уряду. Завдяки підтримці олігархів В.Янукович національний стан України опустив до тридцятих років минулого століття, років сталінщини. Україна – єдина країна із колишніх союзних республік, яка не досягла рівня свого радянського

валового продукту, виробляє 86% продукції, які випускала в роки СРСР. Україножер і україноненависник Д.Табачник, посівши волею Росії з подання Януковича посаду міністра з освіти та науки і маючи всебічну довіру у своїй діяльності Президента, став винищувати національну пам'ять українців, підтасовувати під сусіда-колонізатора українську історію, гірше уварівців-валуївців обезцінив рідну мову українців, заміняючи її в різних освітніх сферах мовою того ж хижого сусіда. Та й в економіці країна в роки владарювання ганебного уряду так званих «проффесионалов» підійшла до стану дефолту.

Наголосимо, що на такі кроки четвертого президента з перших днів його влади благословляв і напучував предстоятель Православної Церкви сусідньої країни Кирило, відзнайшовши в особі вищих чинів державної влади України тих, хто сприятиме насадженню тут його проекту «русского мира». Патріарх зачастив своїми візитами в Україну, мав регулярні зустрічі з Януковичем, який при цьому майже протягом двох років не знаходив пару годин на зустріч із Міжконфесійною Радою Церков і релігійних організацій України, яка охоплює біля 90% релігійної мережі країни.

Всі ті чинники, які протягом десятиліть утримували Союз від розвалу, після проголошення Україною своєї незалежності, зникли. На теренах колишнього СРСР лишилася дві інституції цього призначення - Комуністична партія і Московсько-Православна Церква. Остання й нині у свій спосіб зберегла єдність поневолених Московією народів. Саме її, як зручний і нібито неполітичний засіб, вирішила використати Кремлівська влада В.Путіна з метою відновлення СРСР, збирання виокремлених колишніх республік Союзу до єдиного знаменника, яким постав пропагований Кирилом концепт «русского мира».

Проте Московський патріарх не врахував те, що українці мають свою давню християнську традицію, яка далека від ним визначених намірів за допомогою православ'я відродити зниклий Союз. У своїх прагненнях Кирило не зупинився на ідеї «Москви – Третього Риму», яка возвеличувала Росію, подавала її як останній етап у розвитку християнства, твердила, що спасіння світу належить богомобраному російському народу. На відміну від означеної ідеї кирилівська концепція «русского мира» прагне відзнайти щось спільне в історичному бутті народів колишнього Союзу, щоб на цій основі вибудувати «історичну Русь», до якої напочатках неодмінно мають входити Росія, Білорусь і Україна, а зрештою - і всі території, населені російськомовними, переважно потомками московських колонізаторів і пристосованими для служіння останнім нацменшинами.

Свого союзника в реалізації «русского мира» в Україні Кирило одержав не тільки в особі значної кількості єпископату і Синоду УПЦ Московського Патріархату і владних структур регіоналів, а й серед, як тепер говорять, православних комуністів Петра Симоненка. Проте Європейські орієнтації України прийшли в протиріччя із кирилівським прагненням з насадження «русского мира», розбудови якоїсь «святой Руси» чи «исторической Руси». Приходиться визнати, що, як духовний наставник Януковича, він

безпосередньо причетний до тієї раптовою переорієнтації влади нашої країни з Євросоюзу на Митний, яка з'явилася у Президента України після нашіптувань навіть не Путіна, а московського владики, що навідувався до нього. Відтак Кирило причетний до породження того невдоволення українців владою, яка вивела їх на Майдан. І якщо всі діючі в Україні конфесії практично виступили із засудженням свавілля влади, побоїща протестувальників після зради останньою орієнтацій на Європу, то від Московсько-Православної Церкви України, точніше її Предстоятеля митрополита Володимира і його близького оточення, ми почули лише заклики до мирного вирішення конфлікту, здолання зла, а не визнання все ж доцільності європейського вибору країни. Ієрархи, клір та й мирянство Сходу, Півдня і Криму, біляцерковні структури УПЦ МП виступили взагалі із засудженням як євроорієнтації країни, так і Майдану, зрештою із виправданням міліцейського свавілля, яке призвело до кровавих жертв, жорстокого і кровавого побиття людей. Намісник Києво-Печерської Лаври митрополит Павло при цьому навіть порівняв В.Януковича з Ісусом Христом і висловив повну підтримку його діяльності. На кшталт заклику «За Родину! За Сталина!» серед антимайданівців звучало російськомовне (а відтак колонізаторське) гасло «За Родину! За Януковича!». А батюшка Московсько-Православної Церкви України Андрій Ткачов навіть розмістив в Інтернеті таке прокляття: «Я молюся, щоб Господь вселив страх і трепет у серця і кістки бунтівників. Щоб Бог послав їм хворобу в будинок і на вулиці, страх на вулиці і страх у будинок, щоб вони спокою не мали, щоб зжерли одне одного. Нехай гад зжере гада – я про них не шкодуватиму. Це – страшні вороги нашого майбутнього і старшні вороги сьогоднішнього, справжнього. Влада у нас, звичайно, така, що інколи варта осуду, але сьогодні це треба забути».

Обстоюючи необхідність відродження якоїсь «історичної Русі», вибудови «русского мира» як нової єдності православних Росії, Білорусі та України, московсько-православні хочуть, щоб ми залишалися, як слушно наголошує Катерина Щоткіна, «з ними в їхньому минулому, а не пішли туди, де ніхто не зв'язує стрілки годинника, у божевільній впевненості, що сам час від цього зупиниться». Далі знана журналістка пише: «Якщо вони щиро вірять у те, що ми «єдиний народ», то вони можуть щиро боятися, що завтра, саме так, Москва пробудиться. А Київ їм шкода втрачати – адже це їхня «купіль», їх «традиція». У плані «духовних скріп» ми їм потрібні. Але вони для нас – тягар. Якщо українська незалежність – та, яку вони досі вважають непорозумінням – вистоїть, зміцниться, тим більше, інтегруватиметься до Європи, питання про вихід УПЦ зі складу РПЦ виявиться всього лише питанням часу. Причому не надто далекого. Втрати «православної цивілізації» вже чималі – інтеграцію в ЄС почали православні Грузія і Сербія. Втрата України – це втрата будь-якої надії на свій власний «цивілізаційний проект». Тому так багато крику, розмахувань кулаками і бризкання слиною… Україну вони вже втратили. А разом із нею – надію на проект «Русский мир». Проект «Руссский мир» вони вбили тим же, чим і породили – великодержавними, імперськими мріями.

Такими смішними і недоречними в наш час» (Щоткіна Катерина. Час фріків // РІСУ. – 2014. – 1 лютого).

Ми глибоко переконані в тому, що входження в Митний союз – це було б смертю для України, яка після десь 360 років тяжкої московсько-колоніальної неволі зрештою здобула так довго очікувану і виборювану незалежність. Це поневолення було гіршим навіть від німецько-фашистського, бо ж йшлося з боку Московії не тільки про якесь матеріальне пограбування, розширення територій, а про знищення українського народу як нації. Московський колонізатор винищував в ув'язненнях на Соловках, Ладозі, в Башкирії чи в Сибірі інтелект українського етносу, цвіт української духовності. Він винищував мільйони українців на їх родючих землях голодоморами. Водночас Московія залишала на українських теренах мільйони своїх приходьків (бо ж де могли взятися в Україні росіяни, як не прийшовши сюди в минулому ззовні в ролі колонізатора).

Велика зграя їх потомків і зросійщених малоросів обстоює нині тут у нас двомовність, обгрунтовуючи це тим, що вони, дивись, тут народилися. Я при цьому говорю їм: «Народилися ви тут, але ж ваші батьки, діди чи прадіди прийшли колись в Україну як завойовники, загарбники, колонізатори». Зрозумілим є потяг цих росіян чи зросійщених до своєї історичної Батьківщини, її культурних виявів. Але якщо ви вважаєте себе частиною «русского мира», то не прагніть входити в нього з чужою, цебто нашою, українською землею, на чужих для вас землях. Придбайте квитки і їдьте на вже виголошене В Путіним запрошення до Росії, приєднуйтеся там до свого рідного, освоєння Сибіру (хоч і він не ваш), але їдьте тільки не з територіями рідними для українців. Залиште їх їм, бо ж їм нікуди виїздити: вони десь не мають своєї країни. Вони – дома, не чужинці на своїй землі! Тут слушними були міркування батька відомої актриси Ади Роговцевої, якого, як співробітника КДБ, направили в повоєнні роки для боротьби з бандерівцями в Карпати. Біжу я горами в пошуках бандерівців, розповідає він, і при цьому думаю, чого я тут, хто з місцевих селян мене сюди запрошував, а відтак чи потрібний я тут їм. То ж хай би хоч подеколи з'являлися подібні міркування у тих москвинів, які, опинившись на рідних для українців теренах, подумали, а чого ми тут.

Мені сподобався в цьому контексті коментар лідера кримських татар Мустафи Джемільова з приводу наміру росіян Криму віддатися Путіну. «Більше 80 відсотків нинішнього населення Криму – це переселенці із Росії і їх потомки, тобто люди, які, коли татар депортували, приїхали на їх землі і вселилися в їх будинки, освоїли Причорноморські береги. Природно, що вони тяжіють до своєї історичної Батьківщини, хочуть об'єднатися з нею. І ми це вітаємо: будь ласка, збирайте чемодани, купляйте квитки – і приєднуйтесь, тільки не з нашою Батьківщиною, вона ніякої вини не має. Але ті, хто вважає себе частиною *русского мира*, так не хочуть. Вони хочуть ввійти до складу Росії разом з чужою землею. Зрозуміло, що кримські татари категорично проти таких зазіхань на наше. Ми також прагнули вернутися з депортації на

історичну Батьківщину, але чомусь не говорили про необхідність воз'єднання тієї території, куди нас виселили, з Кримом, а взяли чемодани і поїхали». Слушна порада М.Джемільова. Зауважу принагідно, що єдиною проукраїнською спільнотою в Криму нині є саме татари, бо ж ті українці, а їх десь 20-25 відсотків населення Півострова, які з різних причин опинилися в Криму, переродилися тут в малоросів або ж стали хохлами і знаходять спільну мову з росіянами, оголошуючи себе членами якоїсь слов'янської спільноти.

Подібні сентенції проголошували майже повсемісно російськомовні «охоронці влади» з Антимайдану. Вони навіть національно себе не ідентифікували, говорили лише російською, це б то мовою вікового окупанта України. Один із таких крикунів у мікрофон кореспондента прямо заявив: «Мы – славяне Руси-Матушки!». То ж ганьба їм! У цьому контексті я радив би організаторам харківського так званого «українського фронту» Добкіну і Кернесу знайти дорогу до рідної їм ізраїльської землі і не висловлювати свої претензії на наші українські терени. Вони тут приходьки, а не господарі! Навіть Карл Маркс свого часу писав: «Якщо людина не знає мови народу, на землі якого проживає, то вона є або гостем, або найманцем, або ж окупантом».

Не стану тут давати своє бачення якось укоріненої думки, що українці і росіяни – братні народи. Краще мене це сказав відомий російський журналіст Володимир Варфоломеєв: «Звитчайно, ніякі ми з українцями не брати. Я не про теплі щирі почуття, які багато хто з нас взаємно одне до одного має. Я про поширену маячню, яку протягом століть старанно нав'язували поети, державні діячі та різного роду вчені мужі про два нібито братні народи. Та подивіться сьогодні на українців і росіян, на Київ і Москву і скажіть: чи багато у нас спільних рис? Якщо чомусь, випадково, в одному гнізді виростуть орел і пінгвін, хіба вони через цю вимушену близькість стануть братами? Один, щойно підросте, гордо злине в небо, відвойовуючи собі право на вільний політ, а другий і далі боязко ховатиметься серед круч. Така їхня природа. Ми з українцями, хоч теж за різних часів пожили під одним дахом, який іноді й будували спільно, є навіть не зведені брати, а, здається, зовсім чужі люди. З різними генами. З різною історичною пам'яттю. І, мабуть, із цілком різним майбутнім» (Варфоломеєв Володимир. Росіяни й українці – не брати // Газета по-українські. – 2014, 25 лютого. – С. 14).

Звезене до Києва до Антимайдану із Сходу і Півдня України «сміття Москви» із радістю перебувало в тенетах промосковських ілюзій. Знаючи істину, вони не прагнули б туди, де, за словами російського прозаїка І. Шмельова, живе «народ, який ненавидить волю, обожнює рабство, любить ланцюги на своїх руках і ногах, - брудний морально, готовий у будь-який момент пригнічувати всіх, вся і все».

Визнаємо на основі прискіпливого аналізу уроків історії України (а для мене – і власного життєвого досвіду), що московське колонізаторство далеко гірше від німецького в роки Другої світової війни, бо ж останні не вимагали від нас позбудися своєї національної душі, вони не винищували духовний цвіт нашої нації, нашу інтелігенцію, не морили нас голодоморами і не вивозили

кудись, як то Московська влада – до Сибіру чи на будівництво БАМу або освоєння Цілини і Центрального Нечорноземля, заселяючи водночас своїми переселенцями наші українські терени. Німець вдовільнявся насамперед «млеком, яйком, м'ясном».

То ж **мала б Росія публічно вибачитися перед Україною, практично перед кожним українцем за все те зло, яке коїла вона нам протягом 360 років колонізації**. ***Вибачитися!!!*** У моєї бабці по матері було 14 дітей. Шість з них угроблені в роки Голодомору. В роки війни Московії з Німеччиною загинули батько, брат, дід, дядько. З болем в серці згадую своє босоноге дитинство, злидні життя…

Відтак Майдан тим, що повстав за збереження нашого Європейського вибору, в такий спосіб відкинув кирилівську ідею «русского мира», ідею нової колонізації України під московсько-православними знаменами, виступив за наше українське відродження. Але визнаємо те, що кирилівців в Україні ще багато. Це – наші хохли і малороси. Під вигаданим поділом православ'я України на канонічне і неканонічне РПЦ оббріхує власне Українські Православні Церкви - Київського Патріархату та Автокефальну, прагне всіляко протистояти діяльності в країні на якихось нібито московських «канонічних територіях» католицьких і протестантських Церков, а тим більше – нехристиянських релігійних спільнот. Дійшло до того, що януковичівська влада вирішила навіть скористатися щодо Української Греко-Католицькоі Церкви сталінським досвідом 1946 року і відзнайти в 2013 році привід для заборони діяльності церковної спільноти, яка має величезну заслугу у збереженні українства, нашої солов'їної мови, розбудові «рідної хати».

На Майдані були представники мусульманських та іудейських спільнот, роздавали свої листівки рідновіри. Чому підтримали Майдан мусульмани? Та тому, що за фактами протидії їм в діяльності на їх батьківських землях в Криму вони бачуть те, до чого зрештою призведе поразка Майдану і утвердження ідей «русского мира» на їх рідних теренах. Не рахуючись з волею корінного народу Криму російський колонізатор знову прагне загнати його в нову «тюрму народів».

В цій «тюрмі» народи забувають себе. Знайдіть хоч десь в промовах Патріарха Кирила згадку про своє мордовське коріння, про долю його рідного народу. При цьому він всіляко прагне відшукати спільне коріння українців з московитами і білорусами, щоб умертвити і їх в якомусь «русском мире». До чого це призведе, свідчить доля білорусів, які фактично вже забули свою рідну мову. Ще 50 років тому, під час зустрічі в Біловежській Пущі з відомим білоруським поетом Максимом Танком, він із сльозами на очах сказав мені: «Немає, Толя, Білорусі, немає». Я не бажаю колись комусь так казати про Україну. Майдан засвідчив, що вона «ще не вмерла». І не вмре: «Душу й тіло ми положим за нашу свободу!».

Нині і євреї згадали ті єврейські погроми, які мали місце в царській Росії. Тут вартою уваги буде думка єврейського підприємця Валерія Пєкаря щодо недопущення ігнорування євреями тих процесів, які відбуваються нині в

Україні. «Феномен націоналізму чомусь викликає винятково негативні асоціації у багатьох євреїв, - зауважує він. - Але ж саме завдяки єврейському націоналізму – сіонізму – існує Держава Ізраїль. І, визнаючи єврейський націоналізм як право євреїв жити в своїй кравїні, ми не можемо не визнавати аналогічні права за іншими народами… На кожний народ покладена своя неповторна місія, і держава потрібна йому для виконання цієї місії. Тому український націоналізм бачиться мені як позитивне явище: народ і країна вибираються із середньовічя, із ланцюгів імперії. І розпочинають рух до модернізації. Цей рух призведе зрештою до формування української політичної нації, де всім громадянам України, незалежно від їх етнічного походження, будуть гарантовані захист, справедливість і право на розвиток» (Пекарь В. Евреи, революция и «Слава Україні!» // Хадашот. – 2014. - №1).

В означеному контексті слушно звучать для нас, українців, слова відомого журналіста Віталія Портникова: «Я - єврей! В трьох годинах від Києва є країна, в якій я завжди відчував себе дома - і в своїх дитячих мріях, коли двері держави Ізраїль були закриті для нас радянським режимом, і коли я одержав зрештою право на побачення з домом своїх батьків. Я не бачу собі якогось іншого світу без України, але я не уявляю його і без Ізраїлю… Мій народ жив без національного уряду 2000 років – так, це були роки великого духовного піднесення, але це були і роки приниження, зневаги і смерті. Саме тому я – визнаю це чесно – не розумію українців. Адже у них, окрім України, нічого іншого немає і не буде. Не розбудують вони її, втратять – і навіки стануть прислугою в чужому домі (навіть на своїй землі), як уже були практично всі роки свого національного існування аж до 1991 року… Хіба немає розуміння того, що саме в цій країні – і в жодній іншій – полягає їх майбутнє і перспектива їх дітей і внуків? Перспективи не просто багато жити і ситно їсти, а відчувати себе людиною» (Портников Виталий. Вы ж украинцы? // Українське релігієзнавство. - №67. – С. 204-205).

Відтак, поставши проти Митного союзу, за європейський вибір країни, українці цим водночас повстали і проти згубного для них кирилівського «русского мира». То ж не даремно рупор південно-східних єпархій політизовані біляцерковні об’єднання та білямосковсько-православна преса («Мир», «Начало», «Новороссийский курьер», «Триединая Русь» та ін.) так галасливо несприймали український рух в Європу. Майже щотижня до зрадницького ганебного вчинку Януковича у Вільнюсі по Києву й інших обласних центрах швендяли кимось оплачувані хресні ходи під прапорами Росії, з портретами-іконами російського самодержця Миколи ІІ і з гаслом «Россия, Украина, Белорусь – это святая Русь».

Незважаючи на всі ці антиукраїнські акції, Майдан засвідчив правомірність і сучасність слів нашого гімну «Ще не вмерла Україна». Майданівці очікують того, коли «зникнуть наші воріженьки». А їх, щедро оплачуючи, регіонали ешелонами звозили до Києва, формуючи свій Антимайдан. Прислухаючись до казаного там, чогось не чую серед антимайданівців українську мову. Відтак Антимайдан – то збіговисько

неоколонізаторів, збіговисько тих, хто виступає за входження України в той імперський проект «русского мира», за несприйняття якого московсько-православні батюшки піддають українців прокляттю. А в Харкові далекі від української нації, питоменного народу України Добкін і Кернес творять якийсь «Український фронт». Творили б вже його за своєю національною належністю, не користалися словом «український», бо ж українці до цього «фронту» не мають ніякого відношення. Зауважимо тут принагідно, що навіть якщо б владі пощастило розігнати Майдан (сили були явно не рівні), цим вона не знищила б українство, не вирвала б із українців їх національну душу. Таке вже було і з далеко гіршими наслідками. З часом ми проснимося знову і, навчені досвідом, все ж прийдемо до доріг прогресу світової цивілізації, а не московської злиденності, московської середньовічної пітьми.

На Майдані постійно чути заклик: «Слава Укрaні!» і відповідь: «Героям слава!». За кирилівським «русским миром» воїни ОУН-УПА є «зграєю розбійників», Мазепа – зрадником, Петлюра – бандитом, Бандера – фашистом… Героїв Майдану, які в мороз і дощ, за некомфортного буття і постійного очікування можливої смерті стояли на барикадах, недавні провладні чиновники і так звані правозахисники називали фашистами і бандитами. Ці побрехеньки не заслуговують на деталізоване спростування і розкриття гучного на Майдані заклику «Банду геть!». Таким наклепникам відповімо словами Тараса Шевченка: «Брешеш, людоморе! За святую правду-волю розбійник не стане!».

Український народ проснувся від історичної сплячки до історичної творчості. Він вже не прийме за своє кирилівський «русский мир». Його правда і сила, за словами поета, «ніким звойована ще не була». І тут слушно звучать слова учасника Майдану Василя Кольчугіна: «Ненависні круки, // омерзенною владою скормлені, // не затьмарити вам // наші зорі ясні! // Ще ніколи народ мій // не був упокорений // бездуховною зграєю // ниць людців».

Наш збірник присвячений не тільки викриттю кирилівського «русского мира», а й утвердженню думки про самостійний слід українства в світовому християнстві, його праві на свою Помісну Християнську Церкву. Характерні риси Українського Православ'я надто далекі від того, що характеризує Московську чи Константинопольську православність. Відтак *кирилівський «русский мир» - не для України*. Не для України також входження в Митний союз – новий неоімперський задум Кремля.

Проте, говорячи про православні Церкви України, важливим є не тільки назвати якусь Церкву *українською*, а й орієнтувати її на вбирання нею всього того, що характеризує *власне* українськість православ'я. Саме в цьому полягає процес українсько-національного відродження Православ'я. Але насамперед слід провести *деоросіянення* діючих в Україні Православних Церков, а вже опісля – їх *українізацію.*

Професор А.Колодний

РОЗДІЛ ПЕРШИЙ

ВІД МОРДВИНА ДО ВЕЛИКОРОСА

1.1. Православ'я на конфесійній карті сучасної Росії
(К.Вергелес, Л.Филипович)

Православ'я як особлива релігійна система впливає на всі сфери життя суспільства, у якому воно функціонує, водночас й суспільство впливає на різні наявні в країні конфесії, формуючи специфічні їх риси. Саме тому, щоб зрозуміти сучасне Російське православ'я як детермінанту етно-національної самоідентифікації росіян, потрібно визначити роль Російської Православної Церкви у сучасному російському суспільстві.

Російська Федерація територіально знаходиться в Європі і в Азії, нині є найбільшою за своєю площею в світі державою. Таке географічне положення формує специфічне етнічне, культурне, економічне та політичне середовище, у якому злилися риси, з одного боку, європейської цивілізації, а з іншого – азіатської. Саме тому сучасне російське суспільство характеризується нібито демократизмом, капіталістичною економікою, вільнодумним світоглядом, персоналізмом, що характерно для європейців. Проте всі ці риси переплелися тут з тоталітаризмом, традиційною економікою, колективізмом. Ці специфічні характеристики двох великих цивілізацій (умовно назвемо їх східною та західною), поєднуючись в духовному, економічному та політичному житті Росії, породили специфічну, багатошарову, різнопланову, світоглядно плюральну систему архетипів російської культури. Не даремно саме на теренах Росії в свій час виникла течія євроазійства, прихильники якої гостро відчували межовість російської ментальності. Відтак в духовному розрізі Росія нині є дуже складним, строкатим утворенням, що не підлягає повністю ні під європейські, ні під азіатські закони існування суспільства.

Строкатість суспільства сучасної Російської Федерації призводить до плюралізму релігійного життя. Незважаючи на те, що в більшості офіційних джерел наводяться дані, згідно яких православних в Росії нині від 80 до 90 % її населення, насправді, як слушно зауважує професор Т.С. Георгієва, скільки в Росії віруючих або воцерковлених, точно не знають навіть лідери релігійних організацій. Називають цифри, які найчастіше виходять із етноконфесійного принципу: будь-який росіянин

вважається православним, а татарин – мусульманином [Георгиева Т.С. Культура повседневности: русская культура и православие. – М., 2008. – С. 361].

Аналізуючи конфесійну карту Росії, варто відзначити, що тут є послідовники всіх світових і національних релігій, а також стародавніх політеїстичних релігій і сучасних неорелігій.

З початку 1990-х рр. динаміку релігійності відстежують, систематично проводячи опитування, Всеросійський центр вивчення громадської думки (ВЦИОМ), а з 2002 р. – Соціологічний центр Ю. Левади, який виокремився з нього, Інститут соціально-політичних досліджень (ІСПІ) РАН, де є сектор соціології релігії; центр "Релігія в сучасному суспільстві" Російського незалежного інституту соціальних і національних проблем (в даний час - Інститут комплексних соціальних досліджень РАН). Протягом 1991 - 1999 років в Росії здійснювався дослідницький проект "Релігія і цінності після падіння комунізму" як частина програми з вивчення Росії і Східної Європи. Разом із загальноросійськими опитуваннями проводилися локальні дослідження в Москві, Санкт-Петербурзі, Пермській і Ярославській областях, Ханти-Мансійську і Ямало-Ненецькому автономних округах, в деяких інших регіонах країни.

Згідно з результатами соціологічних досліджень вищезгаданих інституцій, при всьому розкиді їх результатів, кількість людей, з більшою або меншою визначеністю тих, що відносять себе до віруючих, протягом 90-х років зростало і до кінця століття склало від 70 до 74% дорослого населення країни. Правда, за останніх 3-4 року намітилася певна стабілізація рівня релігійності, що, можливо, свідчить про вичерпання резерву її подальшого зростання [Гараджа В. И. Социология религии. – М., 2005. - С. 327-328].

За даними Всеросійського центру вивчення суспільної думки (ВЦИОМ), більшість росіян - 73% - вважають себе послідовниками православ'я, 6% населення є мусульманами, 3% росіян заявляють, що є віруючими, але не належать до якої конкретної конфесії, 11% самоідентифікують себе як невіруючі [Русская православная церковь и национальная идея: потенциал и проблемы // http://www.rusrand.ru/news/news_121.html]. Але дослідження, проведені в рамках програми Міжнародного соціального проекту (ISSP – Internatoinal Social Survey Programme), яка була започаткована в 1984 році університетським центрами Німеччини, США, Великої Британії та Австралії, показали, що 50 % респондентів, опитаних у Росії, в 2007 році відповіли, що не відносять себе до жодної з конфесій, тобто є невіруючими [Див.: Паращевін М. Релігія та релігійність в Україні. – К., 2009. – С. 13].

За даними Всеросійського центру вивчення суспільної думки, релігія найчастіше виступає для росіян як національна традиція, віра предків (у 2008 році таких було 39%). Майже кожен четвертий (26%) вважає релігію

явищем моральним, що сприяє утвердженнюю етичних норм. Для кожного п'ятого (21%) - це частина світової культури та історії. 17% вважають релігію особистим порятунком, спілкуванням з Богом. Кожен десятий прирівнює релігію до дотримання релігійних обрядів і участі в церковному житті, 7% – до забобон. Таке ставлення до релігії призводить зрештою до поверхової релігійності, що, в свою чергу, засвідчується оцінками експертів, на думку яких відсоток воцерковлених православних в Росії дуже низький і складає не більше 2-3 % [Русская православная церковь и национальная идея: потенциал и проблемы // http://www.rusrand.ru/news/news_121.html].

Цікавою є позиція невоцерковлених людей, 55% яких, згідно з вищезгаданими дослідженнями ВСЦИОМ, виступають за державну перевагу РПЦ, обумовлюючи це тим, що Президент не обов'язково повинен бути віруючим, але повинен поважати Церкву і допомагати їй (45%). Лише 34% респондентів вважає, що державна влада повинна ставитися рівновіддалено до всіх конфесій [Русская православная церковь и национальная идея: потенциал и проблемы // http://www.rusrand.ru/news/news_121.html].

Характерною рисою Православної Церкви Московської Патріархії є те, що її адептами є не лише громадяни Росії. Свої права вона заявляє і на православне населення так званої „канонічної території". Саме тому, Російська православна церква нині є найбільшою релігійною організацією на пострадянському просторі, її парафії існують в більше 50 країнах світу. Але точно оцінити кількість віруючи РПЦ неможливо. Адже сама РПЦ в Статуті називає своїми прихожанами всіх, хто сповідує православ'я та живе на землях її „канонічної території" [Устав РПЦ // Русская церковь на рубеже веков: Юбилейный архиерейский собор Московской патриархии. – СПб.: Царское дело, 2000. – С. 18].

З юридичної точки зору, як наголошує російський дослідник М.Мітрохін, в Росії трохи більше 100 тисяч прихожан РПЦ, що входять в приблизно в 11 тисяч громад. Єдиним місцем, де гарантовано фіксуються персональні дані на конкретних віруючих Церкви, є списки парафіяльної ради, які подаються в регіональний підрозділ Міністерства юстиції РФ для реєстрації общини [Митрохин Н. Русская православная церковь: современное состояние и актуальные проблемы. – М., 2006. – С. 36].

Взагалі ж на всьому пострадянському просторі досить низька релігійна культура. Точніше - існує феномен „розмитої" релігійності, коли люди, що визначають себе як православні, не лише роками не ходять до храму, але навіть не хрещені. Згідно із всеросійським опитуванням, 53 % опитаних ніколи в житті не причащались, 6 % нічого не знали про це, 17 % причащались лише в дитинстві і лише 4 % причащалися місяць або менше тому [Каргина И. В. Самоидентификация верующих: социальная мотивация // Социс. – 2004. – №1. – С. 45-53].

На думку російського дослідника М.Мітрохіна, більше половини населення Росії вважає себе православними, але 2-4 % з цього числа регулярно відвідує храми, виконують обряди, читають релігійну літературу, тобто є «воцерквленими», а тому можуть вважатися прихожанами РПЦ. В церкві цю категорію людей називають воцерковленими віруючими. Всі категорії віруючих, що не належать до духовенства і воцерковлених й відвідують храм епізодично, в церкві називають „захожанами". Частіше всього ці люди справді відвідують храм, але лише для того, щоб поставити свічку перед однією-двома „потрібними" іконами і після цього вийти, не виявляючи особливого інтересу до літургії [Митрохин Н. Русская православная церковь. – С. 38].

Відтак і дослідники, і навіть самі церковні ієрархи визнають те, що вплив РПЦ в самій Росії не великий, а в масштабах країни вона має мізерну кількість своїх парафіян - від 3 до 6 млн. На „канонічній території" – в Україні, Білорусі, Молдові - вплив цієї Церкви навіть більший, ніж в Росії, але тут додаються проблеми поєднання релігійної і етнічної ідентичностей, що часто призводить до релігійних, навіть політичних конфліктів. В інших країнах, де існують парафії Московської Патріархії, зокрема в Англії, Франції, Чехії та ін., етнічний фактор для прихожан, які часто є росіянами за національністю, можливо, важливіший, ніж релігійний, а тому вони тут є постійними прихожанами „Російської церкви". Проте ці віряни складають дуже невелику частину загальної кількості населення цих країн при наявності тут біля 800 парафій, а тому великої ролі не відіграють у становищі Російської Православної Церкви.

Як зазначає М. Мітрохін, в етнічному плані в Церкві переважають східні слов'яни (росіяни, українці, білоруси), молдавани (румуни), нерідко в храмах і серед священників можна зустріти осетин, циган (ромале), грузин і вірмен (особливо там, де немає парафій Церков), євреїв, німців. Достатньо багато в Церкві віруючих, які належать до асимільованих російсько-фіно-угорським і тюркським етнічним групам (чувашам, марійцям, карелам, мордві, кряшенам, комі, алтайцям, башкірам, якутам тощо), однак помітні вони в основному на регіональному рівні [Митрохин Н. Русская православная церковь. – С. 42].

Важливо відзначити і специфічну рису релігійності в сучасній Російській Федерації – зниження релігійної освіченості серед православних мирян. Сьогодні багато з тих, хто зараховує себе до православних, у світоглядному розрізі виявляються швидше протестантами. Вони схильні вірити в якогось „власного Всевишнього", їх переконання не співпадають, а часто навіть і суперечать багатьом нормам й догмам православ'я. Соціологічні дані засвідчують й те, що багато росіян дотримуються відносно православних приписів та догматів вибіркового підходу, вважаючи, що деяких з цих норм потрібно дотримуватися, а інших — ні. Лише третина опитаних виступає за безумовне і неухильне

дотримання всіх догм та приписів [Див.: Чеснокова В.Ф. Тесным путем. – М., 2005].

Відтак православ'я, згідно з офіційною статистикою, має найбільшу кількість послідовників в Росії, порівнюючи з тими релігійними організаціями, які існують в даний час в цуій країні. Але, як ми бачимо, ситуація всередині Церкви є складною: офіційні заяви про кількісний склад вірян часто не відповідають реальному становищу конфесії.

Загалом, у російському суспільстві роль Московської Патріархії нині двояка: з одного боку, хоча це й не затверджено законодавчо, православ'я є ніби державною релігією, а тому прагне впливати на всі суспільні інституції, визначаючи зовнішню та внутрішню політику Росії. З іншого боку – Російська Федерація, як секулярна держава, всіляко використовує Церкву для здійснення своєї геополітичної політики: в цьому випадку РПЦ постає лише інструментом.

Щодо ролі РПЦ у моральному стані суспільства, то, з одного боку, за Церквою визнається безперечна роль у збереженні нею духовних традицій, а з іншого боку – суспільство не сприймає Церкву як вищого суддю в етичних питаннях і вважає, що сім'я, а не Московська Патріархія або держава повинна виховувати дітей. У зв'язку з цим в свідомості російських православних часто спостерігається розмежування церква і сім'я, що призводить до того, що навіть жінка священика подеколи буває невоцерковленою.

З вликою впевненістю нгині можна говорити про невеликий рівень підтримки Православної церкви в російському суспільстві. Про це, зокрема, свідчить невелика кількість (34,7%) тих, хто підтримує проголошену патріархом Кирилом ідею, згідно з якою в основу російського суспільства слід покласти загальнонаціональні цінності та традиції, а не концепцію прав і свободи особи, які Захід вважає універсальними. Зате рівно 60% стоять в цьому питанні на прозахідній позиції, заявляючи про пріоритетність прав і свобод особи [Русская православная церковь и национальная идея: потенциал и проблемы // http://www.rusrand.ru/news/news_121.html].

Що стосується взаємин РПЦ і світської влади, то, як заявляв покійний патріарх Алексій II, „практично вже з початку у 1990-х років держава перестала втручатися у внутрішнє життя Церкви, а Церква, зі свого боку, не втручалася в політичне життя держави. Встановилось шанобливе ставлення один до одного. Стало зрозуміло, що є цілий ряд галузей співробітництва, в яких ми [держава і церква] повинні бути партнерами: це і національний мир, і мир в суспільстві, і міжрелігійні контакти і співробітництво, соціальні питання..." [Созидая единство духа в союзе мира… Беседа со Святейшим Патриархом Московским и всея Руси Алексием // Журнал Московской Патриархии. – 2005. – № 5. – С. 22].

Проте з приходом в РПЦ нового патріарха помітною стає тенденція до зміцнення позицій Церкви як сили, що впливає на владу. Патріарх

Кирило – жорсткий і вимогливий політик, готовий відстоювати інтереси Церкви. Питання з реституцією, яке прискорилося при ньому, засвідчує те, що Кирило уміє добиватися свого. Проте блокування питання з основами православної культури в навчальному процесі шкіл показує, що влада не виконуватиме вимоги Кирила беззаперечно.

Як відзначав митрополит Санкт-Петербургський і Ладожський Іоан Сничев, ідеалом церковно-державних відносин визнається „симфонія з владою (властями)". В державі, що усвідомлює і шанує свої духовні основи, релігійно-моральний зміст життя стає важливим елементом державної структури суспільства. Відповідно Церква, як влада духовна, поруч з владою світською, слугує однією з головних опор національної державності: не змішується і не підкорюється їй [Иоанн (Снычев), митрополит. Самодержавне духа: очерки русского самосознания. – СПБ., 1995. – С. 339]. Розглядаючи сучасні відносини РПЦ і влади Російської Федерації, бачимо, що нині такі погляди втілюються в життя.

Проте проблеми постають не лише на рівні відносин Православної церкви і суспільства, в самій РПЦ нині дуже складне становище. Оцінюючи богословські погляди патріарха Кирила, варто відзначити певний його лібералізм. Так, в свій час, будучи ще архієпископом, Кирил (Гундяєв) відзначив, що традиція – „динамічне поєднання консерватизму у ставленні до вічних і незмінних істин одкровення з постійним оновленням способів і засобів їх розкриття в конкретних історичних умовах". Кожна епоха, на думку Кирила, має „свій спосіб богословствування" [Цит. за: Владимиров А. В поисках православия. Современники. – М., 2000. – С. 44].

Відтак нинішній патріарх – фігура неоднозначна. Консерватори вважають його екуменістом і відступником від віри. Ліберали також далеко не всі йому довіряють, вважаючи, що він поступає не за переконаннями, а з міркувань власної вигоди. Крім того, Кирило звик діяти достатньо авторитарно: він не дуже терпимо відноситься до інакомислення. Спроба загнати всі єпархії і приходи в одну схему, наприклад, місіонерську, приведе до ще більшого роз'єднанння в церковному середовищі.

Виходячи з вищесказаного, можна констатувати, що Російська Православна Церква сьогодні займає в житті росіян не так багато місця, як вона цього прагне і заявляє.

Суперечливими в Росії є оцінки громадськістю ролі релігії та релігійних інститутів у суспільному і духовному житті: до 3/4 населення країни вважає, що релігія сприятливо впливає на духовний клімат в суспільстві та на моральність людей. Серед них – не лише віруючі, але й ті, хто не визнає себе релігійною людиною. Проте, при цьому, викладання основ релігійних учень, зокрема православ'я, в загальноосвітній школі підтримують не більше 15%, тоді як понад 40% вважають корисним вивчення "науки про релігію", цебто релігієзнавства. Релігійні організації, в першу чергу Російської Православної Церкви, знаходяться в числі лідерів

серед державних і суспільних структур за ступенем довіри до них населення. Проте рівень цієї довіри має тенденцію до зниження (як, втім, і до інших соціальних інститутів). За даними ВЦИОМ (Соціологічного центру Ю. Левади), кількість людей, які вважають, що Церква, релігійні організації цілком заслуговують довіри, скоротилося з 52% в 1993 р. до 37% в 2005 р., а що вважають, що вони зовсім не заслуговують довіри, за той же період збільшилося з 2% до 13%. Можна вважати, що більш ранні оцінки засновані швидше на ідеальних очікуваннях, ніж на досвіді, тоді як останні – на знанні реальної ситуації [Гараджа В. И. Социология религии. – М., 2005. – С. 329-330].

Узагальнюючим може бути такий висновок: релігійність в Росії в кінці XX - початку XXI в. характеризується підвищеним динамізмом, суперечністю процесів, що протікають в ній; тенденції її подальшого розвитку важко передбачити. Будучи істотним чинником суспільного і духовного життя, релігія і релігійність не стали ще предметом достатньо глибокого наукового, зокрема соціологічного, вивчення.

1.2. Релігійне і національне в сучасному бутті Московської Патріархії

(К.Вергелес, Л.Филипович)

Релігія є невіддільною складовою життя багатьох сучасних держав, незважаючи на задекларовану ними свою світськість. Яскравим прикладом цього є сучасна Росії та діяльність на її теренах Російської Православної Церкви (далі – РПЦ), яка сформувалась та існувала тут як церква росіян. Саме остання довгий час формувала етно-ментальні риси російського народу, а водночас і сама РПЦ формувалась під впливом ментальних особливостей населення Росії. Національна ідея в цій країні була зорієнтована на підкреслення єдності нації і держави. Православно-церковна ідеологія РПЦ всіляко підтримувала цю ідею. Саме тому в суспільному та політичному житті Росії, попри вплив глобалізації й того, що вона є багатонаціональною державою, велику роль відігравали й відіграють етнічно-національні чинники.

При розгляді взаємовпливу етнічного і релігійного в процесах формування ментальності сучасних росіян, світорозуміння громадян Російської Федерації важливо враховувати те, що ці поняття, з точки зору формальної логіки, є не тотожними, а перехресними, тобто відзначаються частковим збігом. До того ж, немало представників російського етносу є адептами, окрім православ'я, інших релігій або й взагалі індиферентними, скептиками, агностиками чи ж невіруючими. Таким чином, можна говорити лише про домінантну для даної нації релігійної традиції, якою для росіян є насамперед православ'я.

Часто в Росії простежується ототожнення чи навіть підміна понять „національна приналежність” і „релігійна приналежність”. Таке явище поясняється наявною полінаціональністю сучасного російського суспільства, що призводить до відцентрових настроїв у середині суб’єктів федерації. А тому політичній владі, з метою консолідації громадян, приходиться створювати певне ідеологічне підґрунтя доцентрової політики. Як засвідчує історичний досвід існування багатонаціональний імперій, а особливо негативний досвід радянського періоду зі створенням та втіленням ідей інтернаціоналізму та космополітизму, об’єднання держави за допомогою стирання національної самоідентифікації – дуже складний і тривалий процес, який при використанні надмірного натиску часто призводив до розпаду держав. Сьогодні жодний етнос Росії не прагне злиття в якусь одну „спільнотну” націю подібну «радянському народу», як це було в роки СРСР. Кожний етнос прагне зберегти свою мову, традиції, моральні та світські чи ж релігійні норми, культуру.

Простішим методом виходом із наявної ситуації за таких умов є створення образу релігійної єдності. Адже, як засвідчує історія Російської держави, православ’я завжди було інструментом у проведенні внутрішньої чи ж зовнішньої політики. Зручність використання православ’я як об’єднуючого чинника полягає й у специфіці цієї конфесії, яка, пристосовуючись до конкретних умов регіону чи навіть окремої віруючої людини, є дуже поліваріантним утворенням із специфічним етнічними рисами. Саме тому утвердження і ефективне відтворення Російської держави можливо лише за умови консолідації всього суспільства з націлюванням його політичної волі на реалізацію національних інтересів і максимального використання духовно-інтелектуальних потенцій, які витрачаються в результаті деструктивних і деінтегративних процесів [Див.: Кириков О.И. Русское православие. Духовно-догматические ориентации. – Воронеж, 1996].

Принципово важливою рисою російської цивілізації є домінуюча роль державної влади як об’єднуючої і ведучої сили, що нерідко замінює власне цивілізаційні основи регуляції. В російських умовах саме держава виступала і виступає носієм нормативного порядку, що пов’язує і єдине достатньо різнорідний конгломерат етнокультурного утворення [Див.: Вера. Энос. Нация. Религиозный компонент этнического сознания. Под ред. М.П. Мчедлова. – М., 2007].

Сучасні православні автори дещо по-різному витлумачують поняття «національне» і «націоналізм». Так, Володимир Медведєв на сайті www.otechestvo.org.ua в своїй статті „Ідея спасіння Росії повинна бути національною” наголошує на тотожності понять „націоналізм” та „національна ідеологія”, зазначаючи при цьому, що „справжня нація заснована не на етнічній, не на конфесійній, не на соціальній, а на духовно-світоглядній спільності” [Медведєв В. Идея спасения России должна быть национальной // http://www.otechestvo.org.ua/main/20054/812.htm]. Православні автори мають звужене розуміння названих понять, розглядають їх як лише ментально-

культурні, а відтак формують специфічну національну ідею, що характеризується невідокремленістю етно-національних ознак від релігійних, перш за все православних, які виступають ґрунтом для розбудови російської держави. При цьому пропагується ідея: „росіянин - православний".

У зв'язку з цим актуалізується така ментальна риса Російського православ'я як „месіанізм". На думку російських православних авторів, від того, як нація сприймає свою місію на Землі, залежить те, яким є її націоналізм. Якщо вважає себе „народом обраним" або „зразком демократії", то зрозуміло, що на основі цього росіяни привласнюють собі право диктувати решті людства свої „правила життя", розглядати всі інші як „недолюдів". Це і є чистої води російський шовінізм. Якщо якийсь народ живе із сусідніми націями в світі у мирі та добросусідстві, то це націоналізм якісно інший. Будучи орієнтованим на інтереси власної нації, він водночас визнає таке ж право за всіма іншими націями. Такий націоналізм є, по суті, „мирозберігаючим", при цьому не тільки для своєї нації, а й для всього людства [Див.: Медведєв В. Идея спасения России должна быть национальной // http://www.otechestvo.org.ua/main/20054/812.htm].

Ідеологія месіанізму Росії підтримується певними колами богословів в середині РПЦ. Так, митрополи Іван Сничьов наголошував на тому, що „.російська історія почалася як фактор світового і навіть космічного значення з моменту хрещення Русі". І далі: „Третій Рим - Москва, держава народу російського. Їй всевишнім промислом Божим визначено віднині і до віків зберігати чистоту православного віровчення..." [Иоанн (Снычев), митрополит. Русский узел: статьи, беседы, обращения. – СПБ., 2000. – С. 10-11].

Маючи таку ідеологією, РПЦ прагне втручатися, а чи ж використовувати як інструмент, не лише в процеси проведення внутрішньої політики, а й зовнішньої. Нині до „внутрішнього", так би мовити, аспекту онтогенезу церкви додався і „зовнішній", який виражається в прагненні Московської Патріархії утримати, з одного боку, у власному гравітаційному полі свої складові, які опинились в іншому часовому і просторовому геоконфесійному вимірі, а з іншого - і прагнення національних православних церков добитись повної канонічної самостійності [Кириков О.И. Русское православие. – С. 185].

Останнє дає нам підставу відзначити ще одну характерну рису Російського православ'я – його геополітичні посягання під гаслом „канонічної території". Це цілком природно для Церкви, яка формувалася в умовах Російської імперії з її вічною агресивною зовнішньою політикою, спрямованою на захоплення все нових і нових земель.

Відтак, розглядаючи роль релігійного і національного в суспільному бутті сучасної Росії, варто відзначити, що, як це слушно зазначав протоієрей О. Шмеман, історію Російської Церкви неможливо відокремити від історії Росії, як не можливо також відокремити її і від візантійського джерел. Як православ'я є одним із найголовніших факторів в історії Росії, так і доля Росії

визначає долю російського православ'я [Шмеман А., прот. Исторический путь Православия. – К., 2003. – С. 363].

Саме тому при вивченні зв'язку національного та релігійного в контексті буття сучасної Росії як полінаціональної держави, у зв'язку з необхідністю формування нею своєї національної ідеї, актуальним постає питання визначення що таке „рускість" (від рос. „русский"). Адже саме „рускістю" визначаються специфічні риси церковної традиції РПЦ на відміну від інших православних церков.

Російські автори формування національної ідеї Росії прагнуть виводити ще з часів князя Володимира. Відносини православної церкви і російської держави, наголошують вони, викрадаючи при цьому не свою для них історію України-Русі, мають довгу історію і почали формуватись ще в часи Київської Русі. Як відомо, в Київській Русі у взаємовідносинах між Церквою і державою ініціатива належала світській владі. Церква сприяла утвердженню авторитету останньої, виступала в ролі миротворця в міжкняжих конфліктах, інколи надавала легітимність сумнівним, але продиктованими розумінням політичної доцільності діяльності князів, підтримувала авторитет держави у зовнішньополітичних контактах.

На думку російського історика Віктора Стального, часи Володимира „були лише заквасκою". Автор називає Сергія Радонежського „отцем народу російського и російського духу». На його думку, саме ним укріпились сильні національні коріння, які пізніше, «при царі Івані Грозному, стали основою, внутрішнім стержнем сильної державності. І до цього, звичайно, були святі, і віра була, але це було тісто, що готувалось» [Стальный В. Быть или не быть… русским. русским о русскости // http://www.otechestvo.org.ua/main/200710/828.htm].

Православ'я практично одразу після постання Московської держави стало однією із найважливіших форм російської національної самосвідомості і, повністю закріпившись до XIV століття, в подальшому стало вже само активні формувати своєрідні риси російської духовності, національного характеру і відповідно, релігійно-філософської думки [Перевезенцев С.В. Тайны русской веры. От язычества к империи. – М., 2001. – С. 12].

Ми можемо сказати, що не меншою, а може й більшою, мірою подібна державна „опіка" не завжди була на користь православ'ю. Адже для східної християнської традиції здавна був характерний принцип цезарепапізму. Тому на Сході духовенство з давніх-давен призвичаїлось до залежності від цісаря та вважало нормальним явищем підтримку християнської ідеї фізичною силою світської влади.

Після падіння Константинополя практика „симфонічності" закріпилась і в інших православних державах. Проте найвиразніше це втілилось все ж таки в Російській імперії. Возвеличення світського правителя тут досягло апогею. Царів причащали за священичим чином (цариця Катерина II, всупереч канонам, сама причащалась біля вівтаря) та навіть ставили питання про те, щоб оголосити царське миропомазання „восьмим таїнством" [Див.:

Річинський А. Проблеми української релігійної свідомості. – Тернопіль, 2002. – С. 176]. У Росії, зрештою, у світських законах зазначалося: „цар є главою Церкви". Самі росіяни визнають, що цей московський цезаропапізм „якщо і не фіксував себе у вигляді писаної єресі, то на практиці становив фактичну і безперервну єресь" [Там само. – С. 176]. У Росії православна Церква віками фактично виконувала функцію державної ідеології.

На початку XIX століття у царській Росії держава остаточно поглинає Церкву, перетворивши її в одне із відомств державного апарату. Причин того чимало, однак є одна, яка, на нашу думку, постає основною. Те, що московська Церква була позбавлена власних володінь призвело до того, що вона опинилась у цілковитій залежності від фінансування, яке виділяла на її утримання держава. В такий спосіб із незалежного проповідника християнських ідеалів вона перетворюється на століття на слухняного пропагандиста офіційної московсько-шовіністичної ідеології. В часи царату держава отримала монополію у сфері ідеології й успішно використовувала Церкву для захисту своїх інтересів. Етнічний чинник було використано світською державою в ролі основного фактора підсилення державної влади. Як писав свого часу російський публіцист О. Радіщєв: «Власть царска Церковь утверждает, власть царску Церковь освящает – союзно общество гнетут».

До початку XX століття Вселенська Православна Церква була тісно пов'язана з національною традицією східноєвропейських країн, що входили у так звану „Візантійську федерацію". Це – Греція, Болгарія, Сербія, Румунія і Росія. Усі вони успадкували від Візантії соціальну систему, що включала союз між Церквою і державою. Це й призвело, зрештою, до створення „християнсько-православних" націй, які глибоко сприйняли християнство у своєму і етнічному й культурному житті [Марчишак А. Р. Трансформація православ'я в глобалізованому світі: пострадянський контекст: дис. ... канд. філос. наук: 09.00.11. – К., 2007. – С. 122].

З роками православ'я все тісніше почало вплітатися у етнос та втрачати засади кафолічності, тобто універсальності. Церква стала сприйматись скоріше як етнічна одиниця, а не як релігійна організація. Таке становище мало для неї подвійне значення. З одного боку, Церква виконувала для націй консолідуючу роль, а з іншого – це сприяло тому, що православ'я замикалось у етнічних межах, перетворюючись, по суті, на етнічну релігію. Особливо яскраво це ми можемо простежити саме на прикладі Російського православ'я, яке особливо зримо відображає ментальні особливості росіян як нації.

Православна Церква в будь-якій країні її поширення, хоч і містить у своїй повній назві слово „кафолічна" (вселенська), проте такою вона, на відміну від Римо-Католицької, ніколи не була. Це не могло не привести до того, про що писав свого часу Микола Бердяєв: „Християнський світ мало знає православ'я. Знають лише зовнішні, переважно негативні сторони православної Церкви, але не внутрішні, духовні її скарби" [Цит. за: Бек У. Что такое глобализация. – М., 2001. – С. 89].

Складність цієї проблеми вдало висловив грецький православний богослов Хатцимихаліс. У лоні Церкви, зазначав він, існує „трагічне розділення”, що стосується наднаціонального й універсального характеру православ'я. «Націоналізм – це природне зло, що поселилось паразитом на грішній людській природі; і від нього ніколи не була до кінця вільна жодна Церква – від Церков Візантійської імперії до панслов'янського месіанізму... Націоналізм – це трагедія кожної християнської Церкви» [Стамулис И. Православное богословие миссии сегодня. – М., 2003. – С. 319].

Становище „державної” Церкви стало причиною того, що помісні православні церкви поступово почали втрачати не тільки навики місіонерства, а й розуміння його необхідності. Практична відсутність конкуренції з іншими конфесіями (як це було в Російській імперії) приглушила у ній потяг до оновлення та вдосконалення віроповчальної, обрядової та соціальної практики. Слушну оцінку цьому явищу дали свого часу слов'янофіли, які вважали, що православ'я втратило роль духовного стрижня суспільства саме тому, що воно було насильно поставлене на службу самодержавству. Так, у історії Росії було законодавчо закріплена заборона на зміну православного віросповідання на інше. Якщо таке траплялося, людину могли позбавити волі. Тому не дивно, що на початку XX століття майже всі ієрархи РПЦ засвідчували те, що Церква катастрофічно відстає від сучасного життя. Державні обійми виявились для неї згубними, на що й вказує загальна недовіра з боку пересічних вірян до православної Церкви у той період. Якщо згадати історію, то саме випускники семінарій доволі часто поповнювали ряди більшовицької партії.

Ще доволі часто можна почути заяви на кшталт висловлювання намісника Валаамського монастиря РПЦ архімандрита Панкратія (Жердєва): „Неможливо говорити про російську людину, якщо вона не православна. „Російський баптист” – це сприймається вже як щось чужорідне, щось спотворене” [Верховский А. Православный национализм // Неприкосновенный запас. – 2003. – №6 (32)]. Відтак створено неправильний образ Церкви. В її лоно кличуть не тому, що вона Христова, а тому, що вона є традиційною для народу, а нація їй зобов'язана своїм становленням. Тут варто звернути увагу на таке. Церква має певну ієрархію цінностей, а тому потрібно завжди відрізняти релігійний її зміст від зовнішніх ознак. Патріотизм і здорова національна самосвідомість – це речі важливі, але вони не можуть посідати перших місць в Церкві. Починати знайомство з Церквою „російський – значить, православний” - це означає перевертати стрункий порядок християнських цінностей. Історія XX століття з очевидною зрозумілістю показала, що росіянин, румун чи болгарин – не завжди означає „православний” [Цит. за: Марчишак А. Р. Трансформація православ'я в глобалізованому світі: дис. ... канд.. філос. наук: 09.00.11. – К., 2007. – С. 128].

Деякі церковні діячі закликають перетворити Церкву на обов'язкову ідеологію для всіх – політичну, земну, а не небесну інституцію, мета якої вести людей до спасіння. Відчувається прагнення побудови земного раю, своєрідної „Православної імперії”. Особливо російськими богословами сьогодні

розповсюджується міф про необхідність самодержавства в союзі його з Церквою для повнокровного функціонування останньої. Основним аргументом є думка, що самодержавство - протекція небесної ієрархії на Землі.

Безумовно, зі збільшенням політичної діяльності Церкви, на якій наполягають деякі церковні сили, вона має небезпеку перетворитися на радикальнішу організацію. Вдало щодо цього висловився російський науковець Олександр Кирлєжев, аналізуючи деякі тенденції в середовищі РПЦ: «Це загроза ідеологізму – загроза перетворення християнства, Церкви, догматики, літургійної практики на ідеологію» [Кырлежев А. Существует ли «православный фундаментализм»? // Живое предание: Материалы международной богословской конференции. – М., 1999. – С. 329]. Небезпідставно А. Верховський, російський дослідник релігії, вважає за потрібне ввести у науковий вжиток термін „політичне православ'я" [Верховский А. Православный национализм. Заметки об определении и о перспективах движения // Неприкосновенный запас. – 2003. – №6 (32). – С. 11]. Ці тенденції є досить небезпечними. Адже впровадження державної Церкви – найкращий спосіб розділити людей на „своїх" і „чужих", а потім бачити в „чужих" тільки єретиків, розкольників чи класових ворогів, яких, зрештою, й не гріх вбивати.

Як видно, формування національної ідеї росіян відбувалось невіддільно від православ'я. Саме тому російський дух невіддільний від православ'я. У зв'язку з цим однією з найважливіших специфічних рис російської національної ментальності є ідея богообраності та месіанізму російського народу.

Саме тому пропагуються такі погляди: „на нас лежать борг і відповідальність не тільки за минуле, сьогодення і прийдешнє нашого народу, але й – як на народі-богоносці, як на народі з месіанським призначенням – борг і відповідальність за всіх і перед всіма, перед всім людством. Відповідальність за ту справу, яка саме зараз нам необхідно зробити. А справа ця велика – струсити з себе всю павутину і всю грязь і твердо встати на ноги, ставши єдиним російським народом. А для цього треба повернутися додому, на нашу духовну Батьківщину – Русь Святу" [Стальный Виктор. Быть или не быть… русским. русским о русскости // http://www.otechestvo.org.ua/main/200710/828.htm].

Зрештою на основі таких поглядів відбувається ототожнення національної ідеї в політичному розрізі (імперські та монархічні настрої) та релігії, що призводить до втрати релігією властивих їй ролей і набуття нею ролі національної та політичної самоідентифікації. Відтак ми бачимо, що такі ідеї пропагуються як РПЦ, так і сучасною Російською державою. Прикладів пропагування монархічних настроїв Російською Церквою можна знайти безліч. Одним із найяскравіших була діяльність колишнього єпископа Чукотського і Анадирського Діомида, який відкрито підтримує монархічні настрої, підтверджуючи свої погляди тим, що монархія є владою від Бога, а всі інші політичні системи - від сатани.

З боку політичної влади Росії прикладами підтримання такої національної ідеї є той культурний образ, який повсемісно пропагується масовою культурою. Так, у більшості сучасних російських художніх фільмах (зокрема, «1612», «Остров») ідеалізується монархічне минуле, яке показується невіддільним від церкви. В такий спосіб як з боку політичної влади, так і з боку Церкви пропагується ідеал „самодержав'я, народність, православ'я".

Монархічні настрої, які широко розповсюджені серед православного духовенства, у Центральній Росії знаходять підтримку в активному прошарку патріотичної громадськості. По всій території Московської Русі існують різні об'єднання монархічно налаштованої інтелігенції, для якої уварівська тріада „православ'я, самодержавство, народність" – не порожній звук. Проте політичний радикалізм у цьому середовищі спостерігається порівняно рідко. Позиція ця скоріше утопічно-романтична: в ній більше естетики, ніж політики. Так, у Нижньому Новгороді серед духовенства й церковної громадськості популярні терміни „гуманістичний патріотизм" і „патріотизм з людським обличчям". Здається, що сам вигляд Центральної Росії породжує спогади про Третій Рим [Філатов С. Православна мозаїка. Регіональні особливості православної релігійності в Росії // Людина і світ. – 2001. - № 7. – С. 13].

Для сучасної Росії, як і для будь-якої іншої держави пропагування єдиної національної ідеї є дуже важливим в її державному будівництві. Адже, як це слушно зазначає В. Медведєв, „як тільки загальна мета (нехай навіть помилкова) втрачена – нація розсипається. Не допомагають ні єдині межі, ні мова спілкування, ні економіка. Та і сьогоднішня Росія – на межі розпаду саме тому, що загальна для всієї нації мета відсутня" [Медведєв В. Идея спасения России должна быть национальной // http://www.otechestvo.org.ua/main/20054/812.htm].

Проблемним для Росії постає й те, що, крім відсутності єдиної національної ідеї, по суті, можна говорити й про відсутність єдиної нації. Росія є поліетнічною та полінаціональною державою, а відтак формування єдиної нації та національної ідеї може бути лише надетнічним та надконфесійним, що аж ніяк не вкладається в кирилівську ідею тотожності „рускості" та „православності".

І віра в те, що „за століття сумісного мешкання, сумісних битв і позбавлень ми [росіяни] давно вже фактично „переплавилися" в єдину націю, яку скріпляють, перш за все, однакове сприйняття світу і однакова історична доля [Медведєв В. Идея спасения России должна быть национальной // http://www.otechestvo.org.ua/main/20054/812.htm] аж ніяк не відповідає реальності.

Для мирного співіснування в сучасній Росії необхідно на перше місце поставити суспільні та політичні інтереси, а потім вже етно-національні та релігійні. Натомість на перше місце ставиться православ'я. „Ключ до розгадки таємниці російської долі лежить в релігійно-духовній площині. Історія Російської землі лише тоді правильно зрозуміє, знайде цілісність, якщо ми розглядатимемо її крізь призму православного світогляду" [Будякин А. Письмо в редакцию: Тайна русской судьбы - о трилогии «Русская симфония»

митрополита Санкт-Петербургский и Ладожский Иоанна (Снычева) // http://www.otechestvo.org. ua/statyi/20053/s201.htm]. Такі погляди призводить до напруги в політичному та соціальному житті Росії, яке не є одноманітним ні в культурно-світоглядному, ні в етно-національному зрізах.

Російська держава завжди використовувала церкву в ідеологічних цілях, для поширення своєї ідеології (духовного підкріплення монархічних установок), формування специфічної російської ментальності. „Першим і головним обов'язком церкви у її відношенні до держави було насадження „вірнопідданих" почуттів. Цього намагалися досягнути введенням свого роду культу імператорської влади. Цей культ виразився, перш за все, в спробах апофеозу, обожнення носіїв імператорської влади" [Никольский Н. Государственная церковь крепостной эпохи // Христианство и Русь. Сб статей. – М., 1988. – С. 104].

Як зазначає, історик Модест Колєров, „головне завдання Церкви зараз не чогось нас навчити. Її головне завдання зараз стати рівною собі як виразу національній ідентичності. Проблема в тому, що Церква стала заміною національній ідентичності. А як ми можемо говорити про успіхи на цьому шляху, якщо вже років через десять російська нація почне ідентифікувати себе не в етнічних, а в мовних, культурних категоріях" ["Национальная" церковь: привилегия или ответственность? / http://www.strana-oz.ru/?numid=1&article= 94]. Підтвердженням цьому слугує той факт, що дедалі більше поширюється номінальна православна релігійність. Як показують соціологічні дослідження: в 1989 році 30% росіян відносили себе до православних, до невіруючих - 65%. В 2001 році до православних відносять себе 50%, до невіруючих - 37%. В 1991 році не відвідували церкву або відвідували її декілька разів на рік 85%, відвідували – 10%. А в 2000 році, коли кожний другий росіянин став православним, церкву не відвідують або відвідують символічно 79%, а відвідують 16%. Таким чином, на зміну формальному атеїзму прийшла формальна церковність ["Национальная" церковь: привилегия или ответственность? / http://www.strana-oz.ru/?numid= 1&article=94].

Пропагування ідеї відродження православ'я в Росії давно вже стали звичними в устах як представників влади, так і єпископату РПЦ МП. Золоті куполи, стіни, що будуються, і храми нових монастирів, парчові одежі, урочисті церковні служби – все це створює відчуття того, що православна церква справді знов стає могутньою духовною силою. Проте за всім цим блиском, в якому „православні" путиністи вбачають „друге хрещення Русі", а ліволіберальні сили – ознаки „встановлення державної релігії", відкривається набагато складніша і безрадісна для православної російської людини картина [Саввин Д. Православие в РФ: прикровенные гонения // www.apn-spb.ru/ authors/author916].

Коли мова заходить про церковну політику Кремля, необхідно пам'ятати про те, що режим, що існує в РФ, – це режим, на думку Д. Савіна, необільшовистський. Що, до речі, недавно вимушений був визнати навіть лідер нацболов Лімонов, який охарактеризував нинішній державний лад

Російської Федерації як „ерзац-націонал-більшевизм”. І тут методологічна спадкоємність від власне більшовизму простежується особливо яскраво. До кінця сталінського правління в СРСР склалася цілком чітка позиція у відношенні до Православної Церкви. Православну Церкву, за неможливістю її знищити, потрібно контролювати, поступово зменшуючи її вплив. Тому потрібно сформувати одну керовану, „лояльну” юрисдикцію, яка виконуватиме роль всієї повноти Російської Церкви в очах світової громадськості. Всі інші православні деномінації потрібно знищувати репресивно-адміністративними методами. Керівництво „своєї” юрисдикції по можливості підгодовувати, допускаючи його до номенклатурних дачно-коньячних радощів. Формувати у названої юрисдикції імідж „пануючою і процвітаючою”, за рахунок „високих прийомів”, нагород, та інших дій з області накидання мішури. При цьому по можливості непомітно скорочувати реальну кількість віруючих цій „своїй” Церкві, перешкоджати розвитку православної науково-богословської думки, постійно знижувати її вплив на суспільство. Бо навіть сама підконтрольна і лояльна православна церковна юрисдикція залишається центром потенційної опозиції режиму [Саввин Д. Православие в РФ: прикровенные гонения / www.apn-spb.ru/authors/author916].

Невеликі й вимушені зміни в цій схемі були допущені лише за часів „устаканювання” єльцинського режиму; вже в путинські часи вищевикладена схема, хоча і декілька іншими, „м'якими” методами, почала знов реалізовуватися в РФ. У Кремлі вважають – і, треба сказати, небезпідставно – що незалежне від режиму церковне життя природним чином є центром тяжіння для опозиційних сил. Особливу актуальність це питання придбало в останні роки, коли в ході різного роду „заходів” були вирвані слабкі паростки вільних виборів, а всяка політична опозиція піддалася жорстокому розгрому. Строго кажучи, окрім релігійних інститутів, в сучасному російському суспільстві в принципі немає яких-небудь щодо впливових структур, що не входять в путинсько-медведєвську владну вертикаль. „Президентське об'єднання” РПЦЗ і МП було, поза сумнівом, великим успіхом кремлівської „братви”. Російська Зарубіжна Церква, що традиційно негативно оцінювала не тільки радянський, але і єльцинсько-путинський режим, була нейтралізована, і не могла вже бути могутнім центром тяжіння для діяльної російської опозиції. Але успіх цей, проте ж, треба було закріплювати. Тому наступний удар, природним чином, повинен був зроблений по „залишках” традиційної РПЦЗ. Одним з таких залишків, відносно впливовим і стійким, і була РПАЦ. Удар буде також по тих Православних Церквах, які з’явилися на так званій «канонічній території» РПЦ [Саввин Д. Православие в РФ: прикровенные гонения // www.apn-spb.ru/authors/author916].

При цьому режимі вектори не залишають своєю увагою і власне московську патріархію („лояльну” юрисдикцію). З одного боку, перші особи держави роблять постійні реверанси убік РПЦ МП як „традиційної конфесії”, демонструючи надбане за останні двадцять років уміння правильно хреститися і прикладатися до ікон. З іншою, режим ревниво стежить за тим, щоб вплив

власне православ'я на російське суспільство був, наскільки можливо, низьким. Духівництву відводиться роль жрецтва, яке повинне розважати народ у свята. Разом з тим воно повинне говорити виключно лише сергіанськими штампами про те, що будь-яка, навіть тиранічна, влада нібито „від Бога", що „президент у нас православний", і тому подібне. Будь-яка спроба посилення власне православного впливу – в культурі, суспільному житті, в етичній сфері, в політиці – в Росії по можливості всіляко присікається [Саввин Д. Православие в РФ: прикровенные гонения / www.apn-spb/.ru/authors/author916].

Таким чином, можна говорити про двояке положення РПЦ в сучасному політичному житті Росії: з одного боку, вона визначає культурно-світоглядні орієнтири російського суспільства, а з іншого - є підконтрольною правлячого режиму і не може проводити свою діяльність без оглядки на політичний режим.

Нерозділеність в головах духовенства і більшої частини воцерковлених понять „православний", „росіянин" (в етнічному плані) і „російський громадянин" (в політичному і правовому відношення) приводить до декількох принципових побудов. Насамперед РПЦ сприймає себе як Церква декількох православних народів (в першу чергу росіян), що утворюють на даному етапі свої національні держави, але загалом прагнуть жити в одному

Положення про існування „єдиної общини віри" – „православного народу" було офіційно засвідчено в другому розділі „Церква і нація" „Основ соціальної концепції РПЦ", прийнятих Архієрейським собором в 2000 році. В цьому ж розділі закріплена і расистська теза про те, що „православний християнин покликаний любити... своїх братів по крові, які живуть в усьому світі".

Важливим для розуміння взаємозв'язку національного та релігійного в сучасному житті Росії є визначення ролі РПЦ в сучасному політичному житті Росії. На думку, протоієрея Всеволод Чапліна, коли тлумачаться такі поняття, як державна Церква, національна Церква і т. п., потрібно дуже чітко дотримуватися Конституції і положень міжнародного права. Відокремлення Церкви від держави означає всього лише, що Церква не є органом влади – і це базовий, більш того, єдиний критерій. На його думку, поняття „відокремлення" не припускає ні того, що Церква не повинна бути присутньою в школі і армії, ні того, що Церква і держава не повинні взаємодіяти. Ми знаємо, що в більшості країн світу відокремлення Церкви від держави не означає повного витиснення релігії із суспільно значущої сфери, як це було в Радянському Союзі і сьогодні є в Китаї та Північній Кореї. Дехто намагається цю модель зберегти і в Росії, ототожнюючи радянську модель відокремлення Церкви від держави з тією моделлю, яка є на Заході. Це ототожнення, на думку протоієрея, здається абсолютно некоректним ["Национальная" церковь: привилегия или ответственность? / http://www. strana-oz.ru/?numid=1&article=94]. Виходячи з такого розуміння „відокремлення" Церкви і держави, Церква може спокійно втручатись в справи школи, армії та інших інституцій.

Таким чином, проаналізувавши взаємозв'язок релігійного і національного в суспільному бутті сучасної Росії ми дійшли висновку, що відносини РПЦ і держави тут є неоднозначним. З одного боку, релігія формує національну ідеологію держави, впливаючи на її культурно-світоглядні орієнтири. В цьому часто виявляється прихильність державної влади до Церкви. З іншого ж боку, держава використовує Церкву в свої цілях – для підтримки своєї політичної ваги, що часто діє на шкоду православ'ю, адже доступ релігії до суспільного життя обмежується лише тими сферами, які вигідні правлячому політичному режиму. Це виявляється зокрема в певних утисках Церкви. Попри її прагнення тотального контролю. Церкві на відкуп, задля її підтримки політичних лідерів, даються лише окремі рівні буття суспільства. Це призводить до „номінальності" серед віруючих, для яких гасло „росіянин значить православний" є лише умовним політкоректним прикриттям своїх реальних релігійних поглядів чи їхньої відсутності.

1.3. Московсько-православна цивілізація та її сліди в Україні *(В.Шевченко)*

Тема, що пропонується до розгляду, має свою особливу значущість. Важлива як історична даність доленосної ваги, вона дедалі частіше і нагальніше постає як дилема дня сьогоднішнього, есплікуючись на життєві реалії загальнодержавного значення. Достатньо згадати відзначення ювілеїв Хрещення Руси-України або візити патріарха Московського і всієї Русі Кирила в Україну, щоб в тому наочно пересвідчитися. Адже саме ці сутнісно святочні події оприявнили глибинну незіставність підходів, поглядів, позицій та оцінок як на історичне минуле українського та російського народів, так і на потреби їх нинішнього чи ж перспективи майбутнього розвитку. Відмінністю підходів до з'ясування наслідків кількавікового перебування переважної більшості українських земель під державним скіпетром Російської імперії (як і в складі СРСР!) позначений також науковий доробок учених різних галузей гуманітарного знання, який уже встиг скластися у певні дисциплінарні модуси з їх історичними, лінгвістичними, етнологічними, культурологічними, політологічними, богословськими та релігієзнавчими специфікаціями. При цьому, незважаючи на всебічне осмислення різнорідних аспектів українсько-російського минулого, яке мало б сприяти зближенню позицій, нерідко впадає у вічі принципова порізненість оцінок та висновків, одні з яких вибудовуються на позитивному базисі українсько-російських відносин, тоді як інші зводяться до наголошення їхньої згубності. Як наслідок, проблематичний дискурс теми уже встиг зростися з раціями спекулятивної властивості, немало з яких

перетворилися на політико-ідеологічні аргументи непримирених і, що найприкріше, непримиренних опонентів.

Що ж до правомірності використання терміну «цивілізація» в його конкретному співвіднесенні, то, не вдаючись до його обґрунтування, тільки зазначимо, що в науці нині розрізняють універсалістські, стадіальні та локальні цивілізаційні типи, в контексті яких важливо усвідомлювати, що:

- згідно з універсалістським трактуванням, цивілізація є способом «негентропійної самоорганізації великих соціальних систем, які шляхом свідомого регулювання обміну речовин, діяльності та інформації всередині системи та з оточуючим природним середовищем забезпечують їх структурну стійкість супроти зовнішніх подразників та внутрішніх флуктуацій» (Новикова Л.И. Цивилизация как идея и как объяснительный принцип // Цивилизация. Вып. I. – М.,1992. – С. 17);
- стадіальний підхід зводиться до виділення цивілізації як певної стадії чи етапу розвитку суспільства, а саме «найвищого досягнення даного соціального організму і одночасно початку його деградації та відмирання» (Мацюк Д.В. Проблема цивилизационной идентичности… // Сознание и социальная реальность. – Луганск, 2004. – С. 360);
- в парадигмальних межах локальної цивілізації кожний народ виступає носієм окремої цивілізації на тій підставі, що, як на то зокрема вказує Н. Данилевський, «засади цивілізації одного культурно-історичного типу не передаються народам іншого типу».

Це означає, що наявність кількох підходів до вивчення цивілізації утруднює віднесення її московсько-православного аналогу до одного з представлених типів і з необхідністю зобов’язує зазначити, що кожний з них криє певні ризики, виходячи з яких:

- перший підхід дає привід для поділу народів на цивілізовані і нецивілізовані, що в історичній практиці Європи стало поштовхом до колоніальної експансії та її виправдання;
- стадіальний підхід нерідко посилює есхатологічні настрої, бо повсякчас асоціюється з калейдоскопічною швидкоплинністю смерті старого та народження нового і тим зумовленою приреченістю на небуття;
- локальне розуміння цивілізації імпонує тим, що фактично синонімізує національне й цивілізаційне начала, фактично ототожнюючи їх, однак наголошення локальної самотності кожної з цивілізацій породжує небезпеку переведення особистісних амбіцій чи ж корпоративних інтересів у цивілізаційний формат з усіма наслідками, що з цього випливають.

Хоча, враховуючи, що мовиться про кількавікову історичну тяглість та генетико-типологічний зв'язок цілого комплексу ідеологем, під московсько-православною цивілізацією природніше було б розуміти той культурно-

історичний тип, що виступає останньою, завершальною стадією формаційного розвитку, тобто тим його етапом, класичне визначення якому дав свого часу О. Шпенглер: «Цивілізація є завершенням. Вона йде назирці за культурою як становлення за посталим, як смерть за життям, як стагнація за розвитком, як духовна старість та скам'яніле й каменіюче світове місто за владою землі та дитинством душі. … Вона неминучий кінець; до неї приходять з глибокою внутрішньою необхідністю всі культури» (Шпенглер О. Закат Европы. – М., 1993. – Т.1. – С. 4).

Водночас, дотримання погляду, згідно з яким цивілізації народжуються і вмирають, постають, розвиваються, сягають апогею свого розвитку і вступають у період неминучої кризи та неуникного занепаду, як і увага до тієї рефлексії, що властива нинішньому переживанню поточних подій, змушує визнати, що йдеться про найбільш уразливу та апокаліптично тоновану фазу суспільно-політичного розвитку, який позначений неабияким сум'яттям та поліфонізмом сприйняття та оцінки перебіжних подій. «По-перше, – зазначає з цього приводу Л. Мойсеєва, – з'являються «архаїсти», які намагаються повернути минуле, те, що відійшло та відходить. По-друге, з'являються «футуристи», які намагаються силоміць (мечем) повернути і затримати події. По-третє, – «байдужі стоїки», які відсторонено споглядають за всім, що відбувається, вони стоїчно налаштовані дожити до кращої пори. По-четверте, неминучі переображені релігійні спасителі, що знайшли опору в Бозі. Ось цей четвертий шлях, шлях переображення, за якого мета й цінності переносяться в надчуттєве «царство Боже», з града земного до града Небесного як заповітної межі розвитку людини та цивілізації, і є, на переконання А. Тойнбі, тим єдино правильним шляхом шестя, що його обрали, на відміну від перших трьох типів, страдники з ласки Божої».

Зміщення цих розмірковувань в площину виокремлення та аналізу загальноцивілізаційних закономірностей або з'ясування особливостей цивілізаційного поступу на нинішньому етапі розвитку людства, який характеризується зростаючою інтенсифікацією глобалізаційних процесів та посиленням фундаменталістських тенденцій як реакції на них, чи ж, скажімо, акцентуація ідеї самотності цивілізації, що знайшла якнайповніше відображення в дослідженні С. Хантігтона «Зіткнення цивілізацій» і з цілковитим на те правом може стосуватися її московсько-православного інваріанту, а вже поготів постулювання комунікаційно-герменевтичної теорії, в якій символ та його інтерпретація покликані коли не зняти, то в кожному разі мінімізувати неуникність міжцивілізаційного конфлікту і в той спосіб прислужитися узасаденню принципу толерантності в практиці міжнародних взаємин, видаються надзвичайно слушними. Бо, крім іншого, вони дозволяють якомога адекватніше прочитати знаки часу, збагнути де ми і що з нами відбувається. Але реалізація такої потреби наразі минулася б з нашим конкретним завданням, що органічно випливає із заявленої теми і має на меті лише оприявнити відлуння новітніх віянь московсько-православної цивілізації в сучасній Україні.

Тому, не зосереджуючись на тому, чи становить московсько-православна цивілізація виняток з-поміж інших, як і не піддаючи сумніву запевнення тих авторів, які схильні думати, що на неї іще чекають справжня молодість та процвітання, тільки зазначимо, що послуговуватимемося цим терміном як операційним поняттям для означення того культурно-історичного типу, постання якого спричинено виходом на історичну арену Великого князівства Московського у XIV столітті і який в своїй трансформаційній специфіці різною мірою тематико-проблематичної дотичності співвідноситиметься з Московським царством, Російською імперією, Союзом Радянських Соціалістичних Республік та нинішньою Російською Федерацією.

Що ж стосується хронологічних вимірів постання й розвитку московсько-православної цивілізації, то її початки, з природи речі, не можуть заступати фактичну межу прийняття християнства, яке в хронотопі своєї історичної тяглості припадає на XII-XIII століття. Тоді як нижня часова межа нами свідомо не обмежуватиметься, позаяк йдеться про існуючу цивілізацію, яка нині в імені своїх російських презентантів вживає всіх зусиль, аби знову утвердитися в ролі світового гегемона, в тому числі, а можливо й передусім, на пострадянському просторі. При цьому самим фактом хронологічні початки виявлення впливу та відгомону московсько-православної цивілізації в Україні мали б збігатися з часом перебування її народу під протекторатом Російської імперії, а в певному сенсі і в складі СРСР з тим, однак, застереженням, що Наддніпрянщина та Лівобережна Україна ввійшли до складу Росії з підписанням Переяславської угоди 1654 року, а Волинь та Галичина в адміністративно-юридичному сенсі були підпорядковані Росії лише у 1793 році. Припинення існування СРСР та наступне проголошення Україною державної незалежності в цьому сенсі мали б стати рубіжними датами. Проте, після кількох років історичної невизначеності та сум'яття, в Росії як презентанта московсько-православної цивілізації розпочалися процеси та відродилися тенденції, що спрямовані на відновлення неоімперського курсу з усіма заходами та засобами, які з того випливають. А це означає, що мірою дослідницької необхідності нами враховуватиметься як все, що передувало початку об'єднавчого процесу 1654 року чи ж триває як даність на нинішньому етапі російсько-української взаємодії.

Самозрозуміло, що сама настанова означити сліди та вказати на відлуння московсько-православної цивілізації у вирі державотворчого життя сучасної України не уявляється можливою без чіткого розмежування питомо українського та властиво російського в їх конкретних цивілізаційних експлікаціях. У цьому зв'язку маємо насамперед вказати на найприкметніші ознаки московсько-православної цивілізації, константними величинами яких виступають:

- ідея «збирання руських земель», духовно-ідеологічне обґрунтування яких включає цілий комплекс імперськи узасаднених та настійно культивованих положень;
- сакралізація держави на чолі з монархом, московським царем –

носієм вищих цінностей, великим «божественным споспешником истин, височайшим исходатаем благоверия, мудрым изыскателем святых правил божественного закона» (Делекторский Ф. Флорентийская уния и вопрос воссоединения церквей в древней Руси // Странник. – СПб., 1893. - № 11. – С.454);

- православ'я як єдино істинне віровчення з усіма наслідками, що з того випливають;
- теорія третього Риму, згідно з якою два перших Рима, тобто Рим та Константинополь, зрадили істинному християнському благочестю, а Москва залишається його єдиним довічним охоронцем;
- симфонія світської та церковної влад, що була покликана якомога ефективніше втілювати в життя імперські ідеологеми, які знайдуть своє теоретичне завершення в Уварівській триєдності: «Самодержавність – православ'я – народність» і фактично стануть засадничими принципами русифікаторської політики російського самодержавства;
- соборноправність, релігійною домінантою якої виступало освячення православної давнини, її віросповідної первісності та неушкодженості.

Ну а що з тих ідеологем випливало або як вони еволюціонували в історії становлення московсько-православної цивілізації, дозволимо судити з ключових положень, що їх унаочнив як базові стратегії російського історичного мислення Е. Кінан у своїй книзі з промовистою назвою «Російські історичні міфи»:

- ✓ «Московська держава, серцевина і шаблон для наступних Російської і радянської імперій, виникла навколо Москви у XIV ст. як основний і прямий спадкоємець політичної та національної спадщини Київської держави.
- ✓ Саме усвідомлення цієї спадкоємності й мотив відтворення колишньої київської єдності спричинили першу московську експансію на сусідні руські князівства, відому як «збирання руських земель».
- ✓ Московські князі виступали провідниками всієї російської нації (під якою більшість росіян, якщо не роблять окремого застереження, розуміють також українців і білорусів), що великою мірою було обумовлено їх визначальною роллю в національно-визвольній боротьбі проти татарського панування (традиційно званого «татарським ігом»).
- ✓ У цій і подальшій боротьбі московські князі політично вигравали від тісної співпраці з верхівкою національної православної церкви, яка була вірним носієм і охоронцем візантійської культурної традиції – церковної та політичної.
- ✓ Зокрема, саме церква пропагувала ідею «Росії як третього Риму», згідно з якою після занепаду Риму та Константинополя Москва

успадкувала всесвітньо-історичну відповідальність християнського царства.

- ✓ Саме поєднання ідеї антитатарського хрестового походу з почуттям християнської доленосної місії надихала перше велике московське завоювання неруських територій – Казані та Астрахані в середині XVI ст.
- ✓ Пізніше завоювання Білорусі й приєднання України були виразом туги за втраченою єдністю київських часів, але цю експансію надихала також релігійна занепокоєність долею православного населення цих земель» (Кінан Е. Російські історичні міфи. – К., 2001. – С.18).

При цьому маємо неодмінно враховувати, що, складаючи частину того цивілізаційного утворення, яке нині називаємо московсько-православною цивілізацією, український народ більшою-меншою мірою підпав під впливи вищеозначених ідеологем. Понад те, не будучи безпосередньо причетним до причин виникнення московсько-православної цивілізації, він в імені своєї як духовної, так і світської еліти на певному етапі історичного розвитку таки прислужився її усталенню, а відтак і легітимації того погляду, згідно з яким, послуговуючись визначенням Ю. Павленка, «загальноросійська і українська культури з їх обслуговуючими мовами співвідносяться між собою не як дві національні культурно-мовні форми (французька і німецька чи польська і чеська), а як цивілізаційна та етнонаціональна (як, скажімо, в Індії санскритомовна, з одного боку, а з другого – посталі на національних мовах хінді, урду, бенгалі та ін.)» (Павленко Ю.В. Восточнохристианская цивилизационная система // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2001.- №4. – С. 58).

Про практичний вислід такого розуміння, що ним ревно переймалися як владоймущі сфери Російської імперії, так і радянські можновладці, написано багато і торкнувся він мало не всіх сфер українського життя, що в ширших засягах потребує вирозумлення на цілому комплексі питань першорядної важливості. А больових точок цієї проблематики в її українсько-російському розрізі існує подостатком.

Йдеться про політику – в пам’яті зринають імена Івана Мазепи, Пилипа Орлика, Петра Калнишевського, Степана Бандери, Симона Петлюри або злощастя, пов’язані з ліквідацією козацтва, розкуркуленням, причинами голодоморів 1921/1922, 1932/1933, 1946/1947 років, масового терору 30-х років XX століття, нищенням квіту нації внаслідок класово-ідеологічних чисток та боротьбою з інакодумством.

Не краще складалося й у сфері культури. Згадати б ганьбливі факти та акти, що стосувалися ставлення до української мови та літератури: уже за царя Олексія Михайловича, тобто зразу ж після вікопомного возз’єднання України і Росії, у вогнищах палатимуть «за слог єрєтічєскій» твори П. Могили, І. Галятовського, Л. Барановича, І. Гізеля. А вслід за тим, з подиву гідною черговістю високими монаршими указами Петра І заборонятимуться

українське книгодрукування (1720 р.), через 34 роки, а саме в 1754 році, до такого ж заходу вдасться Катерина ІІ, заборонивши викладання українською мовою в Києво-Могилянській академії. На 1863 та 1876 роки припадає вихід у світ відповідно Валуєвського циркуляру та Емського указу, до яких також приклалася августійша рука російський царів. Як покаже час, поява нових престолонаступників цій ситуації не зарадить: 1884 роком датується ще одне монарше розпорядження – про закриття українських театрів, а наступного, 1885, року ці обмежувально-заборонні заходи поширяться і на українську книгу. Щоправда, революційні потрясіння, початок яким буде покладено 1905 року, внесе певні корективи в національну політику Російської імперії, але ненадовго: вже 1914 року з'явиться указ про скасування української преси, а національне піднесення, черговим відрухом якого стане революція 1917 року, заступить хвиля класового терору та державних репресій.

Та хіба йдеться лише про людей?! (Хоча про них насамперед!). Адже не тільки, скажімо, тортуруватимуться вчені та митці, але й вилучатимуться їхні твори з наукового або мистецького обігу. Зокрема, до числа заборонених буде віднесено доробок українських письменників, літературознавців, істориків літератури, в тому числі твори М. Грушевського, О. Огоновського, Б. Лепкого, С. Єфремова, М. Зерова, А. Шамрая, М. Возняка.

Відтак, повчальна й застережлива історія українсько-російських відносин, а конче потрясаючий досвід ХХ століття з його апокаліптикою російських революцій 1905 та 1917 років, братовбивчого вигубу громадянської війни, двох світових воєн, ареною яких у переважній більшості стали землі Росії та України, а між тим і по тому жахаючі наслідки трьох голодокосів, масового терору 30-х років, повоєнні чистки рядів комуністичної партії, боротьба з інакомисліем, інтернаціоналізація життя в його русифікаторській подобі… мали б стати частиною народної пам'яті, навчити обачливості й завбачливості усіх, хто здатний мислити і хто розуміє: про яку б модель імперії чи союзу в її російських втіленнях не йшлося і якими б гаслами не послуговувалися їхні ідеологи, сутність залишалася однією і тією ж і зазвичай зводилася до ненастанних пошуків класових ворогів, судових вироків без суду і слідства, гучних процесів, ідеологічних шельмувань, а з тим до тиранії, вигубу, тортур та масового терору.

Як, до речі, така схильність ідеологічних ревнителів радянської влади позначилася, зокрема, на долях презентантів та логіці дискусій, що тривали в Україні 20-х – початку 30-х років ХХ ст. і мали доволі широку гаму тематико-проблематичних експлікацій, варто також не тільки знати, але й обов'язково враховувати. Бо з тими або іншими обмовками, застереженнями та специфікаціями, тогочасні літературні суперечки з приводу українізації досить швидко переросли свій культурно-мистецький формат і сміливо можуть бути віднесені до варіацій на тему цивілізаційної визначеності. Принаймні гасла «Геть від Москви!», як і орієнтація на «психологічну Європу», викличуть не тільки жорстку ідеологічну реакцію, але й спричинять тотальне нищення цілої генерації української інтелігенції. Поєднуючись у пам'яті старших поколінь

українського письменства із перейняттями романтикою вітаїзму та жагою творчого ренесансу, вони й тепер відлунюють у нашому непевному сьогоденні цілою феєрією як світлих творчих сподівань, так і тужливими рефлексіями по невинно репресованому та вигубленому квіту української нації, з хіба тією різницею, що:

- тоді смислові акценти численних дискусій мали класове ідеологічне забезпечення за авангардної ролі вождів союзу робітників та селян, а нині знову поклоняються культу «золотого тільця»;
- тоді «щастям» народів опікувалися керманичі пролетаріату, а нині цю опіку взяли на себе кормчі корабля спасіння;
- тоді з власниками товстого гаманця та церквою як реакційною силою зводилися важкі рахунки, тепер перші з них герої дня, а другі, кадячи фіміам володарям матеріальних статків, повертаються в життя соціуму в ореолі мучеників і страдників за віру;
- тоді народне сумління було спокушене ідеалами свободи, рівності, братерства й солідарності, нині благословляється єдність, в обіймах якої вже не раз задихалася національна субстанція зневолених народів за імперського благоденствія.

Що ж стосується церковно-релігійної сфери життя України в її історичному розрізі, то на неї також наклала незгладний відбиток московсько-православна цивілізація. Характер возз'єднання Уніатської Церкви з Православною у 1839 та 1946 роках, правові обмеження римо-католиків та протестантів різних деномінацій, нещадна боротьба з сектантством, жорстка русифікаційна політика щодо інородців, то далеко неповний перелік заходів російського самодержавства на чолі з РПЦ, які можуть бути поставлені на карб релігійному сумлінню і тих, хто безпосередньо опікувався їхньою реалізацією, і тих, хто нині вважає такі дії виправданими ортодоксальною доцільністю чи ж імперськими інтересами.

При цьому, зважаючи на трагізм історичного перебігу українсько-російських взаємин, сумління багатьох сучасників і з числа українців, і росіян гнітить (а іноді й бентежить!) той факт, що за всієї ідеологічної незіставності, яка різнила державний провід Російської імперії та Радянського Союзу, пристрасть до пошуку ворогів чи то імперії, чи то радянського народу була зведена мало не до маніакальної першопотреби, а боротьба з «інакомисліем» завжди відзначалася особливою жорстокістю. Мабуть, через те суворим вироком Російській імперії за нею проваджену політику національного уярмлення було тавро «тюрми народів», а кінець радянської імперії був позначений актом подиву гідного самовикриття: ідеологічні рятівники Союзу РСР на етапі його невідворотного розвалу пропагуватимуть «соціалізм з людським обличчям», даючи в той спосіб привід і підстави для розвінчання нелюдської сутності існуючого ладу.

Шокуючою правдою є й те, що, принісши в жертву великодержавному молоху мільйони життів, як духовний, так і світський провід обох народів не знайшов за потрібне покаятися у скоєних безчинствах, наругах та злодіяннях,

залишаючи чималий смисловий простір для сум'яття та подальших наукових рефлексій. Понад те, нинішнє зростання ностальгії за реставрацією імперії, в якій би формі вона не замислювалася і як би не обгрунтовувалася, а вже поготів суспільна підтримка проекту «русского мира» з боку певної частини громадян України могли б бути віднесені до розряду нонсенсу, якби не мали своїх історичних аналогій та не супроводжувалися вже добре знаними алюзіями. На природне в цьому випадку питання: «Чому так є і що мало б братися до уваги насамперед?» – скласти відповіді непросто. Адже, певно, йдеться про те, що проросло в національну свідомість, становить стереотип чи стереотипи мислення, а, можливо, є ментальним проявом, тією архетипною даністю чи, радше, вдачею, на яку є чулими і провідна верства, і суспільний загал російського народу, а також ті з громадян України, які такі чи схожі погляди поділяють. А це, між іншим, означає, що, проявляючи чулість на людські слабкості, маємо зважати й на силу звички, і на прищеплені за майже триста п'ятдесят років життя в одному й тому ж державному утворі стереотипи історичного мислення, і на засоби виховного впливу в їх сьогоднішніх імплікаціях, і, що найголовніше, рахуватися з тим, що українсько-російські відносини на міжлюдському рівні, це не тільки тісні дружні чи приятельські взаємини величезного людського ареалу, але й родинна спілка доль сотень тисяч громадян. Релігійний фактор, його православний вимір, у цьому зв'язку видається надзвичайно важливим. У кожному разі, його недооцінка здатна понизити, а то й нівелювати конечну доцільність будь-яких наукових розумувань з приводу московсько-православної цивілізації та її відгомону в перебіжному житті сучасної України, позаяк стосується сакральної сфери життя соціуму.

А це, між іншим, означає, що, не з'ясувавши природу та характер московсько-православної цивілізації, як і «секрет» притягальної сили до тих, хто свого часу зібрав під російським скіпетром народи Сибіру і Далекого Сходу, Середньої Азії та Кавказу, сусідньої Фінляндії і віддаленої Монголії, вільнолюбивих Польщі, Литви, Латвії, Естонії, Білорусії, України…, тобто зігнорувавши інтенції російських самодержців, чиїми цільовими зарядженнями було об'єднано в межах однієї держави конгломерат народів напрочуд різних мов, культур, релігій і навіть цивілізацій, а вже поготів, не визначившись у сутності тієї особливої пристрасті до завоювання, або, кажучи мовою російської дипломатії, до збирання та підпорядкування «руських» і зовсім неруських земель, ми не зможемо конечно вирозумітися на надважливому питанні нашого сьогочасного буття. А воно з природи та у відповідності до характеру свого історичного вияву передбачає розгорнуту й однозначну відповідь на шерег питань небуденної властивості, з-поміж яких і такі: «З ким, власне, маємо справу в субстанційній особі північно-східного сусіда? Чому пристрасть до експансії мало не всього, де не тільки коли-небудь ступала російська нога, але й чого лишень сягала вигадлива на виправдання думка російського завойовника, проявлялася в крайній зневазі супротивника та жорстокому поводженні з переможеним? Чому «быль царей и явь

большевиков» або, конкретніше, те, що відбувалося за царювання Івана Грозного, Петра І, Катерини ІІ…, є печаттю того ж самого духу та виявом тієї ж системи, які з подиву гідною послідовністю спостерігаються і за радянського урядування В. Леніна, Й. Сталіна, М. Хрущова, Л. Брежнєва, «незважаючи на інші назви, титули і одностроїв»? (Донцов Д. Передмова // Кюстін Астольф. Правда про Росію. – К., 2009. – С. 6). І з чого, нарешті, українці мали б нині, передусім, виходити, дбаючи про розбудову нової архітектури українсько-російських взаємин та яку роль мав би посідати церковно-релігійний фактор у державотворчому процесі розвитку сучасної України?

Певно, що така постановка питання в долі кожного підкореного Росією народу, як і в кожного його представника, відлунює по-своєму: одним із них уже вдалося вивільнитися з-під імперського тягаря, інші уже призвичаїлися жити в такий спосіб і не мислять себе інакше, треті ведуть нерівну боротьбу за суверенне право жити так, як вони вважають за потрібне… Нам же при цій нагоді хіба що випадає зауважити, що будь-які інтерпретації історичного минулого, в тому числі і його українсько-російських візій, потребують адекватного контексту. Та й називати речі слід таки своїми іменами. Бо пояснювати, скажімо, агресивну експансіоністську політику Росії «братолюбною» лексикою нашого часу, тобто в той поняттєвий спосіб, що, мовляв, як іронічно зауважує Є. Гуцало, йдеться про «активні інтернаціональні почуття, що історично глибоко закорінені в народних масах» (Гуцало Є. Ментальність орди. – К., 1996. – С.11) або ж повторювати вслід за акад. Д. Лихачовим те, що, ніби, «притягательные силы к другим народам, особенно слабым, малочисленным, помогли России сохранить на своих пространствах около двухсот народов» (Лихачев Д.С. Нельзя уйти от самих себя // Новый мир. – 2004. – № 6), то означає свідомо не тільки економити на правді чи ж лукавити, але й ображати сумління мільйонів громадян, які нині в переважній більшості обізнані на останніх наукових досягненнях в царині гуманітарного знання і мають достатній рівень національної свідомості та інтелектуального розвитку, аби відрізнити авторитетно пропаговану олжу від правди. Тому, зважаючи не стільки на докази, як на неспростовні факти історії, якого б народу вони не стосувалися (кривд, скоєних супроти вільнолюбивих новгородців, люті, що її пережили узбеки, наруг, що випали на долю тунгусів чи бурятів…), маємо, як колись повчав Тацит, «Sine ira et studio», тобто прямодушно, без гніву і симпатії, констатувати:

- історичне минуле Московського царства, Російської імперії, а також (із певними обмовками) Радянського Союзу позначене непогамованою потребою до завоювання та підкорення народів;
- спосіб цього завоювання, якою б великодержавною доцільністю та ідеологічними мотивами він не пояснювався, має бути, з загальнолюдського погляду, визнаний деспотичним, свідченням чому є жахливі бешкети, наруги та збиткування не тільки над переможеним супротивником, але й над мирним населенням;

- жорсткі уніфікаційні вимоги російського самодержавства, що мали повсюдну практику на звойованих землях і зазвичай зводилися до нещадної русифікації корінних народів, бодай у світлі нинішніх тенденцій мали б бути віднесені до ганебних сторінок російської історії;
- зважаючи на те, що йдеться про історично усталену й ментально сталу потребу колонізації чужих земель та народів, про те, що дійсно, є важкоздоланним і навіть непоборним, або, як каже акад. Д. Лихачов, від чого «нельзя уйти» і що з великої патріотичної любові до всього російського нерідко стає причиною неадекватного сприйняття та оцінки історії Росії самими російськими дослідниками, доводиться тільки шкодувати, що ті «грабежі, розбої, злочинства» (Гуцало Є. Ментальність орди. – С.13), а ми б додали й наголосили, брак елементарної людяності й справедливості ще не стали предметом всенародного осуду;
- те, що важке історичне минуле Росії, яка, кажучи словами П. Чаадаєва, всупереч «всем законам человеческого общежития идет в направлении свого собственного порабощения и порабощения всех соседних народов» (Цит. за: Гуцало Є. Ментальність орди. - С. 30), не є спокутуваним, дозволяє визнати, що експансіоністська сутність московсько-православної цивілізації не є спізнаним та розкаяним гріхом, а відтак навіює не тільки чимало смутку, але й спричинює тяжкі роздуми над перспективами її подальшого розвитку.

А вони, до речі, зберігають неабияку актуальність дотепер і з уваги на геополітичні доцільності сьогодення особливого оптимізму не додають. Адже, що там приховувати, втративши позиції на міжнародній арені після розпаду СРСР, Росія досить швидко вжила належних заходів, аби реваншуватися і в духовно-ідеологічному плані стала традиційно розглядати Захід як свого відвічного опонента, а до демократичних цінностей ставитися доволі стримано. Пікантності цій ситуації надає той факт, що духовно-ідеологічні функції по обґрунтуванню цілого комплексу питань загальноцивілізаційної важливості з розпадом СРСР та після проголошення його колишніми республіками державної незалежності перебрала на себе РПЦ. При цьому актуалізація діяльності цієї впливової церковної структури видається заледве чи не закономірною з кількох причин і насамперед може пояснюватися тим, що:

- після 70-річчя заборон і утисків з боку радянської влади церква повертається в ореолі несправедливо потерпілої, а суспільство почувається неабиякої духовної спраги;
- будь-яка нестабільність, а тим паче глибока криза, що обумовила появу бідних, знедолених і покривджених, справедливо вважається добою церкви;
- будучи і соціально, і культурно сформованими на релігійному базисі, цивілізаційні спільноти на етапі системних перетворень прагнуть

набути тожсамості, тієї питомої ідентичності, в контексті якої роль релігійного компонента як унормовуючого, стабілізуючого та сакралізуючого фактора незмірно зростає;

- обстоюючи цінності сакрального значення, що неможливо без звернення до культових форм їхнього вираження, церква об'єктивно покликана виступати найпотужнішим випромінювачем «вражень, хованкою духу історичних подій та історичних характерів» і в той спосіб долучитися до виконання головного завдання цивілізації – навчити свого презентанта мислити.

Але, кажучи так, ми знову маємо застерегтися, що московсько-православна цивілізація – це цілком конкретний континуум значень та характеристик із тільки їм властивими ідеологемами та великодержавними амбіціями, чимало з яких слугували виправданням національного гніту та упослідження українського народу впродовж століть його перебування під російським протекторатом і які в переважній більшості підтримувалися та освячувалися тією ж таки Російською Православною Церквою (далі РПЦ – В.Ш.). У кожному разі, намагаючись збагнути, чому саме РПЦ на етапі національно-духовного відродження України або, конкретніше, в пору набуття нею субстанційного «я», своєї питоменності з такою ревністю протидіє цьому природному й об'єктивно зумовленому процесу, ми не вільні від думки, що належало б, передусім, мовити не тільки і не стільки про виразників зужитих та ситуативно анахронічних ідей, а про речі системного порядку, про сутнісне, живуче й важкоздоланне. Інакше, маючи за тематичну потребу означити відгомін московсько-православної цивілізації в контексті заяв та домагань нинішніх презентантів неоімперських настроїв, аж ніяк не збагнемо: чому те, над чим уже здійснила свій суворий вирок історія, зовсім недавно, в пору революційного лихоліття початку XX століття, і що, здавалося б, уже ніколи не дозволить з'явитися на її кону як щось самодостатнє та життєво привабливе чи придатне, зберігає свою актуальність, не застрашує можливістю свого повторення, не стає сигналом для загальнонаціонального занепокоєння, не пробуджує інстинкт самозбереження, не жахає тим, що цього разу саме тобі випаде впасти жертвою тиранії.

Практика візитацій незалежної України предстоятелями РПЦ, а точніше той спосіб духовно-ідеологічного «окормлення», до якого зводиться їхня душпастирська опіка, в цьому сенсі може сміливо вважатися показовою. Відзначаючись богословськими обґрунтуваннями права РПЦ на Україну як свою канонічну територію, ця діяльність (свідомо чи ні!) об'єктивно йде врозріз з державотворчим поступом України і фактично є формою прямої та освяченої авторитетом церкви пропаганди неоімперських ідей. Щоб у тому пересвідчитися, лише назвемо деякі тези з виступів патріарха Московського і всієї Русі Кирила, якими він залюбки послуговується під час своїх неодноразових візитів і які в своїй більшості зводяться до наголошення спільних витоків українського та російського народів. Серед тих положень твердження зразка:

- ✓ «Киев – это начало всех наших начал», «святая земля» нашей Церкви, это то место, «откуду есть пошла земля русская», это основа «восточнославянской православной цивилизации, наследниками которой мы все являемся», это «столица русского православия», это «общая купель крещения» тощо (Кореспонденція Алли Бойко для Портала «Credo Ru» від 15.07, 2009);
- ✓ Россия, Украина и Беларуссия – «это единая святая Русь» (Там само);
- ✓ Москву основал великий Киевский князь Юрий Долгорукий, а первым московським святым стал митрополит Киевский Петр. Он перенес резиденцію Киевских первосвятителей в Москву, которая таким образом стала духовной столицей тогда еще единого нашого государства. Поэтому Московские Патриархи являються преемниками Киевских митрополитов» (Там само);
- ✓ «Историческое сознание наших народов формировалось тысячелетним единством в вере, единством в Церкви, в культуре, в испытаниях, общин трагедіях и победах» (Там само);
- ✓ «…Мы по существу единый народ, мы связаны тисячами братских, родственных нитей» (Там само);
- ✓ «У нас общее прошлое и много одинаковых сегодняшних проблем» (Там само);
- ✓ «віковічна» єдність українського та російського народів зберігає свою значущість і для наших сучасників, що підтверджується результатами голосування в телепроектах, які проводилися відповідно під назвами «Ім'я України» та «Имя России», внаслідок якого перелік найшановніших осіб в Україні очолив князь ростовський, новгородський, а згодом великий київський князь Ярослав Мудрий, а першим іменем Росії був названий його нащадок, великий князь Володимирський, Київський та Новгородський Олександр Невський (Там само).

У перегуці з цими засадничими положеннями богословського думання нинішнього предстоятеля РПЦ перебувають і твердження його попередника патріарха Московського та всієї Русі Алексія II, який також наголошував, що «Мы все – духовные наследники святого равноапостольного князя Киевского Владимира, нашего общего крестителя. Наша тысячелетняя великая восточнохристианская славянская культура и цивилизация родилась в Киеве» (Истомин Ю. Мы все наследники святого князя Владимира, а не Мазепы // Мир. – 2008. - №8. – С. 3).

Рясніють подібними звіреннями і висловлювання авторів московської газети «Русь державная», що має своїх численних читачів і в Україні. «Мы, — заявляється в кореспонденції під назвою «К возрождению Святой Руси», – не можем существовать без Украины, потому что Украина – это Малая Русь, наш духовный источник, наша купель» (К возрождению святой Руси // Русь державная. – 2009. - № 19). «Святая Русь – зазначаєтьсяв цьому ж дописі, – это уникальный цивилизационный проэкт». А які цільові зарядження та масштаб

такого проекту в сучасних вимірах також не доводиться сумніватися. «… государственная идеология, – повідомляється в анонімній статті «К возрождению Святой Руси», – может быть только идеологией Российской Державности и Российского Патриотизма. Речь идет не об узком национализме, которым никогда не страдала русская государственность, а именно о России, как о вселенском Царстве, России, как о Третьем Риме» (Идеология Российской державности // Русь державная. – 2009. - №7). Ну а як, приміром, такі погляди можуть кореспондуватися в Україні з мовною проблематикою дозволимо судити зі статті А. Мельникова, поміщеної в дніпропетровській газеті «Мир» під назвою «Откуда взялось на Украине двуязычие», в якій безапеляційно заявляється: «Русский язык в силу исторических, религиозных, политических и экономических причин должен стать государственным языком Украины», а в резюме додається: «… русский язык – общая кровь, которая исторически питает наше славное славянское племя» (Мельников А. Откуда взялось на Украине двуязычие // Мир. – 2007. - №19.- С.9).

То ж хіба варто дивуватися, що навіть поділ УПЦ за юрисдикційною ознакою, наслідком якого стало утворення УПЦ КП та відхід до останньої чотирнадцятимільйонної пастви, прочитується патріархом Кирилом як витівка незначної частини націоналістично налаштованих громадян України, а надання УПЦ автокефального статусу у канонічний спосіб із можливого на початку автокефалізаційного руху уже встигло за якийсь десяток років перетворитися на позацерковне хотіння політиків і журналістів із тим мотиваційним підтекстом, що коментарів не потребує: «Україна – частина спільного цивілізаційного простору і не повинна мати автокефальної Церкви» (Єленський В. Патріарх замінив християнство геополітикою // Голос Православ'я. – 2009. - №18).

При цьому, закликаючи довіряти тільки йому та прислуховуватися лише до рішень архієрейських постанов РПЦ, патріарх Кирило, навіть не схильний приховувати, що вважає імперію природовідповідною формою державного устрою Росії і не тільки симпатизує, але й ратує за втілення ідей нового «русского мира». Зрештою, стримане ставлення до демократії, як і звернення до українців спільно протидіяти Заходу, що виступає уособленням гріха та споживацтва, є ще одним красномовним підтвердженням того, що в особі нинішнього предстоятеля РПЦ маємо визнати достойника відверто імперського штибу мислення та дій (Там само). Відтак, як на тому слушно наголошує В. Єленський, пропонуючи українцям «переглянути свій історичний вибір», або довільно оперуючи «як церковним правом, так і історичними фактами» чи вдаючись до спроб «піднести Російську Церкву над іншими, відмовити Церквам країн, які здобули незалежність, у праві мати свої власні Церкви, «закріпачення» України як одвічного елемента милого патріархові геополітичного конструкту» (Там само), патріарх Кирило унаочнює орієнтаційну порізненість цивілізаційного поступу сучасності, в контексті якої:

- в Росії зростають великодержавні амбіції та церковна протидія Заходу, тоді як в Україні вживаються неабиякі євроінтеграційні зусилля;
- в Росії спостерігається тісна співпраця РПЦ та федерального центру, в Україні застерігаються європейські пріоритети державного розвитку та вживаються заходи по переведенню рівності усіх релігійних організацій в життя;
- в Росії відчутна (принаймні позірно!) впевнена хода второваною дорогою власної історії, в Україні озирання на сусідів та ситуативна непевність, що жене очільників на биту дорогу, де ми то просимо церковного визнання, то заявляємо про бажання чимхудш увійти в міжнародні організації, не завжди даючи собі звіт у корисності таких понук;
- в Росії брак самокритичності за скоєні злочини супроти поневолених нею народів, у нас педалювання на скорботних сторінках української історії, що нерідко поглиблюють почуття розпачу, жалю та упослідженості;
- в Росії (принаймні позірне!) зростання добробуту та покращення життя народу, у нас подальше розшарування суспільства за майновою ознакою, його регіоналізація та загальна девіанізація;
- в Росії патріотичне піднесення, у нас волання проросійських ЗМІ про посилення націоналістичних тенденцій в Україні, а власне про ті вияви любові до Вітчизни, які вже подостатком нівелювалися різким зниженням рівня життя та розчаруваннями обраного політичного курсу (Томенко О. Президент утрачених надій // Свобода. – 2010. – 1 лютого. - №5. – С. 3);
- Росія неухильно й послідовно поширює свою присутність в Україні практично в усіх сферах життя: політиці, фінансах, торгівлі, культурі, засобах масової інформації та вибудовує у її східному регіоні «опорну політико-економічну базу для реалізації своїх експансіоністських інтересів», у нас байдужість із боку влади, а іноді й потурання зацікавлених осіб таким виявам сучасної експансії (Корж В. Яке обличяч держави оберемо // Свобода. – 2010. – 1 лютого. - №5. - С. 10).

Зрозуміло, що таке сприйняття українських реалій патріархом Кирилом, який привласнив собі роль єдиного правильного інтерпретатора вітчизняної історії і почувається в незалежній Україні її справжнім духовним господарем, волею-неволею діагностує ситуацію в Україні і на суспільно-ідеологічну, і на політичну, і на церковно-релігійну, і на культурну пробу, засвідчуючи status quo – хто є хто в Україні і хто як ставиться до України з огляду на її минуле та сучасні завдання. У той спосіб, інспіруючи напруження на різних життєвих рівнях та зрізах, РПЦ в імені свого святителя ставить перед державним проводом України, її політикумом, речниками різних царин знання, а також

перед суспільним загалом в цілому непрості питання, що потребують виваженої відповіді, з неодмінним урахуванням того, що:

- в ім'я правди та духовно-національного визволення з полону імперських стереотипів український народ потребує історичного й церковно-релігійного катарсису, а також значної корекції поглядів на історію українсько-російських відносин;
- Україна приречена на перегляд власної історії, на власне самоспізнання та самоздійснення, на засвоєння власного духовного космосу та ідеалів, що не уявляється можливим без об'єктивного, глибокого й всебічного аналізу, публічних дискусій, наукових диспутів, зіткнення позицій та вироблення спільних підходів до вирішення складних питань нашого непростого буття;
- Україні мають важити насамперед пріоритети й аксіологія релігійного мислення її народу, з'ясування яких на рівні «ми» й «вони», «своє» й «чуже», «наше» та «їхнє» неодмінно передбачає чіткі відповіді на те, хто ми є?, звідкіля?, куди прямуємо?, чого воліли б досягнути? тощо;
- немало щирих віруючих УПЦ навіть не подейкують, що правдоподібно можуть помилятися, засвоюючи чи ж повторюючи призабуті уроки з історії Церкви та Вітчизни;
- якнайшвидше та найкраще опанування необхідних знань удоцільнює не тільки наявність рефлексій, а й розуміння того, що, попри церковно-релігійну та політико-ідеологічну порізненість, українське суспільство потребує вироблення консенсусу в головному питанні буття, яким мала б виступати ідея наповнення українського державного суверенітету реальним національним змістом;
- потребуючи історичного самовіднайдення та духовного самоутвердження, Україна має вдало розпорядитися благом спізнаної істини, застерігаючись на тому, що неоімперські домагання, з одного боку, насправді нічого спільного з християнством не мають, а з другого – в своїй більшості суперечать сучасним напрацюванням у різних царинах гуманітарного знання.

Під цим оглядом, усвідомлюючи значущість умовисновку щодо східнослов'янської єдності та Москви – правонаступниці Київської Русі, який виступає наріжним каменем усіх обґрунтувань, пов'язаних з виключними преференціями РПЦ на Україну як невід'ємну частину своєї канонічної території, тільки вкажемо на її гостро дискусійний характер, який доволі часто минається з властиво науковими раціями і в критичній оцінці сучасних інтерпретаторів зазвичай зводиться до констатацій:

- Русь як державне утворення IX-XI століть із центром у Києві дійсно тяжіла до політичної єдності, а давньоруські князі почувалися данниками великого київського князя, однак, як засвідчує етнографічна та археологічна наука, єдиної Русі як етнічної спілки доль давньоруських племен ніколи не існувало;

- Русь, що згодом дістане назву Київської, являла собою багатоплемінне утворення і з огляду на об'єктивні фактори (віддаленість, роз'єднаність…) не була і не могла бути в суспільному сенсі чулою на етнічну спорідненість та політико-ідеологічну єдність;
- давньоруська держава надзвичайно потерпала від міжкнязівських чвар, які стали чи не найважливішою причиною її занепаду, а також одним з красномовних підтверджень того, що міжплемінної єдності в Русі не існувало навіть на рівні інтенцій князівського проводу;
- врахування того безперечного факту, що в період офіційного хрещення Русі Володимиром Святославичем у 988 році самого міста Москви не існувало в природі (Москва як поселення вперше згадується лише у 1147 році), відносить самі твердження про єдність з тим, чого взагалі не було або з тим, що жодного уявлення не мало про таку єдність, до розряду смислового нонсенсу;
- якщо деінде означена єдність (нехай у латентних формах!) таки існувала, а дещо згодом процес етногенезу призвів до утворення трьох східнослов'янських народів, то такий стан речей не може слугувати бодай моральною підставою нинішній РПЦ – хронологічно «молодшій» Церкві-посестрі – для того, щоб відмовити в праві існування чи відновлення автокефалії своїй матірній Церкві;
- науково неспростовний висновок про те, що український народ на племінному етапі свого розвитку не перебував і практично не міг перебувати в єдності з фіно-угорськими племенами, на етнічному базисі яких згодом постало Велике князівство Московське, як і врахування того, що слов'янські племена були не більше, ніж данниками великого київського князя, а міжкнязівські усобиці призвели до занепаду Русі як державного утворення IX – початку XII століття, фактично знедоцільнює подальші спекуляції довкола твердження про давньоруську єдність східнослов'янських племен чи обстоювання тези про те, що український народ ніби є відгалуженням «руського народу», а не окремим етносом;
- навіть якщо припустити, що давньоруська держава IX – початку XII століть являла собою ту форму політичної єдності, яка провістила на віки єднальні порухи і непорушну спілку доль російського, українського та білоруського народів, то сам факт нинішнього нав'язування чи домагання об'єднаного «братерства» з боку певних кіл сучасної Росії виглядає на абсурд, за якого, ігноруючи сучасні реалії, будь-яке завоювання, ба й добровільне входження до складу імперії вважається підставою для виправдання довічного уярмлення…

А проте, як засвідчують історичні та й поточні реалії, життя в повноті свого вияву значно складніше за будь-які теоретичні побудови та наукові аргументи. Тому, якою б самопевністю чи претензійністю не були позначені

домагання речників неоімперських амбіцій, як і мотивації їхніх опонентів, більшість з яких оперта на надійну джерельну основу та характеризується переконливістю доказів, наукова безпристрасність змушує визнати, що московсько-православна цивілізація:

- являє собою складне імперське утворення, великодержавна претензійність якого базована на концепціях східнослов'янської єдності та Москви – правонаступниці давньоруської спадщини князівського періоду;
- справила значний вплив на Україну як складову частину Московського царства, Російської імперії та Радянського Союзу;
- залишила в Україні сліди різного ґатунку, в позитиві яких значаться трудові й бойові звершення, радість спільних перемог й гіркота втрат, будівництво столиць й магістралей віку, видатні досягнення в галузі освіти, науки, техніки, культури, мистецтва, спорідненість на родинному рівні…, а в негативному висліді – імперська жорстокість, визиск, деспотія, національний гніт, класово-ідеологічний терор, правові обмеження, нещадна русифікація, що й дотепер відлунюють в генетичній пам'яті мільйонів громадян України болем втрат та поневолення;
- послуговується тими ідеологемами, більшість з яких нині не витримує наукової критики і сміливо може бути віднесена до числа надумано-спекулятивних ефемерид та фантасмагорій.

Зрештою, московсько-православна цивілізація сьогодні:

- це переконання значного загалу громадян сучасної України, сформованих під потужним впливом як імперської, так і радянської ідеологій;
- це важкі наслідки русифікаторської політики, реалізація якої становила вістря ідеології всіх російських влад та режимів;
- це важливий релігійний фактор, що проявляється в крайній ортодоксальності мислення, відповідній формі його культового та мовного вираження;
- це виклик європейській стратегії розвитку України, в контексті якої культивування історично зужитих й подостатком дискредитованих ідей російського самодержавства створює політико-ідеологічне напруження на загальнонаціональному рівні і вступає в суперечність з логікою її інтеграційного поступу;
- це дилема доленосної ваги, в якій дві найпотужніші правди й виправдання українського вибору (проєвропейський чи проросійський?!) вважаються сутнісно незіставними, тобто антиподичними;
- це сфера особливої опіки РПЦ, духовно-ідеологічні настанови якої нерідко розчахають сумління громадян України на пласі делікатної властивості: покластися на запевнення ієрархів та сповідувати нехай і удавані, але вживлені в народну свідомість ідеї східнослов'янської

єдності та миролюбних намірів «старшого» брата, в тісних «обіймах» якого донедавна задихалася національна субстанція… чи пристати на націєтворчий ідеал суверенної України, що ніяк не може виборсатися з хроніки перехідного періоду та все вагається в правильності обраного курсу;

- це симптоми й рецидиви тих повчальних уроків трагічної історії, що іноді нагадують політичну істерію довкола цивілізаційного вибору в його українсько-російській проекції та загрожують згортанням демократизаційних процесів з тими наслідками, з приводу яких ще зовсім недавно так скрушно справлялися тризни;
- це важка правда про нещасне минуле українського народу, яка, будучи незаперечним фактом науки, не стала ціннісним набутком суспільного загалу, а власне тих громадян, які залишилися глухими й нечулими на свою національну, любу, милу й рідну правду, бо в незалежній Україні почулися кинутими напризволяще, забутими й знедоленими, втративши можливість працювати, навчати дітей, коли-небудь отримати житло або гарантовану медичну допомогу;
- це сучасна даність, вираженням якої є проект нового «руського міра», тобто та ідея, що нині активно пропагується і відповіддю на яку буде знаменувано український поступ в його ближчій та віддаленій перспективах;
- це виняткова відповідальність перед пам’яттю предків, викликами сучасності та майбутнім нащадків.

1.4. Украина: национальная идея и церковный вопрос *(И.Киперман)*

Понятие «национальной идеи» по-разному определяется в религиозном и материалистическом мировоззрениях. Для материалистов история есть стихийный процесс, подобный наблюдаемой в животном мире борьбе за существование. В таком миропонимании смысл существования народа сводится к преследованию своего национального интереса и проявлению своей мощи. Политическая и военная гегемония на максимально-подконтрольной территории - вот и всё содержание национальной идеи.

Этой элементарной идее соответствует государство тоталитарного типа, какими были все древние империи, скрепляемые насилием, увенчанные культом правителя. Образовавшая их материальная стихия, не обузданная высшим религиозным началом, выбрасывала на поверхность жизни людей случайных, скользивших по ней, но не способных проникать вглубь, туда, где кроются суть и смысл народного бытия. Это были диктаторы, которые

присвоили себе право определять национальные интересы и положили все силы на то, чтобы удержать кормило власти. Они погубили свои народы, и те, подобно ископаемым животным, исчезли, уступив место в истории нациям с более справедливой и упорядоченной организацией, которые выработали более высокие религиозные и нравственные принципы, выкристаллизовавшиеся в традиционные устои жизни.

Создание европейского содружества наций стало возможным благодаря готовому фундаменту, заложенному христианством, в сознании которого различные нации являются членами единого живого организма ("несть ни еллина, ни иудея…"). Это значит, что ни один народ не может жить в себе, через себя и для себя, но всегда определённым образом участвует в общей жизни человечества как собирательного существа. Органическая функция, которая возложена на ту или другую нацию в этой вселенской жизни, есть её истинная "национальная идея", установленная в предвечном замысле Бога. Иными словами: не национальный эгоизм, являющийся новым идолослужением, но участие по мере сил и особых дарований своих в развитии великой христианской цивилизации - вот в чём наше религиозное мировоззрение видит истинную цель устремлений всякого народа.

Таким образом, **национальная идея**, согласно богословского ее понимания, - это мысль Бога, определяющая предназначение народа и его роль в человечестве. Это вдохновляющий идеал и одновременно миссия, которую этому народу предначертано исполнить. Если в ходе исторического развития этот идеал осознаётся, то национальная идея формулируется и развитие государственной жизни происходит в соответствующем направлении, в народе раскрываются лучшие качества и все потенциальные силы, и он, подобно зрелой личности, произносит своё слово в истории человечества.

Однако исторические пути народов никогда не бывали гладкими. Многие попали в ловушку ложных идей, одушевлялись псевдоидеалами, приносили им в жертву бесчисленные человеческие жизни и, несмотря на все усилия, так и не достигли желаемого, но, попусту растратив свои силы, скатились в нищету, совершенно ослабли, оказавшись в зависимости от тех народов, над которыми стремились доминировать, и, постепенно утратив свою роль, сошли с исторической сцены.

Ближайшим примером народа, который бывал увлекаем ложными идеями, и до сих пор не направил свои силы к реализации своего истинного предназначения, могут служить **русские**. Сложившись в великое царство, московская Русь увлеклась духом национальной гордыни, который привел к мысли о служении всемирного Удерживающего ("Москва – Третий Рим"). В результате вместо царства, в котором обитает правда, и где глава всему - Христос, получилось царство Кесаря, в котором жестокость и несправедливость прикрывались христианским обрядом и "высшими" глобальными целями. Это привело к трагическим событиям Смутного времени. Только благодаря объединяющим усилиям Церкви народ, восстав через покаяние, сплотился и восстановил пошатнувшуюся государственность.

Однако причины падения, теми от кого зависело будущее страны, не были осознаны глубоко. По прошествии небольшого времени верховная власть в лице патриарха, желая придать своей национальной Церкви вселенское значение, стала менять сложившийся веками уклад, действуя в характерной для себя манере: диктаторски и насильственно, что вызвало массовый народный протест. Страна была вновь ввержена во внутреннюю смуту, значительно более затяжную и кровавую, так как её подавляла своя же собственная власть, обычными для неё карательными мерами. Очередная страница нашей истории открылась с появлением Санкт-Петербурга и превращением Московского царства в Российскую империю, по мере усиления которой старая идея **Третьего Рима** всплыла в новом имперском облике. Крушение наступило в 1917 году, когда на смену несбывшемуся **Третьему Риму** пришёл **Третий Интернационал**, псевдонародное воплощение той же квазиисторической идеи. Через 70 лет рухнул "Союз нерушимый", историческое название страны вернулось, а вместе с ним и соответствующая символика: двуглавый имперский орёл на гербе и идеологема **"Москва-Третий Рим".**

Народ, воспринявший ложную национальную идею, начинает верить в своё превосходство над другими, претендовать на роль учителя, вождя, старшего брата, единственного хранителя истины и т.п. Истинная же национальная идея раскрывает народу его подлинную историческую миссию, исполняя которую, он займёт предназначенное ему Всевышним место среди других народов, в чём и заключается его неповторимость.

После всего сказанного зададимся вопросом об украинском народе: какова его национальная идея и, соответственно, своя историческая задача?

Ответ русского империализма на этот вопрос был неизменно отрицательным. Российская империя игнорировала украинскую национальную самобытность. Украина именовалась Малороссией с уничижительным оттенком. В высших кругах российского общества она всегда воспринималась как колония, не имеющая самостоятельной культуры, языка, политической власти. Екатерина Вторая раздавала украинские земли своим фаворитам, обратив в рабство большинство до той поры свободных крестьян-казаков. Так было при коммунистах, совершивших величайшее преступление над украинским народом, уморив его четвёртую часть голодом. И ныне кремлёвская власть, желая через своих ставленников контролировать политическую ситуацию в Украине и ее газотранспортную систему, попыталась прибегнуть к насильственным методам. Знаменательный факт, выявляющий дух и характер этой власти, учитывая который, украинцы будут и впредь отталкиваться от Москвы.

Однако существует в российском сознании и положительный ответ на вопрошание о народе украинском. В своё время его предвосхитили русские религиозные философы Владимир Соловьев и Сергий Булгаков, которые противопоставляли духу имперского национализма христианский дух всеобщей солидарности. В их понимании всё человечество – в идеале - есть

живое тело Христа, в котором нации существуют в органическом и нравственном союзе, как живые члены этого тела. Христианская истина утверждает неизменное право наций на существование, осуждая в то же время национализм, являющийся для народа тем же, что и эгоизм для индивидуума, - ложный принцип, который приводит к обособлению отдельного существа, превращая различие в разделение, а разделение – в антагонизм.

До последнего времени, с московской точки зрения, исторические задачи украинского народа не вырисовывались достаточно отчётливо, а потому возникали затруднения с формулированием его национальной идеи. Причиной тому была погружённость украинцев с прочими народами СССР в русскую имперскую стихию, всё и вся унифицировавшую, заставляющую всех двигаться в одном направлении, как заключённых по этапу. Когда же, в силу известных исторических причин, колонна распалась, пришёл черёд украинцев поступить по-своему. И они, проявив волю к жизни, сделали напряжённое усилие и вырвалась из той мертвящей стихии, которая продолжает губить русских и зависимые от них народности. Это стало неожиданностью не только для кремлёвской власти, привыкшей к условности беспроигрышных "выборов", но и для самих русских интеллектуалов, считавших, что "культурный фактор" сыграет решающую роль в прорусской ориентации Украины. Даже многие западные аналитики, учитывавшие как силу давления Москвы, так и силу инерции народов постсоветского пространства, не предполагали такого исхода. Однако украинцы, не обращая внимания на пропаганду, по-советски пугавшую их западной угрозой, и на прочие факторы, просто сказать, рванули от России, нутром почуяв, что им не по пути со страной, население которой, согласно простой демографии, вымирает и вытесняется новым азиатским населением.

Настоящий дух и характер украинского народа впервые проявились ещё в Киевской Руси, в эпоху князя Владимира Святого, при дворе которого царило равенство, ибо Владимир, по словам летописца Нестора, любил свою дружину, совещался с ней о делах государственных, о войнах и о строе земли. Он был исполнен отеческой заботой о малых и бедных, а с окружавшими его советниками и дружиной обращался как с истинными братьями. И жил он в мире с окольными князьями: Болеславом Польским, Стефаном Венгерским и Андрихом Чешским. Киевская Русь, не создавшая империи, уступила свой северо-восток Московскому царству, наследницей которого стала Санкт-Петербургская империя, подавившая в Украине все сословия, лишив их общественных свобод, в том числе и Церковь, в которой до 1722 года Киевские митрополиты выбирались голосами свободных сословий. Но ни иноплеменные завоеватели, ни вроде бы единоплеменные петербургско-московские империалисты не смогли задушить дух Киевской Руси, дух запорожской вольницы и выборных атаманов. Этот свободолюбивый украинский дух, получив сейчас возможность проявиться, показал всю свою недюжинную силу. В манифестации изначально Богом данной человеку свободы заключается подлинная человечность - в противоположность

рабскому принуждению, угашающему в человеке творческое начало, образ Божий. Сквозь нынешние исторические события просвечивает национальная идея этого славянского христианского народа, напоминающая нам о том, что не должно быть в народе всевластных и несудимых вождей и бесправной толпы, но все суть граждане, равные перед законом и равноответственные за происходящее в государстве.

Итак, **украинская национальная идея,** зачавшись в Киевской Руси и созрев в ходе истории, раскрывается как утверждение в национальной государственной жизни постимперского, постколониального народа тех общественных прав, которые проистекают из данного Всевышним единого дара свободы. Утверждая в жизни эти ценности, украинский народ и другие восточнославянские народы, ещё не до конца освободившиеся от своего тысячелетнего рабства, приведёт за собой...

Но, безусловно, физическое, экономическое и политическое состояние украинского народа зависят от его духовного состояния. В свою очередь, духовное возрождение невозможно без решения церковного вопроса, который в Украине характеризуется заметной "конкуренцией" между несколькими юрисдикциями, и эта конкуренция при правильном подходе может быть очень полезной для восстановления истинного христианства. Как и всякий гражданский институт, для того, чтобы эффективно функционировать в обществе, Церковь должна быть свободна от вмешательства государства в её внутреннюю жизнь, иметь внутреннюю свободу. Она не должна быть зависима от власти ни в какой из сфер своей жизни, должна иметь внутренний строй, соответствующий её природе. Необходимо упразднить диктатуру номенклатурного епископата. Епископов должны избирать клир и народ, и все вместе - Патриарха. Только при этих условиях церковная власть станет легитимной, получит нравственный авторитет в обществе, тогда её гласу будут послушны. После падения коммунизма Православная церковь в Украине получила некоторую внутреннюю свободу: власть не контролирует сейчас поставление епископов и клириков, их перемещение, вернула церкви её имущество. Но церковь при этом духовно так и не ожила. Причина в том, что нынешний её внутренний строй, каким он сложился при деятельном вмешательстве советской власти, точнее – ЧК-НКВД-КГБ, не соответствует природе самой Церкви, но является отображением тоталитарного государства. Это деятельное вмешательство неизбежно отобразилось и на церковном вероисповедании.

Portal-credo.ru

1.5. Патріарх Кирило й Україна: передісторія «русского мира»
(А.Колодний)

Без якихось особливих сенсацій в Москві Патріархом Російської Православної Церкви був обраний митрополит Смоленський і Калінінградський Кирило. Із 702 делегатів Помісного Собору за нього свої голоси віддало 508, і, як вважають, вся українська делегація, що становила десь 27% голосувальників. Сприяло приходу до влади в Церкві цього, як в Москві його називають, «церковного тютюново-горілчаного мільярдера» набутий авторитет як другої особи РПЦ, підтримка російської влади і протиріччя в таборі опонентів. За дні патріаршого місцеблюстительства Кирило встиг пропіарити себе в різних формах і в різних кінцях Московської Церкви, скористатися для цього теле- і радіоефіром. Виборча кампанія була проведена за всіма правилами сучасних технологій.

Претензія Кирила на патріарший кукіль викликала в Росії активний протест з боку консерваторів і фундаменталістів. Була величезна хвиля компромату в світській пресі, на сайтах Інтернету. Тут Кирилу пригадали й тютюнові та алкогольні оборудки, схильність до комерційної діяльності на шкоду інтересам Церкви, і співпрацю із КДБ під ім'ям «Михайлов». Правда, останнє імпонувало світській російській владі, особливо Путіну, яка сама із тієї ж когорти. Кирила звинувачували навіть в організації замаху на колишнього главу РАО ЄЕС Росії Анатолія Чубайса. Щоб пригальмувати виступи московських православних консерваторів проти свого патріаршества, митрополит Кирило навіть навідався у їх центр – Стрітенський монастир, де заявив про свою згоду із вченням новомученика Іларіона (Троїцького): «Коли в богослов'я почали проникати ліберальні ідеї, коли почали слідом за деякими богословами стверджувати, що немає різниці між конфесіями, то святитель Іларіон наголосив, що є лише одна Церква – свята апостольська, яка наразі виявляє себе в Православній Церкві». Відчуваючи велику ймовірність проходження в Патріархи Кирила, його противники активно обстоювало форму голосування за жребієм. Проте їх пропозиція не була почута.

Позиція Кирила в Церкві ще в роки патріаршества Олексія II зазнавала критики з боку не тільки вірянського руху, а й декого з ієрархів РПЦ. Про наявність такої опозиції в Церкві свідчать ті 194 голоси «проти», а це десь 28% делегатів Собору. Біля храму Христа Спасителя послідовники відлученого від Церкви чукотського єпископа Діоміда влаштували демонстрацію протесту проти обрання цього відлученого від РПЦ Діомідом митрополита, прагнули прорватися до храму через кордон міліції, називаючи останніх «нерусскімі». Твердять, що вони приїхали до Москви спеціальним автобусом з України. І це може бути правдою, бо ж Діомід має в Україні своїх послідовників, зокрема в особі відправленного за штат єпископа УПЦ МП Іполита і православних братств цієї ж Церкви, зокрема Почаївської Лаври.

Кирило, хоч за національністю є мордвин, чистої води російський націоналіст і водночас шовініст. В одному із своїх інтерв'ю він прямо заявив: «Главное, я гражданини России. И всё, что происходит в стране, мне не безразлично» (Факты. – 3 февраля 2009 г.).Останнім часом він часто говорить про Москву як «Третій Рим», про єдиний простір історичної Русі, про триєдину святу Русь та ін. Свою підтримку Кирилу висловили Медведєв і Путін тим, що, приїхавши на поминальну службу на сороковий день від смерті Олексія II до Богоявленського собору, вони потім провели тут тривалу розмову з Патріаршим Місцеблюстителем без свідків. Свою підтримку Кирилу висловила також партія «Единая Россия», для якої православ'я може стати єдиною ідеологією. Проте Кирило, на відміну від свого суперника на патріаршество митрополита Климента, до обрання його на місцеблюстительство все ж тримався дещо осторонь влади, подеколи вдавався у виявах міжнародних зв'язків Церкви до таких дій, які їй не зовсім були зрозумілі, зокрема зближення із Ватиканом. Газетні оглядачі наголошують на тому, що Кирило буде зрештою налаштованим зберегти певну дистанцію від влади, ставши Патріархом, не дасть перетворити РПЦ в сервільний придаток до держапарату, своєрідне «відомство православного віросповідання».

Найближчі роки патріаршества засвідчать, чи Кирило є дійсно лібералом і реформатором, яким він прагнув видавати себе донедавна, а чи ж це був ним продуманий шлях до куколя. Його основний суперник на посаду митрополит Климент орієнтувався більше на консервативність й очікував масової підтримки за це від простих вірян і священиків РПЦ під час Помісного Собору. Певно рахуючись з настроями в Церкві і небажаючи плодити внутрішню опозицію, а то й з тактичних міркувань, Кирило заявив, що «ніяких реформ і зближення з католиками у нього не буде», що діалог з мусульманами ускладнюється із-за нестиковки «етичних цінностей» двох релігій, що зарубіжне місіонерство – це прагнення «зруйнувати православну віру» і йому всіляко треба протистояти. Кирило також наголосив на тому, що «чомусь нікого з наших критиків не турбує той факт, що українські католики, в тому числі й уніати, знаходяться в духовно-канонічному підпорядкуванні у Папи Римського, місцем перебування якого, як відомо, є держава Ватикан, що розміщена на території Риму. Політики України мають жагуче бажання підпорядкувати решту своїх православних громадян ще одній закордонній церковній структурі, яка знаходиться на околиці Стамбула». Всю свою діяльність щодо УГКЦ Кирило певно спрямує на ізоляцію цієї Церкви Галичиною. В цьому йому активно буде допомагати його права рука у Відділі зовнішніх відносин РПЦ отець Всеволод Чаплін, який свого часу жив і вчився у Львові. То ж треба ще дізнатися, чи не були його батьки задіяні при силовому насадженні радянської влади в Західній Україні. Мені не один раз приходилося конфронтувати з цим отцем не тільки на конференціях в Москві, а й в США, де ми були разом протягом десь 20 днів.

Як засвідчують московські оглядачі, для Кирила проблемою будуть не лише відносини з католиками, протестантами чи мусульманами, а й відносини

із іншими православними Церквами. Той факт, що на його інтронізацію приїхали лише глави трьох (і то дрібних – Чехо-Словацької, Фінляндської та Албанської) із п'ятнадцяти т.зв. православних автокефалій, вже багато про що говорить. Кирилу прийдеться зіткнутися із Вселенською Патріархією у її прагненнях (подібно Естонії) якось проникнути на терени колишнього Союзу. Кирило є послідовним противником першості Вселенського Патріарха Варфоломія І. Він активно буде працювати на витіснення його із українських справ. Недружніми будуть відносини у нього і з Румунським Патріархатом, який налаштований відтяти від так званої «канонічної території» РПЦ Молдавію і Бессарабію.

Що стосуються православної ситуації в Україні, то ще до свого нового статусу Кирило виявив себе як найзапекліший ворог Української Автокефалії. Це саме він зірвав надання канонічної автокефалії Українському Православ'ю Вселенським Патріархом під час відзначення 1020-річчя хрещення Київської Русі. Тепер в УПЦ МП він має свого вірного посланця - архімандрита Кирила, який в Москві у Відділі зовнішніх церковних зв'язків пропрацював з тоді ще митрополитом Кирилом десь 6 років, а потім був направлений до Києва в Московсько-Православну Церкву, де очолив аналогічну церковну службу. В Україні кажуть: яблуко від яблуні...То ж та ситуація, яка є нині в українському Православ'ї значною мірою є наслідком діяльності саме україномобськи налаштованого митрополита Кирила. То ж почекаємо на те, куди тепер буде зорієнтовувати зовнішній курс Московсько-Православної Церкви України цей гундяєвський повпред. Він же активно прагне у своїх інтерв'ю подавати Гундяєва ледь не як можливого захисника України перед російською владою.

А між тим Кирило буде працювати на звуження наданої самостійності в управлінні Київської Митрополії у складі РПЦ і співпрацюватиме в цьому з будь-якими відцентровими рухами в УПЦ МП. А вони тут – фактично весь єпископат. Можливе навіть буде прагнення Патріарха ізолювати проавтокефальні православні сили України в УПЦ МП через відновлення Галицької митрополії, а то й відзнайдення аргументів для формування в Україні ще якихось митрополичих об'єднань, зокрема Новоросійського чи Кримського. Опертися в архієпископському загалі УПЦ МП в намірах утримати Українську Церкву в Московській гнуздечці Кирилу є на кого. Тут, як відзначає преса, постійним є наявний внутрішній заколот проти митрополита Володимира (Сабодана), ініційований зокрема такими владиками- росіянами як Агафангел (Одеса) та Іоанафан (Тульчин). В додачу вони знаходять підтримку з боку щедро фінансованих скоріше ззовні антиукраїнських московсько-православних братств, які, не маючи благословення Предстоятеля УПЦ МП, все одно швендяють по Україні з портретами-іконами російського імператора Миколи II, засвідчуючи гаслами типу «Православие. Самодержавие. Народность» свою орієнтацію на знищення української державної незалежності, повернення до якоїсь Святої Русі.

Якщо в роки Патріарха Олексія ІІ в Росії відбудовувалися старі й будувалися нові храми, відкривалися духовні навчальні заклади і монастирі (і це під час похорон приписували йому в заслугу), то перед Кирилом стоїть завдання складніше – в секуляризованій Росії наповнення їх парафіянами, слухачами і ченцями. Саме тому він так настирливо пропихує в навчальні плани світських шкіл Росії «Основи православної культури», зустрічаючи в цьому протидію мислячої еліти країни, протестантів, католиків, мусульман та іудеїв. Але у інтерв'ю телеканалу «Вести» Кирило нахрапно заявив: «Кожний громадянин Росії має знати основи православної культури, навіть якщо він є мусульманином, євреєм чи буддистом». З його ініціативи в РФ творяться православні дружини. У своєму першому виступі Кирило наголосив на необхідності активізації місіонерської діяльності, особливо серед молоді, яку, як він вважає, треба повернути в Церкву. «В епоху морального релятивізму, коли пропаганда насилля й розбещеності полонить душі молодих людей, - зауважує Патріарх, - ми не можемо спокійно ждати, коли молодь повернеться до Христа».

З Патріархом Кирилом Україні прийдеться мати справу немалу кількість років. У свої 62 він має міцне здоров'я. Владика сам розповідає, що може пропливти декілька кілометрів. Він захоплюється лижним спортом, щодня займається зарядкою. Як оцінює його владика Євстратій із УПЦ КП: «Кирило вважається дуже заможною людиною, його ім'я пов'язують із бізнесовими операціями, пік яких припав на «пізнього Єльцина». Він має впливові зв'язки у вищих ешелонах російської влади, які дозволяють йому зібрати досить великі матеріальні статки. Має схильність до багатого способу життя – любить гарні автомобілі, і сам охоче сідає за кермо. Має нерухомість – і в Росії, і в Швейцарії, куди регулярно виїжджає на відпочинок... Як адміністратор, є дуже активним, дуже добре орієнтується в медійному просторі. Він багато років веде програму «Слово пастиря» на Першому російському каналі. У принципі, Кирило – людина талановита... Він є прагматиком, який використовує по черзі то ліберальні, то консервативні гасла – залежно від потреб, які він добре відчуває» (Україна молода. -30 січня 2009 р.).

Їдучи до Москви, делегація УПЦ МП (на відміну від конкретної позиції УПЦ КП, висловленої в посланні його Синоду Помісному Собору РПЦ) їхала з «пустою корзиною». Хіба що вона заявила про свої сподівання одержати від Помісного Собору підтвердження рішення ранішого Архієрейського про якусь «самостійність в управлінні». Відтак від Помісного Собору РПЦ УПЦ МП дістала лише офіційне визнання того канонічного статусу, який вона має ще з 1990 року – адміністративна самостійність. Що то є, це ніхто сказати не може, бо ж українські владики навіть не удосужилися просити Москву про надання їх Церкві хоча б автономії. Про таких «телячих малоросів» ще Шевченко писав: «А братія мовчить собі, витріщивши очі. Каже: може так і треба...».

Враховуючи цю вірнопідданість і прагнучи окропити (як дехто) свої права і на українські терени, новий глава церкви-колонізатора вже їде в Україну. Дивись він Київ називає навіть «**нашою** (?) давньою столицею». Яка

то «наша» для Москви, що з'явилася десь на тисячу років після Києва, а Московська Церква як самостійна православна структура 560 років тому. Чогось Московська Патріархія не відзначала цей свій недоювілей в 2008 році, а замахнулася, щоб вкрасти собі українську історію, на наш недоювілей 1020-річчя хрещення Київської Русі. То ж уже в УПЦ МП почалося гадання, коли Патріарх приїде в Україну. Дехто навіть прив'язує цей приїзд до ганебної дати в історії України – 300-річчя Полтавської битви, коли славний патріотичний гетьман Іван Мазепа разом із своїм союзником Карлом XII потерпів нищівну військову поразку. Кирило їде до України (хоч запрошення від владики Володимира ще нібито не прозвучало) не для того, щоб вирішувати автокефальний статус УПЦ МП, а скоріше щоб підтримати тих антиукраїнських владик, які налаштовані на «навеки вместе», щоб знову пропатякать про якусь духовну єдність великоросів, малоросів і бєлоросів. Йтиме мова про «уврачевание раскола». А між тим, якщо бути прискіпливими, то розкольниками в Українському Православ'ї є не Київський Патріархат чи Автокефальна Церква, а саме Церква України Московської юрисдикції. Її породила РПЦ. Саме Харківське збіговисько архієреїв всупереч рішенню Помісного Собору УПЦ МП і Статуту цієї Церкви скоїло внутріцерковний бунт і переворот, запросивши до керівництва Церквою владику з іншої держави. То ж головним розкольником Українського Православ'я є Москва, що постала в ролі диригента Харківського зібрання владик. Як свідчить церковна преса, очолюваний Кирилом Відділ зовнішніх зв'язків РПЦ нещодавно прагнув навіть спровокувати в середовищі УПЦ КП внутрішній бунт, спрямований проти Предстоятеля Церкви. Донецький владика Юрій (Юрчик) узгоджував свої дії з цим відділом, а тому легко в тому ж єпископському статусі був прийнятий до Церкви Московської юрисдикції. Проте Патріарх Кирило помиляється, коли переносить на Україну російську матрицю відносин «влада – Православна Церква», вважаючи, що Церква Київського Патріархату існує тільки завдяки підтримці влади. Тут він мислить московськими мірками, де очолювана ним Церква фактично є державною Церквою Росії. Кирилу прийдеться рахуватися з тим, що в Церкві Московського Патріархату України поступово відбуватимуться зміна єпископського корпусу. Зростає серед нього кількість тих, хто хотів би канонічної незалежності від РПЦ, хто усвідомлює, що Україна як велика незалежна держава повинна мати й свою незалежну Церкву. Зразком цього могла б слугувати ситуація в Естонському Православ'ї. Кирило розуміє, що рано чи пізно все рівно прийдеться вирішувати проблему самостійності УПЦ. Відтак він все робитиме, щоб загальмувати цей процес, використовуючи для цього й можливості деяких політичних партій України. Вже їздив до нього на поцілунок лідер регіоналів Віктор Янукович. Гальмуючи процес одержання Україною Єдиної Помісної Церкви, Кирило прагнутиме якось обмежити свободу УПЦ в управлінні. Водночас при цьому російська влада буде прагнути використовувати можливості УПЦ МП в гальмуванні процесу унезалежнення України.

Як твердить голова відділу зовнішніх зв'язків УПЦ МП владика Кирило Говорун, «патріарх Кирило налаштований надто позитивно на діалог в Україні із розкольницькими угрупуваннями... На розмову не в дусі конфронтації, не в дусі того, щоб заганяти партнера в куток, а в дусі відкритості». Водночас, як твердить той же Кирило-молодший (а виявляється, що він це вже знає!??), «Патріарх Кирило налаштований і на діалог з українськими політичними елітами». При цьому архімандрит Кирило наголошує, що в минулорічній історії «і Патріарх Олексій II, і митрополит Кирило, і УПЦ МП виступили разом проти моделей лікування розколу, запропонованих українською владою. Гадаю, що до цієї тупікової моделі вже ніхто не повернеться». То ж українсько-антидержавницькі настрої в УПЦ МП, співзвучні Кирилу-Патріарху Кирило-архімандрит йому гарантує.

Тиск при Патріархові Кирилі буде виявлятися не лише на Україну, а й на інші країни СНД, де Московський Патріархат має свої парафії. Новоспечений глава РПЦ навав себе «захисником зовнішніх канонічних рубежів Церкви», а вони, як відомо, не закінчуються на кордонах Росії. Тут можна буде навіть, слідуючи путінівським настроям захищати зброєю росіян, де б вони не проживали, закликати російську владу силою захистити в такий же спосіб парафії, належні РПЦ. Складні відносини матиме Патріарх Кирило з Грузинською Церквою, оскільки російська влада зацікавлена в тому, щоб парафії Півд. Осетії та Абхазії, які розміщені на нею визнаних територіях двох «незалежних держав», не можуть знаходитися в юрисдикції ГПЦ. Оглядачі вважають, що Патріарх скоріше не піде на руйнацію вікових дружніх відносин з ГЦ заради якохось сіюхвилинних політичних потреб російського керівництва. А загалом в багатьох питаннях міжнародного життя, як засвідчує раніша діяльність глави зовнішнього відомства РПЦ, Кирило буде залишатися «духовним партнером» російського МЗС.

Особисто із митрополитом Кирилом я зустрічі не мав, якщо не рахувати один такий епізод. Проводилася в Москві наукова конференція. Навпроти мене за столом зайняв місце, поклавши папку і вийшовши, відомий російський правозахисник отець Гліб Якунін (до речі, відлучений, як і владика Філарет в Україні, від Церкви). Заходить митрополит Кирило і сідає поруч з ним на вільне місце. Ми перекинулися вітаннями. Почалася конференція, заходить і сідає на своє місце отець Якунін. Сприймаючи його як особистого ворога, митрополит тут же повернувся до отця спиною і так просидів аж до перерви, а потім взагалі зник з конференції. Виступ Якуніна щодо нього був надто гострим. Вже тоді у мене склалося враження про владику як людину підступну, дещо хитрувату й нещиру.

То ж для України обрання Патріархом Московським саме Кирила нічого доброго не віщує. Російський шовініст лише на тому світі певно зможе зрозуміти облудність своєї ненависницької діяльності щодо народів-сусідів.В цьому віо солідарний із своїм світським патроном Володимиром Путіним, який нещодавно розвал Радянського Союзу назвав найбільшою трагедією XX століття.

1.6. Патріарх Кирило – ідеолог і конструктор нинішнього стану Православ'я України *(А.Колодний)*

Газета УПЦ КП «Голос Православ'я» (№10) видрукувала статтю архиєпископа Євстратія «Украина – не Россия». Видрукувана вона чомусь російською мовою. Може тому, що владика розраховує, що це дасть можливість прочитати її і тим православним, які не володіють українською мовою. То ж подаємо мовою оригіналу тематично підібрані з неї фрагменти, присвячені Московському Патріарху Кирилу, який розглядає Україну як невід'ємну частину Російсько-Православної імперії і хоче приїздити до неї як її духовний господар. Хоч мав би знати владика, що в Україні є (окрім УПЦ МП) і йому не підпорядковані Православні Церкви. І якщо він так активно обстоює принцип канонічної території, то мав би запитати у них дозвіл на в'їзд на їх канонічну територію. Окрім православних, Україна має ще й свою потужну Греко-Католицьку Церкву. Хай Патріарх із ним же сфабрикованих мотивів не визнає глав УПЦ КП і УАПЦ, то він мав би визнати главу УГКЦ кардинала Любомира Гузара як канонічного владику й поставити його до відому про свій в'їзд на канонічну територію цієї Церкви. Але коли Московська Церква визнавала законність і достовірність думок інших ! Для неї її експансія в зарубіжжя, зокрема насадження там своїх парафій, є цілком нормальним явищем (бо ж вона опікується там російсько-православними), а ось прагнення до духовного окормлювання власне українськими Церквами українців в тій же Росії є, з міркувань Кирила, експансією, прозелітизмом та таким іншим. То ж слово єпископу Євстратію про московсько-православного візитатора.

В группе новых врагов России Украина занимает отдельное место, так как с ней у неё намного больше общего, чем с Прибалтикой или Грузией. Поэтому потеря контроля над Украиной для неё намного болезнее…. Московские столпы «путинской реставрации» не могут с этим смириться. Они никогда не согласятся с тем, что «Украина – не Россия». Из внутреннего кремлёвского круга враждебные Украине, как таковой, идеи постепенно переходят в публичную плоскость… Влиятельный спикер Московской патриархии Андрей Кураев… на встрече в Днепропетровске прямо говорил: Украины нет! Есть лишь «сем разных Украин». Поэтому и Украинской Церкви быть не может. С недавних пор влидыка Кирилл из второго лица Московской патриархии стал первым, Путин стал «не первым, но и не вторым» лицом в России, диакон Кураев за активную медиаподдержку избирательной кампании Местоблюстителя стал камилавконосным протодиаконом… Не поменялось одно – отношение к Украине.

Ещё летом прошлого года владыка Кирилл скандировал со сцены рок-концерта в Киеве: «Россия, Украина, Беларусь – это есть Святая Русь». А уже в своём новом качестве главы Московского Патриархата он стал активно выступать с идеей «исторического пространства Святой Руси» и

«укрепления единства Московского Патриархата на всей его канонической территории». Именно с таких позиций новый Московский патриарх подходит к разрешению проблемы, как он говорит, «украинского раскола». Она для него – это лишь политическая проблема окраинного сепаратистского движения. Патриарх, как и многие в Москве, искренне верят в то, что Киевский Патриархат держится на трёх вещах: личных амбициях его Предстоятеля, украинском национализме и поддержке власти. Реальная поддеоржка большинства народа для них – не в счет. Поэтому и действоать в отношении Украины владыка Кирилл собирается, очевидно, в трёх направлениях – дискредитируя Патриарха Филарета, утверждая единство Украины с Россией и заигрывая с власть имущими, использовать их слабые места и взаимные противоречия. Кампания по дискредитации Киевского Патриарха Филарета, возглавлявшаяся владыкой Кириллом, ведётся давно. В ней он использовал и рычаги своего влияния на руководство УАПЦ, и контакты внутри иерархии Киевского Патриархата…

Идеология «триединой Святой Руси» из Москвы выглядит красиво, но в Украине её эффективность сомнительная. В том, что «Украина есть Россия» не сложно убеждать россиян – весь аппарат кремлёвской теле-радио-интернет- пропаганды под рукой. Есть аудитория для такой идеологии и в Украине. Но здесь она никогда не станет идеологией большинства. Она обречена на маргинальность.

Кирилл хочет превратить Москву в «третий Рим», скорее похожий на «второй Ватикан». Однако сила и привлекательность и Рима, и Ватикана – в их универсальности, наднациональности. Московская же Патриархия вместо того, чтобы, претендуя на некий универсальный статус, самой становится наднациональной, предпочитает нивелировать национальные различия, предлагая идею «русского мира», «Святой Руси», делая всех «русскими». А в этой идее нет места ни Украине, ни Беларуси, которые идут своим путём. Разным – но своим. Разделение на несколько автокефальных Церквей не мешает единству эллинского мира. Так почему же административная независиммость Киевской Церкви от Московской, по мнению Патриарха последней, непременно приведёт к краху «Святой Руси»? Возможно потому, что под вывеской «Святой Руси» в Москве хотят утвердить не духовное единство братских славянских народов, а власть на постсоветском пространстве новой кремлёвской империи. Идеология «единой Руси» вряд ли найдёт глубокий отклик даже в УПЦ МП. Ведь её претворение в жизнь на прямую будет вести к сужению прав УПЦ, прекращению её независимости во всё более декоративную фикцию…

Патриарх Кирилл – один из идеологов и конструкторов той ситуации, которая сложилась в Украинской Церкви на сегодня. Именно он курировал «украинский вопрос» с 1990 года. Однако все его инициативы и действия приводили не к тем результатам, которые ожидались.

Отторжение митрополита Филарета привело к созданию крупной и влиятельной Поместной Церкви, составляющей Московскому Патриархату серьёзную альтернативу. Попытки подорвать авторитет Патриарха Филарета через анафематствование и внешнюю изоляцию его показали свою бесплодность и привели к необходимости всякий раз капитулировать перед Константинополем по другим вопросам – лишь бы сохранить статус-кво в Украине. А приведенное Кириллом в 1992 году к власти пророссийское руководство УПЦ МП неуклонно дрейфует в украинскую сторону.

Созданная Кириллом в Украине конструкция показала свою неэффективность с точки зрения решения поставленных перед ней задач. Однако сейчас, уже в сане Патриарха, владыка Кирилл цепляется за неё с завидным упорством. Подстраиваясь под идеологию «путинского возрождения», Московский патриарх едет в Украину с намерением доказать ей, что она – Россия, игнорируя очевидное: это не так. И лучшее, что, исходя из сложившихся реалий, мог бы в такой ситуации сделать патриарх Кирилл, то это начать именно церковный диалог, приоритетной целью которого должны быть польза и благо для Православия в целом и Украинской Церкви в частности, а не для Кремля или Чистого переулка. Ведь рано или поздно Московской патриархии придётся считаться с реалиями, как пришлось Константинополю признать возникшие на развалинах Оттоманской империи автокефальные Церкви. В руках владыки Кирилла ответ : сделает он это добровольно, с пользой для Православия и будущего РПЦ, или же в очередной раз устремляясь за призраками былого имперского величия, будет вынужден подчиниться диктату реальности…».

Представление об основных тезисах позиции нового Московского патриарха в отношении Украины дают несколько минут протокольной съемки перед телекамерами в начале его встречи с тогдашним премьер-министром Украины Юлией Тимошенко. «В ходе встречи патриарх Кирилл сказал, что «для Русской Православной Церкви Киев – это наш Константинополь со своей Святой Софией, это духовный центр русского Православия. Именно так мы воспринимаем Киев – как южную столицу русского Православия». Как опытный дипломат, патриарх в этих двух фразах сказал очень многое. А именно: Киев – «наш». Он – центр именно «нашего», «русского» Православия. Такое определение было подчёркнуто дважды…

В преддверии своего визита в Украину Предстоятель РПЦ пытается подкупить украинскую власть своей готовностью делать всё, чтобы развивались отношения между Украиной и Россией… Ранее в украинской печати архимандрит Кирилл (Говорун) {из УПЦ МП – ред.}, бывший долгое время помощником митрополита Кирилла (Гундяева), прямо говорил о готовности последнего быть посредником между Украиной и властными кругами в России…

Владыка Кирилл неоднократно утверждал, что «украинский раскол», как он именует Киевский Патриархат, держится исключительно благодаря поддержке властей… Поэтому Московский патриарх настойчиво предлагает для реализации антиномическую модель: «украинская власть не должна вмешиваться в церковные дела» - это когда власть делает что-то, неугодное Москве; и «украинская власть должна способствовать преодолению раскола» - это когда она изъявляет желание поступать согласно указаний «первопрестольной»…

В том же духе, что и предыдущие пункты речи патриарха Кирилла, была выдержана и обращенная к украинскому премьеру просьба «не считать его иностранцем». За всей внешней благожелательностью этой просьбы стоит конкретная мысль: «Наши государства по сути одна страна». И ещё закрадывается мысль: не хочет ли патриарх Московский вести диалог с украинской властью в обход своего Киевского митрополита?».

Ця стаття єпископа Євстратія була написана до того, як за підписом Ю.Тимошенко і з подачі її першого віце-прем'єра, баптиста за віросповіданням, О. Турчинова було оприлюднене рішення про увільнення із своєї посади голови Держкомнацрелігій України О.Сагана. У пресі прозвучала наступна версія цього увільнення. Їдучи в Україну і маючи там намір вести розмови про «украинский раскол», патріарх Кирило не хотів би бачити при цьому О.Сагана, оскільки він є активним провідником ідеї Помісної Православної Церкви України. То ж своїм розпорядженням Юлія Володимирівна вдовільнила каприз Патріарха Московського. Якщо це дійсно так, то вона мала б знати, що всі свідомі українці при цьому не з нею. Шкода, що уряд країни у нас не очолюють українці. Для них доля саме Українського Православ'я є чужою, а тим більше коли ти не належиш до цього віросповідання. Але Кирило мав би знати, що увільненням О.Сагана не увільнюються від ідеї утвердження в Україні саме українського Православ'я всі ті мільйони, які й далі будуть активно обстоювати її, сприймаючи Московський Патріархат як духовного колонізатора і провідника великодержавних інтересів Російської влади на українських теренах. Всі колоніальні імперії, окрім Російської, вже розпалися. Дійде і до неї черга, в тому числі й до Московсько-Православної.

1.7. Перший візит Кирила в Україну в контексті рефлексій УПЦ Київського Патріархату *(В.Шевченко)*

На тлі кардинальних перетворень новітньої доби, початок якій поклав розпад СРСР та проголошення Україною державної незалежності, мають місце складні процеси, внутрішня логіка яких позначена глибинними суперечностями. Однією із їх найболючіших точок став внутрішньо-православний конфлікт між УПЦ МП та УПЦ КП з приводу правомірності/неправомірності юрисдикційного перепідпорядкування та канонічних підстав для проголошення УПЦ автокефалії. Викликаний багатьма чинниками як об'єктивного, так і суб'єктивного характеру, він набув не тільки неоднозначного богословсько-ідеологічного забезпечення (Собор Украинской Православной Церкви. 1-3 ноября 1991 г. – К., 1992. – С.8), але й зрісся з суспільно-політичною складовою життя України. Як наслідок, усвідомлюючи актуальність самої проблеми, що дедалі потужніше млоїть релігійне сумління мільйонів українських громадян, вищим державним керівництвом в особі президента України В. Ющенка було висунуто ідею створення Єдиної Помісної Православної Церкви. Проте ця ініціатива світської влади зустріла в Україні, а також поза її межами, особливо в Росії, різну реакцію аж до несприйняття її включно. Цим, зрештою, пояснюються й подальші труднощі з її втіленням у життя.

Разом з тим з'ясувалося, що проблема юрисдикційного підпорядкування та нею спричинена криза Українського Православ'я є багатовимірною і відповідно має ті залежності, які, зокрема, генетично проростають в історію кількавікових (але не одвічних!) українсько-російських взаємин чи ж прямо або опосередковано пов'язані з геополітичними пріоритетами, якими керуються або на які змушені зважати як виразники Риму ІІІ, так і презентанти Риму ІІ та Риму І. При цьому історичні виміри проблеми юрисдикційного підпорядкування УПЦ МП апріорі уможливлюють таку палітру прочитання мети візиту патріарха Кирила в Україну, за якої навіть найблагородніші наміри викликатимуть коли не підозри, то, як мінімум, певні застереження, в тому числі й політичного характеру.

Спільна доля, яку Україна розділила, перебуваючи в складі Російської імперії, а згодом – в СРСР, у цьому контексті може правити за вихідну позицію, в якій (було б тільки бажання!) неважко віднайти як аргументи «за», так і «проти»: для одних – це «чуття єдиної родини», спорідненість доль, пам'ять про близьких і дорогих людей, скроплена потом і збагрена кров'ю земля, місце проживання чи ж упокою рідних…, для інших – жах примусу, гноблення, визиску, тортур, уособленням яких виступають І. Мазепа, П. Калнишевський, герої Крут, В. Стус та його побратими-шістдесятники, тисячі розстріляних без суду й слідства як вороги народу за радянського «благоденствія», вже не кажемо про мільйонні жертви голодоморів 1921-1922, 1932-1933, 1946-1947 років тощо.

Відтак, силою факту доводиться констатувати, що в українському, як і в російському суспільстві, а також у владних сферах двох сусідніх країн, наявні різні погляди, сприйняття та оцінки спільного українсько-російського минулого, в якого є як славні, гідні наслідування, так і ганьбливі сторінки. Відповідно ставлення українських громадян до гегемоністських зазіхань Росії нинішньої є також різним. Під таким оглядом візит в Україну патріарха Московського і всієї Руси Кирила не міг не викликати ескалації церковно-релігійного напруження і став, як і відзначення 1020-ліття Хрещення Руси-України (2008), а потім і 1025-ліття, знаковою подією, оприявнивши доволі різне, а іноді й принципово відмінне розуміння РПЦ, УПЦ МП, УПЦ КП, УАПЦ та іншими Церквами цілої низки дотичних до проблеми питань, у тому числі, а можливо й насамперед, те, що генеральна лінія розмислів РПЦ йде врозріз зі стратегічним курсом розвитку України.

Водночас, візит патріарха Кирила, а конче ті питання, які він порушував ще до його початку, безпосередньо стосуються сфери великих геополітичних реалій з їх виразною парадигмальною специфікою, де не тільки, умовно кажучи, перетинаються інтереси презентантів Риму ІІІ, Риму ІІ та й Риму І, але й дисонують орієнтаційно відмінні ліберально-демократичні цінності, як донедавна вважалося, «загниваючого» Заходу та зростаючі на суспільному значенні цінності відроджуваного православ'я. Інакше кажучи, в сучасній Україні, що справедливо уявляється східно-західним пограниччям православно-католицького та християнсько-мусульманського світів, перетнулися секуляризаційно прогресуючі пріоритети постмодерного Заходу та віковічно консервативний, ментально привабливий й історично апробований православний вектор розвитку.

Ситуація ускладнюється ще й тим, що українське суспільство, з одного боку, є чулим на різні церковно-релігійні потреби, а з другого - стає об'єктом посиленої геополітичної уваги тих, чиїм інтересам поява сильної, стабільної, процвітаючої України не відповідає або й суперечить. А з того, крім іншого, випливає, що всім в Україні сущим надзвичайно важливо усвідомити: живемо в порізнено-множинних системах координат, за яких церковно-релігійне поле незалежної держави стає ареною всезростаючої боротьби за уми, серця і душі громадян.

Під цим оглядом маємо обов'язково враховувати, що за понад 20-ліття державної незалежності українське суспільство не тільки не залишилося осторонь перипетій внутрішньоправославного життя, але й здебільшого пережило значну еволюцію своїх поглядів: від ейфористичних – на початку демократичних процесів до стримано-опозиційних – на сучасному етапі. При цьому констатація того, що значна, а в деяких аспектах і радикальна зміна суспільної атмосфери позначилася та й нині позначається на ставленні громадян України до церковно-релігійної сфери її життя, потребує кількох застережень, а саме:

- будь-які кризові явища з неминучістю обумовлюють поляризацію суспільних настроїв;

- йдеться про надзвичайно складний організм, яким є будь-яке суспільство, а поготів про православну паству – вірників найортодоксальнішої гілки християнства, де питання реорганізаційного порядку вирішуються зазвичай важко;
- значні трансформаційні зрушення, які пережило українське суспільство протягом останніх двох десятиліть, не могли і не змогли заступити домінантності його православних потреб і в період вільного релігієвибору з неминучістю обумовлюватимуть солідаризацію православних за конфесійною належністю, а відтак під тиском різних факторів потенційно уможливлюватиметься активізація промосковських настроїв серед частини українського громадянства;
- труднощі державного будівництва в Україні, що впали тяжким тягарем на плечі найменш захищених верств населення, як і проживання в Україні значного числа етнічних росіян та громадян радянської формації виступатимуть додатковим чинником духовно-політичного зближення з Росією і у випадку подальшої ескалації внутрішньоправославного напруження загрожуватимуть проявами регіонального сепаратизму та ймовірністю загальної дестабілізації становища в країні.

Зрозуміло, що, виходячи зі сказаного, будь-які кроки, спрямовані на необхідність подолання кризи Українського Православ'я, мали б бути глибоко продуманими та системно вивіреними з чітким усвідомленням того, що:

- ніхто Україні її справжні незалежність та суверенітет не подарує;
- обговорення проблем, які стосуються правомірності/неправомірності проголошення УПЦ МП автокефальності, мало б носити максимально коректний, а також богословськи обґрунтований та релігійно узасаднений характер, за якого б роль політичного чинника була мінімізованою;
- кореляція, а то й ревізія поглядів на українсько-російське минуле є неминучими і потребують неодмінної об'єктивізації, в чому передусім мала б бути зацікавлена Україна і чому з необхідністю всіма можливими засобами спротивлюватиметься та протидіятиме Росія;
- значною (коли не визначальною!) мірою успішне розв'язання проблем, пов'язаних з подоланням юрисдикційної кризи Українського Православ'я, залежатиме від успіхів держави Україна на шляху свого поступу.

У цьому контексті те, що спостерігалося напередодні приїзду патріарха Кирила в Україну влітку 2009 року (та й в інші роки опісля), винятку не становило. Адже ще на підготовчому етапі візиту предстоятель РПЦ призвичаював свою паству (а можливо й не тільки її!), що він не гість України, а їде до своєї пастви, на свою канонічну територію, до Києва – південної столиці руського православ'я, яку нерідко називав «началом всех начал»,

колискою трьох братніх східнослов'янських народів (Скоропадский О. Предстоятель УПЦ КП Патриарх Филарет – о своих ожиданиях и опасениях накануне визита в Украины Патриарха Кирилла // Суспільство – дайджест. Портал – Credo. – 29 липня 2009 р. – С. 2). Неоднозначне враження справляли й супровідні культурно-мистецькі акції російських «зірок» і, зокрема, напівоголені супутниці російських байкерів («Ночных волков»), які не без святотатства розвівали знаменами Спаса Нерукотворного на подивування жителів Кримського півострова.

Певне занепокоєння напередодні візиту предстоятеля РПЦ в Україну викликали й не лише заяви нових ідеологів «единого славянского государства», а власне активізація неоімперських закликів по збиранню «русского мира», які, навіть, як би того й не хотілося, можна було кваліфікувати як певний виклик державному суверенітету України чи ж щонайменше неповагу до нього.

Хоча багатьом, коли не більшості громадян України все-таки вірилося, що патріарх Кирило не тільки враховуватиме, але й поважатиме український вибір, реалії українського сьогодення. Принаймні немало громадян України керувалося тим, що новообраному патріарху РПЦ під час його візиту надзвичайно важитиме пересвідчитися, бажають в Україні автокефалії чи ні бодай з тієї причини, що паству невизнаної УПЦ КП складають 14 мільйонів її громадян, які, крім того, мають багато своїх симпатиків поза церковним лоном, а вже поготів його святість не дозволить собі назвати переважну частину українського народу розкольниками, сепаратистами або націоналістами, бо то вже виглядатиме на абсурд. При цьому не один благочестивий вірянин подейкував: його святість неодмінно врахує досвід свого упокоєного попередника патріарха Алексія ІІ і знайде можливим та необхідним скорегувати на краще стратегію міжцерковного діалогу, чим сприятиме коли не зняттю, то в кожному разі послабленню внутрішньоправославного напруження в Україні. Не раз чулося й таке: проголошення Україною державної незалежності стало здійсненням віковічної мрії її кращих синів і дочок, що на вівтар боротьби за її світле майбутнє покладено чимало жертв, що взагалі йдеться про речі святі і сам вияв неповаги ба й неуваги з боку патріарха Кирила до державного статусу України тільки скріпить позиції патріотично налаштованого українства.

Певна річ, ті, хто сподівався, і той, від кого сподівалися, мали бути взаємно чулими на потреби, а це, щонайменше, зобов'язувало патріарха Кирила усвідомлювати, що незалежна Україна:

- жадає відновлення історичної справедливості!;
- потребує повноти свого національного самовираження!;
- воліє осягнення свого духовного космосу!;
- вірить в перспективи свого світлого майбуття і скликає народ на толоку Божого домобудівництва!

Щобільше патріарх Кирило мав би виходити з того, що національно свідома Україна пам'ятає:

- імперські тортури і визиск російського самодержавства щодо українських виразників Духа;
- заслання і вигуб її мучеників совісті;
- підступну сутність тих, хто в XIX ст. доводив, ба й нині силкується довести, що ні українського народу, як і його мови «немає, не було і бути не може»;
- тісні обійми «старшого» брата, в яких задихалися в'язні сумління;
- свавілля тих, хто в XX ст. унеможливлював, а то й топив у крові українську незалежність;
- що в Росії й дотепер, на початку XXI ст., живуть ті, хто не хоче і не може погодитися з самим фактом існування держави Україна.

Що ж до воцерковленої частини громадян, то в її середовищі зазвичай запевняли, а нерідко й наполягали: адекватні підходи та правильне розуміння всього комплексу питань, пов'язаних з кризою Українського Православ'я, вимагає неодмінного врахування того, що йдеться про дуже специфічну сферу життя, в контексті якої богословські аргументи та релігійні переконання мають правити за вихідні позиції, виступати аксіологічним ядром будь-яких розумувань. А далі, наслідуючи цій логіці мислення, доводили:

- патріарх Кирило добре знається на драматичній історії постання автокефальних Церков Болгарії, Сербії, Румунії та й самої Росії і не допустить, щоб проблема автокефалії УПЦ МП завела в глухий кут українсько-російські церковні взаємини, а ті своєю чергою згубно позначилися на їх міждержавному вимірі;
- Українська державність – це міжнародно визнана даність новітньої доби, в якій виросло ціле покоління громадян відроджуваної держави і цій даності альтернативи не існує;
- орієнтація патріарха на 8-мільйонний загал етнічних росіян, які проживають в Україні, а також на тих українців, яким близька ідея нового українсько-російського міждержавного союзу, є можливою, природною і навіть частково виправданою, але заледве вкладається в провідні тенденції сучасного розвитку і навіть з уваги на труднощі українського державотворення не може бути реально апробованою;
- маючи чималий душпастирський досвід, патріарх Кирило не може випускати з уваги часової тяглості юрисдикційної кризи Українського Православ'я, періоду, коли йому ввірена паства могла пересвідчитися й засвоїти, що й сама РПЦ, яка нині виступає ревнителем канону, на шляху свого автокефалізаційного сходження упродовж півтораста років перебувала поза повнотою Православ'я, а її історія рясніє святокупствами та актами відвертої непокори матірній Церкві.

Щоправда, в доволі строкатому спектрі українського громадянства мали місце й відверто нігілістичні розмірковування з приводу канонічних пересправ: подумаєш, – нарікали окремі вірники, – в Москві не дозволяють, забороняють, виходять з виключно російських інтересів, ігноруючи чіткі і

всіхзобов'язуючі апостольські правила та постанови Вселенських соборів, згідно з якими межі церковної юрисдикції залежали від тогочасного адміністративно-політичного поділу та ним обумовлювалося (Київський Патріархат – Помісна Українська Православна Церква. Історико-канонічна декларація Архієрейського Собору УПЦ КП від 19 квітня 2007 р. – К., 2007. – С. 24).

Нічого, – зауважували інші, – виходити нам на велике перехрестя доріг і просити/випрошувати чиїхось благословінь: у Москві, Римі ІІІ, нас відверто ігнорують до зневажання, на Фанарі, в резиденції ідеолога Риму ІІ, нас ніби й чують і не проти визнати, але, озираючись навсебіч, рахуючи голоси чотирнадцяти автокефальних Православних Церков, ставлення яких до українських потреб розділилося навпіл, побоюються, що ціна вирішення українського питання буде дорівнювати розколу Вселенського Православ'я, Рим І до кризи Українського Православ'я ставиться так, що радше викликає невдоволення, ніж втіху.

Були, зрештою, й такі, кому перебрання державою ініціативи створення Єдиної Помісної Православної Церкви чи ж втручання державних очільників або втягування держави в процес внутрішньоправославного примирення здавалися нерозважним кроком, бо, – на їхнє переконання, – канонічні розбіжності радше перетворилися на привід, аніж питання виняткового релігійного значення, і, загрожуючи політизацією церковно-релігійного життя та ескалацією напруження українсько-російських взаємин, можуть перерости свій формат та спричинити системну кризу.

Даруйте, – заперечували їм палкі речники внутрішньоправославного примирення, – за обставин, як вони склалися, втручання держави в церковно-релігійні справи, є бажаним і неуникним, бо:

- то біда, коли громадяни України будуть поділені на канонічних і неканонічних, адже такий поділ за церковно-релігійною ознакою загрожує єдності нації, якої вона надзвичайно потребує і яка уявляється запорукою громадянського миру, злагоди та процвітання;
- то біда, тому що йдеться про єдиновірних братів і сестер, про Православні Церкви, які не розділяють віросповідні відмінності і які за доброї волі всіх вірних та з Господнього попущення могли б досягнути взаємного порозуміння, долаючи зовнішні втручання, а також внутрішні суперечності;
- то біда тому, що РПЦ, відмовляючи українським громадянам в їхньому праві на автокефалію, чинить супроти правди, ігноруючи при цьому самоочевидність – існування незалежної суверенної держави Україна та відповідні канони.

Втім, як відомо, патріарх Кирило всі ці та інші припущення чи ж жадання українських громадян значно скорегував, звузивши їх до меж, що перевершили будь-які сподівання. Принаймні, обравши візитологічним мотто тезу: «Україна сьогодні долає важкі випробування… Це наш народ і я маю бути з ним у всіх випробуваннях і скорботах» – предстоятель РПЦ першого ж

дня перебування в Києві не залишив жодних сумнівів, що Україну в його особі візитує достойник імперського трибу мислення та чину дій:

- заявивши, що «українці не хочуть автокефалії, що це лише прагнення журналістів і політиків, патріарх сказав зухвалу неправду, яка мала б ображати навіть клір та паству УПЦ МП, вже не кажучи про багатомільйонний загал парафіян УПЦ КП, вірників УАПЦ та й громадян України позацерковної належності (Ясінська Г. Пером публіциста // Вільне життя – плюс. – 2009, 5 серпня. – С. 1);
- унеможлививши діалог з мільйонами віруючих, які належать до інших Українських Православних Церков, патріарх Кирило засвідчив, що він не зацікавлений у розв'язанні проблеми, спричиненої юрисдикційною кризою, а відтак не поспішає визнати пострадянські реалії;
- зазначивши, що питання автокефальності УПЦ МП не може мати задовільної відповіді навіть на перспективу, його святість з прогностичного погляду вчинив не зовсім розважно, надаючи перспективам розв'язання юрисдикційної кризи Українського Православ'я ще більшої невизначеності.

Понад те, зробивши ставку лише на прихильників РПЦ, патріарх Кирило фактично пристав на імперський принцип: «Розділяй, … а потім уже владарюй!». При цьому першосвятитель:

- закликав українське суспільство до перегляду свого прозахідного вибору, запропонувавши йому повернутися до ідеї нового міждержавного союзу (Див.: Єленський В. Патріарх замінив християнство геополітикою // Голос Православ'я. – 2009. - №16. – С. 8);
- виходив з того і всіляко намагався довести, що український народ є органічною частиною «святої єдиної Русі», з чого мало б автоматично випливати, що він не є якоюсь окремою нацією, а відтак не має права порушувати питання про надання УПЦ МП автокефального статусу;
- вдався до довільної інтерпретації канонічного права, а також вітчизняної історії, окремі положення якої заледве чи витримають богословську або наукову критику.

У той спосіб патріарх Кирило поставив перед своєю паствою чимало проблемних питань, відповідь на які вона складатиме ближчим часом і які значною мірою можуть зрештою вплинути на перспективи українсько-російських взаємин. Стануть вони важливою причиною і для всебічного аналізу як церковними діячами, так і державними службовцями, бо вразили не одну благочестиву душу і формою (що іноді межувала з безтактністю), і змістом (іноді спекулятивно-фальсифікаційним) запропонованих уроків з вітчизняної історії (особливо щодо етнічної спільності східнослов'янських народів) та способами трактування канонічного права.

А між тим, то з'ясується дещо пізніше. Тоді, під час святочних урочистостей, його святість тепло до зворушливості вітало українське велелюддя – ревні вірники УПЦ МП, ті, до кого він приїхав з душпастирським візитом, хто на нього чекав, кого він тільки й хотів бачити, хто йому запав у душу, з ким він тільки й хотів зустрітися, хто його натхненно підтримував, … з ким, нарешті, пов'язується російське завтра в Україні. Де б справді не був патріарх Кирило, його святість всюди зустрічала численна паства вірників УПЦ МП, ті, хто силою обставин чи ж виходячи з переконання, зробив свій непростий і, слід думати, відповідальний вибір ще 1991 року. Саме цей загал виголошував предстоятелю РПЦ здравиці, наснажував його дух, робив певним, що в сусідній державі Україна його сердечно шанують, поважають і люблять. То ж не дивно, що, відбувши тижневий візит в Україну, патріарх Кирило «повіз» до Москви (як цього разу, так і пізніше) чимало позитивних вражень, випромінюючи оптимізм та згадуючи щирі віншування, гучні прийоми, увагу високих представників української влади. Але чи чув Кирило іншу частину народу України, тих, як це не прикро констатувати, що не були помічені і належно відрефлектовані, прохання тих, хто, воліючи запобігти внутрішньоправославному розбрату й поділам в Україні.

Проте дозволимо собі висловити припущення, що патріарх Кирило такі чи їм подібні звірення таки чув або ж принаймні про них знав, але, як уже не раз бувало в історії українсько-російських відносин, не дослухався до них, зневажив їх, зігнорував. А ті голоси-волання в своєму тематико-проблематичному розрізі були напрочуд розмаїтими і таки мали б бути не тільки неодмінно почуті, але й оприлюднені та належно проаналізовані хоча б тому, що лунали з народної глибини, випливали з потреб субстанційних.

Неабияк розширюють і зглиблюють палітру суспільно-ідеологічних поглядів на специфіку сприйняття візиту патр. Кирила в Україну й ті, хто, добре знаючись на історичних підтекстах церковно-релігійних суперечностей та їх національних вимірах, вказував на неминучість Божого (о)суду.

Відтак, підсумовуючи вищевикладене з приводу візиту патріарха Кирила в Україну під оглядом його суспільного сприйняття та оцінки, можемо констатувати:

- всупереч міжнародно-правовим нормам та визнанню державного статусу України всіма суб'єктами міжнародного права окремі кола в РПЦ і зокрема її предстоятель не налаштовані рахуватися з самим фактом її існування як суверенної держави і не схильні з того робити належних висновків;
- РПЦ в імені своїх окремих достойників нерідко вдається до фальсифікації вітчизняної історії, намагаючись зокрема довести, що українського народу як національної окремішності не існує, а сам факт адміністративно-територіальної цілісності Української Держави всіляко замовчує чи ж видає проголошення української державності за історичний прецедент;
- уроки з вітчизняної історії, що їх самочинно запропонував патріарх

Кирило українському громадянству і які, зокрема, зводяться до твердження про Росію, Україну і Білорусію як єдину святу Русь, а також Київ як столицю руського Православ'я у своїх засновкових положеннях не витримують наукової критики і викликають у переважної більшості українських громадян справедливе почуття невдоволення, а то й обурення;

- сам спосіб обстоювання порушених патріархом Кирилом ідей іноді минається не тільки з науково неспростовними висновками щодо етнічної порізненості українського та російського народів, але й з морально-етичною коректністю: чого лише варте переривання промови тодішнього президента України В. Ющенка на словах про те, що найбільшим прагненням українського народу є бажання мати свою Єдину Помісну Православну Церкву та репліка предстоятеля РПЦ з цього ж приводу: «В Украине такая Церковь уже есть»;
- нехтуючи переконаннями 14 мільйонів громадян України, які, до того ж зневажливо називаються розкольниками, патріарх Кирило не тільки ображає релігійні почуття прибічників УПЦ КП, але й об'єктивно шкодить нормальному розвиткові добросусідських взаємин між Росією та Україною;
- ідеологічні претексти щодо правомірності/неправомірності проголошення УПЦ МП автокефалії значною мірою розкривають неоімперські бажання РПЦ будь-що затримати Україну в орбіті свого духовно-релігійного впливу, включаючи й фактично антидержавні заклики патріарха Кирила переглянути свій орієнтаційний вибір.

Самозрозуміло, що неоімперські зазіхання певних кіл РПЦ йдуть у розріз з переконаннями переважної більшості українського суспільства, яке виходить з того і керується тим, що:

- Україна як держава постала і є визнаним суб'єктом міжнародного права;
- в України не може бути вищої мети, ніж благо й процвітання рідного народу, що неможливо без її самоздійснення, усамостійнення та наповнення державного суверенітету питомо українським національним духом;
- Україні потрібні стійкість і мужність у прагненні самоздійснитись, набути тих карбів Святого Духа, коли «ієрихонські стіни» упереджень її відкритих ворогів і прихованих воріженьків впадуть самі по собі;
- Україна має власний духовний космос, свій неповторний світогляд і потребує їх суверенізації;
- нагальна необхідність розв'язання вузла внутрішньоцерковних проблем Українського Православ'я потребує консолідації суспільства на всіх рівнях і зрізах, у тому числі духовного зростання всього українського суспільства до вимог і запитів часу, що зробить нас непереможними в усіх змаганнях;

- віруюча Україна омріяла й вистраждала своє щасливе майбуття і знає, що в боротьбі за уми і серця її громадян з нею Бог;
- переймаючись задоволенням духовних потреб спраглих на правду прочан, Україна пришвидшить тривалий і болісний процес набуття її Православною Церквою омріяної автокефалії;
- українське суспільство має пережити справжній катарсис, очищення спопеляючим вогнем милосердя, правди та любові, які уможливлять не тільки «себенабуття», але й осяють шлях в провіденційно значуще, до істинно Сущого;
- у багатонаціональній Україні існують проблеми, яких має в достатку кожна країна. Але, розбудовуючи нову архітектуру міжнародних і, насамперед, українсько-російських взаємин, не варто забувати, а також ігнорувати того, що більшість українських труднощів етноконфесійного характеру спричинені російським урядуванням як імперського періоду, так і радянської доби;
- Україна має зосередити зусилля на стратегічному шляху поступу і вітати будь-який крок, що спрямований на внутрішньоправославне примирення та злагоду.

Що ж до обізнаності суспільного загалу на канонічних аспектах кризи Українського Православ'я, пов'язаної з проблемою юрисдикційного підпорядкування/перепідпорядкування, а також канонічних підстав проголошення УПЦ МП автокефалії, то, як засвідчують вищевикладені рефлексії, український народ у своїй основній (коли не переважній!) частині виходить з того, що:

- для зняття існуючих проблем та врегулювання внутрішньоправославної ситуації в Україні потрібна добра воля усіх зацікавлених сторін та Божі на те благословення;
- фундаментом та запорукою успіху при розв'язанні низки спірних богословських питань може бути тільки надійна правова основа, тобто апостольські правила та постанови Вселенських соборів з приводу правомірності проголошення самостійності тієї чи іншої Церкви;
- канону, яким би регламентувалась процедура надання автокефалії, не існує;
- диктат РПЦ щодо канонічного підпорядкування УПЦ МП – шлях в історичну безперспективність;
- на церковний провід УПЦ МП, УПЦ КП, а також УАПЦ покладається виняткова відповідальність у справі успішного подолання внутрішньоцерковної кризи Українського Православ'я особливо під оглядом того, що на великому пограниччі між Сходом і Заходом її постання як міцної й незалежної держави улягає в інтереси далеко не всіх країн.

Отже, в практично неосяжному діапазоні українських «віншувань», приводом і причиною яких став візит патріарха Московського і всієї Руси

Кирила, були увиразнені найрізноманітніші настрої із взаємозаперечними включно. Зважаючи на вищезазначене, можемо резюмувати, що:

- українське суспільство не є одностайним у розумінні вектора свого подальшого цивілізаційного розвитку;
- під гнітом труднощів, що їх викликали до життя кардинальні перетворення доби української незалежності і які стали приводом та причиною численних невдоволень, громадяни України дедалі страчаються на вірі у правильності обраного Україною стратегічного курсу;
- криза Українського Православ'я є одним з індикаторів цих настроїв, які набувають виразної регіональної специфіки і загрожують ескалацією церковно-релігійного напруження та дестабілізацією життя в загальнонаціональному масштабі.

А це означає, що на шляху шестя в світле майбутнє Україні з неминучістю випадатиме долати не одне двопуття та перехрестя, з яких україно-російське видається найважливішим. У цьому сенсі візит патріарха Кирила в Україну, якого тут одні щиро й сердечно вітали як свого архіпастиря, а інші не залишали сумнівів, що в особі його святості бачать уособлення імперської зловісності, а відтак тих бід і нещасть, від яких Україна іще не отямилась, вельми насторожує…, а ще показує, що в ім'я й задля блага України її суспільний загал має консолідуватися довкола головної мети, тоді й з орієнтаційним вибором «Європа чи Росія» вагатиметься дедалі менше.

1.8. Візит московсько-православного колонізатора *(А.Колодний)*

В.Янукович більше року не знаходив час, щоб зустрітися з главами релігійних спільнот країни, об'єднаних у Всеукраїнську Раду Церков і релігійних організацій, а ось із предстоятелем закордонної, анексійно налаштованої щодо незалежної України Російської Православної Церкви зустрічається фактично щоквартально і знаходить для цього час. Так, для зустрічі із представниками майже 20 релігійних спільнот з ВРЦіРО ним було відведено лише дві години (сам В.Янукович при цьому говорив 13 хвилин і кожний з присутніх – до 5 хвилин), а ось на зустріч із чужоземним антиукраїнсько налаштованим Кирилом він знайшов 26 липня більше двох годин. Останній, здійснюючи, як він каже, «пастирський візит в Україну», завернув по дорозі з Москви до Києва до своєї пастви у кримському Форосі. Зрозуміло, що під час утаємниченої, як писала преса, «віч-на-віч» бесіди йшла мова про проблеми ворожі нашій українській самобутності, зокрема про шляхи реалізації московсько-православного фашистського задуму Кирила з розбудови так званого «русского мира». Ці шушукання

віч-на-віч В.Януковича із ворогом української незалежності зрозумілі. Як не українець, він не знає Московією сплюндрованої долю українського народу, не знає українську історію і не сприймає її з болем в серці. Він не може сприймати за свої наявні **власне** українські церковні спільноти. Для нього вони чужі, а рідною є та, яка є рідною для його батьківських теренів, це б то Білорусі. А це – Московський Патріархат. Тому й сприймає він (і це право В.Януковича як православного вірянина) Московського владику Кирила за свого Патріарха, від нього одержував благословення на президентську посаду.

Але ж коли про В.Януковича йде мова вже як про Президента України, то тут ситуація далеко інша. Московська Церква з 1686 року постає колонізатором Українського Православ'я, вона його асимілювала і знищила, стала духовним гнобителем українства. Вона вкрала, приписавши собі його історію, починаючи від Володимирового хрещення 988 року і до XVII століття, бо ж свою мала б починати лиш із середини п'ятнадцятого століття, а відтак не бути апостольською.

Керуючись такою логікою оцінок історії і крадіжок з неї вигідного для себе, тоді в такий же спосіб по-злодійському можна приписати до своєї історії (і дивного нічого не буде, зважаючи на якусь постійну природну тягу Московії до колонізації інших народів) й події IV століття, коли імператор Костянтин визнав християнство за державну релігію. Розпалася Російська/Радянська імперія - Москва прагне відродити її. І як засіб духовного обґрунтування вона активно використовує Московський Патріархат із кирилівською ідеєю утвердження «русского мира», це б то Московско-Православної імперії з царем-батюшкою начолі, яка має послужити трампліном до постання вже в новому виданні якогось нового Союзу.

Реалізовуючи свої задуми і підключаючи до них свого вірного вірянина В.Януковича, Патріарх Кирило, що навіть не було обумовлене в протоколі чергового його візиту в Україну на відзначення річниці хрещення Київської Русі, чартерним рейсом полетів до кримського аеропорту «Бельбек», а вже звідти на українські гроші урядовою машиною у супроводі машин ДАІ і кримських чиновників (які мали б працювати, а не Кирила зустрічати) приїхав до урядової дачі «Форос», де на відпочинку тоді знаходився В.Янукович.

При цьому Кирило знехтував етикою прийому і гостювання. Яке він має право, приїхавши в чужу країну, зустрічатися з її керівниками без присутності при цьому глави незалежної в управлінні (це вважають дещо навіть рівним автономії) УПЦ МП митрополита Володимира (Сабодана). Відтак поведінка Кирила в Україні нагадує поведінку того нахаби, який прийшов у твій дім і поводить себе в ньому як господар. Росіяни при цьому кажуть: «Что хочу, то и волочу» або «Пусти свинью за стол, а она и ноги на стол». До того ж, ще не відомо чи ініціатива приїзду виходила з

українського боку, а чи ж Кирило, користуючись своїм службовим статусом в Церкві, сам її ініціює.

Кожний такий приїзд Московського патріарха в Україну вилітає у велику копійочку для Церкви. Пройшли слухи, що тепер і єпархії не особливо бажають мати в себе цього гостя, бо ж за його візит треба брати на себе великі фінансові виплати. Та й для української держави, яка бере на себе витрати з його пересування, охорони (а це півтора тисячі міліцаїв лише в липні), інформаційного забезпечення, відволікання держаних службовців на зустрічі із цією фактично мізерною у світовому масштабі особою.

Незрозуміло з яких таких мотивів, будучи в Києві, Кирило їздив на авто Верховної Ради. Церква у нас відокремлена від держави. Чи може то в такий спосіб пан Литвин прагне сповідати свій гріх, пов'язаний із стратою Гонгадзе. Деякі газети пишуть, що при зустрічі Кирила із В.Януковичем в Криму нібито мав бути присутній і глава Грузинської ПЦ католикос Ілія II. Але зрештою з'ясувалося, що то побрехенька. Проте комусь і вона потрібна була, бо ж не кожний читає всі газети. А відтак виходить, що не один Кирило з незрозумілих мотивів був в Криму. Якщо порахувати погодинно, то більше годин щороку з російським Патріархом зустрічається В.Янукович, ніж російські керівники В.Путін і Дм. Медвєдєв.

Всіх здивувало й підлабузництво до Московського місіонера з його антиукраїнською ідеєю «русского мира» Міністра від освіти україномфоба Дмитра Табачника. Він знайшов за потрібне влаштувати з московським колонізатором нібито добровільну зустріч ректорів вишів України. При цьому надто розпинався перед Кирилом ректор університету ім. Шевченка із значними українськими традиціями (які не для нього) «академік» Л.Губерський. Дивним виглядає те, що при цьому за прикладом Харкова, де приховали Леніна), у залі засідань Вченої Ради університету не закрили портрет Тараса Шевченка, який дивився з гордою поставою не тільки на колонізатора, що розпинався у своїх повчаннях ректорів, а й на «лушпайків Москви», які зібралися на цю зустріч.

Перебуваючи в Україні, Кирило так увійшов в роль благодійника українців, що, виступаючи під час богослужінь 27 липня на Володимирській гірці в Києві, при цьому вже навіть пам'ятник князю собі перезамовив, сказавши, що тут стоїть пам'ятник «рівноапостольному Кирилу».

Відомий історик Дмитро Яворницький писав: «Росії не треба шукати своє коріння в Європі. Її коріння знаходиться в Азії». Живе свідчення цього – патріарх Кирило. Мордвин чи то башкир Гундяєв, знехтувавши свої родинні корені, постав росіянином, а відтак, обстоюючи ідею «русского мира», прагне зденаціоналізувати ще й нас, українців. Діяльність його в Україні є антиукраїнською,бо ж своєю пропагандою «русского мира» він ставить під сумнів навіть В.Леніним визнане право українців на національне самовизначення, право на свій державний

суверенітет. При цьому на російськомовних службах 27-28 липня і на Володимирській гірці, і на території Києво-Печерської Лаври йшла мова про те, що жителі України, Росії і Білорусі є співгромадянами якоїсь наявної вже «Святої Русі». Саме тому антиукраїнський, явно політичний візит Кирила пікетували представники національно-демократичних організацій. Біля Українського дому вони організували сатиричну фотовиставку, розгорнули плакати зі словами: «Стоп релігійному розбрату!», «Ілія – патріарх, Кирило – олігарх», «Філарет – український патріарх» та ін. Перефразовуючи слова поета В. Маяковського, протестуючі закликали: «Товаришь патриарх-москаль на Украину зубы не скаль!». Виставлені біля Українського дому сім стендів розкривали ментальність Кирила: жадібність, гнів, гординя, заздрість, лінощі, обжерливість, хтивість.

Згідно діючого законодавства приїзд іноземного релігійного діяча має узгоджуватися з державним органом у справах релігії: він має одержати офіційний дозвіл на в'їзд в країну і проведення релігійних акцій в чітко визначених діях і в чітко визначеному місці. З'ясувалося, що дозвіл на свій візит в Україну Патріарх Кирило (і це не вперше) не мав. А відтак його треба було не міліцією захищати, а арештувати й депортувати з країни. Така акція була б повністю законною. Але це за умови, коли ми в Україні матимемо саме українську владу.

При цьому незрозумілим є й те, на якій такій законній основі українська влада дає дозвіл Кирилу вже втретє проводити на нашій українській землі Синоди інодержавної (це б то юрисдикції РФ) Російської Православної Церкви. Остання є державною в Росії. Тут вона офіційно зареєстрована в державних органах, більше того – навіть в Конституції Російської Федерації в цьому зафіксована. Тут вона має договори співпраці із низкою міністерств Федерації, в тому числі й Міністерства оборони, яке аж ніяк не дружнє щодо України. Громадянином Росії є і патріарх Кирило, більшість членів Синоду РПЦ. Відтак акція проведення чужоземного Синоду на українській землі – це акт нахабної агресії чужоземців. Єдність української Церкви – це не єдність з Москвою як духовним колонізатором, а єдність Церков України Володимирового хрещення.

1.9. Реакція політичних сил України на візити патріарха Кирила до України *(О.Недавня)*

В Україні як протягом її непростої історії, так і в наші дні, події в релігійно-церковній та суспільно-політичній сфері часто взаємозумовлювалися, а кореляція конфесійних та політичних симпатій уважно вивчалася. Сьогодні в цій царині плідно працюють багато релігієзнавців, зокрема А.Колодний, В.Климов, В.Єленський, С.Здіорук, С.Сьомін, П.Фещенко, Є.Біленький, С.Филипчук, В.Юкіш, С.Яремчук, С.Продивус, і принаймні частина цих праць, які стосуються злободенних подій, виходять з академічного простору на ширший загал завдяки мережі інтернет. Непересічний спалах уваги до релігійно-церковної проблематики у зв'язку з проблематикою суспільно-політичною стається під час візитів у Україну Московського Патріарха Кирила. Так було, зокрема, й в 2009 році. Представники багатьох політичних сил та громадських організацій виразно засвідчили своє ставлення до цього показового візиту, котрий, попри офіційні запевнення з боку РПЦ і особисто самого Патріарха Кирила що його візит не має політичного чи державного характеру, не міг не мати (та відповідно не бути оціненим, в тому числі авторитетними експертами з релігієзнавчих питань) політичного забарвлення.

Ще заздалегідь ряд громадських організацій («Пора», «Просвіта», УНА-УНСО та Братство Андрія Первозваного) виступили із спільною заявою, в якій назвали ідеологічною диверсією запланований на кінець липня візит Патріарха Московського Кирила й заявили про організацію ними акцій протесту проти цього візиту. Таку заяву вони оприлюднили 25 червня в Києві під час прес-конференції в інформаційному агентстві УНІАН (Заява Центрального проводу ВО «Трезуб» ім. С.Бандери з приводу приїзду глави «російської православної церкви» в Україну // http:// www.baqnderivets.org.ua/index.php?page=pages/zmisdtO/200970/article.12). Роз'яснюючи ставлення до візиту, учасники цитували попередні висловлювання Московського Патріарха, в яких Україну було, зокрема, названо частиною історичної Русі, а українців — «нашим народом».

Голова Всеукраїнського товариства «Просвіта» народний депутат Верховної Ради 6-ого скликання від Блоку Юлії Тимошенко Павло Мовчан заявив, що Предстоятель РПЦ виступає як політик, а не Глава Церкви. Він вважає, що Патріарх Кирил має плани агітувати виборців за того чи іншого кандидата напередодні виборів. «Що стосується місії самого Патріарха, звісна річ, що він перш за все є політиком, а потім вже Предстоятелем Церкви. Сюди він їде як політик напередодні наших політичних випробувань, щоб схилити мирян на бік того чи іншого претендента на президентський пост. Це однозначно», — підкреслив П.Мовчан. Коли журналісти запитали, як саме «Пора» буде зустрічати Патріарха, її глава

Євген Золотарьов відповів: «Як християни, з повагою. Але до нас їде політик, і саме як російського політика ми будемо його і зустрічати».

Ближче до початку візиту були заявлені позиції ряду правих патріотичних партій та організацій. Як повідомила прес-служба Української народної партії, член її правління УНП Степан Хмара закликав владу не лише повернути у державний та місцевий бюджети всі кошти, виділені на організацію візиту в Україну Глави Російської Православної Церви Кирила, але також і скасувати його прямі телетрансляції. «Українська народна партія закликає українську владу не фінансувати ще одну шовіністичну акцію Росії, яка внесе ще більший розкол в українське православ'я й призупинить процес творення Соборної української Церкви», – наголосив С.Хмара.

Докладно задекларували свої погляди на візит і, ширше, - на діяльність РПЦ в Україні ВО «Тризуб» імені С.Бандери, Організація українських націоналістів – ОУН (р) та УНА-УНСО. Проаналізуємо представлені громадянські позиції в оригінальних цитатах. В Заяві центрального проводу «Тризубу» насамперед підкреслюється історична спадкоємність використання російською владою православної Церкви як інструменту підкорення українців: «Московський імперіалізм за весь час свого існування робив неодноразові спроби повного знищення української нації. Усіляку підтримку в цих сатанинських діях йому надавала так звана «русская православная церковь». РПЦ завжди була надійним оплотом та безвідмовною зброєю у руках кремлівських імперіалістів: і в добу знищення українського козацтва; і під час царського панування на нашій землі; і тоді, коли Україна спливала кров'ю під московсько-більшовицькою окупацією. Московські попи завжди йшли в авангарді «русских» окупантів, які фізично винищували українців, вбивали християнську і національну свідомість, русифікували наш народ» (Там само).

Ситуація не змінилася і в наші дні: «На 18 році незалежності держави Україна, ця структура і далі активно проводить свою антиукраїнську діяльність, прикриваючись святим Ім'ям Господа нашого Ісуса Христа. Московські попи не лише заперечують право українців на свою державність, але й просторікують про те, що українців взагалі не існує як окремого народу. Ось у цьому і суть їхньої так званої «релігії» - бути вірними васалами кремлівської влади, хто б її не уособлював… Ось і новий їх «патріарх» Кіріл… йде слідами своїх попередників: він робить все можливе для того, щоб відновити імперський вплив Росії в Україні – державі, саме існування якої руйнує їх історично-державотворчі міфи».

Далі в Заяві констатується розуміння того, що візит Патріарха РПЦ Кирила в Україну «має на меті не реалізацію релігійних потреб вірних «московського патріархату», а подальше закабалення душ тих українців, що перебувають у полоні ілюзій на рахунок «канонічності» та «православія» РПЦ і її філіалу в Україні так званої УПЦ МП. Путінський

ставленик Кіріл має чітке завдання від свого ляльковода – підготувати плацдарм для подальшого наступу на державність української нації, та зробити все можливе, щоб не допустити створення єдиної Помісної Христової Церкви в Україні, яка б мала релігійне єднання як з Апостольським Престолом у Римі, так і з Вселенським Патріархатом у Константинополі.» До речі, через кілька днів після закінчення візиту і пролунала Заява Президента Росії Медвєдєва з претензіями, в тому числі й щодо релігійно-церковних питань, до української влади...

Засвідчивши своє, відповідно, негативне ставлення до РПЦ та візиту її Патріарха як імперської акції зокрема, ВО «Тризуб» підкреслює: «ми розуміємо, що для кремлівських господарів цього «патріарха» було б дуже вигідно під час його візиту спровокувати масові заворушення між українськими християнами та «п'ятою колоною» Москви в Україні, з подальшим тиражуванням цих подій як прикладу міжрелігійної ворожнечі на українській землі.» Тому Головне командування ВО «Тризуб» ім. С.Бандери прийняло рішення про мирне і законне реагування: сформувати декілька мобільних підрозділів для збору інформації та нейтралізації можливих провокацій з боку промосковських сил.

На завершенні Заяви «Тризубу» висловлюється думка, що «силові структури нашої держави зобов'язані нейтралізувати використання «п'ятою колоною» імперської символіки, антиукраїнських гасел та знущання над пам'яттю жертв Голодоморів і борців за волю України. Якщо ж протидії московському шабашу з боку держави не буде, то він буде наштовхуватися на праведний гнів українців і отримувати належну відсіч, незважаючи на політичну кон'юнктуру.., бажання чи небажання владоможців.» Треба відзначити, що, хоча під час візиту Патріарх Кирило на пропозицію Президента України поклав квіти до київського пам'ятника жертвам Голодомору, у своїх міркуваннях, зокрема, в прямому етері телеканалу «Інтер», намаганнями «обілити» Сталіна поставив під сумнів щирість своєї поваги до трагедії мільйонного знищення українців голодом.

В Заяві ОУН (р) з приводу візиту до України патріарха Кирила наголошується, що, з одного боку «Організація Українських Націоналістів (р) поважає право на свободу совісті та віровизнання кожного українця». З іншого ж – «разом з тим, ми вважаємо неприпустимим втручання в духовний простір України сил, ворожих українській нації». В Заяві підкреслюється, що діяльність УПЦ МП є частиною діяльності всього Московського Патріархату: «УПЦ Московського Патріархату (фактично РПЦ) є ідеологічним підрозділом Кремля, який здійснює інформаційну та гуманітарну експансію, спрямовану на знищення українського духу та українського Православ'я». Заяви ж та вислови Патріарха Кирила щодо України («не вважайте мене іноземцем») «показують справжнє обличчя кремлівської патріархії. Ідеологема, яку пропагує Кіріл - «Свята Русь – Росія, Україна і Білорусь» та «єдність православних народів» є лише черговою модифікацією російського, імперського шовінізму».

Далі в Заяві ОУН (р) аргументується: «Протягом років незалежності України ми є свідками, як ієрархи РПЦ в Україні втручаються в українське політичне життя, роздмухують антиукраїнські настрої, здійснюють рейдерські атаки на українські храми та провокують міжконфесійні конфлікти в Україні». Відтак, слідує висновок: «Керуючись вищенаведеним, ОУН закликає Московського Патріарха Кіріла утриматись від візиту до України. Українці готові прийняти у себе лідера будь-якої церкви, в тому числі і Кіріла. Однак, перед цим РПЦ повинна зняти анафему з Гетьмана України І.Мазепи та відмовитись від конфесійних претензій на Україну. Українці – нація з тисячолітньою християнською традицією й вони мають право на власну Церкву. І жодних старших братів з Москви нам для цього не потрібно». Зрозуміло, що такі поради не були прийняті до уваги, навпаки, Патріархом була зроблена порада навзаєм: не «переглядати» історію та не героїзувати імена, які не сприймають всі українці, а до останнього якраз і прилучалася та досі причетна саме РПЦ, як це є, наприклад, стосовно гетьмана Івана Мазепи (Заява ОУН з приводу візиту до України патріарха Кіріла // http://maidan.org ua/static/news/2009/ 1248589404.html).

УНА-УНСО, яка заздалегідь повідомила про свій намір пікетувати Патріарха Кирила та реалізувала цей намір на практиці, також наголосила на історичній та сучасній українофобській ролі РПЦ та УПЦ як її частини: «Російська Православна Церква Московського Патріархату з самого моменту свого заснування зайняла чітку лизоблюдну позицію стосовно влади російської імперії, що була і є ворожою для будь-якого, тверезо-мислячого українця. В часи монархії – керівництво РПЦ завзято прогиналось під недолугих царів та заїжджих шльондр-цариць, оголошуючи останніх «божими помазаниками» та анафемствуючи ворогів царату. В часи правління червоних комуно-фашистів чільники РПЦ... співпрацювали з НКВД, «стукаючи» на вірян, що йшли на сповідь, тощо, і все це – незважаючи на нищення тисяч і тисяч простих, ні в чому не винних священників та плюндрування церковних споруд. Не полишає РПЦ МП свого ганебного прогинання перед російською владою і зараз – ставши оплотом, та вірним знаряддям в руках окупаційного антинародного КГБшно-путінського режиму. Сьогодні ж… УПЦ МП – продовжує «славні» традиції своєї північно-східної матері – а саме, йде на будь-які кроки, кооперується будь-з-ким, хай навіть з кримінальними авторитетами... – аби виконати завдання «боженьки Путіна» та нашкодити Україні» (Українці сказали «Геть!» московському попу // http://una-unso.in. ua/2p=11970).

Щодо сьогодення, УНА-УНСО висловлює до цієї Церкви такі претензії:

1. пряме втручання в політику на користь вигідніших, ближчих до Росії політичних сил (зокрема, під час виборчої компанії 2004 р. –

листівки та заклики голосувати за провладного кандидата та плямування народного висуванця як «антихриста»);
2. шкідництво в мовному питанні: у вигляді настанов, що, оскільки начебто Бог не розуміє української мови, вірним православним християнам треба молитися лише російською;
3. паплюження державних символів України та пропаганда російської символіки (мовляв, «Святий символ Рівноапостольного князя Володимира, а нині – герб України Тризуб – це, виявляється символ антихриста, і поклонятися треба єдиному державницькому символу – двохголовому орлу», популяризації культу Російського імператора Миколи II та ін.).

Слід відзначити, що при тому унсовці розрізняють провідну «політику» Церкви та діяльність її рядових священнослужителів, підкреслюючи: «не варто звинувачувати у всіх смертних гріхах простих священників УПЦ МП – серед них, безперечно, є чимало дійсно вірних своїй справі, і головне, віруючих людей. Чого не скажеш про керівництво».

УНА-УНСО виступають за те, щоб українці самі вирішували у своїй хаті свої релігійно-духовні питання.

Отже, в оприлюднених позиціях правих організацій чітко зазначається історична й сучасна роль Московського православ'я як духовного та ідеологічного поневолююча, русифікатора українців, а його ієрархів – як підручних російської світської влади. Натомість підкреслюється духовна самодостатність українців та їх право на організацію свого релігійно-церковного життя без вказівок від «старших братів».

Можна зауважити, що в сьогоднішній Україні подібні організації мають невелике число активних прихильників. Проте, варто підкреслити, що реагування назустріч візиту Патріарха Кирила здійснювали не лише радикальніші політичні організації: інтелектуальну, інтелігентно-виважену спільну заяву зробили ряд визначних діячів української культури, мистецтва і науки, котрі позиціонують себе як українців-православних та належать (або симпатизують) до право-центристського політичного сектору - Слово у відповідь (Апокрисис) православних християн України на міжконфесійні чвари, суспільні біди, спокуси й випробування (Слово у відповідь (Апокрисис) православних християн на міжконфесійні чвари, суспільні біди, спокуси й випробування // http://www. uaorthodox.info/ua/ catalog/publikatsiyi/zayavi_i_zvernennya slovo_u_vidpovid_(apokricis).html.).

Проаналізуємо месиджі цього ґрунтовного тексту. Він починається такими словами: «Людині насилаються біди й спокуси, щоб перевірити й випробувати її. Сьогодні одним з найтяжчих випробувань для України є розділення її духовного тіла між різними православними конфесіями. Це розділення штучно підтримується з-за кордону, а подекуди й усередині нашої країни, тими, хто не хоче єдності нашого народу і нашої Богом береженої України». Далі лаконічно нагадуються історичні факти про

політичну та релігійну історію Київської Русі та Московії, відповідні особливості та відмінності, українське християнське та цивілізаційне «первородство». Підкреслюється, що «Ми згадуємо все це не для того, щоб доводити свою першість. Бо чи є більший гріх, ніж марнославство?... Ми це говоримо, щоб застерегти Московський патріархат і Російську державу від порушення Восьмої Божої заповіді – «Не вкради».

Ретроспективний екскурс сучасного Апокрисису логічно продовжується рефлексіями щодо недавньої історії: «Довгі століття іноземні поневолювачі намагалися переконати український народ, що він ніхто і що в нього немає нічого – ні віри, ні історії, ні Церкви. А коли український народ доводив, що в нього все це існує, його вбивали. Бог говорить: «Не бійтеся тих, хто вбиває тіло, а душі вбити не може. Бійтеся тих, хто може душу й тіло згубити у пеклі». Протягом сотень років імперія «вбивала через душу», використовувала Церкву на згубу українському народові. Українська Автокефальна Православна Церква в 1927-1933 роках була тотально знищена не лише в тисячах священиків, але й у мільйонах вірян. Натомість Московська Церква, як і в попередні століття, у руках влади перетворилася на інструмент нищення й руйнування українства». Усе це, як підкреслюється, нищить Церкву, її святу місію спасіння душ, перетворюючи на «знаряддя шовіністичного шаманізму».

Нарешті, констатується щодо сьогодення: «Метастази цього не минули й сьогодні. І досі Московська Церква переконує український народ, що йому добре там, де його винищували мільйонами. Але ж той пастир, який віддає свою паству на загибель, – не добрий пастир. Нині ієрархи Московського патріархату «освячують» ядерну зброю – засіб масового знищення людей, проводжають у путь на українські землі рогатих «байкерів» з печерно-шовіністичними гаслами і оголеними дівицями (додамо - під хоругвою Спаса). Церква хворіє на цезарепапізм. Під час деяких «хресних ходів» люди з перекошеними від злоби обличчями несуть портрети Й. Сталіна, намагаючись тим самим спотворити православне християнство – релігію Божою любові. Рік тому в церкві Московського патріархату під Петербургом з’явилася ікона із зображенням Сталіна – найкривавішого вбивці в багатостраждальній історії людства».

Далі укладачі послання звертаються до статистичних даних, відзначаючи певні кореляції конфесійних орієнтацій чи симпатій та духовно-морального стану громадян України: «Господь карає людей за гріх, а винагороджує – за його подолання. Сьогодні на тих територіях України, де переважає Московський патріархат, зафіксовано найбільший рівень соціальних бід і хвороб: злочинів, наркоманії, пияцтва, азартних ігор тощо. Це значить, що церква недостатньо виконує своє покликання. Церквам у всіх регіонах України час зайнятися не чварами, а своїми прямими обов’язками, спасаючи душі й тіла людей».

Як висновки наголошується:

1. Потреба (і правність) в Україні єдиної Помісної Православної Церкви: «Така Церква потрібна не для політики. Вона займатиметься спасінням душ і викоріненням соціального зла, а не воюватиме з православними та іншими християнами і не поширюватиме це зло». «Розмовами про «канонічність» і «неканонічність», в яких Україні намагаються підкинути ідею, що канонічною може бути лише Церква, затверджена КДБ. Цим намагаються заперечити слова Господа: «Де двоє чи троє в Ім'я Моє зібрані, там Я серед них». Тим більше народ, який прийняв апостола Андрія і з земель якого тисячу років тому відбулося охрещення мільйонів людей і сотень мільйонів їхніх нащадків, не може не мати права на свою Церкву».
2. Доцільність оптимістичного сприйняття реалій, що аргументується в наступний спосіб: «Попри все, вірте: Господь милосердний до нашої землі! Підтверджень цьому безліч. Ще двадцять років тому «реалістам» здавалося, що Україну назавжди поховано. Наш український народ хотіли стерти і знищити з лиця землі, а нашу землю й історію – загарбати собі. Та Бог не попустив цього. Вогонь віри не згас. У ті часи українці вітали один одного словами: «Христос воскрес! – Воскресне Україна!». Історія показала, наскільки правдивою була ця віра».
3. Водночас – нагальність конструктивних дій: «Нині нам потрібна така ж за силою віра та максимальні зусилля», зокрема:
   - припинити міжконфесійні суперечки, а жити на засадах миру й любові, служіння Богові та своїй земній Вітчизні;
   - зміцнитися у вірі й відвернутися від гріхів. «Лікування країни почнеться з наших душ. Ми закликаємо всіх припинити примирливе ставлення до зла. Корупція, хабарництво – це гірше ніж крадіжка. Це ще й зрада довіри, крадіжка в того, хто довірився тобі й узяв тебе охороняти»;
   - всім православним християнам України стати єдиним Православним Братством, підтримати всіма своїми силами створення єдиної Помісної Православної Церкви.

Завершується "Апокрисис" рядом плідних мислевірусів, серед яких найважливішим нам представляється такий: «Кожна людина сама обирає чи добро, чи зло. І кожен нестиме відповідь перед Богом за свій вибір».

Як бачимо, попри відмінності у формулюваннях, сутнісний сенс відозви інтелектуалів багато в чому збігається із Заявами радикалів.

На відміну від перших, які не дочекалися запрошення на спілкування з Патріархом Кирилом (на «бесіду» з ним у прямий етер Інтеру були відібрані лише чотири представники України), другі, разом з непартійними громадськими активістами, виходили на зустріч шляхом слідування Патріарха в різних точках візиту, щоб донести до нього свої погляди.

В перші дні візиту це були свободівці, унсовці, братчики Братства Андрія Первозваного та представники Української громади Києва. Свободівці підкреслили сталість власної позиції в церковному питанні: «в Україні має бути створено Єдину Помісну Православну Церкву з центром у Києві. УПЦ МП має називатись Російською православною церквою в Україні з відповідним статусом закордонної церкви. «Свобода» виступає категорично проти втручання так званої РПЦ і її васала – УПЦ МП – у внутрішньо-політичні справи в Україні».

Учасники пікетів демонстрували гасла: «Що забув в Україні генерал-патріарх ФСБ-МП?», «Геть московський прозелітизм-імперіалізм!», «Кіріл – пастир? Ні, сатрап!», «РПЦ – канонічність за сталінсько-гебістським каноном», «Українське православ'я проти московського мракобісся» та ін. Натомість з боку зустрічаючих Патріарха Кирила неодноразово лунали антиукраїнські, антидержавні гасла, виднілися російські прапори.

Окремо висловилася Волинська обласна організація ВО «Свобода»: «Вже у перший день візиту в Україну керівник Російської Православної Церкви дозволив промовляти слова, які свідчать про його справжні наміри. Патріарх з Москви заявив про те, що всі православні українці – його паства. Це, на нашу думку, є образою релігійних почуттів мільйонів українців. Кіріл в Україні перебуває як гість, а намагається поводитись як господар». Було, відтак, заявлено, що «перебування патріарха Кіріла на території Волинської області та Української держави проводиться в інтересах Кремля і носить відверто антиукраїнський характер», й «Свобода» проводитиме пікетування з метою «не допустити антиукраїнських висловлювань та дій з боку керівника РПЦ» (Приїзд московського патріарха пов'язаний з імперськими намірами Росії // http://www.svoboda.org.ua/diyalnist/novyny/011364).

Пікетування й було проведене 4 серпня 2009 р. у Володимир-Волинську близько двох тисяч людей вийшло назустріч Патріарху Кирилу з протестними гаслами, аналогічними вище наведеним. Керівник секретаріату Волинської обласної організації ВО «Свобода» Святослав Боруцький, зазначив: «втратити українську метрополію для московського патріархату означає втратити, практично, все. А втративши Україну, вони залишаються без вкраденої ними української історії. Тому вже другий тиждень поспіль роз'їжджає по українських містах московський ієрарх зі своєю свитою. І замість того, щоб сіяти добре й вічне – на догоду Божу, як і належить церковній особі, він розпилює лише попіл зла та розбрату з-поміж чужого йому народу».

Якраз тоді був найбільш проблемний період перебування Патріарха Кирила в нашій державі: після, скажімо так, неоднозначних щодо зв'язку з політикою, виступів на сході й півдні України, він, не зважаючи на певні корекції свого маршруту, все ж поїхав західною Україною, де наразився на вже масові протести. В той самий день ВО «Свобода» направило до Генеральної прокуратури заяву про порушення кримінальної справи проти

громадянина Російської Федерації Владіміра Ґундяєва (Патріарха Кирила), за дії, спрямовані на розпалювання релігійної ворожнечі і ненависті в Україні та образу почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями (ст. 161 Кримінального кодексу України). На користь цього у заяві аргументується: «Усі запевнення представників московського патріархату, у тому числі громадянина РФ Ґундяєва («патріарха Кіріла»), про те, що цей візит «не політичний, а пастирський», а сам громадянин РФ Ґундяєв приїхав в Україну «просто помолитися», були звичайною димовою завісою. Насправді, громадянин РФ Ґундяєв більшу частину свого візиту присвятив політичним справам і поводив себе не як духовна особа, а як спецкомісар Кремля. Навіть графік та маршрут громадянина РФ Ґундяєва свідчить про завідомо провокаційний характер його візиту. У своїх «проповідях» громадянин РФ Ґундяєв брутально ображав релігійні почуття десятків мільйонів українських православних, які не є парафіянами московської церкви, та грозив усякими карами українській владі та громадянам за так званий «розкол». Тому ВО «Свобода» вважає, що «громадянина РФ Владіміра Ґундяєва… необхідно депортувати з території Української держави, і в майбутньому йому має бути заборонений в'їзд в Україну».

Принагідно ВО «Свобода» наголосила, що послідовно виступає за зміну статусу УПЦ МП на закордонний та перейменування її у «Російську православну церкву в Україні», оскільки «це унеможливить у подальшому подібні провокації з боку РПЦ та стане рішучим кроком до створення Єдиної Помісної Православної Церкви з центром у Києві».

Тоді ж, 4 серпня 2009 р. заяву з оцінкою перебігу візиту зробив і НРУ: «Народний Рух України шкодує, що візит Патріарха Російської Православної Церкви Кирила не став фактором підвищення духовності українського народу і подолання розколу серед українських церков, а навпаки – відбулася фактична спроба посилення ворожнечі серед православних в Україні» (Візит патріарха Кирила не став фактором підвищення духовності українського народу і подолання розколу серед українських церков // http://www.risu.org.ua/ukr/news/article;30748).

Рухівці зазначили, що вибір святих місць у програмі перебування Патріарха не залишає сумнівів щодо спроб Російської Православної Церкви збільшити свою присутність і вплив в Україні, а сам візит, який широко пропагувався як пастирський, таким не став. Натомість «тон заяв, які лунали з вуст московського гостя, більше походив не на пастирське слово, а на патерналістські політичні повчання "московського великодержавника».

НРУ також підкреслила, що очікування розуміння з боку Патріарха Кирила природного прагнення українців до розбудови власної Української Помісної Церкви не справдилися, навпаки, його відповіддю було, що Помісна Церква на Україні вже є, і це УПЦ (Московського Патріархату). І це при тому, що за всіма соціологічними опитуваннями, більшість

українців прагне до відновлення історичної, єдиної канонічної церкви з центром у Києві – наголошують рухівці. Відтак, Народний Рух України висловив переконання: відновлення Українською Православною Церквою Київського Патріархату свого історичного самодостатнього статусу є справою часу і доброї волі українських православних християн, які мають нагадати російському духовенству, що «у чужий монастир не варто ходити із своїм уставом».

Отже, по суті всі патріотичні чинники право-центристської орієнтації (а це, як можна було переконатися, не лише радикальні організації, а й широко знані та шановані інтелектуали, відомі культурні, громадські діячі й науковці, в тому числі й ті, що відсиділи як політв'язні радянського режиму за свої українство) були спільні у своїх претензіях до РПЦ взагалі та до візиту Патріарха Кирила зокрема.

Лідер «Фронту змін» Арсеній Яценюк, з яким пов'язує свої електоральні симпатії частина інтелігенції та бізнесових кіл демократично-центристської орієнтації, у своїх коментарях з приводу візиту Патріарха Кирила був стриманий. Він насамперед відзначив, що, на його думку, у відносинах держави і Церкви має бути мінімум політики. Натомість, зауважив А.Яценюк, багато українських політиків використовували візит Патріарха для того, щоб поруч із ним потрапити в об'єктив телекамер. «Невже, - задається він питанням, - більшість наших топ-політиків упевнені, що молитва без софітів не діє?» За думкою А.Яценюка, якби «наш бомонд насправді так шанував Бога, як це демонструють телекартинки, то в політиці й у стосунках із людьми він діяв би так, як вчить Євангеліє, а не перетворював би патріарші візити в прогулянки на пленері» (У відносинах держави і Церкви має бути мінімум політики вважає лідер «Фронту змін» // http://www.risu.org.ua/ukr/news/article; 30831).

Дійсно, як могли бачити не лише очевидці «на живо», але й телеглядачі, чимало політиків старанно намагалися «попадати в кадр» з Патріархом Кирилом, нагадуючи часом підлітків-фанатів біля свого поп-кумира. Особливо відзначився в цьому лідер Партії регіонів В.Янукович. Не беручись судити про його духовні мотиви, наголошувані самим В.Януковичем, мусимо погодитися з експертами та рядовими спостерігачами подій, що виглядало це не надто коректно, особливо коли при тому опинявся на задньому плані Предстоятель УПЦ МП митрополит Володимир та інші церковні ієрархи. В.Янукович, як і його соратниця по Партії І.Богословська (котра від **усіх** промов Патріарха Кирила мала піднесений настрій), відзначив слова Патріарха Кирила про віру, зокрема, як основу сильної держави та нормального розвитку суспільства. Останнє, на нашу думку, абсолютно слушно. Натомість надія В.Януковича на те, що візит Патріарха Кирила сприятиме об'єднанню України, не справдилася. Але, В.Янукович виявився справді правий в тому, що, слухаючи Патріарха Кирила, «замислюєшся все глибше і глибше над тим навколишнім світом,

в якому ми перебуваємо». Це і зробили під час візиту Московського гостя велике число українців, рефлексуючи, в тому числі, над кореляціями релігійно-церковних та культурно-цивілізаційних і політичних орієнтацій.

Відзначимо, що оцінки цього першого, показового візиту Патріарха Кирила в більшості науковців, експертів (а також і журналістів) по суті співпали з оцінками патріотичних чинників право-центристських суспільно-політичних поглядів. Мусимо також констатувати, що відповідна основна аргументація та висновки була висловлена і «голосом народу»: в численних Інтернет-обговореннях більшість диспутантів приставала на аналогічну точку зору. Попри наявність в УПЦ МП здорових сил, які щирі у своїй україноцентричності (як серед ієрархів, так і серед віруючих), оцінка її як частини Московського Патріархату є по суті адекватною.

Всі подальші відвідування України Патріархом Кирилом викликали аналогічну реакцію всіх чинників українського суспільства, з тією лише відмінністю, що надалі на зустріч з Московським Патріархом приходила все менша кількість людей (так що його піарникам навіть доводилося вдаватися до фотошопу, щоб число паломників не виглядало непристойно малим).

Дослідження подальшої діяльності Патріарха Кирила і Московської патріархії в цілому має бути одним з пріоритетних напрямків релігієзнавчих досліджень, з огляду на необхідність цього з точки зору націєдержавних інтересів українців. Утім, шанси пропагандистів «Русского мира» зменшуються в Україні, що нині переживає Євромайдан.

РОЗДІЛ ДРУГИЙ

ПРИРОДА КОНЦЕПЦІЇ «РУССКОГО МИРА»

2.1. Московська Патріархія як офіційний провідник ідеології «русского мира» *(О.Саган)*

Перш за все зазначимо, що поняття «Московська патріархія» часто ототожнюють із поняттям «Московський патріархат» або Руська Православна Церква. Хоча це далеко не одне й те ж. Московська патріархія – канонічний підрозділ Російської православної церкви, що об'єднує структури, безпосередньо керовані Патріархом Московським і всієї Русі. Патріархія є релігійною організацією, зареєстрованою в якості юридичної особи і по-суті є трансформованим виразом Святійшого Синоду взірця 1721-1918 років. Що ж до поняття «Московський патріархат», то в офіційній термінології Російської ПЦ – це інша вживана нею офіційна назва «Русской Православной Церкви». Відтак Московська патріархія – один із підрозділів РПЦ, який займається реалізацією політики патріархів, а, отже, тактичними й стратегічними питаннями розвитку Церкви.

До одного із стратегічних напрямів роботи Московської патріархії ще з царських часів відноситься й обґрунтування значного економічного та соціального відставання народів, що традиційно сповідують православ'я, перш за все Російської імперії (нині – федерації) від тих країн, де домінуючими релігіями є католицизм чи протестантизм. Для пояснення економічних та соціальних негараздів на теренах Російської імперії (згодом – СРСР) були запропоновані модифікації все тієї ж месійної теорії «Третього Риму». Економічне відставання було оголошено тимчасовим явищем, після подолання якого саме *православні країни* «порятують світ і створять царство благоденствія» (у часи царизму-імперіалізму) чи «доженуть і переженуть загниваючу Америку», побудувавши комунізм (у радянські часи). Такі підходи, як свого часу зазначав Ф.Фукуяма, спонукали людей переносити будь-які матеріальні труднощі заради ідей, які існують виключно в сфері духу.

Розпад СРСР і нові умови розвитку поставили на порядок денний у Російській федерації пошук нових теорій «порятунку світу» з її участю. Очевидна неспроможність соціалістичної системи зовсім не означала перемогу матеріального над ідеальним і благополуччя над злиднями. З іншого боку,

капіталізм, який прийшов в останні десятиліття ХХ століття на зміну соціалістичним системам на теренах СРСР, став зовсім іншим, аніж у часи Карла Маркса чи навіть Макса Вебера. Проте основні тези М.Вебера, сформульовані у знаменитій книзі «Протестантська етика і дух капіталізму», спрацьовують й нині, незважаючи на те, що «дух капіталізму» невпізнанно видозмінився (дух наживи був витіснений духом гедонізму чи, як це звучить у документах УПМ МП – консюмеризму [Доповідь Блаженнішого Митрополита Київського та всієї України Володимира на Архієрейському Соборі Руської ПЦ (Москва, червень 2008 р.) // orthodox.org.ua/uk/slovo_do_chitachiv/2008/06/25/3165.html]. Теорія М.Вебера спрацьовує навіть на глобальному рівні – країни, у яких поширені переважно авраамістичні релігії (християнство, іслам, іудаїзм), більш економічно успішні щодо соціумів, де поширені індуїзм, буддизм чи національні релігії (успіх Індії чи Китаю не в останню чергу пов‘язаний із їх вестернізацією).

Песимізм же М.Вебера щодо економічного майбутнього т.зв. «православних» слов‘янських країн у ХХ ст. був цілком виправданий. Вчений звернув увагу на сильні патріархальні традиції, різні види інфофобії, наявну схильність до традиціоналізму, а відтак менший рівень інновацій, нових ідей, більшу стійкість до змін тощо – все це призводило, на його думку, до формування т.зв. «негативної» господарської етики (зневаги до матеріального та упередженого ставлення до багатства – цю тенденцію, до речі, усвідомлено чи не усвідомлено, але чудово використали радянські партійні ідеологи при побудові «світлого майбутнього» за рахунок рабської праці «будівників нової нації»).

Крім того, практично у всіх т.зв. «православних країнах» середньовіччя православні віруючі перебували в умовах іновірної державної влади – ісламської чи католицької (чотири Східні патріархати, всі Балканські країни, Україна, Білорусія). Відтак ідеологічний тиск (спонукання до зміни віри) не міг не вилитися в економічний (збільшення податків для православних, додаткові соціальні обов‘язки тощо). Проте для цих народів зміна віри фактично завжди означала і зміну національності (в т.ч. навіть зміну прізвищ), розчинення у чужому соціумі. Відтак боротьба за національність дорівнювала боротьбі за віру і, відповідно, дорівнювала економічній бідності.

І хоча часи змінилися й релігійні переконання вже віддавна не прив’язані до суспільного становища чи авторитету у громаді, руйнування стереотипних упереджень щодо багатства – складний процес. Повільність у прогресі в економічному розвитку східних і південних слов‘ян можна частково пояснити намаганням з боку православних ідеологів втримати свої домінуючі позиції у т.зв. «православних» країнах та, використовуючи адміністративний ресурс, зупинити ріст протестантських й, зрештою, всіх іновірних громад. Проте міжнародні зобов’язання із забезпечення свободи совісті зробили свою справу. Так, наприклад, якщо в Україні, де одразу після падіння комуністичної системи православні віруючі тотально домінували, то вже через два десятиліття кількість їх релігійних громад заледве сягає 50% від загального

числа діючих в країні.

Встановлення нових суспільних відносин (відокремлення держави і Церкви, імплементація базових принципів свободи совісті тощо) зробили неможливим відновлення й стану т.зв. симфонії із державною владою, який був характерним для багатьох слов‘янських «православних» країн у XVIII-XIX століттях. Відтак уже у 60-х роках XX ст. на Родоських всеправославних нарадах почали вироблятися зародки того нового православ‘я, яке відновило контакти із Римсько-Католицькою Церквою (шляхом зняття/зневаження взаємних анафем), сформулювало порядок денний для нового Всеправославного (а, за можливістю – і Вселенського) Собору, дало поштовх для створення соціальних доктрин православних Церков тощо.

Проте ідея еволюційного шляху змін у православ’ї, входження його у світ постмодерну виявилася неприйнятною для Московського патріархату. І цьому є своє пояснення. Православ‘я в Росії стало не звичайною релігією, яка лише задовольняє потреби віруючих у сфері свободи совісті, а перетворилося на своєрідну ідеологію із значним вклиненням у державний сектор аж до виконання державницьких функцій та охороною Московського патріарха як державної посадової особи. Фактично відбулося банальне зрощення політичних та релігійних чинників на фоні корупційних процесів та делегування повноважень.

В умовах втрати Росією політичного контролю над багатьма традиційними «історичними територіями», з «яких починалася Русь» і які нині опинилися у складі інших держав, Московська патріархія дозволяє зберігати для політичних інституцій РФ канали впливу на сусідів. Адже духовно й організаційно православні Церкви/митрополії у цих державах підпорядковані Московській патріархії. Відтак відсепарована царськими/радянськими істориками історія Російської/Руської православної Церкви стає для московитів/росіян тим смисловим містком, який і тримає купи всі політичні надбудови типу «Киев – мать городов русских» і т.п.

Фактично Російська федерація у 90-х роках XX ст. повернулася до того ідеологічного концепту кінця XIX – початку XX століть, коли базовою ідеологією імперії було твердження (спрямування до дії): «великорусская народность несет цивилизацию отсталым народам Российской империи» (нав‘язуванням російської культури, мови, єдиноправильної релігії – православ‘я тощо). Згодом (в радянські часи) ця формула дещо видозмінилася – йшлося про «единую общность – советский народ» (але на базі тієї ж великоросійської народності, яка й надалі «несла цивілізацію відсталим окраїнам», російську мову та культуру). Як варіант цього концепту, у нових ідеологічних реаліях московськими ідеологами була запропонована ідея т.зв. «слов‘янської єдності». Проте події, наприклад, у Югославії чи Білорусії доказали, що насправді ця єдність сягає рівно тих меж, де починаються комерційні інтереси/проекти Кремля.

Як новітня відповідь на ідеологічні невдачі кінця XX ст., політичне керівництво Росії щедро фінансує новий проект із назвою «русский мир».

Глибоко зрозуміти цей проект можна лише давши відповідь на прості питання: Чому ця тяга до знищення інонаціонального на користь російської культури, мови, традицій тощо, є настільки тяглою і постійно нагальною навіть після стількох століть експериментів із т.зв. «формуванням народу-месії»? Чому Росії, так і не вдалося утримати православну/слов‘янську більшість у своєму «Третьому Римі»? У різні часи були здійснені спроби хрещення татар. Проте кряшени (разом із нагайбаками, касимівськими татарами, хакасами та ін.) становлять незначну групу навіть у середовищі татар. Всі інші спроби збільшити християнське/слов‘янське населення (штучні стимулювання масових переселень, дозвіл для українців служити у збройних силах Росії, збільшення матеріальної допомоги при народженні дитини тощо) не принесли очікуваного результату (добровільні переселення вже давно припинилися, бо немає їх фінансового підґрунтя; в Україні існує кримінальна відповідальність за найманство; допомога держави при народженні дітей йшла переважно в аули).

Відтак виходом із загрозливої ситуації стала нова версія відомої концепції російського імперіалізму: «Самодержавие. Православие. Народность». Тільки у XXI ст. вирішили його вдосконалити, переставивши нинішнє видозмінене «самодержавство» на кінець списку (православна віра, русская культура й мова, спільна історична пам‘ять і спільні погляди на суспільний розвиток). [Дет. див.: Коваленко Г. «Учення патріарха про «руський світ»: перезавантаження – 2010» // risu.org.ua/ua/index/expert_thought/comments/38797]

Тобто проста модифікація радянської версії «колиски трьох братніх народів» (московитів/росіян, українців та білорусів) вже не задовольняє російських світських/церковних ідеологів (в їх версії – це один штучно розділений народ). І причина тут не лише в дуже скептичному ставленні більшості українських, білоруських і навіть російських істориків і філософів до надуманої «колиски», що інколи навіть призводить до політичних та економічних протистоянь між країнами. Проблема у масштабності. Реалії такі, що людських ресурсів лише України й Білорусії для Росії вже замало. Тим більше, що не можуть же всі українці чи білоруси виїхати до РФ (навіть росіяни, сотні тисяч яких були привезені в Україну та Білорусь, не спішать до себе на Батьківщину).

От і виникла нова консервативна за формою і політична за суттю доктрина «русского мира», яка, а це видно із її ідеологічних складових, розроблялася за активною участю Московської патріархії. Два роки (2007-2009 рр.) ця доктрина проходила тестування на громадських організаціях – на щорічних форумах громадської організації «Русский мир», в організації яких не останню роль відігравала Московська патріархія. Проте невідомо із яких переконань і причин, але патріарх Алексій II так і не дав добро на повномасштабне втягнення патріархії у «розкрутку» цієї доктрини. «Русский мир» довгий час залишався дітищем тодішнього очільника Відділу зовнішніх зносин РПЦ митрополита Кіріла. Останній добре розумів, що Соціальна

доктрина Руської ПЦ взірця 2000 р. не цікава російській державі (як показує час – вона не цікава навіть РПЦ, оскільки не лише віряни, а й навіть клірики Церкви її не знають, а, відтак, і не послуговуються нею).

РПЦ виявилася не готовою навіть до часткового «осучаснення» свого укладу та переосмислення своєї ролі у нових суспільних реаліях. «Русский мир» дав цій Церкві черговий шанс екстенсивного розвитку, за що Церква з радістю вхопилася.

Тестові опробування базових ідей «русского мира» були проведені блискуче особисто митрополитом Кірілом. Найбільший і найдавніший головний біль Московського патріархату, з яким 80 років безнадійно боролися навіть радянські спецслужби, а саме – РПЦ Закордонна – зник буквально за кілька років включення РПЦЗ у вир «русского мира». У 2007 р. було проведено акт урочистого об‘єднання Російської ПЦ і РПЦ Закордонної. І хоча цей процес ще триває, бо значна частина ієрархії та вірних РПЦЗ не визнали такого об’єднання із т.зв. «сергіянською» єресю, але Російська Федерація, об’єднавши світські та церковні потуги, успішно долає опір інакше думаючих.

У цій своїй боротьбі за «русский мир», який повинен починатися із «единого мира русско-православного», Московська патріархія отримала такі фінанси та державні ресурси, про які раніше і мріяти не могла. Цей фактор вплинув навіть на богословські підходи до розв’язання такої дратівливої проблеми, як взаємні анафеми. Як це не дивно, але богослови обох Церков, що об’єднувалися, чомусь забули не лише про десятки років взаємних звинувачень у відступі від канонів та церковних традицій, але й про взаємно накладені анафеми (відлучення від Церкви). Останні навіть не фігурували у церковних документах чи об‘єднавчих заходах, неначе їх і не було. Хоча багато хто очікував їх відкликання, оголошення нечинними тощо.

Базові установки «русского мира» постійно видозмінюються. Тому складно характеризувати їх комплексно. Проте вже нині зрозуміло, що «вчення про необхідність розбудови православної цивілізації» для такої ідеї вже малувато. І мова йде не менше, аніж про «спасіння світу» завдяки «Благовесту Святейшего (Московського патріарха – О.С.) о Русском Мире». [Див.: Щоткина К. Культовый роман // risu.org.ua/ua/index/expert_thought/ authors_columns/ kshchotkina_column/38612]

«Збирання», тобто масштабне розширення сітки православних приходів за межами Росії стало нині завданням №1 як для російських кліриків, так і для політиків. І справа тут не лише у наближенні Всесвітнього всеправославного собору, константинопольські зусилля із скликання якого постійно торпедує Москва. Адже на соборі може бути прийняте рішення про діаспору, а тоді «забирання свого» (храми та інша нерухомість, зв‘язки, культурні цінності тощо) для РПЦ може значно ускладнитися. Як заявив один із ідеологів «русского мира», викладач МДАіС ієромонах Євфимій (Моісеїв): «Русский мир» – це не лише росіяни … русскім можно стать – великоросом, білорусом, українцем, болгарином, греком, сербом, грузином…». [Евфимий (Моисеев), иеромонах. Русская Церковь как основа Русского мира, Русский мир как

основа Вселенской Церкви. Доклад, прочитанный на IX научно-практической конференции «Богословие и светские науки: традиционные и новые взаимосвязи», состоявшейся 5-6.11.2010 в Казанской духовной семинарии // bogoslov.ru/text/501891.html]. А відтак «русский мир» втрачає етнічне звучання і стає основою «Вселенської Церкви», всесвітньої «православно-руської кедри», яка має володіти чи, принаймні, вагомо впливати (методом, як жартують деякі дослідники, духовного асфальтоукладчика) на розвиток світу. Ну і не треба забувати той факт, що кожна із парафій «русского мира» автоматично стає провідником політики Кремля.

Взамін Московська патріархія отримує величезний політичний, а також економічний, силовий, інформативний тощо ресурс в фінансуванні й утриманні «своїх» парафій (єпархій, митрополій) від переходу в інші юрисдикції, набутті нових іноземних громад та структур.

Кінцевим результатом формування «русского мира» має стати, по-перше, «перезавантаження» національних суверенітетів, спрямування їх не на відокремлення від сусідів, а на «відповідальне підтримання та розвиток нашої цивілізаційної спільності». По-друге, здійснення «свого унікального проекту інтеграції» (очевидно планується щось на взірець Євросоюзу – а сформується, як завжди, варіант Російської імперії – О.С.). По-третє, «русский мир» має бути «діяльним, мобілізуючим початком побудови кращого майбутнього для великого багатонаціонального об'єднання, що живе у мирі з собою і рештою світу», а допомагати йому у цьому будуть численні діаспори «русского мира», що проживають «з іншими народами планети». [Виступ Патріарха Московського Кіріла 3.11.2010 на відкритті IV Асамблеї Русского міра // www.patriarchia.ru/ua/db/text/1310954.html (показовий факт – виступ розміщений на офіційній інтернет-сторінці патріархії російською та українською мовами).] Зокрема патріархом, поряд з Україною, були названі Білорусія, Молдавія і Казахстан. [Там само]

Україна на початку XX століття, враховуючи «прохання московських друзів», уже «перезавантажувала» свій національний суверенітет, а тому добре пам‘ятає, чим закінчується побудова «кращого у світі майбутнього» у російському виконанні. І навряд чи та маса компліментів, яка роздається ідеологами «русского мира» на адресу Києва («Київ повинен стати найважливішим політичним та суспільним центром *русского мира*», «Київ – колиска «русской цивилизации» тощо), зможе переконати українців у протилежному. Зрештою, чи порівняльні ці заклики з тим, чим для українців завжди був і залишається Київ – «Новим Єрусалимом», [Володимир, митрополит Київський і всієї України, Предстоятель Української ПЦ «Пам'ять про Новий Єрусалим: Київська традиція» (Слово про Київ на відкритті IX Міжнародних Успенських Читань) // orthodox.org.ua/uk/node/5692] Божественним містом, де «Храми Божі, ніби з самим Богом розмовляють» (Т.Шевченко).

Але ми говоримо про тих українців, які мають пам‘ять і розум, щоб осмислити своє минуле і зробити із нього висновки. Є й безпам‘ятьки. І їх

немало [Борозенець Т. Русский мир – благовестие воскресения // risu.org.ua/ua/index/expert_thought/open_theme/39001/; Орлов М. Русский мир // risu.org.ua/ua/index/monitoring/society_digest/39194/ та ін.]. Українські чиновники також вже готові взяти до виконання базові тезиси «русского міра». «Зараз завдання суспільства і віруючих підтримати владу у її намірах побудувати Україну як частину «русского міра», – заявив свого часу перший заступник голови Держкомнацрелігій В.Воронін, [Украинский чиновник заявил о поддержке концепции «Русского мира» // www.nr2.ru/kiev/294213.html] підсвітивши те, чим насправді у той час займалася ця установа (у Положенні про Комітет та у чинному законодавстві цьому держоргану ставилися протилежні завдання). Наступним кроком буде, як про це пише один із активістів «русского мира» М.Орлов, інше дійство, на яке нині спеціально не звертають увагу російські вчені. А це – знищення самої ідеї «українства». Оскільки українці – це «не більше, аніж польський проект, видуманий два століття тому». [Орлов М. Русский мир // risu.org.ua/ua/index/monitoring/society_digest/39194/]

Упереджуючи можливість швидкого проникнення ідеї «русского мира» у Церкву (до смерті Алексія II Московська патріархія підтримувала її неофіційно), Блаженніший митрополит Київський та всієї України Володимир у своєму виступі на Архиєрейському Соборі Руської ПЦ (2008 р.) зазначив, що «Українська ПЦ зобов'язана враховувати соціокультурні особливості нашої країни» і «сьогодні ми змушені говорити про два полюси української культури, дві різні цивілізаційні орбіти – «східну» та «західну». [Доповідь Митрополита Володимира на Архієрейському Соборі Руської ПЦ (Москва, червень 2008 р.) // orthodox.org.ua/uk/slovo_do_chitachiv/2008/06/25/3165.html] А відтак: «Місія України аж ніяк не вичерпується функцією буферної зони між Сходом і Заходом. Україна – це самодостатній соціокультурний простір, перед яким стоїть завдання віднайдення власної внутрішньої цілісності через синтез спадщини Сходу та Заходу» [Там само].

Нові загрози «фрагментації православ'я в Україні за лініями водорозділу цивілізаційно-культурних спільнот усередині нашої країни» (а до цього явища, на думку митрополита, причетні окремі політичні сили як всередині, так і за межами України) змушує УПЦ МП «відсторонитися (звільнитися) від політичного та ідеологічного контексту», «максимально дистанціюватися від будь-яких політичних та ідеологічних платформ, оскільки в українських реаліях вони не поєднують, а розділяють людей». «Ми також не беремо на себе відповідальності визначати цивілізаційний вибір України» [Там само]. Згодом митрополія засудила т.зв. «політичне православ'я», яке, з подачі шовіністів, наробило багато шкоди для УПЦ МП.

Тим самим митрополит Володимир дає зрозуміти, що концепція «русского мира» виходить за рамки церковної проблеми – це питання цивілізаційного/геополітичного вибору кожної країни, який повинні робити всі громадяни країни, незалежно від конфесійної належності. Відтак ця концепція неприйнятна як єдина для всієї країни. Адже вона розділятиме і Церкву, і

країну в цілому. Така позиція Предстоятеля УПЦ МП суттєво вплинула на оцінку і сприйняття ідеї «русского мира» у Церкві та характер тих документів, які стосувалися проблеми і продукувалися/продукуються власне Митрополією. З іншого боку, жодного разу не була засуджена позиція тих ієрархів Церкви, які не погоджуються із логікою Предстоятеля та підтримують, часто агресивно, різноманітні форми цієї антиукраїнської за своєю суттю доктрини.

Підводячи підсумок, зазначимо, що доктрина «русского мира» є кардинально переформатованою, відповідно до нових політичних реалій, месійною теорією «Третього Рима» (спасіння світу богообраним російським народом). Сприйняття на пострадянських теренах ідеї «русского мира» полегшується тим, що тут ще й донині існують і навіть експлуатуються деякими політичними силами варифікації теорії «Третього Рима»: «колиска трьох братніх народів»; «слов'янська єдність» чи необхідність об'єднання слов'янських народів; «цивілізаційне окормлення» російським народом своїх сусідів тощо.

На нинішньому етапі розвитку реалізація ідеології «русского мира», яка здійснюється політичними інституціями, а також спецслужбами Російської Федерації у тісному контакті з Московською патріархією – це намагання відтягнути час для внутрішньої перебудови російського суспільства, створення «нової ідентичності» в умовах ломки суспільних та, частково, релігійних стереотипів. А саме: формулювання світоглядної та ціннісної системи росіян, які з утворенням незалежних України та Білорусії втратили початки своєї історії; намагання міфологізувати історію Московії/Росії та розширити її кордони за принципом/правом колонізаторів – моя історія/територія там, де я живу.

Власне, і з цим вже важко не погодитися, лише в об'єднанні людських та інтелектуальних ресурсів всіх російськомовних (у першу чергу йдеться про адептів т.зв. російської/радянської культури) у слов'янських і не слов'янських країнах (у першу чергу – Україні та Білорусі), Росія бачить шанс не перетворитися на імамат і уникнути президента-мусульманина вже через одне-два покоління.

З іншого боку, не лише у слов'янському світі, але й у всьому Вселенському православ'ї ідея «русского мира» є найагресивнішою формою конфесійного впливу на формування внутрішньої та зовнішньої політики тих країн, де росіяни мають свої національні меншини або ж вихованих у часи соцтабору «симпатиків». Особливо це відчутно в Україні, де навіть на рівні окремих міністерств, перш за все гуманітарного профілю, розпочалася нелегальна реалізація базових постулатів «русского мира».

2.2. «Русский мир» як російсько-православний проект глобалізації пострадянського простору *(П.Павленко)*

Слід визнати, що з розпадом СРСР із союзних інституцій лише одна Російська Православна Церква зберегла і контролює весь простір колишніх царської, а опісля радянської імперій, а Патріарх Московський є його одноосібним правителем. Втім, щоб цей простір був підвладний йому не лише церковно-адміністративно, а й контролювався ним ще й політично (тобто існуючі в межах цього московсько-православного простору підпорядковувалися Московському владиці ще й держави і нації), українцям (і білорусам) підсовується доктрина «русского мира».

«Особливого значення набуває сьогодні «зовнішня» політика Патріарха, що реалізувалася в намірі зосередитися на відносинах з Україною і Білоруссю. Саме на цьому, справді доленосному **для росіян** напрямку Патріарх Кирило має намір дати відсіч претензіям Константинополя визнати помісну православну церкву Україні. … Заручившись підтримкою турецького Патріарха Варфоломія, Кирило зміг як можна більш переконливо продемонструвати — автокефалія не має підтримки серед пастви і Київ залишається «південною столицею **російського православ'я**»[1]. Певно, виходячи з таких російсько-православних міркувань про Київ як «південну столицю російського православ'я», а Україну як частину майбутнього «русского мира», Патріарх не забарився вже зараз змінити слова духовного гімну України, викинувши з його слів фразу «нам Україну храни», змінивши її поки на «Русь Україну храни» («Боже великий, єдиний, / Русь Україну храни»)[2].

Говоримо «поки», бо ж, йдучи за логікою предстоятеля РПЦ і зважаючи на проросійські уподобання УПЦ МП, там мусить згадуватися взагалі щось про одну Русь, без згадки про Україну, як це викладається в одному з російських патріотичних гімнів – «Боже правый, всемогущий, Русь навеки сохрани… О, Великая Россия, Отчий дом, любимый край! … Славься, вольная Россия, я твоей судьбой горжусь! Будь всегда, Отчизна, сильной – Мать-Земля, Святая Русь!»[3].

Патріарх Кирило постійно наголошує, що «Київ – це південна столиця російського Православ'я . ... Київ – це наш Єрусалим і Константинополь, це

---

[1] Цыганков Андрей. Патриарх Кирилл и собирание русских земель: [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: http://community.livejournal.com/golos_ameriki/162198.html

[2] Чаленко А. Так Патриарх оказался прав – правильно говорить Русь-Украина, а не Украина // Українська правда: [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: http://blogs.pravda.com.ua/authors/ chalenko/4b97768f5885b/

[3] Боже Правый, Всемогущий. Российский патриотический гимн // Тербуны.NET: [Электрон. ресурс]. – Режим доступа: http://terbuny.net/component/option,com_ fireboard/Itemid,36/func,view/id,3547/view,threaded/catid,17/

серцевина нашого (російського — П.П.) життя!». Іншими словами, йдеться про те, що Київ неодмінно мусить бути не українським, а саме руським, цебто в цьому сенсі російським містом, а Україна — російською територією.

Примітно, що ні Патріарх Кирило, ні загалом РПЦ, ні словом, ні півсловом не наголошують на необхідності захисту української мови, української культури, про становлення України як національної держави. Мова йде тільки про якусь історичну Русь, слов'янство, руську православну духовність, російську мову, російське православ'я і про єдиний духовно-канонічний російсько-православний простір «русского мира». А все тому, що в РПЦ існує випрацювана позиція розуміння української національної ідеї (і всього, що з нею пов'язане), як «єресі», як «мазепівщини» чи «бандерівщини». «Непохитна позиція з приводу Мазепи є індикатором ставлення до України в цілому: «Русский Мир» не збирається йти на жодні поступки «українству»». Таким чином, в контексті ідеології «русского мира» Україна не просто ніколи не стане українською, більше того - її існування як незалежної національної держави залишається під великим питанням. Швидше, це державне утворення буде за всіма ознаками і характеристиками частково «Малоросією», а частково - «Новоросією», словом, губернськими територіями в межах новостворених «руських» імперських володінь.

Скандально відомий «рупор» РПЦ диякон А.Кураєв, коментуючи позицію Патріарха Кирила щодо України, зауважує: «Україна є не просто частина «Русского мира» або частково входить в нього, а належить до «ядра» і говорить про сутність цього самого «мира»: «Ядром «русского мира» сьогодні є Росія, Україна, Білорусь», які населяють народи (російська, українська, білоруська), які «приймають російську духовну та культурну традицію як основу своєї національної ідентичності, або, принаймні, як її істотну частину». Отже, згідно з Патріархом, український народ «приймає» «російську духовну і культурну традицію як основу своєї національної ідентичності», а тому входить в «русский мир» і в єдиний «духовний народ».

Позиція Кураєва добре розкриває суть «русского мира»: вона не завуальована ні дипломатичними ходами про любов до українського народу Патріарха Кирила, ні позицією офіційного Кремля щодо України. Її суть є явно антиукраїнською, її суть в тому, щоб на українських землях була Росія, а задля реалізації цього для Москви підійдуть всі засоби, один з яких полягає у підтримці в Україні проросійських як антиукраїнських політичних проектів. Більше того, Патріарх навіть ладний жертвувати своїм російським громадянством, ставши «українцем» за паспортом (і водночас «стати фігурою наднаціональною, наддержавною», тобто очевидно зректися власної російськості, хоч це буде його, як мордвина, вже друге зречення), аби лишень втягнути Україну в «русский мир». Патріарх Московський аж готовий обстоювати якесь універсальне православ'я, схильний розуміти себе кимсь на зразок того, ким є Папа в католицизмі, тільки щоб проект «русского мира» був запущений у дію.

У межах «русского мира» українська ідея існувати не може в принципі. Вона й ідеологія «русского мира» — це взаємовиключаючі, взаємонеприйнятні речі, бо «русский мир» ґрунтується на великоросійській ідеї, в межах якої України немає. «Імперський період пройшов, але це не означає, що такі імперські якості, як розмах, велич, комплементарність, стали нам чужими, що російська людина втратила ту "всесвітню чуйність", про яку так добре писав і говорив Ф.М. Достоєвський. Тільки тепер все це не повинно превалювати в нас. Домінанта великоросійського повинна переважати в усьому: у способі життя, у державній спрямованості, в соціальній політиці, в літературі, мистецтві, філософії. І геополітичне завдання нашого часу — забезпечити гідне життя великоросів, перш за все. Тільки так ми виконаємо веління народного духу: усвідомити самого себе і бути самим собою. Отже, дух російського народу в міру свого становлення усвідомлював себе православним, потім державним, потім імперським, і нарешті, на останньому, завершальному етапі, він усвідомлює себе конкретно російським, тобто є великоросійським». З огляду на останнє, виходить, що сучасне розуміння «русский» охоплює і такі поняття, як «православний», «державний» та «імперський», тобто тотожне за своєю суттю до поняття «великоросійський».

Ідеологія «русского мира» передбачає те ж саме – розбудову «Великої Русі» начолі із сильним одноосібним російським правителем, впровадження візантійської моделі симфонії держави і Церкви, реалізацію у всій повноті ідеї «Москва – Третій Рим». Принагідно зазначимо, що під ідею «русского мира» нині активно підганяється й Путінський проект Євразійського союзу. У середині жовтня 2011 р. В.Путін оприлюднив об’ємну статтю про майбутнє інтеграційних процесів на пострадянському просторі (опублікована в газеті «Известия»). Ідея статті така: влада ставить перед собою «амбітне завдання» – вийти на наступний, «більш високий рівень інтеграції» на пострадянському просторі, який автор називає Євразійським союзом.

«Мова не йде про те, щоб у тому чи іншому вигляді відтворити СРСР, - зазначає В.Путін. - Наївно намагатися реставрувати чи копіювати те, що вже залишилося в минулому, але тісна інтеграція на новій ціннісній, політичній, економічній основі – це веління часу. Ми пропонуємо модель потужного наднаціонального (! – П.П.) об'єднання, здатного стати одним із полюсів сучасного світу і при цьому грати роль ефективної «зв'язки» між Європою і динамічним Азіатсько-Тихоокеанським регіоном»[4]. «Історична Росія, - наголошує В.Путін, - не етнічна держава і не американський «плавильний котел»… Російський народ є державотворчим – за фактом існування Росії[5].

---

[4] В кругу премьеров, Владимир Путин обсудит идею создания Евразийского союза с коллегами — главами правительств стран СНГ // Газета.Ru. - 17 окт. 2011 г.: [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: http://www.gazeta.ru/politics/ 2011/10/17_a_ 3804234.shtml

[5] Логічно, що за фактом існування України, державотворчим народом мусить бути і є український народ, українці. Однак у нас впродовж усіх років незалежності влада боїться визнати цей факт, очевидно перебуваючи ще з

Велика місія росіян – об'єднувати, скріплювати цивілізацію. Мовою, культурою. «всесвітньої чуйністю», за визначенням Федора Достоєвського, скріплювати російських вірмен, російських азербайджанців, російських німців, російських татар ... Скріплювати в такий тип держави-цивілізації, де немає «нацменів», а принцип розпізнання «свій-чужий» визначається загальною культурою і загальними цінностями. Така цивілізаційна ідентичність заснована на збереженні російської культурної домінанти, носієм якої виступають не лише етнічні росіяни, а й усі носії такої ідентичності незалежно від національності. Це той культурний код, який піддався в останні роки серйозних випробувань, який намагалися і намагаються зламати. І тим не менше він, безумовно, зберігся. Разом з тим його треба плекати, зміцнювати й берегти» (Путин В. Россия: национальный вопрос // Независимая газета. – 2012. - №1).

Чим не виклад словами Путіна концепції «русского мира»? – Одні й ті ж само позиції про збереження російського світу, про творення російсько-православної цивілізації як альтернативи західному глобалізму, про об'єднання російською мовою і культурою пострадянських країн й народів в один «тип держави-цивілізації», в якій «цивілізаційна ідентичність» буде «заснована на збереженні російської культурної домінанти». Але хоч як не називай цей «тип держави-цивілізації» – Євроазійським союзом, хоч Слов'янським братством, хоч оновленим чи новим СРСР, хоч Російською імперією, хоч Союзною державою Росії, України і Білорусі чи як там ще – як не крути і не називай, все одно виходить «русский мир» Патріарха Кирила.

Це доводить й інтерв'ю В.Путіна російському «Первому каналу» і «Associated Press» (4 вересня 2013 р.). В ньому Президент РФ ясно називає Україну «окраїною» Росії. «Украина – это «у края» (Росії). Путін зауважує, що без Росії український народ завжди «страждав», «перебував на рабському положенні» і лишень об'єднавшись з Росією (тільки після «возз'єднання обох частин Русі»), завдяки Росії Україна «почала розвиватись і, по суті, процвітати», «перетворилась на велику європейську державу, отримавши

радянських часів в полоні хибних уявлень про якусь «ворожу суть» «українського буржуазного націоналізму». Втім зауважувати про *Російську Росію* можна, що й роблять з успіхом її керівники, натомість зауважувати на *Україні українській* у нас й понині, м'яко кажучи, якось не прийнято. Ось, як охарактеризував Д.Медведева, тоді ще майбутнього президента Росії, В.Путін: «…Он в хорошем смысле такой же русский националист, как и я. Он настоящий патриот и будет самым активным образом отстаивать интересы России на международной арене» [Баранов А. Владимир Путин: «Медведев не меньший русский националист, чем я» // Комсомольская правда. – 8 марта 2008 г.: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.kp.ru/daily/24060/303858/]. Дай-то Боже, щоб і наші державні мужі були отакими само націоналістами і патріотами України, якими розуміють себе в Росії їх російські колеги. Але вони, природно, такими бути не можуть, бо ж Янукович – білорус, Азаров – росіянин, Табачник – не виявляє хто… То ж для них ні українська історія, ні українська мова, ні українська пісня і культура не є рідними.

великі додаткові території, населення», «були зроблені колосальні інвестиції в інфраструктуру, в розвиток промисловості і так далі». Тут Володимир Путін не оригінальний, бо ж висловлює думку також Володимира, але Леніна, вибиті на залишеному ще постаменті його пам'ятнику в Києві, де сказано, що лише при взаємодії пролетарів великоруських і українських вільна Україна можлива.

Поруч з цим нинішній російський лідер підкреслив: «Ми живемо в різних державах – слід виходити з реалій – слід виходити з того, що значна частина українського народу дорожить самостійністю, тобто незалежністю і **це треба не тільки приймати, а поважати».** Але про яку «повагу» до української незалежності, про яку справедливу політику Росії щодо України може йти мова, коли В.Путін сам особисто виходить з того, що Україна є «окраїною» – перебуває «у края» Росії? Як можна водночас і поважати нашу самостійність, і вважати нас чистиною Росії? Для Кремля ми, Україна, є «краєм» Росії, потенційно становимо частину їхніх земель. У даному випадку В.Путін, говорячи про повагу до України, до нашої самостійності, навіть до української пісні, лукавить так само, як і Патріарх Кирило, щоб, як ті, словами Кобзаря, «злії люде / Присплять, лукаві, і в огні / Її, окраденую, збудять...», аби тишком-нишком затягти Україну до нової Російську імперію.

Думка про Україну як «окраїну» Росії для великоросів далеко не нова. Але сам факт, що її передає, як власну думку, нинішній очільник Кремля не може не насторожувати. Втім саме в таку постановку питання щодо України як «окраїни» Росії цілком вписується ідеологія «русского мира», більше того – вона виходить з неї, оскільки апріорі для «русского мира» Україна - це «русская земля», чи не найважливіший сегмент всього «русского мира», проповідником якого виступає РПЦ начолі зі своїм московським Патріархом.

Та що тут казати, коли Патріарх Кирило у виступі на відкритті XVII Всесвітнього російського народного собору (31 жовтня 2013 р.) наголосив, що Росія це «країна-цивілізація», що «Росія – це синонім Русі». А якщо так, то це означає і те, що «русский» у назві «русский мир» є синонімом «російський». Нічого нового тут немає, але сам факт, що «Росія» постає для Кирила синонімом «Русі», доводить, яким є справжнє обличчя «русского мира» і яка доля чекає Україну в цьому проекті. «Росія – це країна-цивілізація, зі своїм власним набором цінностей, своїми закономірностями суспільного розвитку, своєю моделлю соціуму і держави, своєю системою історичних і духовних координат»[6].

Звернім увагу на те, що великороси до нас ідуть зі своїм готовим набором «цінностей», «закономірностями суспільного розвитку», «своєю моделлю соціуму і держави», «своєю системою історичних і духовних координат». Наш набір цінностей, бач, їм не підходить – у них своя уява про нас, нашу історію, культуру, релігію тощо. Вони оцінюють Україну й

[6] Выступление Святейшего Патриарха Кирилла на открытии XVII Всемирного русского народного собора // Сетевой центр русского зарубежья. – 1.11.2013: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.russkie.org/index.php?module=fullitem&id=30892

українців своїми «мірками», накреслюючи все те, що суперечить їхньому баченню, перекручуючи передусім нашу історію, вправно її зросійщуючи.

Ось про повагу до нашої незалежності, яку Росія, за словами Путіна, приймає, як даність і відтак поважає. «Росії як країні-цивілізації є що запропонувати світові. Це наш досвід будівництва справедливих і мирних міжнаціональних відносин. Не було на Русі народів-панів і народів-рабів. Росія ніколи не була в'язницею народів, тут не було народів першого і другого сорту»[7].

Отакої! На підставі яких же це джерел виводиться подібне твердження? Може й не було валуєвських указів? Не було й російської політики русифікації українців? Не було сибірів і казахстанів? А, власне, кріпацтво звідки ж прийшло на українські землі, як не з Росії? Певно, подібне для Кирила не є доказом Росії як «тюрми народів» (до речі, ленінська оцінка); певно, це є для нього прикладами «справедливої» російської національної політики, досвідом «справедливих і мирних міжнаціональних відносин».

Якщо з таким невіглаством підходити до історії, то скоро ми зможемо почути і не таке… Хоча дещо чуємо вже зараз, на зразок «України як такої ніколи не було», «Україна це окраїна», української мови немає, а є тільки «штучно сконструйована з южнорусського наріччя російської мови химера» або «ополячена і покалічена російська мова». Цього достатньо, щоб розгледіти, яким «братським» і «справедливим» є для українців великоросійський «русский мир».

Воно й не дивно, адже за окремими даними 28% сучасних росіян бажають відновлення в Росії монархії. До того ж, є й такі, хто вже зараз бачить В.Путіна на царському троні. Одні в Росії носяться з канонізацією Сталіна, інші хочуть Путіна на царство, а в результаті носяться з ідеєю «неоімперського самодурства», яка, не маючи нічого спільного з європейськими цінностями, є прямо протилежною до національних цінностей українського народу. Саме тому ми, українці, є такими «немилими» для згаданого вище Путіна, для Патріарха Кирила, для більшості прокремлівського політикуму, зрештою, для «русского мира». Скажемо навіть більше: ідеологія «русского мира» живиться від неприязні до України як незалежної держави, прагнучи повернути її в різні способи спочатку в жорстку політичну й економічну орбіти Росії, а згодом – проковтнути її вже, як територію на правах своєї «окраїни».

Д. Медведєв на зустрічі з учасниками Архієрейського собору РПЦ (2011 р.) наголосив, що Церква має консолідувати багатомільйонний «русский мир» за кордонами Росії. А наприкінці січня ц.р. шеф російських дипломатів Сергій Лавров запевнив учасників Міжнародних різдвяних читань у Кремлівському палаці, що всіляко підтримуватиме РПЦ у справі «зміцнення позицій та

[7] Выступление Святейшего Патриарха Кирилла на открытии XVII Всемирного русского народного собора // Сетевой центр русского зарубежья. – 1.11.2013: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: http://www.russkie.org/index.php?module=fullitem&id=30892

авторитету Росії на міжнародній арені». Іншими словами, російська дипломатія зі свого боку також буде просувати ідею «русского мира».

Отже, «русский мир» є політичним проектом, при чому не лише з реставрації Російської імперії, а й водночас з тотальнізації Російського православ'я на імперських теренах. Він має таке само відношення до християнства, як більшовицька антирелігійна кампанія 20-30-років м.ст. до Євангелії. Тримаючи на увазі ідеологію «русского мира», правильніше було б говорити не про, власне, «русский мир», а про глобальний «великоросійський» світ, оскільки у всіх тих заходах про розбудову якогось спільного слов'янсько-православного світу надто легко побачити механіку територіального і політичного відновлення Російської імперії. «Русский мир» тут займає лише статус тимчасового, такого собі, робочого поняття, одного з етапів розбудови «Великої Русі». Можливо саме тому в Росії нині так почали ідеалізувати колишнє самодержавство.

Як діяти Україні, яка вже є втягнутою в цей глобальний проект «руского мира»? – Чи йти назустріч своєму небуттю в системі координат «русского мира», розмінюючи свою українськість на пропоновану якусь руськість, а насправді російськість? Чи все ж може опиратися, противитися такому неоімперському «благу», який в різний спосіб очільники РПЦ «медоточивими устами» так активно пропагують серед нас, українців?

До речі, «русский мир» можливо був би не таким активним в Україні, коли б не мода чинної української влади на «московське православ'я», мода на його підтримку і сприяння. «Чи ж нам дивуватися, дивлячись на наших державних, даруйте, мужів і жон, із їхніми картинним і картонним християнством, обіймами з патріархами, врученням мощів як "київських сувенірів", привласненими церковними святами? З нашою оскомою від цих лубочних картинок» (Щоткіна К. Відмитою мздою не відмиєш душу // Дзеркало тижня. – 2013. – 15 листопада). А «русскому миру» й не треба щиросердно віруючі православні, бо ж це суто політичний проект. У своєму просуванні Україною він (проект) опирається, з одного боку, на різного роду зайд і чужинців, а з іншого – на українців-манкуртів, таких собі «толочків» і «табачників». У розумінні ідеологів «русского мира» добрим українцем є несвідомий, змалоросійщений, зрусифікований українець.

Складається цікава картина: з одного боку, «русский мир» в особі Патріарха Кирила освідчується в коханні до українського народу, до України, повазі до її незалежності й соборності, а з іншого – що Україна мусить на правах Малоросії стати частиною російського світу, розумій – нової Російської імперії як «наднаціонального утворення» на теренах «історичної Русі», а український народ прямо-таки розчинитися в якомусь «суперетносі».

«Русский мир» в уяві Кремля і Московської Патріархії постає можливим інструментом не лише з реставрації Російської імперії, а й водночас з тотальнізації Російського православ'я на імперських теренах. Російська Православна Церква тісно втягнута в ці політичні спекуляції, бо ж одним з авторів «русского мира», поруч з В.Путіним, є її очільник – Патріарх Кирило.

«Задача Церкви – не реагировать на постоянно порождаемые демократией дрязги, но указывать государству и народу религиозные, нравственные, духовные ориентиры развития, восходящие к идеалам православной цивилизации, Русского Мира, Святой Руси. И, безусловно, священноначалие Русской Церкви будет поддерживать тех правителей и ту политику, которая направлена на утверждение этих идеалов … Церковь и лично патриарх постоянно напоминают властителям стран Русского Мира о священном характере его единства, если угодно "подстраивают" власть под непреходящий идеал Святой Руси и общей миссии населяющих ее пределы народов» (Новиков А. Боязнь Русского мира // Одна Родина. – 2012. – 11 марта).

Сучасна Росія збирає свої «исконно русские земли» під виглядом «русского мира», перетягуючи історично під себе «Древню Русь», тобто всі колишні руські землі, включаючи передусім і Київську Русь, без якої вся ота ідея про Древню Русь просто нічого не варта. Наголосимо, під вивіскою «русского мира» Росія хоче повернути, втрачену з розвалом СРСР, Україну. А всі ті пишномовні розмови про якийсь єдиний духовний простір, про співдружність слов'янських народів, зрештою, про «русский мир» є всього лише антуражем справжніх неоімперських амбіцій щодо України, заходів із втягування її в орбіту нової Російської імперії.

Переважна більшість українського суспільства до «русского мира» ставиться негативно, однак тактично це ставлення виражається в оборонному статусі, на відміну від пропагандистів і адептів «русского мира», які діють неприховано наступально і ось чому. «Росія поспішає, оскільки час, доки ще можлива реалізація ідеї «русского мира», доки остаточно не перерізана пуповина, яка з'єднує пострадянський світ, спливає дуже швидко. Крім цього, на шляху його матеріалізації є й інші серйозні перепони. Відтворення колоніального імперіалізму на пострадянському просторі і нового євро-євразійського протистояння, цілком закономірно, викличе спротив світового співтовариства і обернеться для Росії низкою ризиків» (Газін В. «Русский мир»: нова реальність старого міфу // Дзеркало тижня. – 2011. - №14).

Зважаючи в контексті цього на нашу постійно оборонну тактику щодо «русского мира», нам слід зараз подумати про реальну його альтернативу – щось на зразок «українського світу», словом, про таку загальнонаціональну ідеологію, яка б, з одного боку, грала на зміцнення, на консолідацію українського суспільства, на утвердженні його в ідеях державництва, незалежності, українськості, а з іншого боку, надійно б захищала від різного роду чужинських ідеологій, різних зайд, від «вовків в овечих шкурах», які прагнуть «приспати» й поневолити Україну, які говорять про якесь братство трьох слов'янських народів, але насправді, як писав колись Великий Кобзар, «медоточивими устами / Цілуються і часу ждуть, / Чи швидко брата в домовині / З гостей на цвинтар понесуть?».

То ж, як ніколи, слушними зараз є повчання Д.Донцова: «Коли Україна хоче вийти зі стану провінції, мусить витворити в собі, крім волі до влади, ту велику всеобіймаючу ідею, ідею опанування духового, економічного і

політичного нації. Без такої ідеї ми все лишимося нацією уярмленою, провінцією, народом, що житиме роздвоєною душею, не в стані витворити збірної волі; народом "конвульсійних вибухів", народом без патосу, сателітом сильніших; парією, верствою, навіть у себе вдома невільником не лише політичним, але й духовим і соціяльним, нацією з "анархією доктрин" і з "ослабленням волі"... Так буде доки не виповімо безоглядної війни всім атомістичним та інтернаціональним доктринам, які паношаться в нас, які сковують думку нації та її енергію, які розсаджують усяку збірну національну волю. Такою ідеєю може стати в нас не всесвітянська, ані соціяльна, лише тільки національна ідея, щоб гляділа в майбутнє і мала відвагу скорити собі свій світ. … Коли нація хоче стати, як сталь, напоїти себе сталою магнетичною енергією, - мусить черпати її у власній ідеї» (Донцов Д. Націоналізм. – Лондон-Торонто, 1966. – С. 325, 335).

2.3. Воскресіння Сталіна і відродження сталінізму

В Росії відроджується слава Сталіна. Саме тому офіційна делегація Росії обурилася, коли Парламентська Асамблея ОБС Європи на одному із своїх засідань поставила знак рівності між сталінізмом і фашизмом. Чогось страшного в цій ухвалі ОБСЄ взагалі не було, а лише сказано що від цих двох тоталітарних режимів найбільше постраждала Європа, а відтак слід встановити Міжнародний день пам'яті жертв сталінізму і фашизму. Цим Днем пропоновано обрати 23 серпня, коли в 1939 році було підписано пакт Молотова-Ріббентропа, який поділив Європу між Росією і Німеччиною. Російська преса, коментуючи позицію Російської делегації, наголошує, що в такий спосіб влада Росії прагне загравати настроям старшого комуністичного покоління у своїй країні, хоч «Левада-Центр» зафіксував цифру лише 21% тих, хто у Сталіні ще вбачає «мудрого керівника». «Выходит, власть пытается приписать россиянам собственные исторические предпочтения и от имени народа, у которого к палачу свой счёт, благородно оскорбляется» (Газета по-киевски. – 3 липня).

Але не тільки в Москві прагнуть реабілітувати Сталіна. І в Дніпропетровську, і в Луцьку комуністи спорудили йому пам'ятники. При цьому Дніпропетровська московсько-православна газета «Мир» (№23) присвятила Сталіну половину газетної сторінки, видрукувавши статтю «Победа – тайна Божественного милосердия». Подаємо її в деякому скороченні мовою оригіналу: «Шустер Савик в своей программе 9 мая поднял тему схожести Сталина и Гитлера, что вызвало возмущение не только ветеранов, расценивших провокацию как плевок им в душу, но и всех здравомыслящих граждан Украины. Как ни странно, но в преддверии скорбной даты 22 июня – даты начала Великой Отечественной войны - глава

Отдела внешних церковных связей (ОВЦС) Московского Патриархата архиепископ Волоколамский Илларион практически повторил Шустера. «Я считаю, что Сталин был чудовищем, духовным уродом, который создал жуткую, античеловеческую систему управления страной , построенную на лжи, насилии и терроре. Он развязал геноцид против народа своей страны и несет личную ответственность за смерть миллионов безвинных людей. В этом плане Сталин вполне сопоставим с Гитлером». Такую точку зрения высказал архиепископ Илларион в интервью журналу «Эксперт». Бесспорно, у каждого может быть своё личное мнение о событиях истории, но нужно понимать, где и когда его озвучивать, – напоминает владыке журналист православной газеты «Мир» Юрий Истомин.

Напомним, «Патриарх Московский и всея Руси Кирилл заявил, что Победа в Великой Отечественной войне была бы невозможна без особого покровительства Господа». То, что произошло в те страшные годы, во многом являет нам тайну Божественного милосердия. Многие специалисты в области военного дела говорили, что враг был настолько хорошо организован, вооружен, превосходил нас по всем возможностям, что наша победа не может восприниматься иначе, как «чудо».Так неужели кто-то может представить, что «чудо», «покровительство Господа», «тайна Божественного милосердия» могла прийти к нашему народу через «чудовище и духовного урода»? Известный православный священник Дмитрий Дудко в статье «Из мыслей священника о Сталине» пишет: «У нас в России подвергаются осуждению те, кто имеет государственное направление. Государственность причисляетсчя к какому-то пороку, престулению. Так, осудили государственника Ивана Грозного… Теперь вот настало время реабилитировать Сталина… Что лучше – «деспотизм» сталинских времён или демократия нашего времени? Перед жестокостью демократии бледнеет всякий деспотизм. Когда было больше обездоленных, заключенных, пусть и не в тюрьмы, когда преступность и безнравственность имели такую свободу на улицах и телевидении, в печати и без печати? Когда ещё и в какие времена весь народ, за исключением немногих, сидел на голодном пайке? Когда и какие правители с таким цинизмом, как теперь, разрушали собственную экономику в угоду более сильному соседу? Сталин был деспот, да, но он был ближе к Богу. Демократы хотя и называют себя верующими, но только они веруют… в золотого тельца, в бизнес, в мамону. … А в Евангелии прямо сказано: «Не можете служить одновременно Богу и мамоне!». Теперь я хочу припомнить, что наши Патриархи, особенно Сергий и Алексий, называли Сталина богоданным вождём. К ним присоединялись и другие, к примеру, такие, как крупный учёный и богослов архиепископ Лука Войно-Ясенецкий. Да, Сталин нам был дан Богом, он создал такую державу, которую сколько ни разваливают, а не могут до конца развалить». Цю статтю священика Дмитра Дудко публікує patriotica.ru.

«А что касается речи Патриарха Московского и всея Руси Алексия перед панахидой по И.В.Сталину, сказанной в патриаршем соборе в день его

похорон, 9 марта 1953 года, то вот цитаты из неё (всю речь можно прочитать на сайте РПЦЗ «Церковній листок», www.listok.com /article 30. htm.): «Великого вождя нашего народа, Иосифа Виссарионовича Сталина, не стало. Упразднилась сила великая, нравственная, общественная; сила, в которой народ наш ощущал собственную силу, которой он руководился в своих созидательных трудах и предприятиях, которой он утешался в течении многих лет... Мы, собравшись для молитвы о нём , не можем пройти молчанием его всегда благожелательного, участливого отношения к нашим церковым нуждам. Ни один вопрос, с которым бы мы к нему не обращались, не был им отвергнут; он удовлетворял все наши просьбы. И много доброго и полезного, благолдаря его высокому авторитету, сделано для нашей Церкви. Память о нём для нас незабвенна, и наша Русская Православная Церковь, оплакивая его уход от нас, провожает его в последний путь, «в путь всея земли», горячей молитвой... Тепер, когда его не стало, мы молимся о мире его бессмертной души... И нашему возлюбленому и незабвенному Иосифу Виссарионовичу мы молитвенно, с глубокой, горячей Любов'ю возглашаем вечную память».

Это слова Патриарха, выразившего мнение Церкви, и не время скйчас, на мой взгляд, подвергать сомнениям эти слова. Кроме роздора внутри Церкви, это ни к чему хорошому не приведёт. Достаточно того, что русские патриоты, к всеобщей радости наших врагов, уже разделились на красных и белых, на сталинистов и красновцев. Не хватало ещё занести эту заразу в церковную ограду. Неужели в Церкви сегодня и вокруг неё в стране сегодня всё так хорошо, что нам нечего обсуждать и ни с чем больше бороться, как со сталинизмом?».

Церква Московського Патріархату цінить Сталіна за те, що він допоміг їй створити Православно-Московську імперію, приєднавши до неї православних України і Молдови, Польщі, Прибалтики і Фінляндії. Саме Сталін, ліквідувавши на Львівському соборі 1946 року Греко-Католицьку Церкву, всі її парафії із храмовими спорудами передав Московському Патріархату. З поради і волі Сталіна Церква стала називатися з імперськими замашками «Русской», а не «Российской», як було до того. Тепер, керуючись сталінськими приєднаннями, Православна Москва вважає своєю канонічною територією всі терени колишнього Союзу і всіляко протидіє діяльності на них інших релігійних спільнот.

Симпатія до вождя народів поєднує російських комуністів і православних. Лідер КПРФ Генадій Зюганов свідчить про великий відсоток віруючих в його партії, яка в радянські роки ставила завдання взагалі викорінiти релігійність. «У нас кожний третій – віруючий», - заявляє Генсек КПРФ. Раніше він неодноразово відзначав величезну роль Російської Православної Церкви в суспільстві і наголошував на тому, що в неї і комуністів спільні завдання. Це Зюганову належить поняття «православний комуніст».

На негативне висловлювання глави ВВЦС Московського Патріархату архієпископа Іларіона щодо Сталіна в російському Інтернет просторі надійшла

сила-силенна гнівних відгуків, в тому числі й від православних батюшок РПЦ.. В одному із них, автором якого є ігумен Петро (Мещеряков), зокрема, сказано: «Ваши высказывания о Сталине – не просто возмутительные и бестактные. Они – дискредитирующие и провокационные. Вы – человек, позволяющий себе высокомерно игнорировать мнение и чувства соотечественников, включивших Сталина в тройку ведущих исторических деятелей России за всю её историю, употребляющий для публичного поругания и оскорбления вождя самые низкие, площадные выражения, свойственные более не церковному иерарху, а безбожным телевизионщикам… Кто дал Вам – православному иерарху – право плевать в отечественную историю и вытирать ноги о тех, кто считал и считает Сталина выдающимсчя государственным и историческим деятелем!?». (Повний великий текст цієї образи можна прочитати в «Голосі Православ'я» №13).

Відтак, видно, в якій Церкві **ще живе дух Сталіна,** хто йде в перших черенгах відродження Сталіна і сталінщини.

2.4. «Русский мир» добрался и до Кремля
(А.Мельников, В.Мальцев)

Празднование Дня народного единства в этом, 2013-м году на первый взгляд прошло под знаком единения власти и Русской Православной Церкви. В воздухе носились одни и те же идеи, призывы, слова: «русский мир», «Романовы», «самодержавие». Звучали эти слова и в Кремле и его окрестностях, и на улицах Москвы и других городов России.

«Огромную, объединяющую роль в 1000-летней истории России всегда играл русский народ и русский язык, – заявил президент Владимир Путин на праздничном приеме в Кремле. – Именно русский язык был главным выразителем и носителем народного единства. Скреплял большой русский мир, который простирается далеко за пределы нашей страны. Русский мир никогда не строился по принципу национальной этнической исключительности. Он всегда был открыт для тех, кто чувствует себя частью России и считает Россию своей родиной». Итак, в устах президента страны прозвучало выражение «русский мир», повторяющее известную концепцию РПЦ, которую Патриарх Кирилл пропагандирует на просторах СНГ. Только в церковной концепции объединяющая роль отведена православию, а не культуре и языку, что подразумевал Президент. Православие, самодержавие и народность, в свою очередь, стали содержанием одного из двух традиционных для 4 ноября националистических шествий в Москве – того, что прошел на северо-западе столицы, в Щукине. В этом году Русский марш разделился по идеологическому принципу. Православные монархисты откололись от националистов и организовали альтернативное шествие. На плакатах и

хоругвях монархистов вера стала символом националистической идеи. Так же как и монархизм. Одна из колонн этого шествия следовала под лозунгом «Царский русский марш».

Между тем власть и Церковь обменялись символичными любезностями, имеющими политический подтекст. Патриарх Кирилл вручил Владимиру Путину первую в истории премию Всемирного русского народного Собора (ВРНС) в виде макета памятника 1000-летия России в Новгороде. Премия – «За сохранение державной России». У стен Кремля восстановили стелу в честь династии Романовых, для чего еще летом уничтожили памятник революционерам, который был установлен на этом месте в советское время. Патриарх Кирилл освятил стелу и произнес речь о преемственности российской истории.

Затем Патриарх открыл выставку «Православная Русь. Романовы» в Манеже, почетным гостем которой стал Владимир Путин. «1613 год – это год, когда царь Михаил Федорович Романов был избран Земским Собором на это высокое служение, – сказал глава РПЦ на открытии выставки. – На протяжении 300 лет (правления Романовых. – «НГР»)… многое было сделано… Россия из небольшого мононационального государства на центральной Русской равнине превратилась в многонациональное великое государство от океана до океана». Это, по словам Предстоятеля Церкви, стало возможно благодаря «внутренним силам людей, сконцентрированным единой волей монарха». Созвучная риторика использовалась им и во время награждения Владимира Путина премией ВРНС: «Мы знаем, что вы как никто другой в конце XX века внесли свой вклад, чтобы Россия стала державным государством, чтобы она вернула свои позиции». В этих словах прочитывается современная апология самодержавия, не столько как мистического представления о «удерживающем», сколько о классической «сильной руке», объединяющей своей политической волей всю страну. Не случайным выглядит в этом плане заявление руководителя администрации президента Сергея Иванова после открытия Романовского обелиска у стен Кремля: «Чествуя сегодня эту дату, открывая эту стелу, мы отдаем дань династии Романовых и возвращаемся к своим корням… Это преемственность истории».

Празднование 400-летия династии Романовых в этом году стало удобным поводом для актуальных политических деклараций представителей Церкви. Накануне открытия выставки в Манеже ответственный секретарь патриаршего Совета по культуре архимандрит Тихон (Шевкунов) – 4 ноября именно - провел Путина по экспозиции в качестве гида. При этом он неожиданно коснулся темы политической оппозиции правящему режиму в России. «Оппозиция появилась в России только в XIX веке, – сказал архимандрит Тихон, – до этого название противников власти было другим. К примеру, в Смутное время их называли татями и ворами. Тать – это тот, который крадет, а воры – это те, кто покушался на то, чтобы украсть власть. Дальше были заговорщики, террористы, потом была уже настоящая оппозиция, в том числе и думская». Весьма символичное совпадение в этой

экспозиции – на размещенном в разделе XVII века кроваво-красном баннере конечная судьба «вора Стеньки Разина» лаконично и красноречиво указана так: «Казнь на Болотной площади».

Пока под сводами Кремля и Манежа прославляли державность нынешней российской власти, на улицах Русские марши шли под теми самыми оппозиционными лозунгами, которые не приемлет архимандрит Шевкунов. Как водится, демонстранты призывали власть к ответу, обвиняли ее в дискриминации русского народа. Если в Люблине это происходило под националистическим соусом, то в Щукине оппозиционной силой выступала экстравагантная православная религиозность. Причем хоругвеносцы с Царского марша не скрывали свое недовольство руководством Русской Православной Церкви.

Они выдвигали требования и к Церкви. Организаторы Царского русского марша изначально подали заявку на шествие по центру столицы – от храма Христа Спасителя или с Пушкинской площади к Трубной площади. Они обратились за благословением к Патриарху Кириллу. Но Чистый переулок никак не отреагировал на прошение ревнителей веры и самодержавия, а мэрия не благословила шествие монархистов по центру Москвы, отправив их пределы Третьего транспортного кольца.

Как выяснилось, несмотря на созвучие идей, которые высказывают в Кремле, в Церкви и на московских улицах, в каждом социальном круге их понимают по-разному. Власть уверенно держит бразды правления державой без всякой помощи нескольких сотен ультрапатриотов, выступающих с имперскими флагами и православными хоругвями наперевес. Даже выражение «русский мир» приобрело в устах президента совсем иной смысл, чем у своего первоначального автора – руководителя крупнейшей религиозной организации в стране. Да, разговоры о православии и традиционной духовности звучат все чаще. Эти разговоры украшают любой торжественный прием, но имеют небольшое отношение к принятию реальных политических решений.

Возможно, что это связано и с тем, что со стороны Русской Православной Церкви и ее верующих власть не видит для себя угрожающих вызовов. Религиозный дискурс, если он имеет отношение к вере русского большинства, во многом декоративен. Другое дело – черная энергия этнических противоречий. Это можно увидеть, сравнив недавние марши в Щукине и Люблине. Православные монархисты привлекли под свои знамена на порядок меньше людей, чем неонацисты и «чистые» националисты. Но даже подобные шествия, если они происходят регулярно, теряют свою разрушительную энергию.

Другое дело – массовые выступления граждан, связанные с межнациональной напряженностью. Энергия сопротивления власти возрастает стремительно, если в одной точке встречаются социальная несправедливость и национальный вопрос. Бирюлево Западное, Манежная площадь – эти примеры всем известны. В такие моменты ветхие романовские хоругви,

свежепозолоченные купола храмов РПЦ, вообще вся конструкция, опирающаяся на державную духовность, оказываются нарисованным очагом в каморке папы Карло. В наше время людей волнует суровая жизненная правда, а не высокопарные рассуждения о величии державы. Ответ на вопрос, который после каждого марша 4 ноября или националистических выступлений журналисты нарекают «русским», лежит где-то в другой, более земной плоскости. Ведь пресловутого единства нет не только между народом и элитой, но даже между разными группами элиты и среди самого российского народа.

Текст взято из газеты НГ-религии, 6 ноября 2013 года

2.5. Співдруг Кирила о. Чаплін погрожує військовою агресією, Августин його підтримує
(А.Колодний)

В керівництві Московського Патріархату питаннями його зовнішньої політики опікується протоієрей Всеволод Чаплін. Його ще називають «спікером Російського Православ'я». В сакральні дні Різдва Христового в Москві патріарший піп виступив з доленосними для Росії заявами через інтерв'ю «Русской службе новостей». Він заявив, що «потрібно подумати сьогодні про потужну військову присутність Росії в усіх регіонах, де люди просять захисту від помаранчевих експериментів, від різного роду «кольорових революцій». «Навіть якщо Росії знадобиться, то росіяни братимуть участь в бойових діях . Цього сьогодні не слід боятися: армії потрібно нарешті дати справжню роботу».

Протоієрей не тільки благословляє військові агресії Росії, а й застерігає: «Якщо влада не хоче бути поволі загризеною, а народ – годувати чужу армію, потрібно переходити від стабільності до диктатури совісті й волі, волі політичної та етичної».

Ці вже відкриті одкровення речника Московського Патріархату певне раніше були приховані від гучних заяв на широкий загал. Певне знав про цей настрій свого Московського патрона єпископ (тепер вже митрополит) Августин (Маркевич) з Московсько-Православної Церкви України, виступаючи в Москві на засіданні Всесвітнього російського народного собору в очікуванні рішучого втручання Росії у внутрішні справи країн колишнього пострадянського простору заявив: «Ми очікуємо кроків з боку Росії – як загін, що чекає команди кинутися в бій. Я, як представнгик Української Православної Церкви, переконаний, що невизначеність засмоктує. Прийшов час діяти рішуче і називати речі

своїми іменами… Ми вже стомилися. Нас єдине, що надихає, це те, що ми віримо ще в Росію. Якщо Господь нас направить – вирулимо і ми».

Ось лише владика, який є однією із впливових осіб в УПЦ Московського Патріархату і очолює від з її волі службу зв'язків із силовими формуваннями, не зрозуміло кого відносить до названого ним МИ. Відомо, що він відповідає за службу моральної опіки силових структур з боку Московської Церкви. Враховуючи те, що міністр оборони України в надто недалекому минулому був громадянинои Росії, а міністром внутрішніх справ є земляк Президента Захарченко, до того ж чкий має впливових родичів в Росії, думаємо, що Августин має вільний доступ (як ніяка інша Церква) до праці з духовного опікування у військах і міліції. То ж він має можливість формувати там ось те МИ, про яке заявив в Москві. До того ж, владика – не українець, а білорус. То ж для нього не є святинею українське: він вірою і правдою буде служити ідеї «русского мира» Кирила, а відтак поглиненню України її союзом з Росією.

Відтак вислів Августина, що УПЦ МП є «загін Росії в Україні», є своєрідною інтерпретацією тієї ж ідеї «русского мира» патріарха Кирила. Саме в Росії він відзнаходить опору для українського Православ'я. Виступав владика на засіданні Всесвітнього **російського** народного собору в Москві. Дивним є те, що цього владику з України на цей собор занесло? Даваайте ще раз дещо прискіпливо прочитаємо виступ Адама Івановича там: «Ми (хто то?) очікуємо кроків (яких?) з боку Росії (чому із зарубіжжя?) – як загін (що то?), що чекає команди кинутися в бій (який і з використанням чого, бо ж владика очолює від імені УПЦ МП службу, яка працює серед українських вояків?)».

Спасибі владиці за відвертість в оцінці того, чим є Московсько-Православна Церква в Україні. По-перше, з його слів, це є «загін» (навіть не церковна спільнота), що чекає команди. Відтак тоді постає питання: чому це УПЦ МП гнівається, коли її називають «п'ятою колоною» в Україні? Августин засвідчив без будь-якої дипломатії те, що ця Церква є саме Православною Церквою Московського Патріархату або ж, як сказав В.Путін, «Російською Православною Церквою в Україні». По-друге, владика Августин засвідчив, що ця спільнота існує на теренах України не просто як релігійна організація, а як якесь «ми», що чекає «команд кинутися у бій» навіть не з боку Московського Патріархату, а «Росії», зберігаючи віру в неї. І ось тоді незрозуміло (а якщо подумати, то може й зрозуміло), чому це саме цьому владиці Московсько-Православна Церква України доручила духовно опікуватися українським воїнством і як до цього допускає його Міністерство оборони України. Подумаймо, в якому контексті він буде опікуватися вояками українського війська? Чи не тут (в цьому війську) владика готує той «загін», який очікує команду від Росії? Тим більше, що в московсько-православній газеті «Мир», яка видруковується у Дніпропетровську, а поширюється по всій Україні, було чітко сказано, що «за участие в псевдобогослужениях и принадлежность

В.Ющенко к Киевскому Патриархату … не позволяет христианам Украины признавать этого политика». Не визнавати, а відтак – «в бій»!

Певно що білоруськість (гадаю, точніше сказати, російськість) пана Маркевича не дає йому можливості усвідомити, що Українське Православ'я – то специфічний історичний культурно-релігійний феномен, сформований поза Московією ще в X-XVII століттях, для якого Росія ніколи не була «опорою», як зазначає владика, а могильником. Саме вона перетворила це наше рідне Українське Православ'я в ту «Церкву-домовину», про яку пише Тарас Шевченко. Московія знищила такі його риси як соборноправність, демократизм, відкритість, софійність, національністність та ін. Вона призвела українців до того, що вони забули навіть свою етнічну належність, підмінили таким засвідченням: ми – православні.

В Московсько-Православній Церкві України дехто говорить в проповідях і пише в газетах: **1.** що Україна – це «окраина» якоїсь Східнослов'янської спільноти, а чи ж «русской государственности»; **2.** що такого народу, як український, не існує, бо ж вони є просто малоросами поруч із великоросами і бєлоросами; **3.** що Південь і Схід України не є українськими теренами, а якоюсь там Новоросією чи ж Донеччиною; **4.** що мови такої як українська не існує, бо ж нині вживана є просто суржиком російської і польської; **5.** що мова ця не сакральна, а побутова, базарна, тому на ній не можуть проводитися богослужіння. Перелік подібних «перлів мислення» у стані Московсько-Православної Церкви України можна продовжувати. Прочитаймо лише газети, які видруковуються нею і її біляцерковними братствами в Дніпропетровську, Одесі, Сімферополі, Запоріжжі, Донецьку… Інколи доводять українськість УПЦ МП тим, що її Предстоятель митрополит Володимир (Сабодан), дивись, закоханий в українські старожитності, в Кобзаря та ін. Але ще Ісус Христос закликав людину оцінювати за ділами її. А саме діяльність очолюваної цим владикою Церкви на теренах українського національного відродження не дає підстав вважати її «Українською». Українська Православна Церква мала б відродити те Українське Православ'я, яке було зневажене в його особливостях після поглинення у 1686 році Московським Патріархатом матірної щодо себе Київської митрополії. А те, що хтось щось там колекціонує, ще ні про що не говорить. В Києві є науковець, який колекціонує нецке, але ж із-за цього він японцем не стає.

Автору статті, як українцю до глибин душі, прикро визнавати, що ми не маємо в своєму домі **жодної** власне Української Православної Церкви. Перехід на українську мову в богослужінні ще не робить її такою. За своєю структурою діючі Православні Церкви є віддзеркаленням Московського Патріархату з його жорсткою монархічною формою правління, а відтак зневаженням притаманних Українському Православ'ю рисами соборноправності і демократизму, з його зневагою до всього духовно іншого, всупереч відкритості і народності Українського Православ'я, із

слугуванням обрядами і календарем російсько-православної спільноти. Природа дослідника спонукала мене під час відвідин храмів Греції придивитися до обрядодіяння їхніх православних. Я, людина може й далека від тонкощів православної обрядової практики, нарахував до десятка її особливостей. Гадаю, що якби наші православні отці врахували той доробок, який мав митрополит Іларіон (Огієнко) з питань українізації Православ'я, або, як він наголошував, насамперед деоросіянення його, то ми б мали той Український Східний обряд, який за часів Петра Могили слугував взірцем для інших Православних Церков.

Як Президент Л.Кучма, так і В.Ющенко проголошували ідею утворення в нашій країні на основі об'єднання своєї Української Помісної Православної Церкви. Від нетями це розглядається щось на зразок творення блоку партій: зібралися глави Церков, погодили зрештою кандидатуру єдиного патріарха, зібрали на з'їзд представників із різних Церков, проголосували «за» і справа звершилася. Не стану тут обґрунтовувати думку, що справа об'єднання/роз'єднання релігійних спільнот, то не справа держави. Вона очевидна в демократичній державі, де церква відокремлена від неї. Українське Православ'я – то національний вияв бачення і оформлення цієї християнської конфесії саме українським народом, як то зробили греки, грузини, болгари, серби, росіяни та інші народи, утворивши свої Православні Церкви. Українці мають засвідчене Христовою п'ятидесятницею право на свою Православну Автокефалію. Але ж мають право на свою національну Православну Церкву і ті росіяни (та й зросійщені особи, які подеколи йменують себе малоросами, а то й хохлами), які живуть в Україні. Тут може бути подвійна уступка: якщо українці матимуть свою Автокефальну Православну Церкву, то росіянам можна було б мати на наших теренах свій екзархат Російської Православної Церкви.

Ініціюючи формування в Україні її Помісної Православної Церкви, ті світські владики (так їх називаю, бо пасхальні богослужіння у Володимирському соборі відбулися донедавна саме за такої їх функціональної участі), які відтворюють цю мрію українців, не розуміють те, що це має бути не проста організаційна спільнота, утворена за взаємною згодою під час зустрічі в їх присутності (така ініціатива виходила від В. Ющенка) за столом владик Філарета і Володимира. Українське Православ'я, а відтак і його Церква, це специфічний духовно-культурний феномен, сформований на наших теренах в X-XVII століттях під час автономного існування Київської митрополії в структурі Константинопольського Патріархату. Своє вивершення воно знайшло в світом визнаних трудах Могилянського Атенею «Катехізис» і «Требник».

То ж постання в Україні її Православної Автокефалії – це процес відродження власне Українського Православ'я, а не об'єднання наявних нині у нас православних Церков Московського зразка. Якщо останнє й відбудеться, то матимемо друге видання Російської Православної Церкви,

в якому залишаться вишколені і виховані на московський зразок нині переважно сущі в Православних Церквах України і владики, і клір. Ось лише хто буде відроджувати те Православ'я, яке є сутнісно українським, то велике і складне питання. Бо ж нині процес об'єднання і творення Помісної Церкви постає скоріше як боротьба за посаду Патріарха (і не більше, бо ж при цьому творення власне Українського Православ'я навіть не згадується). В церковному житті маємо віддзеркалення того, що спостерігаємо в політиці, а саме – боротьбу за владу, за те, хто збереже або одягне патріарший куколь після цього об'єднання. А може навпаки – в політиці маємо віддзеркалення церковного протистояння. Отже, процес постання в Україні Помісної Православної Церкви має знайти своє наукове вивчення, а відтак і науково обґрунтоване творення на основі вчення Христового.

2.6. Гуманітарно-політична експансія Росії на українських теренах
(С.Здіорук)

1. Проект «русский мир» – сучасний різновид імперіалістичної політики Росії. Уявлення про особливу, всесвітньо-історичну місію Російської держави та базована на них ідеологія своїми коренями сягають XV–XVI століть, коли їх актуальність визначалася гострою конкуренцією Російського Православ'я з католицизмом і процесом консолідації та експансії Великого князівства Московського (згодом - Російського царства і Російської імперії). Російське Православ'я і Російська держава, як його хранитель, проголошуються прямими наступниками Рима і Константинополя як центрів християнської віри і великих християнських держав у концепції старця Філофея «Москва – третій Рим», сформульованій у його посланнях 1523-1524 років. При цьому у початковій концепції «Третього Риму» важливе місце посідає яскравий есхатологічний мотив, відлуння якого звучать до-сьогодні: Москва, за цією концепцією, не просто «Третій Рим», вона Рим останній («два убо Рима падоша, а третий стоитъ, а четвертому не быти»), тобто саме Московська держава (та її історичні наступники) проголошуються останньою твердинею християнської віри, від якої залежить доля цілого світу. Також від самого початку наголошується на пов'язаності духовної місії Москви і Росії з державною владою та на богообраності російської влади.

По мірі утвердження Росії як імперії і однієї з найпотужніших держав Європи викристалізовується офіційна державна ідеологія, новим елементом якої стає привнесення, поряд з духовно-релігійною та державницькою, національно-культурної складової. Ця державна ідеологія, що сформувалася

протягом XVIII – початку XIX століть, є безпосередньою основою ідей «русского мира» у їх сучасному офіційному варіанті. Вони виявляють принципову єдність з імперською ідеологією Росії XIX століття, сформульованою 1833 року міністром народної освіти Росії графом С. Уваровим у його доповідній цареві Миколі I: «…таковых начал, без коих Россия не может благоденствовать, усиливаться, жить - имеем мы три главных: 1. Православная Вера. 2. Самодержавие. 3. Народность»[8]. Прикметно, що у листі цареві з того самого питання, датованому 1832 роком, православ'я назване С. Уваровим «національною релігією», що ще більше наголошує на нерозривності російської церкви та імперської влади[9].

Поряд з офіційною державною ідеологією, у російській суспільно-політичній думці XIX століття наявні й інші російськоцентричні течії, найпотужнішою серед яких є слов'янофільство, що мало на меті виявлення основ самобутності Росії, її відмінностей від Західної цивілізації, обгрунтування особливого шляху розвитку, йдучи яким Росія доносить православну істину до європейських народів. Російське слов'янофільство XIX століття, прихильниками якого були, зокрема, Ф. Достоєвський та Ф. Тютчев, до-сьогодні справляє потужний вплив на розвиток російської літератури і культури в цілому.

Як показує сама назва, слов'янофільство не обмежувалося Росією. На думку його представників, Росія є природним лідером усіх слов'янських народів, які, відповідно, поділяють з нею особливий історичний шлях та унікальну духовну місію у світі. На практиці ідеї російського слов'янофільства, пов'язані з іншими слов'янськими народами, близькі до ідей центральноєвропейського панславізму XIX століття, часто виконували функцію ідеологічного обгрунтування намагань Росії втягнути інші слов'янські народи і країни в орбіту свого впливу, тому панславістські інтелектуальні та політичні течії в інших слов,'янських країнах значного успіху в цілому не мали, за винятком початкового періоду свого розвитку у XIX столітті. У ближчій до нашого часу історії ідею слов'янської конфедерації, по суті звільнену від революційного пролетарського інтернаціоналізму, сповідував після Другої світової війни комуністичний диктатор СРСР Й.Сталін, який, зокрема, у цей період називав себе «слов'янофілом-ленінцем» та висловлювався на підтримку «нових слов'янофілів, що стоять за союз незалежних слов'янських держав»[10]. Хвороба і смерть Й.Сталіна, початок холодної війни та запеклий опір південнослов'янського комуністичного диктатора Й. Броз Тіто завадили планам створення «слов'янського союзу» у 50-х роках XX століття. Проте

[8] Граф Сергей Семенович Уваров. Православие, Самодержавие, Народность // Самодержавная Русь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http:// samoderzhavnaya.ru/pages/pravoslavie_samoderzhavie_narodnost

[9] Там само.

[10] Сухоруков Виктор. Славянский проект Сталина [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.og.com.ua/stalinskiy_plan.php

«Союз Незалежних Держав» (з промовистим збігом у назві наддержавного утворення) постав у 90-х як наступник колишнього СРСР.

Зі слов'янофільством XIX століття генетично пов'язані інтелектуальні течії XX-XXI століть – євразійство та неоєвразійство. Представники євразійства виступали за відмову від європейської інтеграції Росії, як і від європейського вектора її розвитку. Альтернативою проголошувалося зближення з центральноазійськими країнами і народами (до кола цих країн іноді включали, крім країн що входили до складу Російської імперії, Туреччину та балканські народи, Іран, Монголію). При цьому підставою зближення виступала не етнічна спорідненість, а спільна історична доля, пов'язана, крім територіального сусідства, зі схожістю умов та способу життя. Особливе значення для сучасної офіційної російської ідеології має концепція суперетносу Л. Гумільова, згідно з якою суперетнос є найвищою ланкою етнічної ієрархії, що складається з кількох етносів, які одночасно виникають в одному ландшафтному регіоні та пов'язані між собою економічним, ідеологічним та політичним спілкуванням, проявляючись в історії як певна мозаїчна цілісність (Гумилев Л.Н. Этногенез и биосфера Земли. – СПб, 2001). В термінах історії, антропології і політології «суперетнос» транслюється у поняття «цивілізації», таким чином обґрунтовуючи існування особливої російської цивілізації – «русского мира». Крім того, російське євразійство XX століття близьке для нинішньої російської влади також і своїми принциповими установками на альтернативну радянській (державно-капіталістичну) модернізацію країни та на подолання спадщини традиційного російського колективізму («общины»).

Нинішнє домінуюче розуміння ідеї «русского мира» сформувалося на основі кількох базових ідей традиційної російської державницької ідеології та деяких положень, запозичених з інтелектуальних дискусій 1990-х – початку 2000-х років. В сьогоднішній публічній риториці керівництва РФ, Російської православної церкви та багатьох представників російських інтелектуальних кіл **під «русским миром» розуміється переважно спільнота людей («цивілізація»), тим чи іншим чином пов'язаних з Росією, що формується на основі спільності а) мови і культури; б) історичної пам'яті та пов'язаних з цією спільною історичною пам'яттю цінностей; в) православ'я; г) лояльності до сьогоднішньої Російської держави, що прагне виступати всередині країни і на міжнародній арені як природна правонаступниця російської державницької традиції, органічними складовими якої є Російська імперія та СРСР.** Дві останні складові концепції й ідеології «русского мира» (православ'я та лояльність до Російської держави) у риториці провідних державних діячів РФ наголошуються менше, проте вони (особливо це стосується лояльності до Російської держави) є так само важливими, як мова і культура та спільність історичної пам'яті.

На сутнісному зв'язку сучасного «русского мира» з Російською державою (у минулому – імперією і СРСР) наголошують деякі з найбільш об'єктивних науковців, що працюють над цими питаннями, у самій Росії. Наприклад, А. Мігранян зазначає: «Русский мир связан не с русским народом, а с Российским государством… Сугубо Русский мир в плане культурно-языковой экспансии – это, конечно, наследие Советского Союза… Реальный Русский мир создал Советский Союз за счет, в том числе, продвижения русского языка, культуры, русской литературы в Восточную Европу и Юго-Восточную Азию… Сохраняется, прежде всего, не этничность, не язык, не принадлежность к религии, а историческая память»[11]. Той самий науковець безпосередньо пов'язує перспективи «русского мира» як спільноти зі впливом Російської держави – саме від потужності цього впливу, на його думку, залежить майбутнє «русского мира».

«Русский мир» початку XXI століття має ті самі фундаментальні складові, що й російська імперська ідеологія середини XIX століття, котра базувалася на «православ'ї», «самодержавстві» і «народності». Певні зміни, не зачепивши глибинного змісту офіційної ідеології, торкнулися «народності», що трансформувалася в «російську мову і культуру», та «самодержавства», переформульованого в «єдність історичної пам'яті», що передбачає безумовну лояльність до Російської держави як осердя і хранителя цієї єдиної історичної пам'яті. Менший наголос на «православ'ї» в офіційній риториці сучасних державних діячів РФ (але не близьких до Кремля очільників РПЦ) зумовлений не так усвідомленням російською владою своєї світськості, як необхідністю знаходити порозуміння з дедалі численнішою та потужнішою мусульманською громадою РФ, яка великою мірою також становить і цільову аудиторію проекту Євразійського союзу.

2. Російська православна церква – популяризатор імперського проекту «русского мира». Фактично із середини 2000-х років РПЦ активно контактує з владними структурами РФ у царині захисту інтересів росіян та співвітчизників за кордоном. Серйозним стимулом до такої співпраці став перший за історію Російської держави візит патріарха Московського і всієї Русі Олексія II у МЗС Росії у березні 2003 року. На спільній зустрічі дипломатів та представників церкви тодішній міністр закордонних справ І. Іванов зауважив, що православні громади мають важливе значення для налагодження зв'язків з російською діаспорою, підтримки її духовного, культурного та суспільного життя. Через рік, у лютому 2004 року, виступаючи перед учасниками VIII Всесвітнього руського собору, очільник зовнішньополітичного відомства РФ оцінив співробітництво церкви і держави на міжнародній арені наступним чином: «…собирание "русского

[11] Мигранян А. На орбите языка и государства // Стратегия России. – № 7, 2007 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://sr.fondedin.ru/new/fullnews_arch_to.php?subaction=showfull&id=1185274576&archive=1185275035 &start_from=&ucat=14&

мира" является общим делом Российского государства и Русской Православной Церкви».

Для Кремля РПЦ – перспективний інструмент по утриманню України в зоні власних геополітичних впливів. Адже Українська православна церква юрисдикційно підпорядкована Московському патріархатові.

Нині РПЦ використовує кілька тактичних прийомів насадження політтехнології «русского мира» в Україні.

По-перше, це регулярні (починаючи з 2009 року) візити до України предстоятеля Російської православної церкви патріарха Кирила. Незважаючи на постійно анонсований пасторський характер, вони тим не менше вирізняються політико-пропагандистським спрямуванням. У розмірковуваннях патріарха Кирила на богословські теми, коментарях і роздумах щодо ключових проблем сучасності, у спілкуванні з віруючими обов'язково присутні пасажі про те, що Україна є невід'ємною частиною східно-православної цивілізації, котра сформувалась на історичному просторі Святої Русі. Ця ідея – ключовий лейтмотив практично усіх виступів та промов глави РПЦ: змінюються лише деякі акценти в залежності від конкретної ситуації.

У своєму зверненні до присутніх після молебну на Володимирській гірці 27 липня 2009 року патріарх Кирило, говорячи про утвердження християнства на руських землях, роль князя Володимира у поширенні християнської віри, наголосив на існуванні спільної історичної традиції у росіян та українців: «Молясь здесь, у воздвигнутого святому князю памятника на берегу нашей общей крещальной купели, мы свидетельствуем о том, что завет нашего духовного прародителя живет и торжествует в истории, что мы, наследники Владимирова крещения, живя в разных государствах, свято храним заповеданное им духовное единство. В этом единстве – наша сила, основа нашей стойкости перед лицом всех искушений и разделений мира»[12].

Вшановуючи пам'ять жертв Голодомору 28 липня 2009 року, глава РПЦ не забув відзначити нетотожність кордонів церковних і кордонів державних: «Патриарх Московский и всея Руси живет в Российской Федерации в городе Москве. Но это Патриарх Московский и всея Руси… В этом нет никакого империализма, никакого господства одних над другими, но есть ясная православная экклезиология: Патриарх — это отец для всех. Вне зависимости от того, какого цвета паспорт в кармане, вне зависимости от того, в каком мы государстве живем, — он отец всех тех, кто принадлежит к Православной Церкви, входящей в единую юрисдикцию, возглавляемую Патриархом»[13].

---

[12] Слово Святейшего Патриарха Кирилла после молебна на Владимирской горке в Киеве 27 июля 2009 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://patriarh.in.ua/uk/node/311 – Назва з екрану.

[13] Слово Святейшего Патриарха Московского и всея Руси Кирилла после возложения цветов к мемориалу жертвами массового голода 28 июля 2009 г.

Того ж самого дня, виступаючи у прямому ефірі на телеканалі «Інтер», патріарх Кирило критично висловився на адресу євроінтеграційної перспективи України. На думку церковного ієрарха, шлях у Європу означає відмову від власної ціннісної основи, прийняття заздалегідь відведеної другорядної ролі на міжнародній арені. Відтак висновок російського пастиря однозначний: «Я думаю, что наше единство — единство духовного пространства Святой Руси, исторической Руси, — это огромной силы цивилизационный проект, и он не предназначен для того, чтобы быть ведомым. Он предназначен для того, чтобы генерировать идеи, и это сейчас происходит; он предназначен для того, чтобы бросать мировоззренческие вызовы, на которые другим потребуется ответить»[14].

На Донеччині патріарх Кирило знову не обійшов увагою тему спільності історичної долі Росії та України. У кафедральному соборі міста Горлівки він зауважив: «Здесь, на священной земле Донбасса, я не могу не сказать об отношениях России и Украины. Это единое пространство Святой Руси, как и Беларусь, как и многие другие страны. Мы единый народ, вышедший из купели Киевского крещения. Существуют различия в языках, в обычаях, в темпераменте, но мы живем одними ценностями. И пока есть одни ценности, есть и эта духовная общность. А если есть духовная общность, то должна быть и солидарность, и взаимная поддержка, в том числе и в трудную годину экономического кризиса»[15].

Наступного, 2010 року, в інтерв'ю українським ЗМІ глава РПЦ охарактеризував суть «русского мира»: «Для українців хочу підкреслити, що «Русский мир» не означає «російський». Тим більше це не світ Російської Федерації. Це той самий світ, який вийшов з нашої спільної купелі – Київської купелі Хрещення. Це той самий світ, який існує на рівні віри, інтелекту, духовності та культури. Від того, що хтось заперечує цей світ, нічого не змінюється: цей світ існує, це об'єктивна реальність»[16].

Також пам'ятні українцям сентенції патріарха Кирила про «Київ – наш Єрусалим і наш Константинополь», «нашу Помісну Церкву, котра існує тисячу років», «і росіян, і українців, братів по вірі», «усвідомлення себе спадкоємцем Київських і всієї Русі митрополитів» тощо.

[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://patriarh.in.ua/uk/node/336. – Назва з екрану.

[14] Выступление Святейшего Патриарха Кирилла в прямом эфире украинского телеканала «Интер» 28 июля 2009 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.patriarchia.ru/db/text/706055.html – Назва з екрану.

[15] Слово Святейшего Патриарха Кирилла в Никольском кафедральном соборе города Горловки 30 июля 2009 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.patriarchia.ru/db/text/707934.html – Назва з екрану.

[16] Интервью Святейшего Патриарха Московского и всея Руси Кирилла украинским тележурналистам 15 июля 2010 г. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.patriarchia.ru/ua/db/print/1223637.html – Назва з екрану.

За риторикою очільника Московського патріархату з очевидністю проглядає спроба міфологізувати історію та у такий спосіб легітимізувати уявлення про тисячолітню державність Росії, її претензії на спадок Київської Русі.

По-друге, це протидія РПЦ усамостійненню Української православної церкви та конституюванню у будь-якому форматі Української Помісної Православної Церкви. Така позиція мотивована низкою причин: автокефалія українського православ'я позбавить Кремль одного із дієвих інструментів впливу на Україну, сприятиме поступовому дистанціюванню Української Держави від участі в імперських проектах Росії у євроазійському регіоні. Невипадково міністр закордонних справ РФ С. Лавров свого часу зауважив: «Наша позиция простая: необходимо избегать односторонних шагов в отношениях между странами, и особенно в такой сфере, как отношения между Церквями. В рамках православия есть договоренности о канонических территориях (**юрисдикція РПЦ поширюється на переважну більшість пострадянських держав, у тому числі й на Україну** – прим. автора), и надо крайне бережно относиться к этому, потому что данная проблематика затрагивает чувства верующих»[17]. Автокефалія українського православ'я з неминучістю призведе до серйозних втрат РПЦ (матеріальних, фінансових, кадрових, практично вдвічі зменшиться кількість послідовників), що кардинально послабить позиції Московського патріархату як в самій Росії, так і в світовому релігійному середовищі, а особливо у Вселенському православ'ї. Незалежність Української Православної Церкви – це відверта дискредитація усієї ідеологічної конструкції «русского мира» з її базовим постулатом про непорушну духовну єдність двох братніх народів.

Сьогодні утримування УПЦ з боку РПЦ відбувається завдяки: 1) відповідній ротаційній кадровій політиці (як приклад, переведення у жовтні 2009 року прихильника автокефалії архімандрита Кирила (Говоруна) з посади очільника відділу зовнішніх церковних звязків УПЦ на посаду першого заступника голови Учбового комітету РПЦ); 2) пожвавленню візитів до України архієреїв Московського патріархату (патріарх Кирило, митрополит Волоколамський Іларіон); 3) активному залученню представників українського єпископату до участі в роботі різних структур, створених при РПЦ (зокрема, у комісіях Міжсоборної присутності); 4) посиленню взаємодії РПЦ з органами державної влади України насамперед задля найшвидшого прийняття нормативно-правових актів, котрі регламентують передачу УПЦ МП максимально можливого майна та утвердження особливого статусу; 5) проведенню інформаційної політики,

[17] Президенты России и Украины обсудили тему совместного празднования 1020-летия Крещения Руси(Електронний ресурс). – Режим доступу Президенты России и Украины обсудили тему совместного празднования 1020-летия Крещения Руси [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.interfax-religion.ru/?act=news&div=24831. – Назва з екрану.

котра має перевести конструкт “Свята Русь” з історичної площини у цілком сучасний реальний простір, зробити його функціонально значущим; 6) недопущенню конструктивного діалогу між УПЦ КП та УАПЦ.

Московський патріархат вдається навіть до того, що у своїх офіційних документах (журнали засідань Священного Синоду) такі єпархії, як Київська, Кримська, Луганська, Чернівецька, називає як єпархії РПЦ. З формального погляду це намагання заперечити навіть той статус мінімальної автономії УПЦ МП, про який так багато говорять у самій Російській церкві.

Окрім того, деякі процеси в УПЦ МП (усунення від управління Церквою оточення митрополита Володимира, зосередження адміністративних важелів у руках проросійськи налаштованого єпископату. створення і функціонування Комісії по підготовці змін та доповнень до Статуту про управління Української Православної Церкви, активізація політичного православ’я), свідчать про наміри позбавити цю Церкву самостійності в управлінні та підпорядкувати виключно іноземному релігійному центрові.

По-третє, це опертя на агресивний клерикалізм навколоцерковних громадських рухів. Йдеться передусім про організації, котрі діють у системі координат «русского мира» та використовують релігійну риторику у політико-маніпулятивних цілях або з метою дестабілізації суспільної ситуації.

Найбільш відомі з них – Союз православних громадян України «Единое Отечество», Союз православних братств України, Православне братство св. Олександра Невського, Всеукраїнське громадське об’єднання «Православний вибір». Специфічними рисами цих організацій є: 1) сповідування русофільської ідеології; 2) протидія автокефалії УПЦ МП; 3) нівелювання євроінтеграційного курсу України; 4) зв’язок з російськими православними об’єднаннями, що обстоюють ідею неподільності «Святої Русі»; 5) заполітизованість; 6) нетерпимість до українства та інакомислення.

Показовою демонстрацією антиукраїнськості вказаних квазіцерковних об’єднань став організований ними 5 липня 2012 року православно-монархічний хресний хід віруючих. Мета акції – скасування самостійності УПЦ та відновлення Українського екзархату РПЦ. який діяв на Україні за часів СРСР.

По-четверте, це ініціювання проектів і заходів, покликаних продемонструвати широкому суспільному загалові наявність в України та Росії спільної справи, спільної генеалогії, спільного духовного спадку та спільного майбутнього.

Так, при Московському патріархові створено Експертну раду «Економіка і етика», яка функціонує з благословення очільника РПЦ. Одним із напрямків діяльності цієї структури є розбудова стратегічного співробітництва України та Росії в економічній сфері на основі спільних духовних цінностей, спільної історичної долі, розробка міжнаціональної

інтеграційної ідеології в прикладній етиці бізнесу, знову ж таки базованої на аксіології православної цивілізації. Патріаршу раду очолює одіозний протоієрей РПЦ В. Чаплін, а серед її відомих членів-українців – Президент України В. Янукович та Прем'єр-міністр України М. Азаров.

Традиційними стали нагороди російською стороною українських державних, громадських чи церковних діячів за «зміцнення дружби між двома народами». Зокрема, у червні 2008 року президент Росії Д. Медведєв підписав Указ «Про нагородження орденом Пошани митрополита Одеського і Ізмаїльського УПЦ Агафангела (Саввіна). Ієрарх удостоєний відзнаки за заслуги у зміцненні духовно-етичних традицій, дружби і співпраці між народами Росії та України. На початку 2010 року ордени від Московського патріарха отримали чиновники АРК за достойну підготовку візиту патріарха Кирила у Крим влітку 2009 року. У вересні того ж року Почесну грамоту президента РФ отримав митрополит Володимир «за вагомий внесок у зміцнення духовної єдності Росії та України, за розвиток відносин добросусідства народів обох країн». Наприкінці грудня 2012 року патріарх Кирило нагородив Патріаршою грамотою лідера Православного братства Олександра Невського і організації «Православний вибір» Юрія Єгорова за «внесок у справу зміцнення традиційних духовних і культурних цінностей народів Росії та України». Доречно нагадати, що впродовж останніх років діяльність пана Єгорова була кваліфікована Синодом УПЦ МП як деструктивна.

РПЦ виступає одним із промоутерів фестивалю «Слов'янська єдність», який традиційно відбувається неподалік села Нові Юрковичі Брянської області, на місці перетину кордонів України, Росії та Білорусі біля монументу Дружби, відомого ще під символічною назвою «Три сестри». У липні 2012 року участь у заході взяв патріарх Кирило. Він помолився про мирний розвиток відносин трьох народів та висловився у притаманному йому стилі: «Сьогодні три незалежні держави, що суверенно визначають шляхи свого розвитку, належать одна одній через спільність братніх народів. Ця спільність сформована всією тисячолітньою історією, вона підтримана і просякнута єдиною православною вірою, однією культурою, спільними духовними і моральними цінностями. Дай Боже, щоб подальший суверенний розвиток братніх держав супроводжувався збереженням тієї спільності, без якої ми не будемо мати успіху в майбутньому, тому що від спільного кореня і походить наша сила»[18].

РПЦ безпосередньо причетна до створення Міжнародної громадської організації «День Хрещення Русі». З 2007 року це об'єднання проводить щорічні урочисті з нагоди свята у Москві, Києві та Мінську. У 2013 році організацією заплановано доволі масштабний формат святкування християнізації Русі – від Камчатки до Ужгорода.

---

[18] Патріарх Кирило помолився за збереження єдності Росії, України та Білорусі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://risu.org.ua/ua/index/all_news/orthodox/moscow_patriarchy/48661/

У вересні 2012 року РПЦ виступила з ініціативою збору підписів за проведення всенародного референдуму про возз'єднання Росії, Білорусі та України. У самому Московському патріархатові дану акцію розглядають як один із кроків, який має підтримати магістральний рух у напрямку розвитку інтеграційних процесів пострадянських держав.

Таким чином, діяльність РПЦ засвідчує про зростання ролі релігії у сучасній політиці. І з цим моментом необхідно рахуватися. Як влучно зауважив М. Майоров: «Может получиться так, что те, кто сейчас по недопониманию или намеренно отмахиваются от вопросов, порожденных возрастающим влиянием религиозного фактора на международную жизнь, не сумеют вовремя поставить правильный диагноз еще одному "заболеванию"» (Майоров М. Политика и религия // Международная жизнь. - 2008. - №11. – С. 18).

2.7. «Русский мир» як ідеологема сучасної російської ідентичності: український контекст (*М.Козловець)*

В умовах глобалізації політичні та географічні кордони поступаються місцем смисловим. Природно, кожна нація зацікавлена в тому, щоб навколо неї існувала певна аура, сакральний культурний світ. Однією з таких підстав, що лежать в основі ідентифікаційної політики сучасної Росії, є ідеологема «русский мир». Незважаючи на широке використання цього поняття в політиці, публіцистиці та повсякденній мові, зміст його залишається метафоричним, маргінальним. На теоретико-методологічному рівні ця ідеологема радше є мовним зворотом, ніж наукової категорією, що володіє певним набором смислів. Водночас ідеологема «русский мир» має велику когнітивну цінність для розуміння характеру соціокультурних процесів у сучасній Росії, в тому числі й в Україні.

Актуальність дослідження ідеологеми «русский мир» зростає й у зв'язку з новою геополітикою Росії, яку проводить нинішнє її керівництво. Йдеться вже не про те, щоб Росія «вбудувалась» в створену Заходом реальність, а про те, щоб сформувати нову реальність, в якій вона грала б значно вагомішу, ніж досі, роль, ставши самостійним центром сили. Те, що раніше вважалося предметом внутрішньої дискусії порівняно невеликого кола інтелектуалів і політиків патріотичного спектру, сьогодні виступає як вектор зовнішньої політики Російської Федерації.

Ідеологема «русский мир» є складним соціокультурним феноменом, який вивищується над етноконфесійним, національним, геополітичним, економічним та іншими вимірами сучасного російського суспільства. Так,

за визначенням відомого російського науковця В. Тишкова, *русский мир* є трансдержавною і трансконтинентальною спільнотою людей, об'єднаних своєю причетністю до російської держави і лояльністю до його культури. Вчений стверджує, що далеко не всім державам і народам вдалося породити феномен глобального розмаху, який можна було б назвати «миром». Подібними світами, на думку В. Тишкова, володіють ще Іспанія, Франція, Китай і, можливо, Ірландія разом із Великобританією. Серед основних критеріїв належності людини до русского мира він називає російськомовну культуру, російську мову та історичну пам'ять [Тишков В.Д. Русский мир: смыслы и стратегии //Этническое и религиозное мировоззрение… – М., 2008. – С. 23-35].

Інші російські дослідники В. Іванов та В. Сергєєв вважають, що *русский мир* як спільність людей може розглядатися в номінальному й реальному вимірах. Як номінальна спільність, *русский мир* постає статистичною безліччю людей, об'єднаних наявністю таких подібних ознак, як знання російської мови, культури, освіти та інших. А *русский мир* як реальна спільність – це спільнота активно та цілеспрямовано діючих соціальних суб'єктів, що ідентифікують себе з Росією і мають почуття причетності до неї, її культури, історії. У концепції *русский мир* науковці вбачають «своєрідний теоретичний інструмент, покликаний всіляко сприяти розвитку сильної демократичної, процвітаючої Росії на основі фундаментальних цінностей і досягнень російської культури, об’єднувати, консолідувати та всіма можливими способами підтримувати співвітчизників у всьому світі» [Иванов В.И., Сергиев В.К. «Русский мир» и социальные роли // Научное издание. – М., 2008. – С. 54].

Є. Пенькова розглядає *русский мир* як складну динамічну систему, сукупність ідивидів, об'єднаних об'єктивними – етнічність, знання російської мови, належність до православної релігії – і суб'єктивними – лояльність до російської культури і демонстрований інтерес до батьківщини – факторами [Пенькова Е.А. Концепция русского мира: перспективы консолидации российского общества // Социология. – 2001. - №4. – С. 154-155]. На думку Н. Нарочницької, «*русский мир* – це не тільки Росія і росіяни у світовій історії. *Русский мир* – це зв'язок в часі й просторі, в житті й свідомості тих, хто об'єднаний почуттям причетності до всієї багатовікової історії Росії з її злетами і падіннями, гріхами і пошуками. *Русский мир* – це і ми самі в світі, і світ в нашому російському погляді на нього» [Нарочницкая Н.А. Русский мир. – СПб, 2007. – С. 5].

Проект *русский мир* не є чимось новим. Російські мислителі, філософи, письменники й поети в різний час пропонували своє трактування поняття «російська людина», «російський народ», «російський світ». Ще В. Соловйов писав: «Росія є сім'єю народів, зібрана навколо православного російського народу» [Пенькова Е.А. Концепция русского мира. – С. 155]. Багато сторіч держава, церква, література й освіта Росії плекали міф про її особливу роь, про необхідність відновлення нею нового

християнського «Риму», якщо не на більшій частині планеті, то принаймні у «слов'янському світі». І, мабуть, ще не одне покоління росіян хворітиме на цю хворобу "пасіонарності"» [Корсак К. «Мудрі» технології на сторожі світу // Персонал. – 2012.- №3. – С. 100].

Вперше на офіційному рівні термін *русский мир* був озвучений Президентом Росії В. Путіним на Конгресі співвітчизників, що проживають за кордоном (2001 р.). У його виступі *русский мир* розумівся як транснаціональна етнокультурна мережа, в основі створення якої лежить добровільне прагнення до об'єднання людей, що проживають за кордоном, але відчувають себе частиною російської культури, виявляють інтерес до національних традицій, історії, до самоорганізації та налагодження тісних культурних зв'язків з Росією [Пенькова Е.А. Концепция русского мира. – С. 154]. Президент закликав частіше вживати це словосполучення та активізувати роботу з консолідації *русского мира*.

Ідеологема *русский мир* є однією з ключових і в Російській Православній Церкві. Дотримуючись традиційної для православ'я позиції про гармонійний зв'язок (симфонію) держави і церкви, РПЦ одночасно намагається знайти власну доктрину свого буття в сучасному світі, свідченням чого і є підтримка ідеологеми *русский мир*, яка була проголошена патріархом Кирилом на III Асамблеї фонду «Русский мир» (2009 р.). У своєму виступі він, зокрема, сказав, що «сьогодні глобалізація кидає виклик насамперед концепціям культурно-національної ідентичності». Тому «всім разом необхідно зберегти *русский мир*, розсіяний по різних куточках планети, щоб не втратити цінностей і спосіб життя, якими дорожили наші предки і, орієнтуючись на які, створювали в тому числі й велику Росію». Під *русским миром* патріарх розуміє співдружність народів, які утворюють «загально-цивілізаційний простір, незважаючи на те, що у нього відсутні сьогодні спільні політичні інститути». Основоположними елементами цієї наднаціональної ідентичності є православна віра («В основі *русского мира* лежить православна віра, яку ми отримали від спільної Київської купелі хрещення»); домінування російської мови і культури як основи соціальної комунікації; спільна історична пам'ять і спільні погляди на суспільний розвиток [Выступление Патриарха Кирилла на открытии III Ассамблеи фонда «Русский мир» // http://religions.unian.net/ukr].

За цими критеріями до країн *русского мира* зараховані, крім Росії, Україна, Білорусь і Молдова, що збігається в деякій мірі з межами канонічної території РПЦ (виключаючи Середню Азію і Азербайджан із зрозумілих причин). Це країни, в яких, за словами патріарха, «Російська Православна Церква виконує пастирську місію серед народів, котрі приймають російську духовну і культурну традицію як основу своєї національної ідентичності або, принаймні, як її істотну частину». Якщо керівництво Росії надає ідеологеми *русский мир* світський характер, то патріарх говорить про *русский мир* в його православному сенсі.

Як соціальний інститут, Російська Православна Церква володіє розгалуженою мережею організацій та апаратом, має довіру з боку значної кількості віруючих як у Росії, так і за її межами. На тлі занепаду традиційних інститутів виховання, що супроводжується духовним та ідеологічним вакуумом, РПЦ виконує роль головної берегині й трансляції духовних і моральних цінностей російського народу. Як ресурс сакральних символів і образів православ'я, створюючи «простір священного», є найважливішим фактором, що згуртовує російське суспільство, значно підвищує мобілізаційну енергію нації. І ця роль постійно зростає, оскільки Російська Православна Церква (в тому числі й в Україні) інтенсивно нарощує свою інфраструктуру: будуються нові храми, відкриваються православні гімназії, духовні семінарії, єпархії і т. ін. Той факт, що значна частина єпархій РПЦ перебуває за межами Російської Федерації, перетворює Російську Православну Церкву у впливову інтегруючу духовну силу на пострадянському просторі.

Зазначимо, що безмежно розширюючи сферу церковного втручання в усі сфери суспільного життя й наполегливо, іноді агресивно нав'язуючи свою ідеологію всім, в тому числі людям з іншим віросповіданням або уявленнями про світ і людину, РПЦ стає на хибний шлях. Участю в реалізації політичних цілей, які нічого спільного не мають із релігією, церква саморуйнується. Якщо сучасна Західна Церква прагне звільнитися від реліктів середньовічної візантійської моделі узалежнення від держави, то Російська Православна Церква, навпаки. Більше того, у зовнішній політиці вона підтримує владу в усіх її починах, не вдаючись до міркувань про надмирність як до суто риторичного прийому. На зразок «русского мира», що духовно скріплює Росію й Україну. І потрапляє у безглузде становище, прив’язуючи себе до мінливої політичної кон’юктури. В результаті, ставлення до неї змінюється навіть у тих, хто раніше вважався її прихильником.

Реалізація проекту «Русский мир» з домінантою на користь однієї церкви суперечить українській релігійній ситуації, що склалася в останні роки. Стверджуючи себе в ролі материнської церкви, будучи на кілька століть молодшою щодо Київського патріархату, православна церква Московського патріархату фактично діє не як духовно-моральна інституція, а як політичний інститут, діяльність якого значною мірою спрямована на денаціоналізацію український нації. У релігійному відношенні українцям завжди була притаманна побожність, пов'язана не тільки з культовою практикою, а й з моральними засадами, з усім укладом економічного життя. Українське православ'я, яке прийшло з Візантії та модифіковане в Україні, було далеким за своєю сутністю від ідеологічних принципів одержавлення російської церкви. З кінця XV ст. воно було буквально просякнуте європейськими ренесансними і реформаторськими впливами й виконувало ту мобілізаційно-цивілізаційну функцію, яку в центральноєвропейських

країнах виконував протестантизм [Культурно-цивілізаційний простір Європи і України. – К., 2010. – С. 390].

Сьогодні Українська Православна Церква Московського Патріархату в Україні перебуває у досить складній ситуації. З одного боку, вочевидь, багато священиків щиро сприймають місію церкви, а з другого, – ця місія несумісна зі статусом церкви як іноземного ідеологічного департаменту. Як наслідок в УПЦ МП останнім часом зазвучали з новою енергією міркування про автокефалію, тобто повну незалежність від Москви. Водночас чітко простежується лінія й на збереження Української православної церкви в структурі Московського патріархату. Навіщо їй відділятися від матері-церкви, якщо обидві вони органічно входять в єдиний «Русский мир»? Не випадково, в постановах Священного Синоду РПЦ Українська православна церква вже не згадується. Йдеться про Київську Харківську, Донецьку та інші єпархії Російської Православної Церкви.

Нині ведеться багато дискусій про те, хто є спадкоємцем нашої великої прадержави – Київської Русі, яка набула значного розквіту в IX – XII століттях. Високого рівня розвитку було досягнуто тоді, як відомо, в торгівлі, ремеслах, освіті, усній народній творчості, літописанні, архітектурі, мистецтві. Характерною є й сама назва «Святая Русь», яка виникла на теренах Московської держави в XV-XVI ст., тобто саме тоді, коли ця держава, набираючи силу, приєднувала до себе чужі землі, «обґрунтовуючи» це якраз тим, що саме вона є істинним носієм «єдино правильної» віри – православної. По суті, таким чином «доводилось» право Москви (її володарів) на приєднання інших (не своїх) слов'янських та взагалі православних земель. Відтак концепт «Святая Русь» – це «переможна» історія «богообраного», православного народу Русі (за реальним змістом – винятково російського, колишнього народу Московії, в який можна «великодушно» включити й «малоросів», і білорусів, але винятково як «гілки» єдиного «русского», тобто «російського» народу). Українці та білоруси права на власну історію фактично не мають.

Науковцями аргументовано доведено, що саме українці є прямими нащадками Київської Русі, яка мала велику вагу в усьому європейському світі тих часів. Присвоєння ж терміну «Русь», на думку П. Кралюка, для держави, більша частина населення якої не була слов'янською означало претензії на культурний і політичний спадок княжої Русі X – XIII ст., відповідно, претензії на її території; слов'янізацію («русифікацію») не лише державної еліти, а й усього населення; лідерство в православному слов'янському світі й імперські амбіції як «захисника православних», тоді як для нас утрата етноніма «Русь» означало ігнорування свого величезного культурного спадку X-XIII ст., свідому чи несвідому відмову від своїх периферійних територій та регіонального лідерства [Хапсалис А. Постнеклассическая метафизика истории. – Днепропетровск, 2008. – С. 155].

Упродовж століть Росія нещадно експлуатувала всі духовно-культурні надбання українського народу заради возвеличення здобутків колишньої Московії, «примножала» свої території. Придворними істориками було сфальсифіковано важливі історичні джерела – здебільшого давні літописи, щоб закріпити у свідомості цілих поколінь те, що нібито Російська імперія вважається незаперечною спадкоємницею Київської Русі.

Сьогодні ми маємо справу з продовженням масштабної та упертої «приватизації» Київської Русі й оголошенням усієї її культури «русскою» (російською). Кремль чудово розуміє виняткову роль Київської Русі (як й України загалом) для російської ідентичності, геополітичних можливостей Москви та зовнішньополітичного статусу Російської Федерації. Україна може служити і бар'єром, і мостом для європейської інтеграції самої Росії. Ототожнення Київської Русі з Московським царством подовжує й нинішню історію Росії, робить її насиченішою й сполучає з європейською історією.

В парадигму творення «русского мира» входять і відзначення спільних свят, і захоплення наших святинь, свідченням чого є історія з Десятинною церквою. Росіяни хочуть створити свою Русь, змінивши пам'ять про Київську Русь. Хоча кожному зрозуміло, що такі пам'ятки, як Софія Київська, Десятинна церква, Михайлівський Собор – це пам'ятки, які жодного відношення до так званої Святої Московської Русі не мають. Це – пам'ятки Київської Русі, тієї церкви, яка пришла на нашу землю від візантійського християнства. Хрещення Київської Русі відбувалося в рамках тієї єдиної церкви, яка юридично й фактично міняє парадигму Московської імперської церкви, що оголосила себе Третім Римом.

Цивілізаційну винятковість російського народу нині прославляють всі: від керівництва Росії до патріарха Кирила, від правих політиків до лівих ідеологів. Увійшла вона і в усі шкільні підручники історії. Росія продовжує діяти в дусі емоційної політики «символів» і політики «історичної пам'яті». У росіян завжди були проблеми зі своєю слов'янською або російською ідентичністю. Щоб підтримувати її, необхідні були слов'янські «донори». І найбільшим таким «донором» стали «справжні руські», тобто українці. Скажімо, чи відбулася б російська культура без «Граматики» М. Смотрицького (її М. Ломоносов уважав «вратами своєї вченості»), без Києво-Могилянської академії, яка дала росіянам багато церковних і культурних діячів, без М. Гоголя і його «Шинелі», з якої, за словами В. Бєлінського, вийшла російська література, без філософа П. Юркевича, який стояв у витоків російської релігійної філософії. І цей список можна продовжити.

Відтак «русский мир» – це величезної потужності ідеологема: і культурно-історична, і політична, з відповідним великодержавним «присмаком», причому питомо християнських, зокрема, православних мотивів тут не так уже й багато. Створюючи систему просторово-часового сакрального тексту національно-православної ідентичності, напівміфологічний концепт русский мир так чи інакше пов'язаний з

поверненням «імперської величі» Росії і втягуванням України в орбіту російської ментально-просторової матриці [Там само. – С. 105-106].

У доктрині русского мира фактично немає місця для української культури, мови, церкви. Маючи на увазі під поняттям «русский мир» «світ російський», тим самим заперечується значна українська державницька традиція, вводиться в масову свідомість сучасних українців думка про те, що вони, мовляв, народ у своїй історії переважно недержавний і до створення держави нездатний. Доктрина «русского мира» фактично ставить під сумнів вибір, зроблений українцями в 1991 році. А це вже відчутно впливає на сьогодення і робить українську націю, за висловом В. Стуса, «вічно ембріонною», з накинутим комплексом «молодшого брата».

На тлі поступової втрати інтересу до нашої країни з боку США і країн Євросоюзу, Російська Федерація, навпаки, бажає щонайшвидше залучити Україну до російського світу. Скрізь і всюди поширюються ідеї про «привабливість» *русского мира* у всіх його іпостасях: євразійство, «Свята Русь», «Союз Нерушимый Республик Свободных», «Митний союз», «Союз трьох братських православних народів» тощо. Щоб уникнути цієї «привабливості», потрібно чітко усвідомлювати, що, власне, є його політичною складовою. Вона ж – фундаментальна і смислоутворююча складова, ядро концепту *русский мир*, а зовсім не «благовидні» міркування про виняткову, унікальну «духовність» російської душі, російського православ'я. У нинішній Росії в політичному й економічному контексті прогресує й розвивається радянський ренесанс. Російська влада воскресила віру обивателя у відродження Радянського Союзу, в реанімацію історичного міфу про «давньоруську народність», але вже в шатах ідеології російсько-імперського *русского мира*.

Ідеологема *русский мир* є засобом й світоглядної війни, яка ведеться проти України в сенсі того, щоб змінити світоглядні орієнтації самого суспільства, зовнішньополітичні орієнтири України. Адже чим більше буде російської присутності, чим більше буде *русского мира* саме в Україні, тим сумнівнішою буде європейська орієнтація в самому суспільстві. Хоча це, на наш погляд, і не зможе значно вплинути на проєвропейську орієнтацію українського політикуму, проте зробить цю орієнтацію малолегітимною у зв’язку з проросійською орієнтацією всередині соціуму. Варто бодай раз побачити хресні ходи місцевих прихильників «канонічного» православ’я, щоб переконатися в тому, що ідеологи *русского мира* засівають в Україні доволі «благодатний» для цього ґрунт.

У цьому контексті черговим випробуванням самостійницького курсу України стало святкування 1025-річчя Хрещення Київської Русі. Політична складова цього свята фактично перекреслила духовну. Ювілей запровадження християнства як державної релігії України-Русі так і не став святом нашої державності, європейської ідентичності українців, нашого духовного й культурного єднання. Адже «християнство, як наголошує О. Пахльовська, – один з ідентифікаційних кодів Європи! До Мазепи

українське православ’я було частиною європейської культури. Проте політичне православ’я – це антиєвропейська концепція. Це просто політичне підпорядкування. Таке православ’я блокує будь-які модерні смисли української культури, які органічно у нас є» [Попова О. Міфологеми сучасної російської ідентичності // Матеріали міждисциплінарної конференції «Людина та її ідентичність у добу глобалізації». – Львів, 2010. – С. 2].

Українці й росіяни по-різному розуміють вибір, який було зроблено 1025 років тому. Перші трактують його як європейський, а другі – як спільнослов’янський вибір. Святкування чергової дати Володимирового хрещення цілком увійшло в контекст геополітичної доктрини «збирання руських земель». Ми в черговий раз почули від російської сторони заяви про спільні цінності та спадщину, єдиний народ й агітацію за «інтеграційні процеси на пострадянському просторі». Це свідчить про певний негативний сигнал, який, по-перше, деконсолідує націю, а по-друге – ще нівелює духовну цінність цього свята. Оскільки православ’я створило культурну ідентичність не тільки українського народу, а й кількох сусідніх народів, то Хрещення має значення для народів і цих країн.

Ідеологема *русского мира* аж ніяк не свідчить про силу, а скоріше, навпаки, про слабкість, кризу російської ідентичності, враховуючи складну територіальну структуру Росії з великими ареалами, заселеними неросійськими (неслов’янськими) народами, питома вага яких у складі Російської Федерації постійно збільшується. Радянський період фактично не сприяв формуванню власне російської національної ідентичності, оскільки у народів, що населяють Росію протягом десятиліть домінувало усвідомлення належності до багатонаціональної спільноти «радянський народ», в той час як самоідентифікат «росіянин» був практично не затребуваний. Ця обставина вносить особливий драматизм в російський сценарій кризи ідентичності, яке проявилося на тлі не просто послаблення авторитету національної держави, руйнування й розпаду такої супердержави, яким був Союз РСР, а також «парадом суверенітетів», в тому числі й народів, що населяють Росію [Чубайс И. Российская идея. – М., 2012]. Росії ще належить усвідомити свій новий державний статус, сформувати новий образ і знайти нову цивілізаційну та геополітичну ідентичність.

Росія нині фактично розкрита між Євразійським проектом і проектом *русского мира*, які взаємно виключають один одного. Розчинення в безмежному азійському морі може поховати навіть примарні надії на пошук якоїсь самоідентифікації для залишків слов'яно-фінського населення. Країна ризикує трансформуватися в слабо пов'язану політично, а головне – економічно конфедерацію конкуруючих регіонів. Незворотнім стане і ментальний розлам, який пройде вже не за географічним принципом, скажімо, по Уралу, а за суто релігійною ознакою – по Волзі, обмеживши реальну монополію «слов'янської» Москви територією історичної Маломосковії.

Рух України в євразійський простір, на наш погляд, лише поглибить процес ідентитарної дезорієнтації Росії. Адже російські проекти, щоб реалізуватися, повинні мати сильну ідеологічну складову, а сама Росія має відбутися як своєрідний магніт – економічний, політичний, військово-політичний. Сьогодні обидва проекти дедалі більше втрачають ідеологічне підґрунтя, оскільки реалізація їх делегована найбільш консервативній й корумпованій частині російського й українського політикуму. Наслідком цього стануть геополітичні струси по всьому пострадянському простору, які унеможливлять стабільність жодного з гіпотетичних союзних утворень. Не можна не погодитися з думкою О. Пахльовської про те, що тільки у разі, коли «модерний європейський код стане консолідуючою основою майбутнього Росії, проект інтеграції стане реальністю – не як вимушеного підпорядкування, не як асиміляції, а як добровільноїо співдружності вільних народів» [Пахльовська О. Ave, Europe, morituri te salutant // День. – 2011. – 23-24 грудня. – С. 7]. Звісно, якщо бути реалістами, такий проект малоймовірний в найближчому майбутньому.

Під виглядом гуманітарної політики Росія здійснює потужний вплив на Україну за трьома напрямками: інформаційно-пропагандистський, мовно-культурний та історіософський (це без урахування економічних, торгівельних, митних та інших війн). Стає очевидним, що протистояння з Росією в культурному, історичному, ідеологічному, конфесійному й ментальному аспектах нікуди не зникне. Це протистояння має цивілізаційну причину, й вищезгадані аспекти є лише її відображенням.

Сьогодні засоби масової інформації Росії, крім усього іншого, прямо чи непрямо пропагують ідеали *русского мира*, намагаються приєднати до його наш духовний простір. Україну прирівнюють до «країн колишнього СРСР», «держав СНД», «пострадянського простору» замість «країн ЄС». Щодо України слово «держава» замінюють словом «республіка». При цьому явно чи неявно проводиться ідея, що процес фактичного знищення українського світу в Україні за конкретних нинішніх умов є чи не єдиним шансом уникнути розколу держави і зберегти її незалежний статус. Мета подібних пропагандистських кампаній полягає не лише в зондуванні політичного ґрунту й підживленні «братніх» імперських амбіцій, а й у постійному атакуванні української ідентичності.

Домінування в українському медіапросторі продуктів російського походження або з російським контекстом (фільмів, серіалів, ток-шоу, музичних та спортивних передач) формує в українців переконання про належність України до «русского мира», що засвідчують й соціологічні дослідження. Має рацію Д. Дроздовський, стверджуючи, що «громадяни України не мають соціального простору національної солідаризації... Тому що в Україні так і не вироблений гуманітарний суверенітет. Суверенітет начебто й існує, але такий, який завдає ще більше ударів по нації. Суверенітету в Україні немає в гуманітарному вимірі» [Дроздовський Д. Мередіан порозуміння. – К., 2011. – С. 8]. Без потужного культурного й

ментального підґрунтя будь-яка держава нежиттєздатна, хай навіть і має потужні силові структури.

Для української нації, яка, з огляду на історичні обставини, тривалий час формувалася саме як «культурна» (*Kulturnation*), важливо, щоб українське суспільство за активної підтримки держави шляхом модернізації культурного життя розвивало і продукувало власні цінності, символи та смисли, творило єдиний соціокультурний простір нації, у межах якого українці могли б гідно осмислювати й презентувати себе, свою країну у глобалізованому світі. Нам потрібно будувати український світ, а не *русский мир*. Без утвердження власної національно-цивілізаційної ідентичності українське суспільство не буде здатним адекватно відповідати на виклики глобалізації, не зможе здійснювати ефективну економічну, соціальну й політичну модернізацію.

2.8. Культурна протидія експансії «русского мира» *(Л.Чупрій)*

Останнім часом посилилося прагненням Росії втягнути Україну у орбіту свої інтересів, в зв'язку з чим вона у значній мірі посилює свій жорсткий і м'який вплив на Україну, щоб всіляко обмежити політичне та економічне зближення її з Євросоюзом. Відомий політолог З. Бзежинський зазначав, що Росія не зможе відродитися як сильна євразійська держава без України. Відтак Росія прагне реалізувати свої лідерські амбіції на пострадянському просторі, домінування в якому відповідає її курсу на закріплення за собою статусу глобальної держави. Особливу увагу вона при цьому приділяє саме Україні, нав'язуючи своє бачення історії, свої цінності, свою мову, намагаючись контролювати релігійну ситуації в нашій країні, використовуючи проросійсько-налаштовані політичні сили та російську діаспору. Останню вони розглядають як п'яту колону в інших країнах. Зокрема, в «Независимой газете» в статті «Стратегия развития диаспоры. Собирание «русского мира» на задворках СНГ-дипломатии» ще в 1996 році зазначалося, що нинішні російські діаспори самим фактом свого існування відстоюють крайні рубежі Росії, стримуючи з одного боку іслам (в Таджикистані, Узбекистані, Туркменії, Казахстані), а з іншого боку– наступ НАТО й інших форм західної агресії (в Україні, Молдові і в Прибалтиці). Відразу виникає питання: чому це крайні рубежі Росії проходять по територіях інших країн?

Українські дослідники О. Богомолов та О. Литвиненко називають даний курс як державницький націоналізм, який складається із декількох дискурсів, зокрема таких, як-от неоевразійство та нещодавно винайдений концепт Русского Мира. Кордони Русского Мира нехитрим способом збігаються з кордонами слов'янського осердя Російської імперії [Богомолов О.,

Литвиненко О. Російська «м'яка влада» в Україні: прояви у дзеркалі // Критика. – 2011. – Листопад-грудень. – С. 21]. Приймаючи свій як бажаний, інші націоналізми росіяни вважають для них надто небезпечними. Серед останніх вони називають і український націоналізм.

Так, коли у 2010 році Московська влада закривала Українську бібліотеку у Москві, то на експертизу були направлені нею книжки, що містили слово «націоналізм». Хоча потрібно чітко розуміти, що націоналізм - це не прагнення поставити націю понад усе, протиставляючи її іншим націям, а насамперед повага як до себе, так і до представників інших національних та етнічних груп як рівноправних партнерів.

Представник Центру стратегічних та міжнародних досліджень Гезер Конлі зазначає, що Росія, крім «жорсткої сили» (політичні та економічні впливи), активно використовує на пострадянському просторі «м'яку силу» (релігія, мова, культура). Американські дослідники виділили такі методи впливу на російськомовне населення пострадянського простору: громадські організації (зокрема, фундація «Русский мир»), ЗМІ (особливо ефективні у Молдові) та співпраця із проросійськими політичними партіями. Гезер Конлі відзначає: «Україна дуже важлива для ідентичності Росії. Значну роль росіяни приділяють церкві, хоча вона й розділена. Також в Україні здійснюється діяльність мережі «Русский мир». Власне, вона діє у всіх – і балтійських країнах, і в Молдові та Грузії. Але, за винятком Грузії, у цих державах використовуються ЗМІ та партнерство з політичними партіями. Однак виглядає на те, що російська політика «м'якої дії» в Україні особливо потужна, бо ця держава для них є частиною російської ідентичності» [В чому суть російської політики «м'яка сила»? Радіо Свобода. Електронний ресурс: http:// www.radiosloboda.org.content/article/243226882.html].

Неодноразово РФ розгортала негативну інформаційну компанію проти України в ЗМІ. Останнє відбувалося особливо активно тоді, коли політичний курс України не відповідав інтересам РФ. Це досить чітко прослідковується у ставленні росіян до України, яке було досить негативним протягом 2005-2008 років, що було спричинено кавказькою кризою 2008 року та «газовою війною» 2009 року. Зокрема у січні 2009 року, за даними Левада-центру, 62%. росіян засвідчили своє негативне ставлення до України. Але протягом останніх років, за часу президентства В.Януковича, ситуація змінюється. Так, на початку 2010 року своє позитивне ставлення до України засвідчили вже 52% опитаних (у 2009 – 29%), негативне – 36% (у 2009 – 62%). 11% респондентів не визначилися. Хоча, на відміну від росіян, переважаюча більшість опитаних українців – 93% – оцінює своє ставлення до Росії як «дуже добре/в основному добре». Лише 4% українців негативно ставляться до свого північного сусіда, а 3% не змогли відповісти на запитання [«М'яка сила» України в регіоні. Інститут ефективної зовнішньої політики. Інститут світової політики. http://www.uniter.org.ua/data/blockiwp/myaka_syla_ukr_pdf]. Відтак українці не бачать ворога у простих росіянах, а от росіянам російська влада намагається нав'язати не завжди позитивний образ українця.

Хоча слід відзначити, що в цілому ставлення простих росіян до України поступово покращується і сприймають вони Україну здебільшого в рекреаційно-туристичному чи культурному плані. Більшість російських експертів, опитаних Інститутом світової політики, сприймають Україну як місце відпочинку, відмінну, проте культурно близьку країну, частину колишньої спільної Батьківщини.

ТОП-5 Асоціацій з Україною: 1.Літо, відпочинок; 2.Київ; 3.Не Росія; 4.Культура. 5. Слов'яни, близька країна, Батьківщина.

Директор російського Левада-Центру Лев Гудков, зазначає, що головними відмінностями України від Росії є відсутність імперського минулого та неучасть у збройних конфліктах із сусідами. Імперські ж настрої Росії експерт обґрунтовує наявністю проблем із формуванням власної пострадянської ідентичності, аніж зазіханнями на український суверенітет. Тому Росія, якщо хоче будувати добросусідські відносини з Україною, не повинна нав'язувати своє домінування на пострадянському просторі, прагнучи в новому вигляді відродити Радянський Союз. Україна прагне до побудови з Російською Федерацією добросусідських і дружніх відносин, але головною умовою цього повинно бути таке ж прагнення з боку Росії, а не намагання «газовим шантажем» чи іншими засобами зробити Україну залежною від себе. Ми можемо співпрацювати і взаємодіяти як дружні і рівноправні демократичні країни, але аж ніяк як «старший і молодший брат», що мало місце за радянських часів.

І важливим на цьому шляху є не тільки взаємовигідна економічна, а й культурна співпраця. Наша держава є однією із провідних країн Європи за кількістю об'єктів історико-культурної спадщини. За офіційними даними на державному обліку в Україні знаходиться близько 150 тис. нерухомих пам'яток історії та культури, серед них: пам'яток археології -57206; пам'яток історії – 51364; пам'яток монументального мистецтва – 5926; пам'яток архітектури та містобудування 16800 [Титова О. Деякі актуальні питання збереження культурної спадщини України // Праці центру пам'ятникознавства. – К,, 2009. – С. 5].

Якщо проаналізувати вплив культури на зміцнення україно-російських відносин, то він на даний момент відчутний, хоча і не досить високий. Дослідження Інституту світової політики засвідчує, що показник привабливості української культури трохи вищий від середнього значення – 5, 6, хоча й найвищий серед інших індексів м'якої сили України в Росії. Українська культура, з одного боку, є привабливою, а з іншого – дуже часто сприймається як периферійна, тобто така, що не може бути взірцем для наслідування.

Для посилення м'якої сили України в Росії слід активніше використовувати потенціал української діаспори в Росії, яка є найбільшою за чисельністю серед країн СНД – 4 379 690 осіб, але активність якої в питаннях популяризації України за кордоном є надто низькою. Це пояснюється як і не завжди дружньою політикою деяких органів влади РФ щодо діяльності

українських громадських організацій, так і недостатньою активністю посольства України в РФ, яке виконує здебільшого лише протокольні функції, що значною мірою зумовлено скороченням фінансування іноземних представництв України у світі.

Україна має ряд закладів у РФ, які популяризують українську культуру, зокрема це Національний культурний центр України, Бібліотека української літератури (БУЛ), але цього явно недостатньо. Українській державі потрібно направити свої зусилля на формування свого власного «українського світу» і активніше популяризувати українські цінності за кордоном. Україна має збільшувати потенціал «м'якої сили» в Росії. Звичайно потрібно зважати на імперські прагнення РФ, але протидіяти цьому можна чіткою позицією з економічних питань і ненав'язливою популяризацією української культури в Росії, що, зрозуміло, сприятиме зміцненню рівноправних україно-російських відносин.

Потрібно активізувати діяльність українського посольства в РФ в плані проведення спільних культурно-мистецьких, наукових та освітніх заходів не тільки в Москві, а й в інших регіонах Росії. Активніше потрібно підтримувати українську діаспору в РФ, яка, не відчуваючи надійної підтримки з боку української держави, поступово асимілюється. Хоча у ряді регіонів, зокрема Башкортостані, Татарстані, Хабаровській, Тюменській та Новосибірській областях, деяких інших, українці мають досить сильні свої об'єднання. Потрібно активізувати зусилля також і в сфері організації і проведення культурно-освітніх обмінів між нашими країнами, популяризувати в РФ культурний туризм в Україні. Особливу увагу потрібно приділяти поширенню інформації про Україну через ЗМІ. Зокрема, слід відзначити, що найбільше інформації про Україну росіяни отримують через українські російськомовні онлайн-видання. Наприклад, частка трафіку з Росії веб-сайтів видань «Сегодня» та «Дзеркало тижня» сягає 15%. Українські друковані ЗМІ та телеканали у російському медіа-просторі практично не представлені.

Підсумовуючи, слід відзначити, що гуманітарні чинники (мова, релігія, освіта, культура) є одними з головних складових «м'якої сили» держави, яка здатна протидіяти експансії «русского мира». На жаль, Україна ще не напрацювала значний потенціал «м'якої сили» на світовій арені. В цьому контексті нашій державі потрібно навчитися виробляти ефективну політику в даній галузі, використовуючи свій потужний історико-культурний потенціал.

2.9. Московська вигадка «русского мира» розбивається в Україні об Київський Патріархат (*Д.Степовик, інтерв'ю інформагенції «Главком»*)

Помісні собори в Українській Православній Церкві Київського Патріархату скликаються через кожні п"ять років. Між соборами духовне й адміністративне управління Церквою здійснює Патріарх, Священний Синод, Архієрейський собор при консультативній участі Вищої Церковної Ради. Помісний собор УПЦ Київського Патріархату, що відбувся наприкінці червня 2013 року, має право увійти в історію хоча б тому що на ньому Патріарх Філарет зробив ще один крок назустріч об'єднанню Православних Церков. Зміст внесених змін зводиться до того, що після смерті Філарета УПЦ КП, по суті, тимчасово утримується від проведення виборів нового Патріарха, щоб відкрити шлях проведенню спільного Об'єднавчого Собору єпископів Московського та Київського Патріархатів і обрати вже єдиного правителя Української Православної Церкви з патріаршим, а не митрополичим управлінням.

Проте така ідея далеко не всіма була сприйнята позитивно. Професор Дмитро Степовик зокрема вважає, що затягувати з обранням нового Патріарха не можна, бо період «міжцарів'я» несе загрози з боку Москви обом Церквам. Про причини своїх побоювань, спроби усунути керманича УПЦ МП митрополита Володимира та масовану атаку на його прибічників, а також про бажання Росії захопити територію Печерської Лаври він розповів «Главкому».

Кор.: Дмитре Власовичу, на останньому Помісному соборі Його святість Патріарх Філарет висловив думку про можливість злиття УПЦ Московського та Київського патріархатів. У зв'язку з можливим об'єднанням була введена посада намісника Патріарха, який, в разі смерті Філарета, і буде керувати Київським Патріархатом до обрання нового патріарха об'єднаної Церкви. Ви погоджуєтесь з ефективністю цього плану?

Д.Степовик. Давайте я спочатку окреслю, чому була введена посада намісника. У своїй доповіді Святіший Патріарх сказав, що є три причини «осиротіння» патріаршого престолу. Перша - це його смерть. Друга - коли він через стан здоров'я сам напише відречення. Третя - якщо за якісь серйозні провини суд, яким є Помісний собор, його відсторонить від керівництва Церквою.

В такому віці гренадерське здоров'я буває далеко не у всіх. Тому в Статут Української Православної Церкви Київського Патріархату і було введено нове положення про те, що тепер, коли Патріарх ще при повному здоров'ї, але вже при поважному віці, вводиться посада намісника. Це - помічник Патріарха, який має право успадкувати його владу після того, як він не зможе виконувати свої обов'язки. На цю посаду був вже після Собору

запропонований нинішній ректор Київської Православної богословської академії, архієпископ Переяслав-Хмельницький і Бориспільській Епіфаній.

Кор.: Чому намісником став саме він? Якими зараз наразі є його функції?

Д.Степовик. Він молодий, йому 33 роки. Він має серйозні наукові здобутки і добрі адміністративні дані. Він є ще намісником Видубицького монастиря. Він - ректор нашої академії, а це кілька сотень студентів, аспірантів, біля п'ятидесяти викладачів. Також в його компетенції - фінансування видання нашого науково-богословського збірника «Труди Київської Духовної Академії», журналу «Православний вісник», газети «Голос Православ'я» і численних книжок. Але думаю, що частину посад тепер з нього буде знято.

Також було враховано його освіченість, уміння бути організатором, наявності якості керівника. Він цілком підходить. Так, теоретично міг би на його місці бути хтось інший. Але вибраний був він, бо навколо Києва ця посада провідна. У нас є, наприклад, архієпископ Євстратій Зоря. Але за статутом не передбачається, що єпископ Чернігівської та Ніжинської єпархії може бути наслідником патріарха. Передбачена тільки кафедра Переяслав-Хмельницької єпархії.

Але ж зауважу, що не обов'язково Епіфаній стане патріархом. За статутом, до Помісного собору, до обрання нового патріарха засідає Синод, а потім Архієрейський собор. Вони висувають трьох кандидатів на Помісний собор, який є єдиний чинний вибрати Патріарха. Крім того, собор ще може висунути четвертого і п'ятого кандидатів. І тільки тоді між ними проходять вибори в кілька турів. Римського Папу так само обирають. Коли в першому турі хтось набирає 50%, він стає патріархом. Якщо ніхто не набирає, тоді двох з тих, що набрали найбільше голосів, виставляють на другий тур. І вже не треба 50%. Просто: хто з них набере більшу кількість голосів, той стає Патріархом. Філарет, коли був ще з Москвою і помер Пімен, теж був місцеблюстителем. Всі думали, що його оберуть. Але не обрали.

Кор.: У разі, якщо святійший Філарет покине свою посаду, і рішення щодо нового Патріарха не буде, Епіфаній буде виконувати всі функції митрополита?

Д.Степовик. Так. Він тоді вже буде не намісник, а місцеблюститель. При чому механічно, без якогось затвердження, він стає ним з моменту, коли помирає попередник, і бере в свої руки Церкву, успадковує фінанси Церкви, всі матеріальні ресурси, резиденцію. По суті, він не має тільки санкції всієї Церкви - Помісного Собору - на все це.

Кор.: Повернемось все-таки до вашої незгоди із пропозицією Його святості Філарета не поспішати обирати нового Патріарха. Опонуючи Патріархові Філарету, ви зазначали, що Помісний Собор для обрання нового керівника УПЦ КП має бути зібраний не пізніше двох місяців після смерті Патріарха.

Д.Степовик. Певне зауваження висловлював не тільки я. Канцлер Львівської архієпархії Володимир Бачинський виступив в тому ж контексті. Має бути точно визначений час зібрання Помісного собору для обрання нового Патріарха. Цей термін повинен фігурувати у статуті, а у статуті його немає! Якщо немає терміну, то це дає можливість до безкінечності продовжувати це «місцеблюстительство». Тут криється певний ризик.

Мені пояснили, що точний строк вказувати не потрібно. Через те, що у нас існують три Православні Церкви, і давно ведуться перемовини про те, щоб якось їх об'єднати. Оскільки богословська основа, організаційні принципи, все, що стосується православ'я, у всіх трьох церквах однакове. Ну, окрім мови. Бо Московський Патріархат вживає стаорослов'янську мову з російською вимовою - тобто фактично це російська мова, але зладована під старовину. А Автокефальна Православна Церква та Київський Патріархат користуються українською літературною мовою. Вже ж були переговори, але вони були зірвані окриком із Москви.

Кор.: Наскільки взагалі УПЦ МП від Москви залежить в прийнятті рішень?

Д.Степовик. Адміністративно УПЦ МП повністю підпорядковується Московському патріарху. Там немає не те, що автокефалії, тобто повної незалежності, а навіть і автономії, часткової незалежності. Серйозні питання - всі погоджуються з Москвою.

Але чому дата визначення проведення Помісного собору висить у повітрі? Йдеться про те, що в період до обрання нового Патріарха бажано інтенсифікувати переговори з УПЦ МП, оскільки там є прихильники і симпатики об'єднання. Жорстка несамовита критика щодо того що КП постав не-канонічно, яка продовжувалась багато років, щоб відвадити від нас людей, з їхнього боку вже припинена. У разі, якщо б обидві церкви - КП і МП - вирішили б на своїх окремих Соборах, що об'єднання потрібно, тоді вони б могли скликати спільний Собор і на ньому обрати спільного Патріарха для обох Церков. Вже із титулом не митрополита, а Патріарха Київськогоі і всієї Руси-України, і забезпечити повну автокефалію.

Кор.: Щось у вашому голосі не надто багато оптимізму.

Д.Степовик. Це виглядає дещо романтично і нереально. Я вчений і звик всі проблеми вирішувати логічно. Невідомо ж, чим можуть закінчитися ті переговори з об'єднання. Московський Патріархат спить і бачить, як знищити Київський Патріархат. У них розроблено кілька сценаріїв. Ми знаємо, якими вони можуть бути. Удар може бути нанесений по керівництву Церкви, зокрема, по особі або патріарха, або його місцеблюстителя.

Між упокоєнням Патріарха і обранням нового на єпископів можуть тиснути двома методами. Перший - це корупція. Московський Патріархат - це багатюща Церква, яка фінансується урядом Російської Федерації. Другий - викручування рук. Цей політологічний термін передбачає залякування людей. Такий приклад вже був в 1992 році, коли єпископи в Україні клялися вірності Філарету, тоді ще митрополиту, а буквально через кілька місяців всі,

за винятком двох-трьох, відмовились від нього і пристали до московської тези про засудження і віддання Філарета до суду за те, що він прагне повністю відокремити Українську Церкву від Російської і зробити її автокефальною. Тоді Філарет був прийнятий із своєю частиною Церкви до нас, а вони, звичайно, піддали його анафемі. Та так, як він і сам вже відокремився, анафема для нього значення не мала. Помісні Церкви теж не визнають її, хоч й мовчать.

Тому зовсім не вказувати строк обрання патріарха не можна. Треба призначити: місяць, два, три, шість, але не більше. Бо з Київським Патріархатом можуть зробити що завгодно. Сили зовнішні будуть розпорошувати його зсередини, тиснути на єпископів залякування, підкупом чи іншими речами. А мені заперечили, що цього статися не може, мовляв, єпископат у нас єдиний. На нинішньому етапі це справді так, але ж невідомо, як буде в майбутньому. Переговори про об'єднання не повинні залежати від обрання нового Патріарха.

Кор.: Уявімо, що був обраний новий Патріарх УПЦ КП, а потім переговори про об'єднання завершились успіхом. Що тоді робити?

Д.Степовик. Святіший Патріарх Філарет також запитав: а якщо ми досить швидко, за півкроку або менше, оберемо нового Патріарха, а потім наші переговори з УПЦ МП увінчаються успіхом, досягнемо спільної угоди, що треба об'єднуватися, що тоді робити новообраному Патріарху? Це питання вирішується. Якщо він християнин і не тримається за цю владу, то буде обраний врешті інший Патріарх, скажімо, з тієї Церкви, то новообраний Патріарх Київського Патріархату просто складе свої повноваження, стане митрополитом чи архієпископом і буде працювати, як і всі, підпорядковуючись новообраному Патріарху. Нічого тут страшного немає.

Та це було трактовано як приниження, мовляв, такої практики немає. Хоча було таке у Візантії, коли усували вже обраних Патріархів з тих чи інших міркувань, або насильно, або добровільно. Це не є проблемою. Більшою проблемою є те, що в цей період «міжцарів'я» може статися непоправне. Інша сила може просто розпорошити нашу Церкву. Тим паче, всі знають, якою несамовитою позиція Москви щодо Київського Патріархату. Вона вже була висловлена навіть в контексті святкування 1025-річчя Хрещення Русі.

Кор.: Як саме?

Д.Степовик. Кирило сказав, що якщо на урочистому засіданні в кінці липня 2013 року в залі в Палаці "Україна" буде сидіти Патріарх Філарет, то він у Київ не приїде. Навіть у різних місцях, у різних секторах він сидіти з ним не може. Та це вже не християнство, а невідомо що! У мусульманстві між шиїтами і сунітами немає такої несамовитої ворожнечі. А колись же Кирило та наш Патріарх Філарет працювали спільно в єпископаті Російської Православної Церкви. Очевидно, особисте неприйняття Кирилом Філарета йде звідти.

Вони не можуть Філарету вибачити, що він створив величезну Церкву, яка є незалежною від Москви - Київський Патріархат, найбільша в Україні православна Церква за кількістю віруючих. Ні протестантська, ні католицька, ні греко-католицька, ні промосковська православна Церкви по числу вірних не рівна Київському Патріархату. У нас до 15 мільйонів вірних. Тоді, як у московського - 8,5.

Кор.: Але ж є статистичні дані щодо того, скільки приходів має КП і МП в Україні...

Д.Степовик. Так, у Московського Патріархату приходів більше. Вони в одному селі для того, щоб протистояти київському Патріархату, в трьох місцях, у хатах навіть, відкривають приходи. А у нас буває один приход на три-чотири села. Тому кількість приходів більша у них. У них зараз близько 11 тисяч приходів. У Київського Патріархату близько 6-7 тисяч приходів. Вони - великі. За кількістю віруючих ми майже у півтора рази перевищуємо їх.

Під час Великодня 2013 року мали статистику відвідування людьми богослужінь. То Україна сукупно всі три Православні Церкви дали 9,5 мільйонів людей. У Росії з її 150-мільйонним населенням - 4,5 мільйони, у двічі менше, ніж у нас.

Кор.: Скільки з цих 9,5 мільйонів дала кожна Церква?

Д.Степовик. Це важко сказати. Бо при кожній церкві треба мати свого статиста, щоб, наприклад, сказати, скільки людей ходять в Автокефальну Церкву. Але Автокефальна церква, як кажуть, у нас «при последнем издыхании». Більшість єпископів пишуть покаяння і повертаються до нас. В них же немає свого кафедрального собору, немає резиденції. Ми їм пропонували зустріч, але, оскільки вони водночас таємно керуються Москвою, то вони сказали: ви понизьтесь з Патріархату до митрополії, щоб ми були рівні, і щоб на спільному Соборі була однакова кількість людей від нас, і від вас. Ну знаєте, у нас 15 мільйонів, а у них 800 тисяч віруючих, і вони при цьому хочуть говорити на рівних. Тому у таких переговорах ми орієнтуємося більше на переговори з МП, бо це велика Церква. А автокефальна... Та ще й враховуючи особу їх очільника, Мефодія. То не для переговорів з нею.

Справа в тому, що УПЦ КП - потужна Церква. Вона не підпорядковується Москві, що викликає скрегіт зубів у Московського Патріархату. В Москві в Церкві є люди, які колись були комсомольцями, потім пішли на священників, стали єпископами. Вони незалежності України, як і її Церкви, не сприймають. Але оскільки Україна - це держава і не можна брутально виступати проти, то весь свій гнів вони кинули на Церкву.

Та Філарет в своїй доповіді зазначив, що нам треба уникати конфліктів і ворожнечі з єпископатом, духовенством і віруючими УПЦ МП. Тому що любов єднає, а гріх розділяє. Ми ставимо собі за мету об'єднання з нашими братами УПЦ МП, а це означає, що ми повинні допомагати їм бути разом з нами єдиними.

Кор.: Відтак Філарет готовий в чомусь йти на уступки?

Д.Степовик. Коли ми говоримо про уникнення конфліктів, то це не означає, що ми не будемо захищати інтереси віруючих Київського Патріархату. За 23 роки існування патріаршого управління від жодної п'яді своїх напрацювань ми не відмовились. В казці можна розповідати, як ми за якихось 20 років, маючи скромні матеріальні фінансові можливості, збудували кілька тисяч храмів. Храм побудувати - не хату, і навіть не кількаповерховий будинок.

Кор.: З огляду на залежність УПЦ МП від Москви, ви особисто, наскільки можете оцінити реальність об'єднання церков в Україні?

Д. Степовик. Зараз - ні. Зараз об'єднання Церков абсолютно неможливе

Ми думаємо, що і хворий очільник УПЦ Московського Патріархату митрополит Володимир Сабодан теж хоче цього. Він хоче незалежності Церкви. Але коли стан його був поганий, сюди приїжджав Кирило і фактично керував Церквою, не маючи на це соборних повноважень. Він тоді вже почав переміщати єпископів, які співпрацювали досить інтенсивно з Володимиром.

Кор.: Але чому Володимир в такому разі не може зробити крок на зустріч?

Д.Степовик. Частина його єпископів тілом, душею і духом віданні Москві. У разі, якщо він піде до КП, у Церкві буде розкол. А це небезпечно для будь-якої Церкви.

Кор.: Є якась конкретна інформація щодо того, як зараз розподіляються сили в УПЦ МП? Яку частку займає проукраїнська група, яку - проросійська?

Д. Степовик. Нам з боку важко сказати щось з якоюсь точністю.

Кор.: Наскільки впливове крило тих, хто в УПЦ МП бажає ліквідувати самостійність Церкви і повністю підкорити її Москві? Патріарх Філарет говорив про певні незаконні спроби Москви відсторонити митрополита Володимира з посади предстоятеля.

Д.Степовик. Такі спроби дійсно були. Після того, як Володимир зламав ключицю, він був лежачим, хворим, не міг справляти богослужінь, бажання відсторонити його було дуже великим. З боку єпископів їхньої Церкви східних і південних областей України. Ну і з боку декого навіть із західних областей, таких, як Августин, який був у Львові, а тепер його перекантували до Києва. Думаю, що він теж хотів би, щоб Сабодана відсторонили від влади, і щоб поставили хоча б його. Він дуже відданий Москві, та й сам по національності не українець, а білорус. Хоча знає українську мову. Але стелить він м'яко, а спати твердо. Тобто сила ця є, і думаю, вона досить велика, і ні за яких умов не згодна відійти від Москви. Це десь до половини єпископату.

Але що характерно? Молоді єпископи, яких інтенсивно продовжує висвячувати Володимир Сабодан, сформувались в роки незалежності України, і вони не уявляють собі нового приєднання України до Росії і

створення такої нової держави, про що спить і мріє у Кремлі усе керівництво Росії. Коли Білорусь не хоче, Казахстан не хоче, то Україна тим паче не хоче. Але Москва цього хоче. Та з кожним тижнем зростає сила і напористість молодої частини єпископату УПЦ МП, яка прагне такого рівня, як КП.

Я не вірю в наше повне об'єднання. Бо все ж в Україні чимало росіян, які хочуть, щоб Церква служила російською мовою. А якщо буде йти мова про об'єднання двох Церков ми, звичайно, будемо стояти на тому, щоб служіння проводилися державною мовою, а не мовою нацменшин. Церква не може служити українському народові мовою нацменшини. Проповідь може священик казати – до тих, хто не розуміє державної мови. Але таких нема. Це теж є одна з перепон. Але ми готові піти на певні компроміси - кілька молитов виголошувати старослов'янською мовою, а все інше - державною.

На даному етапі об'єднання виглядає, як перемішання джерельної чистої води з помиями. Що з цього вийде? З цього вийде не питна вода. Її навіть свині не будуть пити. Тому їм потрібно мінятися і наближатися до ментальності українського народу, якому вони служать.

Кор.: Згадується ситуація, коли під час хвороби митрополита Володимира Синод УПЦ МП одноголосно проголосував за зняття найближчого його помічника - архієпископа Олександра Драбинка з посади голови відділу зовнішніх церковних зв'язків, виведення його із складу Священного синоду та звільнення з посади головного редактора сайту УПЦ МП. Таке кадрове рішення було прийняте проти волі самого митрополита. Нещодавно знову був черговий скандал - зникнення монахинь і причетність до цієї справи того ж архієпископа. Чи не є це певним проявом боротьби між двома таборами в УПЦ МП?

Д.Степовик. Звичайно, є. Виявилося, що монахині Покровського жіночого монастиря були замішані у продажі дорогих машин. Оскільки церковні структури звільнені державою від додаткових сплат, коли купуються машини іноземного виробництва. Було все влаштовано так: авто нібито купує монастир для своїх цілей, а потім воно переходило у володіння справжнього власника, і той оплачував монастирю всі послуги. Двох монахинь (ігуменю і її помічницю) викликали - якісь були фінансові махінації — для розмови. Вони добровільно туди поїхали - бо то ж для них були свої люди в тій фірмі. Їх там ув'язнили. Повернули назад через пару днів. Але ж вони мовчать і нічого не розповідають про те, які вели з ними розмови. Це - не церковна справа, не християнська, не євангельська. Дуже шкода, що такими справами займаються навіть молоді монахині. Я вже на кажу про монахів, про те, що вони там роблять у Лаврі, що вони роблять в цьому Іонівському монастирі. Про це вже легенди ходять.

Пришпандьорили до справи молодого єпископа Драбинка, який в найтяжчі моменти не відходив від митрополита Володимира, який опікав його, як рідний син, обслуговував його. Він залишився в цій ролі навіть тоді, коли був відсторонений від тих названих вами офіційних посад. Зараз його статус начебто стабілізувався. Але це непокоїть всіх ворогів, і Володимира

Сабодана, і цього молодого владику. Тому і розвивається зараз теза, що це начебто він за всім цим стояв. Це все треба перевірити. Я в це не вірю. Я знаю, як ведеться масований компромат на ту чи іншу людину: якщо не вдалося одне, то вигадується інше.

Кор.: Ви особисто знайомі з Олександром Драбинком?

Д. Степовик. Особисто я його не знаю, але чув кілька його виступів. Відчувається, що він інтелектуально розвинений, вміє добре говорити.

Кор.: Якщо повернутись до теми святкування Хрещення Русі в 2013 році його святкували з великою помпою. Окрім патріарха Кирила, був візит Путіна. З огляду на це, вже можна говорити про політизацію того святкування.

Д. Степовик. Святкування 1025-річчя Хрещення Київської Русі – Русі-України 2013 року. Як і в минулих роках, в незалежній Україні це святкується як державне свято. І це дуже добре, що ми об'єднали день упокоєння великого князя-хрестителя Володимира із Хрещенням Русі-України. Насправді, як про систему Хрещення пише Нестор-літописець, це не відбувалося в один день, але відбувалося влітку, в липні-серпні. Кажуть, саме Хрещення відбулося 1 серпня за старим стилем, за новим - 14. Але це близько до 28 липня. Великої різниці тут немає.

Тоді ані держави Росії, якою вона є сьогодні, ані держави Білорусі не було. Була Київська Русь - українська держава. Проміння Хрещення і віри Христової пішло від Києва, і воно не одразу, а через століття поширилося на інші землі. Але те, що 2013 року у нас були гості із сусідніх держав, які прийняли Христове благословення вже від Києва, від України, це дуже добре. Звичайно, був і елемент політичної складової.

Це було Хрещеня не Росії, а Київської Русі, Русі-України. Ці слова фігурують в літописах. Слово «Україна» вживалося ще до монгольської навали на Київську Русь. І от щоб компенсувати це, в концертній програмі зробили так, щоб переважно виконувались російські пісні. Це також неправильно. Але наша відома толерантність і небажання загострювати, особливо, в таке урочисте свято, дає на це право. Виходить так: як вони запропонували - так хай і буде. Хоча, з моєї точки зору, Міністерство культури могло б якось погодити це, зробити так, щоб була симетрія. У нас прекрасна духовна музика, чудові хори по всій Україні. Ми могли б дати для наших гостей чисто українську програму. Але, очевидно, ті, хто планував проведення цього свята, думали інакше.

Кор.: Останній рік-два траплялось дуже багато скандалів, пов'язаних з ім'ям патріарха Кирила Гундяєва. Російській Церкві дорікають тим, що духовенство призвичаїлося до розкоші. Чи відчуваєте, що ця проблема є в Україні?

Д. Степовик. Справді про годинник Кирила, про квартиру вже всі писали, про золоті ванни і туалети. Ісус Христос казав: пташки небесні мають гнізда, а я - Син Людський, Син Божий, не маю, де голову прихилити. І мусив

ночувати, ходячи по Палестині, в полі, прикриваючись хмизом. А ці полюбили розкіш.

Трансляцією того, що робиться в Московському патріархаті в Росії, є життя Лаври. Зокрема, життя вищого духівництва.

У нас ніхто не забороняв багатства. Але живуть всі дуже бідненько. Мене запрошують читати лекції то туди, то туди в обласні центри. Я більшу половину наших єпископів знаю. Навіть в Західній Україні Греко-Католицька Церква, їхні єпископи мають набагато кращі резиденції. Ось в Івано-Франківську греко-католицький єпископ має розбудований прекрасний особняк з євроремонтом. А наш митрополит Іоасаф Василиків живе в будинку, де знаходиться кафедральний собор, і тут же працює семінарія. У нього там дві-три кімнатки, звичайнісінький кабінет, як у сільського старости, килими з штучного волокна. А він один з потужних ієрархів. Про розкіш і багатство в Київському Патріархаті мова не йде.

Кор.: А якщо говорити про Святійшого Патріарха Філарета. Йому іноді згадують про його «Мерседес».

Д. Степовик. Так. Всі заздрять ось цьому триповерховому будинку по Пушкінській, де є резиденція самого Патріарха. У нього «мерседес» - справді потужне авто. Коли обрали Папу Франциска, то хтось навіть знайшов фото, що коли жив в Аргентині, то їздив на метро та трамваях разом із всіма людьми. А от у Патріарха, казали, така-от машина з номером 777. Ну, патріарх тоді відповів: я теж мовляв можу проїхатися на метро, щоб мене сфотографували, але я не думаю, що Папа Римський так само на метро буде їздити по Риму. Тут був елемент показухи. Хоча ми віримо, що Франциск - скромна людина. Так само поводив себе покійний сербський патріарх Павло, який також їздив у метро, в трамваях. Коли він заходив, то йому пропонували місце, а він, маючи вже майже 90 років, відповідав: я багато сиджу, я хочу трошки постояти, щоб потренувати свої ноги. Це є істинна скромність.

Скромним є і Патріарх Філарет. В нього була квартира. Він її продав і всі гроші пустив на видання перекладів книжок українською мовою. В нього була дача – все за Московського Матріархату. Він її продав. Зараз живе у невеличкій квартирі у самій резиденції. Оскільки всі його книжки туди не вмістилися, він свою величезну бібліотеку подарував Київській Православній Богословській академії Ось тільки авто у нього і є

Одного разу, коли йому було 75 років, я у філармонії був ведучим того вечора. І я йому кажу: Ваша Святосте, у вас є ряса такого вишневого кольору, одягніть її. А він насварився на мене. Сказав: я монах, у тій рясі, у якій я служу, у якій ходжу по вулиці, працюю у себе у резиденції, в такій і буду сидіти на сцені. Я бачу, як він трапезує - їсть те саме, що й всі люди їдять. Годинник у нього ще за радянських часів куплений. Ну, у нього ось лише щось біля двадцяти панагій. Є дуже дорогі - там і рубіни і все інше. Йому багато дарують. Але він хоче відновити наш церковний музей, який був до революції при Київській митрополії. Коли зроблять ремонт приміщень під Андріївською церквою, бо ці два поверхи нам належать, то туди все це буде

передане. Сам він цього не носить. Іноді панагії міняє, коли якісь урочисті прийоми.

То ж порівнювати його з Кирилом не можна . Бо Кирило - уродженець села Оброшене Мордовської республіки. А прізвище в нього - Гундяєв. «Хундяй», «гундяй» - це тюркське слово. Тому в нього ці звички до розкоші досить явно проступають як у східних людей.

Кор.: Якщо ви вже заговорили про Лавру, розкажіть, як ставитеся до ідеї її передачі у власність церкві?

Д. Степовик. Це неможливо згідно до українського і міжнародного законодавства, тому що Лавра вся - і та, яка внизу, де вони живуть, і верхня, де знаходиться національний заповідник - є під егідою і охороною ЮНЕСКО. Ці речі не бувають власністю церкви. За них відповідає держава. Тому там і нічого перебудовувати не можна. Вони є орендаторями у Лаврі. Але чомусь весь час добиваються, щоб парламент прийняв таке рішення по передачі. Парламент не може це зробити, бо ж це суперечить Конституції. До речі, митрополит Сабодан про це ніколи не говорить.

Кор.: Але говорять ті, хто налаштований на Москву?

Д. Степовик. Про це, зокрема, говорить Павло Лебедь. Ті, що налаштовані на Москву. Тому що це 28 гектарів площі. Москва, звичайно, потирає руки і облизується на ці 28 гектарів в центрі Києва, звідки можна встановити апаратуру і спостерігати за мобільними телефонами кожного народного депутата, президента, прем'єр-міністра і всіх міністрів. Тобто збирати всю інформацію і передавати туди. І це найкраще зробити, звичайно, з тих висотних дзвіниць, які є в Печерській Лаврі.

Розмови про це ведуться. Але навіть коли парламент здуріє і прийме таке рішення, то громадськість так підніметься, що в Лаврі їм буде тісно.

Кор.: Намісник Києво-Печерської Лаври митрополит Вишгородський і Чорнобильський Павло висловив нещодавно невдоволення тим, що перед богослужіннями за участю голови держави храми обшукують з собаками. Він вважає, що це є осквернення. Після такого вівзиту потрібно читати чин освячення храму. Якої точки зору в цьому випадку дотримуєтеся ви? Що має стояти на першому місці: духовність чи безпека?

Д. Степовик. Я прихильник того, як було. Вони тоді демонстрували слова на ділі. Янукович сказав, що для нього всі церкви рідні і рівні. Але це прозвучало тільки як заява. В дійсності ж він ходить тільки в одну. Я не пам'ятаю, щоб він ходив у Володимирський собор. Так само не ходить він і до греко-католиків, і до автокефалів В цьому випадку він виступає як приватна особа. Але телеканали тут показують його як президента. В цьому проявляється певне неоднакове ставлення глави держави до наявних в країні християнських церков. Але він не зважає на такі зауваження. Думаю, що тут є не тільки чисто духовна складова, а й політична. Будуть вибори. І він хоче показати Москві, що залишається її прихильником.

Собак і всяких тварин, навіть не хижих, навіть козу або телятко чи баранця, вводити в церковне приміщення категорично забороняється. Безпека є безпека. Я розумію, що пси дуже добре відчувають вибухівку. Кожний президент має охорону. Але у нашому випадку з собаками до храму і в монастир ходити недопустимо

Там, де відбуваються всякі заходи за участю високих посадових осіб і ставлять ці магніти, я намагаюся не з'являтися. Там стоять спортивно накачані хлопці і досить грубо, не державною мовою, вивертають ваші кишені, ви роззуваєтеся, не вистачає тільки зняти штани. Це звичайно - приниження і я на такі заходи не ходжу. Навіть коли маю спеціальне запрошення.

Кор.: Минулий президент Віктор Ющенко і екс-прем'єр Юлія Тимошенко намагалися публічно приділяти увагу всім Церквам. Нинішній президент демонструє, що він є прибічником однієї Церкви - Московського патріархату. На свята ми бачимо його тільки в храмах УПЦ МП. Чи не тому трансляцій з храмів Київського Патріархату стає менше. Це тепер для Президента щось вторинне.

2.10. «Русский мир» і цінності Північного Причорномор'я *(М.Мурашкін)*

Краще, ніж створювати новий міф у вигляді «русского мира» і вкладати в це гроші, московським можновладцям слід було б розібратися із негативним змістом «руси», а також з тим звідки походить це слово (Губерначук С.С. Українські говірки і санскрит. – К., 2013). А це слово, і взагалі будь-яка Русь (біла, червона, литовська, московська) походить з Північного Причорномор'я, а відтак походить від праукраїнців. Чи не від того московські нацисти і шовіністи намагаються привласнити Північне Причорномор'я собі?

«Русский мир» – це та частина православ'я, яка хибно розуміє Біблію, хибно розуміє Ісуса Христа. Вони не розуміють того, що спочатку створення Всесильним небесного і земного (Бут. 1:1) як символів, а не неба і землі, починається вся біблійна історія, що Бог є Дух (Ів. 4:24), що Царство Боже у вас (Лк. 17:21), що ви боги (Ів. 10:34), не розуміють по аналогії з тим, як цього не розуміли деякі іудеї. Не розуміючи цього, вони створюють міф XXI століття «русский мир». Вчений Б. Рибаков стверджує, що предки арійців жили у Подніпров'ї. Саме тут і були закладені основні цінності арійської цивілізації. Також була закладена сутність ідеї Бога. Цю ідею арії понесли до Індії (Чайлд Гордон. Арийцы. Основатели европейской цивилизации. – М., 2010). Ця ідея вплинула при виникнені вчення індуїзму і зороастризму. Пильно дивлячись занурюєшся,

поринаєш у самадхі (Кацуки Сэкида. Практика Дзэн // Дзэн Буддизм. – Бишкек, 1993. – С. 645). А «дивлячись» від арійського «Див». Один з практичних принципів цієї ідеї, ідеї Бога, є «Дивлення», як принцип усілякої медитації, був перенесений аріями з Північного Причорномор'я в Індію і Іран, і вплинув при формуванні індуїзма (брахманізма) і зороастрізма. Іранець Зороастр вплинув на еврейських пророків з приводу сприйняття їми ідеї Божественності (Гордон Чайлд). Іудеї були сприятливі до впливу зороастризма та деякі книги іудаїзма чітко відображають зороастрійські уявлення (Бойс М. Зороастрийцы. Верования и бычаи. – М., 1987).). З іудаїзму виникло християнство. Християнство – релігія, яка іде своїми коріннями в обидві ці прадавні віри: одну – семітичну, другу - іранську (Там само). Тоб то ідея Бога передається з однієї релігії до іншої. Ця ідея повертається знову до Північного Причорномор'я в складі християнського православ'я як релігійної структури. Але ця ідея втрачається зовсім в московському проєкті «Русский мир». Поновити ідею Бога – це повернутись до її витоків. Ці витоки закладені ще в українських говірках та у санскриті, в розумінні рівноваги, гармонії.

Рівновага (гармонія, неподвійність) в людині протилежностей (вогонь-вода) – це невип'ячування цих протилежностей. Невип'ячування (невип'ячування також вселякої думки в голові) припиняє неправельний ріст і актуалізує Стан Бога, як потужність, силу. В українських говірках – це тур (з санскриту – тур'я). Але долучитись до цього в кінці кінців, долучитись до процесу припинення росту, можливо через таку цінність як ріст. Ріст як цінність була закладена при вирощуванні рослини в Північному Причорномор'ї. Ідея Бога виникає як припинення неправильного росту. А це дає людині переродження. І після такого переродження можна вже перейти до другого етапу життя – стану конкретизації та реалізації себе. І яке відношення до цього має «Русский мир» як щось штучне?

РОЗДІЛ ТРЕТІЙ

УКРАЇНА І УКРАЇНСЬКЕ ПРАВОСЛАВ'Я ДАЛЕКІ ВІД «РУССКОГО МИРА»

3.1. Дм. Павличко: Встала Мати-Україна. Підбірка поезій.

Щоб ми не забули, задля чого стоїмо, мерзнемо на Майдані, але співаємо, живем, як справдешні повстанці, хочу сказати, що таке Україна як Європа. Це – насамперед наша мова, зрозуміла набагато краще, ніж росіянам, для західних і південних слов'ян. Це – наша давня література і народна пісня, де оспіваний Дунай. Це – наша історія, пов'язана з Великим князівством Литовським, Статут якого писаний нашою мовою. Це – Київська Русь і наша Козацька держава. Це – вся наша національно-визвольна історія від засновника Січі Байди Вишневецького до головного командира Української Повстанської армії Романа Шухевича. Це – Києво-Могилянська академія. Це – наша велика нова література від Сковороди та Котляревського до Антонича та Стуса.

Україна як Європа – це Іван Франко, світовий геній, будівничий нашої державності. Йому належить стояти в Києві там, де стояв кат України Ульянов.

Україна як Європа – це Тарас Шевченко, що кликав на боротьбу за свободу всі поневолені Москвою народи – «од молдаванина до фіна», що бачив імперію як «церков-домовину» й писав: «Церква-домовина // Розвалиться… і з-під неї // Встане Україна».

Україна як Європа – це частина континенту, яка сімсот років боролася за свою свободу і, виборовши її, приєднавшись до Європи, здатна не тільки для себе, а й для всього Єврпопейського континенту забезпечити мирне, стабільне, демократичне життя, позбавлене страху перед відновителями імперії Петра Першого і Сталіна.

Наш Майдан тепер не тільки в географічному, а й у духовному, цивілізаційному центрі Європи. Європа чує, бачить, розуміє нас, начебто ми стоїмо не на березі Дніпра, а на берегах Вісли, Ельби, Сени, Дунаю. В центрі Лісабона, Мадрида, Парижа і Рима…

То ж слава Україні!

Богданова нагайка

Ми бідна нація, бо не було в нас пана
Свого! Наш пан – то лях, москаль або єврей.
Ми лащились до них, як та чмана погана,
Обернуті в собак, побіля їх дверей.

У нас не було царя, ні золота, ні берла,
Ми їли власний хліб з ненашого стола.
Співали весело, чудово «Ще не вмерла…»
Тоді, коли Вона у гробі вже була.

Кривавим каменем гострили ми чересла,
І коси, і ножі, і ржа з'їдала дух.
Ми поховалися, коли вона воскресла,
Здали за долари свій рухівський ланцюг.

У нас перевертень зробився з далайлами
І, наче кролики, розмножились хахли.
Ми з ласки й доброти змішалися з хахлами,
Ми їм повірили – і владу віддали.

І вже бандур нема, нам грає балалайка,
Московська попівня обсіла Чигирин.
В музеї там лежить Богданова нагайка –
Гетьманський атрибут зі шкіри та дротин.

Та, що воскресла вже, підходить до Богдана
І молиться: «Рятуй! Нагайку знов бери!
Пройдись по головах і будь нам знов за пана,
Попіднімай з багна державні прапори!».

Але Богдан мовчить. Він дивиться совою
На ярмарок знамен, на міжпартійну лють…
Він знає, що пройтись потрібно булавою
По головах вождів, що стяги продають.

Пісня (1)

Нас продано за долари Москві,
Нас прокатовано з наказу зека
Та ми, палаючи в своїй крові,
Не згоримо, як немічна смерека.
Настав наш час,
В нас виходу нема.
І жити ми не будемо
З ганьбою.
Європа - волі нашої сурма.
Свобода або смерть
На полі бою.
Стріляють в нас тітушки й москалі,
І беркути, хохлів гидотні клони,
Та ми встаєм з козацької землі
Як Богуна й Шухевича колони.
Настав наш час,
В нас виходу нема.
І жити ми не будемо
З ганьбою.
Європа – волі нашої сурма.
Свобода або смерть
На полі бою.
На наших барикадах прочитай,
Що на Дніпрі поляжем, на Каялі,
За Рейн і Сену, Віслу і Дунай,
Щоб не мутніли від крові й печалі.
Настав наш час,
В нас виходу нема.
І жити ми не будемо
З ганьбою.
Європа – волі нашої сурма.
Свобода або смерть
На полі бою.
Нас не лякає ворога стріла,
Але лякає труйна куля брата,
Бо страшно помирати від хохла,
Від зрадника, чия душа проклята.
Настав наш час.
В нас виходу нема.
І жити ми не будемо
З ганьбою.
Європа – волі нашої сурма.
Свобода або смерть
На полі бою.

Молитва

Отче наш, ми люди на Майдані,
України правдою живі.
Чуємо тепло Твоєї длані,
Жити хочемо в Твоїм єстві.

Ми Твої сповняєм заповіти,
Господа в нас іншого нема,
Але ми не годні зрозуміти
Судні помисли Твого ума.

Тож яви нам всі майбутні дати,
Відповідь на запит наш яви:
Скільки ще разів нам помирати
Й воскресати на хрестах Москви?

Отче наш, скажи нам, чи не досить
Наших воскресінь і помирань?
Україна на колінах просить –
Перед нами і за нами стань!

Хочем жити вольною сім'єю,
Чути в серці людяності щем..
Оточи нас мудрістю Своєю,
А як треба – захисти мечем!

Встала Мати-Україна

Встала Мати-Україна,
Сонце засвітила,
Пробудилася народна,
Незнищенна сила.

Сотні літ нас розпинали,
Та не побороли.
Бо не вмерла Україна
І не вмре ніколи.

Слава тобі, Україно,
Невмируща слава,
Да святиться твоя воля
І твоя держава.

Слава тобі, Україно,
Від роду до роду!
Як накажеш - ми поляжем
За твою свободу.

У Збаражі (уривки)

Я сказав скорботному Франкові:
«Учителю, мене проймає жах:
Я бачу вбитих і потоки крові
Над Збаражем, у синіх небесах.

Тепер, коли рвемося на свободу,
Зриваємо з себе ретязі Москви, -
Що каже нам ця пам’ять небозводу,
Загорнута в козацькі рукави?»

І я почув: «Дивися, хлопче, вгору,
Все пізнавай, що бачиш, та збагни:
Там не натрапиш на міцну опору
Життя, що рве московські кайдани….

Нас вороги катрупили потрохи,
Не всіх одразу, але всіх в умі.
Ми як народ із смертної епохи
З’явились, мов недобитки німі.

Вернулись із Сибіру Медобори,
І Збараж празникує, але стій:
Змосковщені почаївські собори
Ідуть на нас, як танки на розбій.

А наша мова досі у в’язниці,
Хоч є держава рідна, герб і стяг.
Вбивають нас політики дволикі,
Але цього не вздриш на небесах…

Держава – то земля. Ми – безземельні,
Ми наймити, хоч на своїй землі.
І смажать нас, мов рибу на пательні
Владуючі хахли і москалі…

Пісня (2)

Чути гамір п’ятої колони,
Яничарів і манкуртів крик.
Їдуть, їдуть авта і вагони –
Мову усмиряти йде язик.

Та не радуйся, маро вельможна,
Що грішми одурених ведеш!
Всі майдани розігнати можна,
Та народу ти не розженеш!

Їдуть, їдуть наймити-рекрути,
Ще без карабінів і гармат:
На Майдан, немов колись на Крути,
Наступає старшобратній мат.

Та не радуйся, маро вельможна,
Що грішми одурених ведеш!
Всі майдани розігнати можна,
Та народу ти не розженеш!

Не поб’ють нас темні недотепи,
Не впряжуть раби в ярмо старе,
Не затихне в Лаврі дзвін Мазепи,
Заповіт Тараса не помре.

Наш Майдан – то не пташина зграя,
Що на зиму в Африку летить,
Наш Майдан – то вічна і безкрая
Україна, як небес блакить!

Кардинал (2012)

Кардинал, що злагоду і згоду
Проповідує на всі лади,
Вірує, що нашому народу
Бог –суддя, отож молись і жди!

Жди й молись, не нарікай на владу,
Вкірністю своєю вчи її...
І вітають лагідну пораду
Спраглі послушенства холуї.
Звісно, кожна влада – воля Божа,

Потерпіть, не лайте й крадькома,
Прогниє вона, як загорожа
Дерев'яна, і впаде сама.

Любить кардинал людей навчати,
Та забув Сліпого заповіт:
Київ – батько, Україна – мати,
Бог – не Рим і не Москвав, а світ!

Бог - в душі, в народженні, і в смерті,
І в безсмерті людського єства…
Кардинале, будьте ж ви одверті,
Все скажіть, беріть не з рукава

Слово, позолочене, старезне,
А виймайте з серця, з глибини
Правду непокірну, що не щезне,
Хоч люби її, хоч проклени.

А та правда – скорбна Україна,
Чорна хустка, очі, ніби грань.
Ви до неї: «Стань же на коліна!».
Я до неї: «Не хились! Повстань!»

Будемо молитись, кардинале,
Та як вільні, а не як раби.
Ви почули нас, та не впізнали:
Ми народжені для боротьби!

Компроміс, діалог, потім злука,
Спілка з ворогами – смертна їдь…
Отче, це - диявола наука!
Кодекс рабських, вимерлих століть.

Вимерлих? Та ні, вони живі ще –
Єзуїти, зрадники, хахли.
З чим ви ходите на їхнє віче?
Що ви там згубили? Що знайшли?

Говорили, гарно говорили,
Пальцем вказували Божу вись.
Не знайшли нічого. **Та згубили**
Хрест, Сліпим дарований колись.

Кардинал (2013)

Кардинал, навиклий із амбони
Говорити вийшов на Майдан.
І затихло чорне і червоне
В рукави сховавши ураган.

Відкривається м’яке, мов з вати,
Слово тихе й мудре, як буквар:
«Я вам раджу добре працювати
І шукати згоди, а не чвар!»

А Майдан, як буря недалека,
Зблискує вогнями і гримить:
«Працювати будем, але Зека
Від роботи треба увільнить!

Працювати і просити миру –
Певно, пише так Святе Письмо.
Дякуємо за раду добру й щиру,
Але ми тут, пане, не спимо!

Працювати, arbaiten, работать -
Ми в якому слові? Де ми є?!
Не берися ж ти народу штопать,
Як за волю й правду він встає!»

Крдинал зі сцени в переходи
Сходить, попід землю йде домів.
Він печальний, бо Майдан Свободи
Чув його, та не зрозумів.

Не збагнув, бо він від болю виє,
Вирівається з Московських пут.
Кардинале, в тебе хрест на шиї,
А в народу – на хребті хомут!

Символ віри

Я вірю в Україну, в рідну мову,
Що в кігтях двоголового орла
Вмирала й воскресала знову й знову,
І в муках нашу душу зберегла.

Вона підносить нас, немов покрову,
Де Божа кров у фалди затекла,
Дає життя, як пісню колискову,
Бере – як слави доброї стріла.

Вона не вмре, дарма московські шлеї
На неї накидають знов пігмеї –
Перевертні, хахли, донецька тля;
Вона не вмре, бо мова – то земля,

Що має над людьми найвищу власть.
В національній живучи ідеї,
Вона пройде пороги всіх нещасть,
Та вічної державності своєї
Ніколи і нікому не віддасть!

Я вірю в Україну, як в життя,
Що не зникає після помертя,
А воскресає в пам’яті живих,
Примножує нових майданів здвиг,
У плоть, де стоптаний вогонь потух,
Заходить, як УПА невбитий дух.

Я вірю в Україну, в ті літа,
Коли сліди від цвяхів і хреста
З її душі, немов, струпи, зійдуть, –
І сяюча відкриється могуть
Її краси, свободи й чистоти
На всі Господні засвіти й світи.

Я вірю в Україну і молюсь,
Щоб їй до ніг не бралась рабства грузь,
Я вірую, що вернеться вона
До свого слова, хліба і вина.

До європейських родичів своїх
З невольничих, скривавлених доріг,

З катівень, де вмирала і росла,
Прийде до свого храму і житла,
Як той владика, що з Сибіру в Рим
Скатованим прийшов, але святим!

Майдан – це вічна Україна

Чути гамір п’ятої колони,
Яничарів і манкуртів крик.
Їдуть, їдуть авта і вагони –
Мову усмиряти йде язик.

Та не радуйся, маро вельможна,
Що грішми одурених ведеш!
Всі майдани розігнати можна,
Та народу ти не розженеш!

Їдуть, їдуть наймити-рекрути,
Ще без карабінів та гармат.
На Майдан, немов колись на Крути,
Наступає старшобратній мат.

Та не радуйся, маро-вельможна,
Що грішми одурених ведеш!
Всі майдани розігнати можна,
Та народу ти не розженеш!

Не поб’ють нас темні недотепи,
Не впряжуть раби в ярмо старе,
Не затихне в Лаврі дзвін Мазепи,
Заповіт Тараса не помре.

Наш Майдан – то не пташина зграя,
Що на зиму в Африку летить.
Наш Майдан – то вічна і безкрая
Україна, як небес блакить!

Ти зрікся мови рідної

Ти зрікся мови рідної!
Тобі твоя земля родити перестане!
Зелена гілка в лузі на вербі
Від дотику твого зів'яне!

Ти зрікся мови рідної
Твій дух на милицях жадає танцювати!
Від ласк твоїх закаменіє друг
І посивіє рідна мати!

Ти зрікся мови рідної – віки
Ти йтимеш темний, як сльота осіння!
Від погляду твого серця й зірки
Обернуться в сліпе каміння!

Ти зрікся мови рідної – нема
Тепер у тебе твого роду, ні народу!
Чужинця шани ждатиме дарма!
В твій слід він кине – сміх й погорду!
Ти зрікся мови рідної!

Переведіть мене через Майдан

Я – чоловік з Майдану, ти – з «Бульвару»,
Ти – з президентом, я, звичайно, - ні.
Я виріс із землі, ти – з тротуару,
Та щось єднало нас в юнацькі дні.

Що то було? Я не спімну нічого,
Але твоє щемливе співчуття
До себе, як до жебрака сліпого,
Запам'яталося на все життя.

В мене живе рядок твойого твору,
Як золотої правди щирий гран, -
То просьба духу, що не має зору:
«Переведіть мене через майдан!».

А нині ти Майдан свого народу
Безтямним натовпом ганебно звеш.
Чи ти осліп, чи владі навдогоду

За долари незрячого вдаєш?

Вдавай, але прийди, тебе я стріну,
Немов сліпцеві покажу Майдан;
Побачиш ти повсталу Україну,
Не тлум, а легіони громадян.

Побачиш ти свободи й правди надих,
Ти Бога вздриш у клекітній юрбі,
І вірменин, що вмер на барикадах,
Шевченка там читатиме тобі.

Дивитись будеш зблизька і здалека,
Дізнаєшся, що твій народ – не тьма,
Що на Майдані є бібліотека,
Але твоїх книжок у ній нема.

Коляда

Знов над нами зблиснув меч Дамокла:
В битві смерть чи дома? Не тремти!
Та ялинка, що в крові намокла,
Осяває засвіти й світи.

Там, під нею, на вберемку сіна,
Сяюче вродилося маля.
Та чи заховає Україна
Це дитя від Ірода з Кремля?!

«Беркути» малюють кров'ю двері
Підозрілих на Дніпрі осель,
Де сідають люди до вечері,
Моляться на Київ і Брюссель.

Там пранує синьо-жовта фана,
Порвана імперії парча.
Там не ждуть вітань Левіафана,
Там горить Тарасова свіча.

На Майдані – з Богом тиха мова,
Є там Рада. Чорна чи жива?
Нині ще та Рада безголова,
Але завтра буде голова.

Доки Бог зростатиме і цвяхи
Готуватимуться для Христа,
Ми здолаєм страхи й перестрахи,
Виживем, як правда, а не мста.

Ми – Європи вічної насіння,
Кинуте на світла темну грань
Як помрем, то лиш для воскресіння
Людських перемог, а не страждань.

До Валенси

Пан Валенса каже: «На Майдані
Все гаразд, але вождя нема!»
Що ж, такі математичні дані,
Вислід наукового ума…

Ми – не темна хлібоїдна маса,
Що без вожака – немов сліпа.
Нас веде ідея, дух Тараса,
Кров, пролита воїнів УПА.

Нас веде сльоза Голодомору,
Ще не сплакана, вона горить.
Ти Майдану не збагнеш знадвору,
Ти прийди туди бодай на мить!

Буде вождь, він прийде скоро з долу,
Ми його знайдемо десь в траві,
Вознесем – і скинемо з престолу,
Як служити він почне Москві.

Друже мій Валенсо, все в нас буде –
Вождь і Церква, зброя і могуть,
Доки на Майдан звичайні люди,
Смерті не лякаючись, ідуть.

Перемога

Якщо стоїш на Київському Майдані,
Де за свободу пролилася кров,
Ти переміг свої страхи кайданні,
Свого народу ворога зборов.

Тебе побачила Москва лукава,
Здригнулися в гробах її царі.
В тобі воскресла січова держава,
Твоя Європа й воля на Дніпрі.

Тебе почули дзвони Запорожжя,
І степ, який, здавалося, оглух,
З Полтави злазить промосковська кожа,
Бо ти збудив її козацький дух.

Тебе почули Альпи й Піренеї,
А рідні гори в небо вознесли;
І що тобі ті харківські пігмеї,
Напівмосквини і напівхахли?

Тітушок тьма кричить на горизонті,
Та їх засліпить сонце молоде,
Загине той на українському фронті,
Що проти України в бій іде.

На тебе з президентського чертога
Павлючим зором дивиться змія,
Та від Луганська до Кривого Рога,
Лунає пісня визвольна твоя.

Майдан стоїть. Співає празниково,
А ти, як учень, шепчеш «Заповіт».
Ти – переможець, ти – народ, ти – слово,
Що творить правди і свободи світ.

Голос

Сказав Господь: «Не плач і не ридай,
Бо воскрешу забитих позавчора, -
Але тоді з Москви в твій рідний край
Повернеться диктатора потвора». –

«Не треба!» - скрикнув я і нишком стих,
І Богові наважився сказати,
Що соромно мені серед живих
Над домовинами братів стояти.

І знову голос був з глибин душі:
«А ти не стій, берися до роботи
Мечі гостри й нагострюй лемеші,
Та не хвали свої плаксиві цноти.

Вдивляйся в нації своєї лик,
У визвольну, помиту кров'ю зброю…
Маленький ворог ваш навіки зник,
Великий – затулився машкарою.

Ця знадна тиша – ще не тишина,
Ця перемога – ще не перемога.
Чекає вас традиція страшна -
Війна побіля владного порога.

Ви – нація поетів і вождів,
І стогне наше серце, вами ж бите,
Та світом час новий заволодів –
Навчітеся самі себе любити.

Накиньте на амбіції оброть,
Не рвіться всі гуртом до пекторалі!»
Я чув цей клич, і все ж таки з печалі
Тихенько плакав, щоб не чув Господь.

Влада Януковича 19 січня 2014 року розпочала збройну війну проти українського народу. Це влада хахлів, керована з Москви, яка заплатила Януковичу 15 млрд доларів за відновлення свого панування над Україною. Ця влада озброєна не тільки танками, гарматами, отруйними газами, а й ненавистю до української державницької ідеї та до нашого бажання об'єднатися з вільними європейськими народами.

Війну проти яничарів і манкуртів український народ виграє. Майдан розігнати можна, убити сотні беззбройних людей можна, але нема такої зброї на світі, що здатна знищити слово Шевченка й Франка, пам'ять про нашу княжу й козацьку державу, про Українську Народну Республіку, про Українську Повстанську армію, про мільйони українців, убитих Голодоморами, в тюрмах та Сандармохах. Скільки б разів нас не вбивали, ми досі не мертві! «Нас продано за долари Москві, //Нас покатовано з наказу зека // Та ми, палаючи в своїй крові, // Не згоримо, як немічна смерека. // Стріляють в нас тітушки й москалі, // І беркутів, хохлів гидотні клони, // Та ми встаєм з козацької землі // Як Богуна й Шухевича колони. // Нас не лякає ворога стріла, // Але лякає труйна куля брата, // Бо страшно помирати від хохла, // Від зрадника, чия душа ппроклята» Ми живі! Ми переможемо!».

Насамперед ми любимо свою мову: вона для нас рідна!

Українська мова має свою історію. Зачатковими формами вона присутня разом із такими ж формами російської та білоруської мов у найстаріших літописах Київської Русі, у «Слові про Ігорів похід». Давньою українською мовою написані козацькі державні документи і хроніки, створена самобутня художня писемність епох – від Івана Вишенського до Григорія Сковороди.

Українська мова має свою могутню класичну літературу, своїх визнаних світом геніїв: Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесю Українку Михайла Коцюбинського, Василя Стефаника. Вона має свою велику, вже не тільки оригінальні, а й перекладну літературу. Вона має лексичне багатство й витонченість, завдяки яким досконало передає найтонші смислові нюанси у творах Гомера й Овідія, Сервантеся й Шекспіра, Пушкіна і Міцкевича… Сьогодні важко знайти у світовій літературі видатну поему чи видатний роман, які не мали б українського відтворення.

Українська мова має свою особливу музикальність. Ця незбагненна душа нашої мови, як золотоносна ріка, виблискує хвилями народної пісні, переливається в душу нації, творить почуттєву нерозривність українського серця й української землі.

Українська мова не вчора придумана. Вона – не сирота, вона має слов'янську родину і світову славу. Вона не бідна, не вульгарна, не кривоуста. Вона має все, зокрема і політичне право жити й розвивається, як сказано в чудовому вірші Максима Рильського, мужати «в сім'ї прекрасних братніх мов».

Але саме оте найдорожче і найсвятіше почуття рівноправності потоптали, зневажили та поганьбили сталінські єзуїти й інквізитори. Вони переслідували за любов до рідної мови, а інколи й за біологічну належність до

того чи іншого народу, так само або й гірше, як царські жандарми, як ідеологи самодержавної «недєлімості» й національної зверхності.

Повнокровне функціонування української мови у всіх галузях нашого нового буття викличе розквіт духу, благородства й людяності. В нас менше буде злодійства, пияцтва, взагалі злочинності, коли наша мова розквітатиме для кожного серця. В нас працюватимуть люди без байдужості, з відкритою душею, бо ж знатимуть, що трудяться не лише для свого їдлового апарату. А й для пісні, для історії, для національної самобутності свого народу.

Кожен народ живе вірою у свій національний ідеал. І ми повинні жити вірою в те, що наша національна мова як головний носій, виразник нашого народного ідеалу не може загинути; хіба може вмерти багатюща культура української поезії, Шевченкового слова, Франкової думки?! Нашій мові потрібен вогонь любові, потрібна духовна міць! Любов до рідної мови – це любов до здорової духовності, до знання, світла, інтелігентності, благородства, справедливості. Це почуття братерства між народами, бо який братній народ не радітиме з того, що поруч живуть люди, щасливі від пісні й мови своєї ?!

Як координатор Народного комітету захисту України на Євромайдані, я підтримую всі вимоги, висловлені лідерами опозиційних партій і повторені опісля народними депутатами від них. Конфлікт, який переживає Україна, - це конфлікт між демократією і диктатурою, між майбутнім і минулим нашого народу. Партія регіонів, уряд, державні інститути – застрашені диктатурою, втратили індивідуальні голоси, вони говорять на один голос. Їхня одностайність – це одностайність сталінського зразка… Конфлікт, що утворився між народом і поведінкою президента України може стати великим загрозливим для існування України як держави. Він повинен був бути розв’язаним підписом Януковича під Угодою про Асоціацію України з Європейським Союзом. «Настав наш час. // В нас виходу нема. // І жити ми не будемо з ганьбою. // Європа –волі нашої сурма, // Свобода або смерть на полі бою».

До речі, політичний акт про Асоціацію з Євросоюзом нічим не загрожує Україні. Він визначає лише напрям зовнішньої політики України. Навіть ставши членом Європейського Союзу, Україна може вийти з нього, якщо економічні чи будь-які інші обставини не будуть задовольняти її вимог. ЄС – це не «Митний союз», у якому Україна вже була за часів трьох голодоморів та винищення української інтелігенції в концтаборах і тюрмах сталінського режиму. Угода про асоціацію України з Європейським союзом український народ вимріяв не тепер. Це - мрія століть наших, за яку вмирали в боях українці, які висловили пророки нашої державності.

Передрук з газети «Слово Просвіти»
№№50-52 2013 р., №4 і №7-8 2014 р.

3.2. Український Східний обряд далекий від «русского мира» *(А.Колодний, В.Бодак)*

Незважаючи на космополітичний характер християнства, національна самобутність народів, які його сприймали, значною мірою і з наростаючою силою впливала на його обрядово-культову систему. Саме врахування християнством в своїй обрядово-культовій практиці етнічних особливостей регіонів свого поширення було необхідною умовою, а то й запорукою його закріплення там.

Серед факторів, які ефективно сприяли онаціональненню культу в Україні, виділяються зокрема такі: геопсихічний чинник, психологію народу, його етнопсихе; характер світосприймання народу; своєрідність мистецтва; національні культурні традиції, обряди і звичаї; особливості життєвих потреб і соціальних інтересів етносу; національну мову; характер міжнаціональних відносин та ін. (Див.: Саган О.Н. Православ'я в контексті культурного розвитку українського народу. – К., 1994. – С. 23).

Поруч з охристиянізованими обрядами в домашньому і громадському побуті українця ще й понині живуть окремо, а частіше поруч з християнськими їх язичницькі форми. Згадаємо принагідно масляну, систему замовлянь з різного приводу, ходіння з Козою, голосіння при похоронах та ін. В деяких селах збереглися ще вечорниці із звертанням при цьому до давніх обрядових дійств.

Як справедливо відзначає А.Великий, ні українська церковна, ні суспільна історіографія ще не спромоглися визначити риси самобутності української християнської обрядовості, яка в принципі є спільною для нашого православ'я і греко-католицизму, оскільки формувалася як єдина в перші століття буття християнства на українських теренах і збереглася навіть за умови прийняття унії з Ватиканом церковними ієрархами в 1596 році. "Усякі спроби такого визначення, - пише А.Великий, - не переступили поза критерії так званої "чистки" чи "зачищення" українського обряду. Ще не був встановлений питомий український критерій того, що фактично творить українську церковну обрядовість" (Великий А.Г. Українське християнство. – Б/м., 1990. – С.115). А між тим така особливість була. Саме вона слугувала приводом для наших церковних сусідів втручатися за допомогою зовнішніх політичних сил в українські релігійні справи, зневажати Українську Церкву. Так, єрусалимський патріарх Досифей подав в 1686 році пораду московським царям не призначати українців на великі церковні посади в Московщині, "бо чи ісповідуємо бути козакам православними, тільки многі мають вони розтлінні звичаї, яких звичаїв не подобає вчитися тамошним православним" (Цит. за: Власовський І. Нарис історії Української Православної Церкви. - Нью-Йорк, 1956. – Т. 2. – С. 253).

За зразками Візантійського і Московського Православ'я з метою забезпечення "чистоти Українського обряду" Російська Церква, після

поглинення нею Київської Митрополії в 1686 році, декілька разів (зокрема в 1780, 1830, 1870 та ін. роках) проводила в Україні "чистку" церковних книг, практик і звичаїв. Зрозуміло, що критеріями цих "чисток" були не українські традиційні зразки православної обрядової практики, вироблені в перші століття становлення християнства на наших теренах, а чужоземні еталони, від упорідненої нашому народу системи думання і діяння.

Зараз, коли власне українські християнські Церкви дістали можливість відроджувати самобутність Українського християнства, а 2-й Ватиканський собор навіть вмінив в обов'язок своїм Східним Церквам "повернутися до прадідних передань", постало питання відтворити, на перший раз хоч би теоретично чи описово, пошани гідну самобутність нашої рідної обрядовості. При цьому важливо мати на оці те, що наш народ з самих початків був ініціатором і суб'єктом появи й розвитку Української церковної обрядовості, а не лише її об'єктом, як цього хотіли його духовні окупанти, насаджуючи часто чужі обрядові зразки, обманюючи при цьому маси ідеями "канонічності", "вселенськості".

Аналізуючи процес формування Української християнської обрядовості, той же А.Великий виокремив такі його риси:

1. продуктивність, тобто прагнення не лише репродуктивно наслідувати чужі обрядові зразки, а й творчо розвивати свої;
2. селективність, тобто здатність до відбору за власними критеріями позитивних елементів із вселюдського досвіду обрядотворення;
3. синтетичність, тобто здатність на основі власних елементів, а також корисних для себе і відповідних власній духовності й власним потребам елементів творити нові обрядові форми;
4. відкритість, тобто уникнення заангажованості на якихось одних - візантійських, московських чи римських - обрядових формах, а творення нових на основі різних обрядових зразків;
5. національністність, тобто врахування в процесі обрядотворення особливостей духовності і потреб українства, а не якихось інтернаціональних штампів (Там само. – С. 116). Саме ця особливість процесу Українського християнського обрядотворення засвідчує його життєздатність в нашій країні і її культурі.

Подеколи можна почути й прочитати застереження, що християнство як вселенська релігія - це космополітичне явище, а відтак надання йому національних рис є невиправданим актом. При цьому навіть обстоюється думка про єднання християн України на основі якихось позанаціональних принципів. Не станемо тут вичленовувати явно українофобський підтекст цих суджень, нехтування очевидним - тим, що кожний народ засвоював християнство за своїм національним розумінням. Зауважимо лише, що й ідеологи Російської Православної Церкви в своїх виданнях твердять, що буцімто кордони православ'я не збігаються з національними кордонами: "Ми віримо, що Православна Церква - єдина, свята, соборна і апостольська. І всі, хто відривається від цього церковного тіла, як автокефалісти,

уподібнюються гілці, яка відкололась від дерева",– наголошує преса РПЦ. Але при цьому Російська Церква, враховуючи порівняну мізерність інших православних автокефалій, ідентифікує себе із Вселенським Православ'ям. Відтак будь-який відхід від неї або ж неугодну їй дію розглядає як протидію Вселенськості, як якусь єретичність і неканонічність. Відзначимо, що цим відрізняється не лише Російська Православна Церква. Подібну політику щодо нових православних утворень свого часу проводив і Константинополь.

Вселенськість християнства, як це вчать Дії апостолів, не в тому, що Церква Христова має "мову одну і слово одне", а в тому, що його вчення стає надбанням всіх. Новозавітним принципом, а не якимсь там соборновстановленим канонічним правилом, є думка: "Говорити про діла Божі мовою кожного народу" (Дії 2:11). Саме на ньому ґрунтується право кожного народу на існування своєї національної Церкви. Тому хоч за своєю сутністю Православ'я і є єдиним, але за зовнішніми виявами його Церкви мають бути національними. Уважне прочитання біблійних книг засвідчує, що під "мовою кожного народу", якою слід говорити йому про діла Божі, є не лише рідні слова, а й рідні обрядові дійства, які, як і словесні символи, покликані духовно збагачувати людину. Православ'я з'явилося і поширювалося на українських землях саме як Церква українського етносу із своїм національним осмисленням його догматики і обрядодійства, організації і відправлення церковного життя, своєю системою свят, обрядів, молитв, проповідей тощо.

За час автономного функціонування в структурі Константинопольського Патріархату (X-XVII ст.ст.), Православ'я України пройшло складний процес онаціональнення. Особливими в його історії у цьому плані були XV-XVII століття, коли Київська Митрополія відзначилася значними, особливо в обрядовості, нововведеннями, зумовленими не лише впливом активного процесу становлення української національної самобутності, а й відкритістю Українського Православ'я до сприйняття всього позитивного й відповідного ментальності українця з інших віроповчальних систем, зокрема католицької. Немаловажну роль в цьому відіграло й те, що саме в цей час не лише на рівні парафій, а й єпархій клір став українським. Будучи вихідцями із свого народу, служителі культу тією чи іншою мірою привносили в Православ'я деякі національні елементи, сприяли процесу синкретизму православної обрядової практики і української народної культури. Українська Православна Церква однією з перших в православному світі, зазнаючи постійних нападів з боку католиків, почала формувати "обґрунтовані виклади обрядів" (Крыжановский Е. О книге "Лифос" // Руководство для сельских пастырей. – К., 1860. – №26. – С. 230). Підтвердженням тому є відомі требники П.Могили, Г.Балабана, Катехізиси Зизаніїв, в яких не лише описуються обрядові дійства, визначається їх "таємниче значення", висвітлюється "логічний бік".

Ми не маємо зараз можливості відтворити в повному обсязі українські нововведення в обрядову практику Православ'я на наших теренах, оскільки вони з нищівною силою знищувалися і безпощадно викорчовувалися Російською Церквою після поглинення нею в 1686 році Київської Митрополії, а тому й не збереглися. Але попробуємо все таки хоч би частково визначити їх особливості на основі побутуючих ще окремих крихт цих обрядових форм або ж на основі віднайдення їх описання в тих критиках української обрядовості, які звучали свого часу на її адресу зі сторінок російсько-православних видань.

Українську православність насамперед характеризувала перевага змісту над формою, "розуму, з яким здійснювалася дія", над самою обрядовою дією (Прокопович Ф. Истинное оправдание правоверных христиан, крещением поливальним во Христа крещаемих // Оправдание поливательного крещения. – М., 1913. – С. 28). Для неї важливим був дух християнськості, а не те, в якій формі цей дух (в тому чи іншому його віроповчальному контексті) виражався. Особливо це виявилося у здійсненні обряду хрещення. Обливальна його форма, проникнувши із Заходу в Україну, швидко тут знайшла прихильність. А це тому, що для українця-християнина важливим поставало розуміння самої суті таїнства хрещення, а не того, як і коли воно відбувається. На відміну від Української Церкви, в Російській тих, хто приймає хрещення через кроплення-обливання, а не трьохразове занурення, звинувачували "в неправослав'ї" і вимагали перехрещення. Тим з українців, які з якихось причин попадали в Московію, "святині їм не давали, хрестом воздвивальним не благословляли, до ікон не допускали" (Харлампович К. Малороссийское влияние на великорусскую церковную жизнь. – Казань, 1914. – Т.І. – С.29).

Парадоксальним є те, що навіть східних патріархів із-за цього під час їх приїздів до Москви в XVII столітті не впускали в місто. Як відзначає В.Ключевський, російська церковна влада "свою місцеву обрядовість визнавала недоторканою святинею" із-за того, що вважала себе "єдиним істинним православ'ям у світі", а свою Церкву - вселенською (Ключевский В.О. Курс русской истории. – Часть 3. – М.-Пг., 1993. - С.375).

Домінування розуміння догматичної основи обряду над формою його здійснення в Українській Церкві виявилося також в певній байдужості до того, скільки разів відкривати і закривати під час богослужінь в храмі Царські ворота. Головне - жити і розуміти святу Літургію, а не дотримуватися пунктуально якихось її форм, кількісних показників. Домінування змісту над формою в Українському Православ'ї знайшло своє вираження зокрема і в іконописі. Це особливо виявилося після XV століття, коли з падінням у травні 1453 року Константинополя стала спадати залежність його автономій від усталених візантійських традицій. Саме з цього часу спостерігаємо новий підхід до іконографічних сюжетів, обраних для оздоблення храмів. Якщо раніше сцени із життя Ісуса Христа зображалися в хронологічному порядку, то відтепер вони відтворювалися з

врахуванням їх значимості в системі християнського віровчення. Скажемо так, пасхальні сюжети стали домінувати над різдвяними, ідея спокутувальної жертви Христа стала в певному смислі вищою від ідеї його з'явлення в світ.

На відміну від грецьких требників, які прийом єретиків у Православ'я зумовлювали необхідністю нового хрещення і миропомазання, в Українській Церкві такої вимоги не було. Так, Петро Могила у своєму Требнику зауважував, що до Православ'я можна приймати послідовників інших християнських конфесій, зокрема католицької чи уніатської, через просте визнання ними нової віри.

Обрядодійство в Українському Православ'ї відзначалося також своєю демократичністю. І в цьому знаходив своє відображення той прогресуючий демократизм, який характеризував взагалі Українську православність. Обираючи своїм сходом священиків, дяків і причетників, парафіяни могли впливати на те, як вони ставляться до виконання обрядів, як відправляється в хамі Служба Божа. Виявом пошани до них, а певно що й засобом прямого спілкування за допомогою Слова Божого було читання Євангелій в храмі обличчям до парафіян. Під час служби Божої священики, які беруть в ній участь, стають в один ряд, незалежно від їх священического рангу. Обраний на архієрейському соборі митрополит вважався першим серед рівних.

Обрядову практику Українського Православ'я характеризує висока національністність, зумовлена його прагненням якнайбільше враховувати особливості думання і життєдіяльності українця. Саме цим пояснюється наявність в нього досить багатьох обрядів не типових для Вселенського Православ'я, зокрема для Російської і Константинопольської Церков. Так, український звичай приймати новонароджене дитя в загал певного поселення, прилучати його до свого народу, своєрідно відобразився в церковному обряді "уцерковлення" немовляти на 8-ий (в деяких джерелах на 10-тий) день після його народження. На порозі храму матір з дитям зустрічав священик, брав немовля на руки і ніс до райських воріт. Це вже символізувало входження новонародженого в лоно Православ'я, офіційне прилучення його через Церкву до українського народу. Національний звичай не перешкоджати вільному відходу душі покійника знайшов своє відображення в требникових установках Українського Православ'я, які забороняли притчу йти перед труною покійника, виносити її першою після відспівування в храмі (Требник Петра Могили. – К., 1996. – С.544).

Споживання їжі для українців завжди було якимсь сакральним дійством. Певно тому, що вона не легко їм давалася, то вони завжди благоговіли перед здобутками своєї праці, вшановували завершення окремих видів своєї господарчої діяльності святами, обставляли різними обрядовими дійствами. Скоріше звідси пішов наявний в Українському Православ'ї звичай освячувати їжу в храмі на перший день Воскресіння Христового. Нею були частинки тих страв, що готувалися до пасхального

свята. З принесенням їх після посвячення до оселі вони змішувалися тут із відповідним їством, яке відтак повністю вважалося як свячене, а саме його вживання поставало як сакральний процес.

Широкі можливості для втілення національного в практику релігійного життя надає Місяцеслов. Проте в Українському Православ'ї він не відігравав таку роль повною мірою. В домонгольський період в ньому числилося лише шість своїх святих – князі Володимир, Ольга, Борис і Гліб, печерські подвижники Антоній і Феодосій. Опісля було канонізовано ще сорок дев'ять.

Національністність характеризує й інші обряди і звичаї в Україні. Проникаючи в національні форми суспільного життя, вони з часом набувають характеру етнічних явищ. Так, згідно з національним звичаєм українців право на сумісне проживання молодожони одержували лише після виконання весілля. Здійснення церковного обряду вінчання при цьому не мало такої ваги і не вважалося доконаним фактом одруження. Навіть П.Могила зазначав, що цей обряд в українців розглядався як звичайний релігійний акт, що не мав якоїсь юридичної сили. Тому й було серед них дуже багато т.зв. "невінчальних" шлюбів. З метою усунення цих переваг "звичаєвого права" Катерина II своїм спеціальним указом дозволяла молодожонам проживати разом лише після здійснення над ними таїнства шлюбу. Якщо з Україні до XVIII століття виконання церковного обряду вінчання не поставало перешкодою для розлучення, то цариця навіть заборонила молодожонам після цього проживати порізно. Доречно зауважити, що й нині в Україні зберігся визначений тут в ранніх православних требниках обряд побратимства ("чин братства"), коли під час виконання шлюбного обряду руки молодих пов'язують рушником.

Православне обрядодійство в Україні характеризує також більша його утилітарна зорієнтованість, чітко виявлений господарський підтекст. Певно цим можна пояснити той факт, що в Україні свято Покрови набуло загальнонаціональної значимості і водночас не прижилося так там, де виникло - в Константинополі. А це тому, що культ Покрови-захисниці-заступниці був органічно близький русичам-українцям і мав певні відповідники у їх дохристиянському пантеоні. Це, зокрема, Мокош (чи Макош) - богиня родючості (Плохій С. Виникнення і поширення культу Покрови // Пам'ятки України. – 1991. - №5. – С. 32). Подібність обох культів надто велика: обидві молять Небо чи Бога за людей, щоб відвернути від них злу долю, обидві зображалися з піднятими в молінні руками, обидві уособлювали собою жіноче життєве начало.

У "Требнику" П.Могили знаходимо молитву нищення закруток. Вона супроводжувала взятий Православ'ям від язичництва обряд "розв'язування" і "нищення" закруток у полі. В цьому обряді знайшла своє відображення глибока віра українських селян у вплив закруток на врожай.

Український народ часто пристосовував християнство до свого земного життя, побутування і господарювання. У свідомості трударя-

українця, його обрядово-календарній поезії знаходили свій вияв лише ті ідеї, які відповідали його життєвому досвіду. Тому в піснях на побутові й господарські теми ми зустрічаємо зукраїнізовані християнські мотиви. Українці приземлюють біблійні персонажі, роблять їх своїми співпрацівниками.

Відкритість і віротерпимість Українського Православ'я щодо обрядової практики інших конфесій виявлялася, з одного боку, в запозиченнях ним у свій вжиток їх обрядових форм, а з другого, - в можливостях їх виконання в своїх храмах. Обрядові форми Українського Православ'я формувалися насамперед на візантійсько-православній основі. Саме це послужило підставою для митрополита Іларіона (Огієнка) в своїй праці "Візантія і Україна" (Вінніпег, 1954) заявити про абсолютну подібність Візантійського і Українського Православ'я, хоч це й суперечило раніше висловленим ним судженням про те, що Українська Церква за довгі роки свого самостійного життя "витворила чи завела собі багато цікавих ознак, таких ознак, яких не знали інші православні церкви" (Іларіон, митрополит. Українська Церква. – Вінніпег, 1982. – С. 321). Відкритість Українського Християнства виявилася і в тому, що воно, як слушно зауважує о.Іван Шевців, "абсорбувало і привласнило собі все те, що було добре з поганської спадщини; не руйнуючи, але навертаючи, християнизуючи його. І ніде так не відчуваються відбитки поганського культу на християнське богослуження, як у Календарі" (Шевців І. Святі тайни в українськім обряді. – Сідней, 1982. – С. 9).

Саме відкритість Українського Православ'я слугувала основою появи в ньому і пізнішого "оправославлення" не характерних для цієї української конфесії елементів. Зокрема під впливом католицизму в Україні з'явилося обливальне хрещення, вшанування Миколи Чудотворця та ін.

Віротерпимість Українського Православ'я, попри все інше, особливо засвідчує обрядова практика, що пов'язана з одруженням. Уже під час заручин (змовин) обумовлювалося те, в яку віру будуть охрещені новонароджені, якщо батьки їх належать до різних вір. Це навіть оформлялося письмовим зобов'язанням - "змовним листом" (Архив Юго-Западной Росии. – К., 1909. – Т. 3. – С. 95). Молодожони при цьому також узгоджували можливість здійснення таїнства шлюбу за участю духівників різних християнських конфесій.

Обрядодійство в Україні завжди відзначалося високим художньо-мистецьким оформленням. В цьому знаходила свій вияв глибока повага українця до прекрасного. Як відзначав професор Ф.Шміт, тією силою християнства, якою воно підкорило Русь, є сила "естетична: трепетні наспіви, золоті іконостаси, святковість і "благолєпіє" служб у храмах - все те прекрасне і фантастично чудове, чим Руська Церква відрізняється не тільки від протестантизму, а й від католиків і навіть від греків" (Шмит Ф.И. Искусство древней Руси-Украины. – Харьков, 1919. – С. 13-14). І хоч в Україну попервах заносилися візантійські красоти, проте українцям їх було

замало, а тому вони їх по-своєму примножували і подавали. Як це слушно зауважує О.Саган, в Україні проникнення в божественний світ мислилося саме на основі відображення земного світу, земних людей (Саган О.Н. Православ'я в контексті культурного розвитку українського народу. – С. 140).

Українські іконописці поступово відійшли від того завдання, яке ставила перед малярами Візантійська церква: не відображати земний світ, а проникати за межі земних речей, в світ божественний. Це вони робили за допомогою спеціальних мистецьких прийомів, відштовхуючись при цьому від засад народної української культури, що була далекою від ідеї аскетизму, відречення від земного. Тому українська ікона, відмовившись від повної площинності, зворотної перспективи, мала своїм завданням, поруч з побожністю, виховання національного ідеалу досконалості, прекрасної людини. "На відміну від візантійських, слов'яно-балканських і російських ікон, українські не віддаляють людину земну від образу святого, а приваблюють її до нього завдяки глибокій людяності і психологізму" (Степовик Д.В. Український Іконопис // Настільний календар-щомісячник на 1993 рік.- К., 1992. – С. 14).

Український християнський обряд, спільний для Українського Православ'я і Греко-Католицизму, часто називають Візантійсько-Українським або Східним. Цим самим засвідчується те, що обряд цей у своїй генезі не є механічним і повним відтворенням якихось чужих обрядових зразків. Він не є ні візантійським, ні латинським, а синтетичним, тобто зовсім новою формою, створеною на основі поєднання певних елементів з інших обрядових типів, але поєднаних у відповідності з національним духом українства, його світобаченням, світовідчуттям, художніми смаками і потребами. Хоч цей обряд і єднає українські християнські традиційні конфесії - православних і греко-католиків, проте в підході до нього вони виявляють певні відмінності. Якщо православні українці (і тут знаходить свій слід їх буття в сфері Російського Православ'я) розглядають Східний обряд лише як успадковану форму вияву релігійності, то греко-католики підходять до нього ще й як до збереженого й убезпеченого від полонізації і русифікації, наповненого національно-історичною формою культурного здобутку. Йдучи на унію із Апостольською столицею, українські православні ієрархи XVI ст. однією з неодмінних умов поєднання ставили саме збереження в чистоті й непорушності обряду і звичаїв Української Церкви, висунули пересторогу від можливого переходу опісля на латинський обряд, неодмінність вибору на єпископські посади кандидатів саме Українського обряду. Папа Климентій VIII прийняв ці умови. Вся діяльність Греко-Католицької Церкви в XVII-XVIII століттях була підпорядкована утвердженню і збереженню Київського (як тоді називали) Східного обряду як тієї культурної святині, що ідентифікує українство. Саме завдяки їй він здобув ті риси, які виокремлюють його в східній обрядовій групі. Ними є україномовна

відправа богослужінь, український колорит різних святкових дійств, національний зміст релігійних пісень, колядок, щедрівок та гаївок, українські персонажі вертепів тощо. Східний обряд сприйняв з привнесеної християнської обрядовості лише те, що відповідало національній вдачі українського етносу, певною мірою узгоджувалося з його традиціями, могло вдовільнити його культурні потреби.

Український Східний обряд має свою особливу духовність, культуру й організацію. У ньому в знятому вигляді присутнє все християнство - його віровчення і догмати, естетика і етика, вся християнська правовірність і благочесність, гармонійне поєднання ієрархічності з соборноправністю. Якщо в інших Східних Церквах обряд їх є більш практичним, то в Українській Церкві він є виявом високих естетичних смаків народу, своєрідно витлумаченим містичним змістом Божого Слова.

В працях, присвячених Берестейській унії 1596 року, часто наголошується на тому, що Українській Церкві вдалося зберегти Східний обряд. Проте ті 33 артикули, з якими звернулися фундатори унії до папи Климента VIII і які були підписані з обов'язком виконання папою і королем Сигізмундом III, до 1924 року були недоступними для вивчення й оприлюднення. Та й нині вони не багатьом знайомі. Але саме вони дають можливість відтворити те, що включала обрядово-звичаєва традиція Українського Православ'я XVI століття в її відмінності від католицизму.

Враховуючи наявність в Римі "своїх святощів", артикул 2-й вже вимагав залишити у цілості молитви "відповідно до стародавнього звичаю Східної Церкви, а саме - Святі літургії, яких є три: Василія, Золотоуста й Єпифанія..., а також і всі інші церемонії і обряди нашої Церкви, які до останнього часу ми мали..." (Український текст артикулів // Православний вісник. – 1996. - №5-6. – С.39). Збережено було "найсвятіші Тайни Тіла і Крові Господа..., як ми їх досі уживали під обома видами: хліба і вина", Тайну Св. Хрещення й до цього вживану форму його. Ставилася також умова збереження Пасхалії і календаря свят, зокрема особливих, "яких панове римляни не мають", відповідна до звичаю вільність процесій в дні свят і водночас не нав'язування силою того, що є в обрядах власне католицьким. "До процесій у день свята Божого Тіла нехай нас не змушують, тобто щоб ми також із Святими Тайнами своїми ходили, бо в нас інший чин Св. Тайн", - зазначає святий артикул ("Артикули" Берестейської унії.// Шевців Іван. Християнська Україна. – К.-Дрогобич, 2003. – С. 213-216).

Заслугою греко-католицизму є збереження ним для нашої духовної культури саме Східного Візантійсько-Українського обряду. І не лише збереження, а й утвердження й розширення. Саме це засвідчує те, що українці були не лише об'єктом, а й суб'єктом обрядотворення.

Проте Східний обряд – це не лише культова система, сформована на ґрунті Сходу, а й той своєрідно витлумачений містичний зміст Божого Об'явлення, який знаходить свій глибокий вияв у літургічному способі

Боговшанування. Він є насамперед своєрідним християнським світоглядом, створеним протягом століть у відповідних формах прославлення Всевишнього. Останнє, тобто прославлення, постає вже не як форма, а як зміст. Східний Візантійсько-Український обряд є історично зумовленим поєднанням християнського віровчення і традиційної культури нашого народу, таким поєднанням, що виступає в ролі форми вияву його національної духовності.

Східний обряд – це перш за все така Літургія, яка з точки зору богословської, символічної та художньої переважає Західну (католицьку) обрядову практику. У цьому відношенні слушно звернутися до описаного в "Повісті врем'яних літ" епізоду прийняття Володимиром Великим християнства саме Східного зразка. Що не влаштовувало князя? У болгар-магометан - відсутність радощів і один лише смуток, супротивні слов'янству якась безумність, побутові звичаї; у німців-католиків - відсутність красоти, довільність в дотриманні релігійних приписів; в хазар-іудеїв - нехтування своїми традиціями, певна зневага до рідної землі. Мотивами, які спонукали Володимира Великого на прийняття Східного християнства, згідно "Повісті врем'яних літ", є пишноти і красота богослужіння, прилучення через них до Бога. Посланці князя говорили йому: "І прийшли ми в Грецьку землю, і повели нас туди, де служать вони Богу своєму, і не знали - на небі чи на землі ми, бо ж немає на землі такого видовища і красоти такої, і не знаємо, як і розповісти про це, -знаємо ми лише, що перебуває там Бог з людьми, і служба їх краща, ніж у всіх інших країнах. Не можемо ми забути красоти ті..." (Повесть временных лет // Памятники литературы Древней Руси. – М., 1978. – С. 123-125).

Українець - натура художня, емоційна, інтроверсна, раціональна. Він прив'язаний до своєї традиції, рідної землі. Тому підхід його до запозичення у свій вжиток обрядових форм і звичаїв завжди був вибірковим. Критеріями цієї вибірковості служили не лише зовнішні чинники, як це може здатися при поверховому прочитанні "Повісті врем'яних літ", а далеко глибші, часом випробувані, розумом осмислені. Не даремно бояри зауважили князю: "Якби був поганим закон грецький, то не прийняла б його бабка твоя Ольга, а була вона мудрішою із всіх людей" (Там само. – С. 125).

Підтвердженням саме такого характеру в українському християнському обрядотворенні є те, що Український Східний обряд психологічно побудований так, що впливає на всі компоненти людської душі і викликає відповідні їй зворотні реакції. На відміну від Західного обряду, відсутня в ньому монотонія зумовлює чергування в її реципієнтів зміни настроїв. Постійна присутність в ньому у знятому вигляді всього змісту християнського віровчення робить його найкращою школою життя. Саме в ньому знаходимо гармонійне поєднання земного з небесним, природного з надприродним, гармонійність частин і цілого, радощів і суму, індивідуального благочестя і братерства. Все це робить Східний обряд Українського християнства найбільш досконалим в порівнянні з іншими

варіантами Візантійсько-Східного обряду. Останнє певно пояснюється тим, що українець не сприймає релігії через якусь систему її заідеологізованих богословських викладок, а насамперед через змістовно оформлену систему образів-символів. Іконопис, стінопис, архітектура, спів тут творять гармонійну цілісність.

Український Схід чітко зорієнтований на символіку, яка пронизує всю його літургію і обрядовість. Але символ ним використовується не просто заради символу або ж данини тій традиції, від якої запозичений. При цьому врахована кордоцентричність релігійності українця. Саме релігійна система із глибокою за змістом символікою відповідає потребам його серця. Так, богослужіння за Східним Українським обрядом побудовані так, що вони з неодмінністю включають іконостас. Призначенням його є не лише можливість проводити перед ним як своєрідною Біблією в образах Богослужіння, а насамперед утаємничення Святилища Божого, тих таїнств, які творяться на Святому Престолі (Липський Б. Духовість нашого обряду. – Нью-Йорк-Торонто, 1974. – С. 69, 93).

Український Східний обряд характеризує особливий підхід до людини. Вона виступає в ньому не як представник маси, а як виокремлений індивід, особистість. Якщо в Західній Літургії втілення і богоявления Ісуса Христа розглядається як певного роду приземлення Божого Сина, то Східний обряд навпаки - постає як піднесення і прославлення людини. В Литійній стихарі Різдва, на Великому Повечір'ї співають: "Сьогодні Бог прийшов на Землю, а людина вийшла на Небо". Для Східних Церков Різдво Христове - не лише прихід Сина Божого на Землю, просте сходження Його на рівень Людини, а й піднесення Землі до Неба, уподібнення людини Богу. "Небо і Земля сьогодні з'єдналися через народження Христа", - співають в Східних Церквах. - "Слава і хвала Тому, хто народився на Землі і обожив істоту земнородних" (Див.: Іванків Є. Український Християнський Схід. – Чікаго, 1992. – С. 17-18).

З огляду на це в Східному християнстві надто вшановується будівля храму. Він розглядається як місце самого преображення, "передсінок неба", таємничий витвір, збудований на межі вічності й дочасності. Такий спосіб східнохристиянського мислення в певний спосіб віддзеркалюється тут в церковній архітектурі, іконописі, літургійній символіці.

Своєрідність українського християнського бачення поєднання Неба і Землі зумовила те, що наш Східний обряд допускає таке зміщення просторових і часових вимірів, завдяки якому події життя Ісуса Христа переносяться в сьогодення ("днес"), відбувається його духовне уприсутнення на Землі. Містичним способом Ісус щороку знову народжується в кожному із храмів. "Христос народжується - славіть, Христос з небес - зустрічайте!", - звучить в них богослужбовий гімн. Саме тому віруючі греко-католики майже протягом всього січня радісно вітають один одного словами: "Христос рождається! - Славімо Його!" Цим самим вони нібито засвідчують свою присутність при народженні Сина Божого,

причетність до Його життя. А оскільки в Східному Українському обряді прихід Ісуса на Землю розглядається як засіб "воскресіння упавшого образу (людини)", то в його Різдв'яних службах, на відміну від сентименталізму і трагедійності Заходу, виявляється сильний ентузіазм, тріумфальність: "Сьогодні все наповнилося радістю, бо Христос родився від Діви".

Зауважимо на надто цікавому моменті. Виходячи з того, що християнство є релігією радості і благовістя, в часах св. Івана Дамаскіна (676-748 рр.) восьмим головним гріхом вважався сум, чеснота радості протиставилася людському гріху.

Але Український обряд зустріч з новонародженим Спасителем подає не лише шляхом зорових і слухових сприйнять цього через спеціальні вертепи і піснеспіви, тобто як зовнішню зустріч, а насамперед як відродження людини до гідності Божої Дитини, як внутрішній, глибокий акт Преображення від духовної зустрічі з новоявленим. В богослужбовому гімні звучать такі слова: "Благоукрасися Вифлиєме, бо відкрився Едем, готовися, Євфрате, бо оновлюється Адам, а з ним і Єва".

Ще одне є характерним для християнина-українця. Це зустріч Божого Сина з наслідками своєї праці. В неділю перед Різдвом на вечірні співають: "Поспішимо зустрінути чистими очима і добрими ділами того, хто своїм чудесним народженням схотів прийти до своїх".

По-своєму витлумачені в Східному і Західному обряді й останні часи життя Ісуса. Якщо в Українській Східній традиції домінує культ воскресіння Спасителя, то в Західній - надто розвинутий культ Голгофи, містики Христових страстей. Хрест в останній виступає знаком терпіння і смерті, а не джерелом життя і символом воскресіння, як це має місце у Східній. Лише Східна традиція дає можливість під час пасхальних урочистостей співати: "Хресту Твоєму поклоняємося, Владико, і святе воскресіння Твоє славимо".

Справа в тому, що до хреста слід підходити не як до знаряддя тортур і смерті. Таїнство хреста в тому, що він є передвісником світлого воскресіння. “Хрест без воскресіння – це трагедія, воскресіння без хреста – неможлива річ", - слушно зауважує Є.Іванків (Іванків Є. Український Християнський Схід. – С. 58). Адже Христос заради спасіння грішних добровільно прийшов на хрест, залишаючись при цьому володарем Неба і Землі. В Євангелії від Івана читаємо такі слова Ісуса: "Кажу вам однак правду: краще для вас, щоб я відійшов. Бо коли не відійду, то Утішитель до вас не зійде" (17:7).

Тому всі муки і страждання Спасителя не слід розглядати в контексті співчуття фізичному, а підходити до них як зовнішнього вияву факту позбавлення людей їх першородного гріха, як вияв милосердя Сина Божого щодо кожного із нас. Христос на хресті - це не якась там нещасна людина, жертва жорстокої долі, а Владика, Господь слави. Якщо йти за Західною традицією до кінця, то хрест слід було б розглядати як шибеницю, а не символ слави і воскресіння Ісуса. Саме тому Східна Церква не звертається

до латинського типу хреста-розп'яття з постаттю мертвого Спасителя, оскільки це - аспект Голгофи. Цим пояснюється і те, що православні не сприйняли кінофільм “Страсті Христові”, бо ж він, на їх переконання, не возвеличував, а принижував Ісуса христа, нівелював його божественну сутність.

Нині подекуди (зокрема у Крехівському монастирі, в Зарваниці та ін.) василіани прагнуть ввести в обрядові дійства т.зв. "Хресну Дорогу", яка символічно відтворює шлях Ісуса на Голгофу. Але це є вже виявом златинщення української богослужби, нехтування самим духом Української Східної традиції.

Наголосимо ще на одному. Хоч в пасхальному піснеспіві і святковій проповіді в греко-католицьких і православних храмах й звучать слова радості з приводу воскресіння Ісуса Христа, з того, що Він “смертю смерть подолав”, але все таки служителям культу (і можливо тут виявляється недопрацьованість літургійного чину) не вдається здолати серед вірних відчуття горя від смерті Спасителя, дати натомість відчуття світла і радості Великодня, сприйняття хреста як носія радісної вістки про Життя і Світло. Більше того, повертаючись з храму, не відчуваєш "обновлення духом Воскресіння". Канон Пасхи звучить так: "Нині все наповнилося світлом, і Небо, і Земля, і глибини підземні... Вчора я був погребений з Тобою, Христе, востаю днесь з тобою Воскреслим". Український Східний обряд цим засвідчує те, що вірний посеред смерті знаходиться в житті. Тому, долаючи златинщення обрядової практики, треба повернутися до євангельського благовістя: "У ньому було життя, а життя було світлом людей". Оскільки з Божої ласки кожна людина просвічена світлом Спасителя, то таїнством Великодня має бути надзвичайно оптимістичний погляд на людське життя.

Протягом всього церковного року в Українській Церкві великі почесті віддаються Богородиці. При цьому виділяються три основні моменти святості Пречистої Діви - дівочість, богоматеринство і заступництво за нас.

В Українській Церкві значною мірою вшановують Богородицю як покровительку нашого народу. Згідно переказів, свято Покрови має український елемент у своєму походженні. Саме двом українським ченцям Андрію та Єпіфанію в 911 році у Влахермському храмі Константинополя своїм розпростертим омофором з'явилася Богородиця. Тому не греки, а наші далекі предки встановили свято Покрови. Греки ж його не мали і не мають.

Пречистий Покров Богоматері не раз рятував українців від ворогів. Так, в пісні "Ой, зійшла зоря" розповідається про те, як Почаївська Божа Мати стала заступницею від турецьких загарбників. Під Покровом Богородиці перебували запорізькі козаки, вояки Української Повстанської Армії. Українська земля прославилася багатьма чудотворними іконами Матері Божої; ідея Покрови, тобто опіки над людським родом, є однією з важливих особливостей Українського християнства.

В Українському обряді порівняно із Західним особлива увага приділяється саме Богоматеринству Діви Марії, її причетності до таємниці Боговтілення. Тому в ньому й Приснодіву іменують не інакше як Богородиця, Матір Божа. В католицькому ж обряді відсутня акцентація на богородичності матері Ісуса - Марії. В ньому вона зветься переважно просто Дівою Марією.

Особливість вшанування Богородиці в Україні виявляється також у невіддільності цього від вшанування втіленого Бога, тобто Ісуса Христа. В Українській Церкві схиляння перед Матір'ю Божою є не окремою формою побожності, а частиною богослужбових священних дійств. Вшанування в Східному обряді втіленого Бога немислиме без вшанування Пресвятої Богородиці і навпаки. Тому в Українській Церкві відсутній окремий культ Богоматері. В ній він пов'язаний із загальною системою боговшанування. Так, у Великій чи Малій Єктинії, які читаються не лише на Божественній Літургії, а й під час інших богослужінь, звучать слова молитви: "Пресвяту, пречисту, преблагословенну, славну Владичицю нашу Богородицю, пріснодіву Марію, з усіма святими пом'янувши, саме себе, і один одного, і все лишити й життя наше Христу Богові віддаймо". Оскільки Українська Церква прославляє Богоматір всіма своїми богослужбами протягом всього року і кожного дня, то вона є по праву Богородичною.

Проведене А.Клевчук соціологічне дослідження того, як вшановується вірними Божа Мати, засвідчило, що в рідких випадках в своїх молитвах вони звертаються лише до Богородиці. Так, всього двоє греко-католиків з 200 опитаних заявило, що моляться тільки до Богородиці (Клевчук А. Роль вшанування Богородиці у збереженні і передачі християнської віри в Україні. – К., 1995. – С. 10-11).

Дослідження засвідчили те, що (назвемо так із-за переваг в молитвах) богородичні віруючі йшли до віри в Бога від початкового вшанування ними саме Матері Божої. Серед молитв у них і тепер домінують марійські і насамперед молитва "Богородиця Діво, радуйся" (69% опитаних). Половина опитаних відвідують храм переважно в дні Богородичних свят.

Відмінною рисою Українського Східного обряду є наголошення на людській природі Богородиці. Перед Успінням вона просить свого Сина забрати її душу на небо. Виходячи з цього, Українська Церква розглядає Матір Божу насамперед як людину, яка потребує також Божого спасіння і Христової жертви. Згідно вчення Української Церкви, Богородиця возноситься на небо тільки душею, а не тілом. Доля останнього ж в ній оточена якимсь серпанком невизначеностей. Підкреслюванням факту переходу душі Богородиці на небо засвідчується її вищість від всіх людей, але цим вона не прирівнюється до Ісуса Христа. Великдень і Вознесіння є виключною привілеєю Христа Господа.

В думках віруючих Богородиця постає більше всього не в своїх сакральних якостях, описаних в новозавітній і богослужбовій літературі, а як моральний ідеал, мати-заступниця та посередня ланка, без якої

неможливе щасливе життя людини на Землі. З 200 опитаних лише шість віруючих дали відповідь типу: Богородиця - Мати Спасителя Землі. Решту відповідей можна типологізувати так: свята, чиста жінка – 36% відповідей; покровителька, заступниця наша перед Богом – 18%; безвідмовна поміч – 14%; мати наша небесна – 12%; зразок християнського життя – 17% (Там само. – С. 15-16).

Відтак Богородиця постає в уяві вірних духовним підґрунтям глибокого психологічного процесу, який охоплює глобальні людські прагнення й інтенції – процесу віри. Тому вони моляться до неї за спокій у світі й родині, за здоров'я дітей і дорослих, за відродження України і добробут всього суспільства. Богородиці адресуються всі сокровенні воління їх душі.

В Українському християнстві вшанування Богородиці не зливається із загальною Богопошаною. Опитування соціолога засвідчило, що в ньому створився традиційний образ Божої Матері як непорочної вболівальниці, покровительки і заступниці людей перед Богом.

Цей образ століттями формувався в іконах і храмах, закріплювався святами і відтворювався в молитвах та піснях. Широке знайомство віруючих з іконами Пресвятої Богородиці, священний трепет і благоговіння, які переживаються людьми в її церквах і каплицях, величезна кількість молитов і пісень, з якими віруючі звертаються до неї - все це свідчить про наявність в Україні розвиненого культу Богородиці, який веде свій початок ще з часів Київської Русі.

Український Східний обряд – це здобуток нашої національної культури. Саме йому ми маємо завдячувати тим, що Українське християнство зберегло свою самобутність, відвернуло своє златинщення й омосковлення, а наша Київська Церква залишилася окремою одиницею в християнському світі. Тому велінням часу є відновлення в історичних Українських Християнських Церквах Східного обряду у всьому багатоманітті його форм. Водночас потребує ґрунтовного релігієзнавчого і богословського дослідження генеза і зміст Візантійсько-Українського Східного обряду з тим, щоб відродити те з нього, що в наш час може мати життєдайну силу і не є віджилою архаїкою (Див.: Київська традиція і Східний обряд в Українському християнстві. Науковий збірник. – К.-Тернопіль, 2004).

Вище ми певною мірою відтворили ті оцінки Українського Східного обряду, які знаходимо в різних богословських творах, ті його особливості, які постають при порівняльному аналізі його змісту на основі співставлення із Західним обрядом. Проте однією з характерних рис обрядодійств українця-християнина є те, що вони не кінчаються в храмі, а переносяться в оселю вірних. Але якщо в храмі були оприсутнені всі святі з християнського сонму начолі з Ісусом Христом, то на святовечірню годину господар оселі запрошує з відчуттям своєї праведності і спасенності навіть злі сили, протягуючи їм руку злагоди. Це особливо виявляється в дні Різдва. Як

доводить К.Сосенко, Святий Вечір є не тільки святом Різдва світу, народження і пошанування Творця - Господа Всесвіту, а водночас містерією загального відродження, як фізичного, так і духовного, коли знову зникає зло і залишається лише свята споконвічна "Правда на весь світ" (Сосенко К. Різдво. Коляда. Щедрий вечір. – С. 97-98).

На відміну від католицьких звичаїв, які акцентують увагу на таїнстві викуплення, а життя світу подають як судову розправу Бога з грішними людьми, в містерії Святого Вечора українців-християн відновлюється єднання між всіма людьми, із всіма стихіями Космосу, настає відродження природи і людини.

Інтимна близькість між людиною і Богом, приймання Господа на святу вечерю в селянську оселю, праця Бога і святих на землі - всі ці мотиви давньоукраїнського світогляду вкорінилися у свідомості народу так, що живуть у ній й понині, своєрідно поєднавшись з християнським світорозумінням. Тому, як слушно зауважує А.Річинський, все оточення людини, її життя, згідно народного світогляду, перейняте Вищою Правдою, Божою присутністю; воно гідне Господа і в своїй глибокій суті є святим. В ньому відсутнє місце для негативних оцінок світу, для песимістичного відсторонення від мирського життя, боротьби з тілом, для розвитку демонології. "Світ є не тільки красний: він у своїм глибокім єстві є праведний. Тому зображення Господа серед української дійсності і природи, навіть з обличчям господаря - українського селянина, є логічним висновком такого світовідчування й випливає з оптимістичної оцінки буття взагалі" (Річинський А. Проблеми української релігійної свідомості. – С. 232).

Якщо взяти ті церковно-народні обрядові звичаї, які витворилися в Українській Церкві протягом століть, то значна частина їх винищена кліром Московської Патріархії або ж католицькими впливами. Але багато їх ще збереглося і репрезентують власне Український Східний обряд.

До першої групи належать ті з них, які носять зримі сліди давньоукраїнського язичницького світогляду. Так, в страшносудню неділю під час Вечірні все духовенство, а з ним і всі вірні просять один в одного взаємного прощення і при співі пасхального канону й стихир запалюють свічки посеред храму зі словами: "Готовий на суд Божий".

Ідея близькості Бога й людини проглядається у звичаї відчинення Царських воріт під час Літургії, покладенні Святих Дарів на голови вірних під час Великого Входу. До християнського обрядового дійства включено від язичництва внесення до храму верби звечора до дня її освячення, культ вогню і води, який зберігся у великодних багаттях на цвинтарі, освячення колодязів під час засухи, висвячення свічкою хати у "страстний четвер" та ін. Віра в тісний зв’язок людини з природою породила думку про чудодійну силу зілля. Сліди її знаходимо у церковному звичаї висвячення квітів на Трійцю і Спасівські свята. В церковно-народних обрядах Українського християнства надто багато слідів від магічного світогляду. Так, магічну силу приписують дзвонам, до яких звертаються під час процесій в поле

начолі із священиками в засушливі роки або ж під час здійснення служб з метою розганяння хмар в дні сильного дощу і злив.

До другої групи збережених обрядових форм належать такі церковно-народні обряди і звичаї, які мають чисто християнське походження, але узгоджені з ментальністю і традиціями українців. Так, Євангелію під час літургії у нас священик має читати обличчям до народу, а то й на головах вірних. Хрещення і хіротонію він має здійснювати масово. В разі відсутності диякона дозволяється службу за нього правити священику. Це засвідчувало не лише народний демократизм українців, а й своєрідно відтворювало відносини, які складалися ще в ранньохристиянських громадах.

Третю групу становлять церковно-народні обряди і релігійні звичаї місцевого походження. Так, особлива шана до Святого Миколая зумовила встановлення в Україні на його честь свята літнього Миколи (9 травня ст.ст.). Багато служб має Український Східний обряд на честь архангела Михаїла – патрона нашої землі. В інших православних обрядових чинах відсутня, а в Українському наявна обов’язковість похорону покійника до заходу сонця, звичай давати по два імені одному мирянину. В ухваленому на Київському Соборі 1640 року "Требнику" П.Могили є 37 таких чинів, які відсутні в інших, передуючих йому православних требниках і які митрополит міг взяти переважно з практики сучасної йому Української Церкви.

В Україні в церковному вжитку є багато своєрідних звичаїв і відправ для освячення різних моментів із повсякденного життя, побуту. Цього від Церкви вимагав народний світогляд. На відміну від Російського Православ’я, яке орієнтувало на пошук Бога поза світом, втечу від "мирської суєти" і очікування Царства Божого в апокаліптичнім часі, Українське Православ’я, виходячи із загальних засад релігійного світогляду українців, розглядає силу Божу як таку, яка іманентна світові і благодатно виявляє себе на кожному місці в природі і взагалі в довкіллі.

Українське Православ’я відзначалося завжди своєю відкритістю і толерантністю щодо інших обрядово-звичаєвих форм, допускало їх асиміляцію у свою обрядову практику. Користуючись думками Григорія Двоєслова, скажемо, тут засвідчувалося те, що різноманітність в обрядовості не знищує єдності віри. Кожний народ має право виражати своє ставлення до Бога відповідно до особливостей своєї душі. Ще Григорій Великий в 591 році писав з приводу кількості занурень у воду під час хрещення наступне: "При єдиній вірі відмінність в звичаях св. Церкви не має значення" (Цит. за: Волконский А. Католичество и священное предание Востока. – Париж, 1933. – С. 34).

Проте українських богословів завжди турбувала надмірна прив’язаність в обряді до національного чинника, оскільки це може привести до забуття головного - єдності Церкви. "Єдність Церкви, - пише А.

Волконський,- належить до основних, наріжних засад християнства, "їх же не пройдеш", не змінивши Христовий заповіт" (Там само. – С. 36).

Тому в богословських виданнях завжди наголошувалося на необхідності дотримання правильного співвідношення ("законних мет") національного й релігійного начал. Визнаючи можливість національного у зовнішніх вираженнях віри, в них водночас звучить застереження тому, що національні відмінності не повинні суперечити догматичній єдності. Зауважимо й ми при цьому, що прив'язаність до певного віросповідання, насамперед із-за його національно-побутового чинника, не повинна формувати зневагу до інших національних виявів цієї ж релігії, викликати якісь застереження щодо них.

Християнська віра - це залишене людству вчення Ісуса Христа. Воно існує майже незмінним з часу його оголошення. Отці Церкви оформили це вчення в єдиний Символ Віри, прийнятий Нікейським (325 р.) і Константинопольським (381 р.) Соборами. Він є єдиним для всіх християн.

Проте подеколи змішують віру з обрядом. Якщо віра вимагає від своїх визнавців єдності, то виявляти її за допомогою різних обрядів Ісус Христос не забороняв. "Обряд - це лиш зовнішній вияв віри і боговшанування, тобто ті звичаї і богослуження, якими Церква прославляє Господа" (Шевців І. Святі тайни в українському обряді - С16). Саме тому в Христовій Церкві від самих початків її появи існували різні обряди. Українці мають свій, відроджений з Візантійського, як матірного, Візантійсько-Український обряд. Його слід свято шанувати і зберігати, пізнавати і любити. Відтак християни України мають прагнути не до єдності обрядів як способів визнавання віри, а до єдності віри, усунення якихось непорозумінь в ній.

Отець-професор Ю.Катрій свою книгу "Пізнай свій обряд" починає словами: "Наш Східний обряд - це прецінна спадщина і скарб Східної Церкви і нашого українського народу. Він відзначається сивою давниною, глибоким змістом, великою містикою та величавими богослужбовими церемоніями. Його творили найкращі сини віри нашої Східної Церкви різних часів... Наш обряд - це вірне дзеркало нашої Святої віри. Він найкраще відповідає душі, психіці й характерові нашого народу" (Катрій Ю. Пізнай свій обряд. – С. 7). То ж, певно, ті заклики до єднання Українських християнських церков, які звучать повсякчас в пресі, по радіо і телебаченню, на різних конференціях і нарадах, слід зорієнтувати в русло актуалізації значимості Східного обряду в житті християнських церков України, обстоювати їх зближення саме на основі цієї обрядовості.

3.3. Православ'я України: контекст історії і сьогодення
(А.Колодний)

Україна за кількістю православних організацій займає одне з перших місць у світі. На початок 2014 року їх нараховувалось 18877, що становить 51% всіх релігійних організацій країни на цей час. Якщо згадати при цьому те, що п'ятнадцять років тому їх було десь біля 7 тисяч, то часто говорять про православне відродження в Україні. Проте все це є лише зовнішнім виявом православного життя у нас. Наведені голі цифри не виражають ті складні (може далеко складніші, ніж в інших православних країнах) внутрішні процеси, які засвідчують глибоку кризу Православ'я нашої країни. Цю кризу виявляє:

- поділ Православ'я України на три незалежні Церкви, відносини між якими далекі від Христового принципу любові до ближнього, елементарної толерантності;
- втрата Православ'ям свого абсолютно домінуючого стану на релігійному полі України, бо ж нині, як це засвідчують соціологічні дослідження, до православних себе відносять 49% українців, а православну церковність виявляють лише 36% з них;
- подальше дроблення Православ"я України, що виражається в появі все нових і нових якихось його організаційних утворень (наприклад, Українська Апостольська Православна Церква, Українська Реформована Православна Церква та ін.), що прагнуть виконати або якусь екуменічну, або ж реформаційну роль в православному житті країни;
- невміння Православ'я організувати активну катехизаційну, місіонерську і благодійницьку роботу, що веде до втрати ним домінуючих позицій на полі релігійного життя, поразок у його протистоянні поширенню і впливам католицьких церков, протестантських спільнот, зокрема баптизму та харизматів;
- відсутність відповідної кількості належно богословсько-національного освіченого кліру. Це призводить до того, що Православ'я постає як чисто літургійна конфесія. Вона не дає мирянам знань релігії, а обмежує їх лише чистим обрядодійством;
- помітне зменшення у Православ'ї кількості дійсних християн і зростання кількості номінальних. Православна віра не постає вже для більшості вірних в ролі морального імперативу повсякденного життя, моральні цінності християнства часто підмінюються орієнтаціями на матеріальні (насамперед, грошові) цінності;
- Православ'я із-за незадовільної загальної освіченості свого кліру, відсутності власної богословської традиції, певної духовної відстороненості від актуальних проблем сьогодення не постає репрезентом інтелекту нації, обмежує духовність своїх вірних лише буденною релігійністю, вузьким колом знань з біблійної тематики.

Ці кризові вияви православного життя в Україні відбивають в собі складні перепетії історії Українського Православ”я, ту ментальність меншовартості, які в українця сформувало його колоніальне минуле, втручання в наші релігійні процеси зовнішніх церковних і політичних сил, московська виучка більшості православних ієрархів і кліру, відсутність своєї богословської школи і свого мирянського руху, орієнтація владних структур країни (різних рівнів) практично на Церкву Московської юрисдикції.

Проте криза Православ”я в Україні, окрім власних причин її, відображає також ті загальні чинники, що зумовили кризу світового Православ”я. Воно не пережило те аджорнаменто, яке вивело католицизм в лідери християнського світу і гарантувало йому понад мільярдну паству. Голе і архаїчне обрядодіяння, абсолютизація несприйнятної молоддю ідеї гріховної природи людини і необхідності постійного жебрачества перед Богом, мінімальна благодійність, відсутність християнської просвіти, життя рівнем духовності часу перших Вселенських Соборів – все це (та й дещо інше) не працює на авторитет Православ”я.

Прийшовши на українські землі ще в IX - X століттях й утвердившись тут завдяки політичному акту 988 року – Володимировому хрещенню, християнство тут поступово девізантіїзувалося, здолало ортодоксальність і цезаропапізм Константинопольської Церкви, його аскетичні орієнтації і водночас сприйняло етнічні специфіки українського етносу. Протягом семи століть свого автономного буття (XI-XVП ст.ст.) у складі Константинопольського Патріархату Православ”я України-Руси сформувалося як специфічний культурно-релігійний феномен із такими вище вже розглянутими рисами як: 1) соборноправність (цебто обиральність всіх церковних посад з широким залученням до виборів, а опісля – і до колегіального управління з правом вирішального голосу мирян); 2) демократизм (відсутність якогось відмежування вищих церковних чинів від нижчих, кліру від мирян, утвердження рівності всіх в церкві); 3) софійність (визнання постійної присутності божественного не лише в церковних, а й у всіх інших структурах і часточках буття, зокрема людського, у всіх сферах людської діяльності, зокрема в праці); 4) євангелістськість (несприйняття цезаропапізму, залежності від світської влади; збереження духу, а не букви християнства, його змісту, а не форми); 5) національністність (використання в церковному житті живої української мови або ж зукраїнізованого варіанту церковно-слов”янської мови, слідування українській національній художній традиції в церковному мистецтві); 6) інституційність (перебирання із-за відсутності в українців власних владних структур церковними інституціями на себе функцій органів національного самовиявлення українців, репрезента інтересів народу в суспільному житті); 7) побутовість (тісний синтез християнства з різними сферами домашнього і господарчого життя віруючого, включення в обрядову практику багатьох звичаєвих елементів з народних традицій); 8/ відкритість та толерантність (включення до свого віровчення і культу деяких канонів й чинів виконання обрядів з інших християнських

конфесій, творче запозичення їх, а також незаангажоване ставлення до суспільного функціонування інших конфесій і церков, несприйняття ідеї канонічної території).

В 1686 році Київська Митрополія неканонічним, точніше – нетрадиційним, шляхом була включена до Московського патріархату. Чому неканонічним? По-перше, дозвіл на таке включення Константинопольська Патріархія, до якої входила Митрополія, не давала. По-друге, рішення про таке підпорядкування прийняв митрополит Київський Гедеон Четвертинський без скликання Помісного Собору Церкви з метою розгляду цього питання. По-третє, Церква-Мати, згідно традиції, не може підпорядковуватися Церкві-Дочці. По-четверте, був скоєний підкуп Константинопольського Патріарха Діонісія ("двісті золотих і три сорока соболів") з тим, щоб він зрештою погодився з цією анексією.

Попавши явно неканонічним шляхом у 1686 році в юрисдикцію Московського Патріархату, Православ"я України поступово оросіянилося, позбулося насильницькими методами своїх українських особливостей і зрештою стало для російського царизму засобом колонізації українського народу. В такому вигляді воно й нині зберігається в Україні. Розпалася "політична імперія Горбачова", але збереглася ще російська "церковна імперія Олексія II". Різні політичні сили нині прагнуть її використати для відродження якогось східно-слов'янського державного утворення, "святої Русі" тощо. Тим більше, що Російська Православна Церква в своїх імперських прагненнях по збереженню т.зв. "канонічної території" все частіше використовує державні структури Росії з метою забезпечення своїх інтересів, в тому числі й в Україні.

Як свідчить історія Українського Православ"я, всі його спроби утворити свою автокефальну церкву постійно наштовхувалися на протидію цьому з боку Московського Патріархату. Цим особливо відзначився останній в XX столітті. Справа тут в тому, що проблема православних в Україні не є чисто церковною проблемою. Вона має свій чітко виражений геополітичний контекст. Активно обстоювана в минулому і нині теорія "Москва – Третій Рим" є частиною державної ідеології Росії. Ідеологічні структури останньої в минулому і тепер активно використовували церкву як інструмент своєї і внутрішньої і зовнішньої політики. Власне, це знайшло своє відображення і в діючому Законі Росії про свободу совісті, де в Преамбулі РП Церкві відведена домінуюча роль в релігійному житті країні, і той Закон про традиційні Церкви, який нині на обговоренні в Державній Думі .

Контекст цієї великодержавної теорії позначився і на релігійній ситуації в Україні, коли Православ'я із-за своїх внутрішніх колізій виведене з дієвих чинників впливу на процеси державотворення і національного відродження, а релігійним полем країни (із-за відсутності якоїсь відпорності цьому) оволодівають різноманітні нетрадиційні релігійні течії. Ще в 1990 році Архієрейський Собор РПЦ у відповідь на відродження Української Автокефальної Православної Церкви заявив, що якщо Україна не відмовиться від вимог незалежності своєї церкви, то за це вона відплатиться "цілісністю

своєї нації”. Більше того, Патріарх Московський надав окремим частинам Української Православної Церкви (парафіям, монастирям і навіть єпархіям) право за їх бажанням напряму входити в його юрисдикцію, тобто одержувати ставропігію.

Вище сказане дає підставу стверджувати, що стан в Православ’ї України слід розглядати в історичних та геополітичних вимірах відносин Україна – Росія, а не з”ясовувати його наявністю суб’єктивного чинника – діяльністю в минулому і тепер нинішнього Патріарха Церкви Київського Патріархату Філарета (Денисенка).

А між тим принцип національної православної автокефалії не суперечить, а навпаки повністю відповідає євангельським принципам національно-церковного життя й канонам Вселенського Православ’я. Хоч для християнства, згідно новозавітного вчення, немає ні елліна,ні іудея, ні варвара, ні скита, але це не означає, що Ісус Христос цим виключав чи нівелював національні відмінності. Ці слова з його вчення можна прочитати й по-іншому: християнином може бути і еллін, і іудей, і скит, залишаючись при цьому етнічно самим собою.

Саме таке причитання цього положення підтвердив Ісус своєю П”ятидесятницею, коли посилав учнів – апостолів пропагувати своє вчення в світі мовами різних народів. Цим самим Спаситель передбачив збереження національної самобутнолсті всіх народів. Вселенські Собори світового християнства врахували це, коли 34-м каноном визначили, що “єпскопам будь-якого народу належить знати першого серед них і визнавати його за свого главу”.

Кожний народ, а тим більше державно оформлений, має право на свою автокефальну церкву. Українці – давня і самобутня слов”янська спільність. Ми - не «окраїна Росії», як це прагнуть “довести” деякі видання Московської Церкви, по-своєму інтерпретуючи термін “Україна”, що з”явився ще в XI столітті, коли Московської держави ще й у гадці не було, а Москва взагалі не існувала. Україна має право на свою Єдину Православну Церкву, але цьому праву, всупереч вже не традиції, а канонам Нового Завіту, нині протистоять і Москва, і Константинополь.

Складну ситуацію православного життя України (і не вперше так) сфабрикувала Російська Церква з чітко визначеними намірами: не допустити відокремлення від себе Православ’я України. Саме вона є тим чинником, який загнав в глухий кут вирішення проблеми православної автокефалії (навіть автономії) в Україні. Московська Патріархія, незаконно приписавши собі стан Церкви-Матері щодо Православ’я України (незаконно, бо ж Московська митрополія вийшла в 1448 році з Київської без дозволу на те матірного Константинопольського Патріархату), вже другий десяток років ігнорує прохання про надання Помісності Українській Церкві, яке надходило з України і від церковних, і від світських властей. Причини цього зрозумілі. Окрім втрат матеріальних надходжень і значного кількісного зменшення своїх парафій, Російська Православна Церква повинна буде міняти історіософію

свого буття. Адже тоді вона не буде вже апостольською (бо ж апостол Андрій приходив на Київські гори), історію свою муситиме починати вже не від Володимирового хрещення та й постане щодо Київського Православ'я у стані Церкви-Дочки, а Київська Русь буде однозначно ідентифікована лише з Україною. Кардинально зміниться її геоконфесійна і геоцерковна ситуація, статус у Вселенському Православ'ї. До того ж, Українська Церква тоді постане зразком для наслідування православним спільнотам інших країн, що входять до Московської Патріархії, зокрема Білорусі і Молдови. Вони вже заявили про своє бажання мати у себе незалежну Церкву.

То ж нині маємо надто складну ситуацію в православному світі України. І вона не покращується, а ще більше загострюється. Звучать різні, часто навіть відмінні пропозиції Україні з приводу вирішення проблеми поєднання її православних церков, одержання статусу Помісної Православної Церкви. Московський Патріархат, як умову для розгляду питання про автокефалію, виставляє насамперед розкаяння і приєднання Української Автокефальної Православної Церкви і Церкви Київського Патріархату (але без владики Філарета) до Української Православної Церкви Московської юрисдикції. Вселенський Православний Патріарх Варфоломій пообіцяв надати автокефалію Православ"ю України за умови попереднього об'єднання трьох, а при небажанні УПЦ МП, то хоч би двох інших Церков – Автокефальної і Київського Патріархату.

Проте реальних можливостей для об"єднання наявних в Україні нині православних церков немає. бо ж кожна з них бачить по-своєму шлях до цього. Українська Православна Церква Московської юрисдикції розглядає лише Російську Православну Церкву як Церкву-Матір щодо себе, а себе рекламує єдиним канонічним православним церковним утворенням в Україні. Відтак вона чекає тільки з Москви і тільки для себе Томос Помісності. Але стовідсотково можна сказати, що за життя нинішнього московського патріарха Кирила вона його не матиме, бо ж він невдовзі може ще забрати в УПЦ МП й ті ознаки автономії, яку вона має. Українська Православна Церква Київського Патріархату вважає, що процес автокефалізації має відбутися через об'єднання наявних в Україні Православних Церков (а то й без УПЦ МП), самопроголошення своєї Помісної Церкви, яку зрештою має визнати Константинопольська Патріархія як відначально матірна Церква щодо Київської митрополії. Українська Автокефальна Православна Церква шлях до автокефалії Українського Православ'я шукає в Фанарі, визнаючи лише Константинопольську Церкву своєю Церквою-Матір'ю. Останнім часом звучать явно ворожі висловлювання з її боку на адресу глави Церкви Київського Патріархату. При цьому кожна Православна Церква України визнає свій шлях до Автокефалії єдиноістинним.

Як на нас, то утворення Єдиної Помісної Православної Церкви в Україні слід шукати не на шляхах визнання якоїсь однієї із трьох наявних Церков як базової для об"єднання чи пошуків десь ззовні того Патріархату, який визнає якусь із цих Церков Помісною. Українська Православна Церква має поставати

на власному грунті, а ним є те Київське Християнство, що сформувалося як самобутній феномен протягом X-XVП століть, а опісля було перетворене в умовах Російської імперії, за словами Т.Г. Шевченка, у "Церкву-домовину".

Все сказане дає підставу для висновку, що проблема об"єднання Православних Церков України без втручання в цей процес саме зовнішнього чинника у ближній перспективі вирішеною бути не може. Самі Церкви далекі від вирішення цієї їхньої ж проблеми.

Проте, на нашу думку, нині стоїть питання не просто про об"єднання в Україні сущих Православних Церков, не просто про утворення нової Православної Автокефалії, а про відродження того Київського християнства, яке за своєю сутністю є єдиним із Вселенським Православ'ям, але за своїм зовнішнім виявом було українським. За цієї ситуації певно що релігійні інтереси росіян в Україні (а їх десь 20%), зросійщеного населення нашої країни міг би задовільняти утворений тут Екзархат Московської Православної Церкви. Російська Православна Церква при цьому мала б не ображатися з того, що православні українці хочуть мати свою Автокефальну Церкву, а вибачитися перед ними за те зло, яке вона скоїла, ліквідувавши Київське Християнство в XVШ-XIX століттях, за її слугування Російській владі в нищенні українства.

Таким чином, слід відрізняти Православ'я України від Українського Православ'я. Відомо, що Російська Православна Церква, структурною одиницею якої є наша УПЦ Московської юрисдикції, певною мірою нині постає політизованою інституцією Російської Федерації. Вона зареєстрована Мінюстом РФ як релігійна організація саме цієї країни, в своїй діяльності керується її законами. Православна Церква Росії активно впливає на вирішення її політичних, духовних, освітніх і культурологічних проблем, співпрацює на основі спеціальних договорів із силовими міністерствами своєї країни. Тому природно, що розбудова незалежної Української держави, наше національне відродження нині актуалізували питання про національну релігію українців, свою Українську церкву. Формування її не має нічого спільного з конфесійно-церковною автаркією чи релігійним шовінізмом, бо ж в цивілізованому світі ідея "єдиної справедливої віри " чи якоїсь непорушної "канонічної території" (цієї вигадки Московської Церкви) вже не працюють. Поліконфесійність держав та націй є об"єктивною реальністю, а національна церква не обов"язково є державною. Вона є Церквою будь-якої конфесії, що функціонує в певний історичний період і, опираючись на свою традицію та набувши етноконфесійної специфіки, сприяє поступові етнокультури, самосвідомості й державницького менталітету певної нації, користується національною мовою як богослужбовою і має значний рівень поширення серед населення певної країни чи території.

Відтак національною в Україні (повторимося тут з висновками) постає не та Церква, яка використовує у своїй назві щось від корінного етносу (наприклад, прикметник "українська"), яка функціонує на його рідній землі чи має порівняно тривалу історію. Якщо Церква ігнорує у своїй діяльності

національну мову, підпорядкована зарубіжному релігійному центру, який нехтує наші національні інтереси, а то й працює проти укрїнської суверенності, то така церква не є Українською національною (навіть за умови належності до неї значної кількості її парафіян з українського етносу). Більше того, вона в своєму функціонуванні постає як Церква центру своєї юрисдикції. Окрім Української греко-католицької церкви, нині в Україні до її національних церковних спільнот можна віднести Українську Автокефальну Православну Церкву і УПЦ Київського Патріархату.

В наших нинішніх складних і водночас важких умовах національного відродження в статусі національної постає та церква, яка:

- несе національну ідею – незалежність країни;
- сприяє розвитку і збереженню нашої національної культури, зокрема мови як її складової;
- репрезентує в різних релігійних інституціях, в тому числі й в центрі своєї юрисдикції, нашу суверенну державу;
- виражає християнськість через національні обрядові форми і в формах нашої національної ментальності.

Саме тому вихід Українського Православ”я з Московської юрисдикції і об’єднання Православних Церков в Єдину Помісну Церкву принесе великий конструктив в процес нашого державотворення, національного і духовного відродження, в процес формування національної самосвідомості українців. Понад трьохстолітнє підпорядкування Української Православної Церкви Московському Патріархату було найбільш згубним із всіх відомих юрисдикцій. Українці втратили із-за цього в масі своїй свою національну самосвідомість, національну релігійну пам”ять, ставлення до своєї рідної мови як святині, зацікавлення до своїх національних культурних здробутків, зрештою віру в можливість рідного етносу на самостійне і незалежне буття в соціумі. Прищеплена відкритому українцю московська православна ортодоксальність не раз призводила до того, що він користався силою у відносинах з іншим українцем-неодновірцем. Як тут образно казали: Україна воювала з Україною.

В цивілізованому світі імперським виявам немає вже місця. Тому анахронізмом пахне від сакралізованої геополітичної концепції так званої “канонічної території”, яка постійно звучить в заявах Московського Патріархату і яка дає йому можливість проблему Української Автокефалії подавати як свою внутрішню проблему не допускати до її вирішення Вселенське Православ”я. Проте згідно з 17 правилом IV і 38 правилом V Вселенських Соборів, а також 34 Апостольським правилом кожний народ має право на свою Церкву в межах своїх кордонів. Всі наявні в Україні Православні Церкви у своїх віроповчальній і обрядових сферах діють відповідно до канонів Вселенського Православ’я. Що ж стосується канонічності їх інституалізації як самостійних Церков, то якісь усталені канони цього процесу не існують. Є лише традиція, згідно з якою Церква-

Мати надає автокефалію Церкві-Дочці при одночасному визнанні цього акту всією православною спільнотою Церков.

Як свідчить історія, Церкви-імперії з великим небажанням йдуть на це, а тому більшість нині. існуючих Православних Автокефалій поставала шляхом самопроголошення своєї незалежності. Українська Православна Автокефалія постає не шляхом самопроголошення, а шляхом відродження насильно забраної у неї незалежності. При цьому це вона робить самостійно, бо ж Московська Церква не є для неї Матір'ю і неканонічно одержувати від неї автокефалію, а Константинопольська усунулася від вирішення проблеми, хоч вона на це має пряме право.

В Україні Церква відокремлена від Держави, але Держава не байдужа до того, в якій формі проходять в її кордонах церковні процеси, як це впливає на політичну ситуацію в країні, до чого, зрештою вони, можуть привести. Московський Патріархат все більше стає державною Церквою в Росії. Тому Україну не може не цікавити форма і мета підпорядкування її УПЦ цьому Патріархату, тим більше що в його колах (і в Росії, і в Україні)звучать часто явно антиукраїнські заяви, зорієнтовані на ігнорування нашого національного суверенітету.

Підводячи підсумок вище сказаному, зауважу, що церковно-структуроване Православ"я України по-своєму відображає історичний і нинішній контекст відносин України і Росії. Відомо, що в своїх прагненнях колонізувати Україну Російська влада завжди використовувала свою Православну Церкву, перетворивши її з часом у своєрідну церковну імперію і сформувавши у неї шовіністичний тип мислення. В стані Православ"я України також по-своєму віддзеркалюється те вікове протистояння, яке існує між Константинопольським і Московським Патріархатами у їх боротьбі за першість у Вселенському Православ"ї.

Стан нашого Православ"я відображає також ту політичну ситуацію, яка нині є в Україні, зокрема прагнення лівих сил вернути її до якогось нового Союзу, духовною основою якого могла б слугувати нинішня Русская Православна Церква. Парламентські вибори, які проходили в останнє десятиліття в Україні, засвідчили блокування Компартії України із українофобськими елементами в Українській Православній Церкві Московської юрисдикції.Саме останні, акцентуючи увагу на православності як ідентифікованому йменуванні українців, все роблять для того,щоб зняти питання національної належності як неістотне, підмінити почуття національної самосвідомості почуттям якоїсь абстрактної конфесійності: "Ми – православні", а то й протиставити національне МИ конфесійному як щось неістотне, перехідне, "не Боже".

3.4. Українське Православ'я як культурно-історичний феномен (*А.Колодний)*

Українське Православ'я: що то є ? чи можемо ми взагалі говорити про якесь «українське», «російське», «болгарське», «грузинське» чи якесь інше православ'я? Таке питання часто постає в останнє десятиліття. Поява його зумовлена насамперед тим релігійним відродженням, яке відбувається в Україні і яке актуалізувало проблему відтворення чи вибудови на її теренах національної Церкви. При цьому, враховуючи найбільшу поширеність і в історії і в сьогоденні України саме Православ'я, часто утверджується думка, що вона є православною країною і в ній, як незалежній державі, слід, на зразок Росії, Румунії чи Греції, відродити чи вибудувати Православну Церкву як домінуючу і незалежну конфесійну інституцію. Згадаймо кинуте свого часу при виборах Президента України Л. Кравчуком гасло: незалежній Державі – незалежну Церкву. Останнє чомусь сприйняли одноконфесійно (а може в ньому дійсно така думка й була закладена?), бо ж з'явилися (уже в православному середовищі) концепції вибудови незалежної саме Української Православної Церкви.

Питання вибудови в Україні (не відродження, бо це поняття має дещо інший, конкретний зміст) своєї Помісної Православної Церкви актуалізував тоді, підтриманий одноголосно всім єпископатом незалежної в управлінні УПЦ, саме її глава митрополит Філарет. Він, відзначимо, з доручення на те Архієрейського Собору УПЦ лобіював його в Московській Патріархії, чим "наступив" на великоросійські шовіністичні амбіції останньої і зрештою безпідставно був "анафемований" нею.

Протягом останнього десятиліття минулого століття в друкованих виданнях, доповідях на наукових конференціях промелькнула дискусія з приводу правомірності вживання терміну "Українське Православ'я". При цьому висловлювалися різні думки. Говорилося, зокрема, що правомірно вживати поняття "Українська Церква", а не "Українське Православ'я", бо ж перше нібито вжите митрополитом Іларіоном (Огієнком), а друге – ні. Дехто використання терміну "Українське Православ'я" розглядав як ще один з виявів "українського націоналізму", бо ж, дивись, Православ'я є загальнолюдським феноменом і його не можна розтягувати "по национальным квартирам" (хоч автори таких міркувань давно натягли його на свою російську націю як єдну спасительку Православ'я). Звучали також застереження, що на східнослов'янських теренах якогось там "власне українського Православ'я" немає, а є "Православие Русское" ("русское", а не "руське"). Не станемо тут окремо спростовувати ці точки зору. Довівши правомірність нашого бачення проблеми, ми в такий спосіб оцінимо їх.

Насамперед зауважимо, що Українське Православ'я є не тільки специфічним організаційним утворенням – Українською Церквою. Воно, внаслідок особливого функціонування Православ'я як конфесії в умовах складного історичного буття українства, вийшло за межі простої

інституційності і постало своєрідним культурно-історичним феноменом з великою палітрою рис, які його репрезентують і виявляють його функціональність. Перш ніж говорити про них, визначимо загальні закономірності постання Українського Православ'я, особливості його природи.

1. Українське Православ'я сформувалося протягом семи століть (X – XVII ст.ст.) автономного функціонування Київської митрополії в структурі Константинопольського Патріархату. Останній її доля практично мало цікавила. Він, посилаючи поруч з помісними церквами їй свої кореспонденції з олов'яною (а не сургучевою) печаткою, практично цим самим вже визнавав її як незалежну, помісну Церкву. Сформувалося це Православ'я у самостійній формі вияву не лише на буденному рівні функціонування, а й в тих підсумкових теологічних викладках, які оприлюднив Петро Могила в середині XVII століття в своїх "Катехізисі" й "Требнику".

2. В Українському Православ'ї відобразилися особливості прийняття (прочитання) християнства українським етносом в добу його хрещення, своєрідність пристосування християнства на українських теренах до існуючих до нього тут релігійних вірувань. Оскільки останні як своєрідну картину природи і господарки в ній шляхом якихось заборон чи прокльонів воно як духовна картина людини і міжлюдських відносин здолати не змогло, то вдалося до асимілювання їх. То ж і маємо функціонування в Українському Православ'ї, окрім чисто християнського контексту, ще й язичницький, але вже в охристиянізованому вигляді. Український православний в храмі постає як чистий, незаетнізований християнин, а вже на побутовому рівні виявляє себе як християнізований язичник.

3. Поняття *Українське Православ'я* відображає також особливості функціонування цієї конфесії на українському історичному просторі, коли за умов відсутності своєї національної державності інституційні функції останньої приходилося перебирати на себе різним церковним структурам. Православний храм поставав також в ролі культурницької установи, місця спільнотного спілкування українців.

4. Українське Православ'я ніколи не було закритою релігійною системою. Постійні поділи і перерозподіли українських земель ставили його в сусідство з різними конфесіями і церковними утвореннями, зумовлювали його співіснування з ними, а відтак сприяли релігійній синкретизації на українських духовних теренах. Наше Православ'я було особливо відкритим до католицизму й запозичило від нього ряд канонічних і обрядових елементів. Воно було відкритим і до язичництва, зберігши в побутовій сфері практично майже всі обрядові форми, пов'язані з духовним окормлюванням господарки й особистого життя. Враховуючи це, Православ'я в його українському національному вияві Михайло Грушевський певно тому назвав "народним християнством".

5. Українське Православ'я формувалося відповідно до загальних ментальних виявів українства, його окремішного способу життя, специфіки

національної культури. Воно не сприйняло від візантійської православності, як матірної, ні її закостенілу ортодоксальність, ні абсолютизацію аскези як єдиної форми праведності, ні негатив до світської художності, ні принизливість щодо жінки, ні цезарепапізм. Для українця Ісус Христос і Богородиця Марія не постають як Цар чи Цариця, а як наділені божественною, скоріше якоюсь надлюдською силою земного світу особи.

Нині, коли постає питання відродження в Україні Православ'я, інколи маємо спрощений підхід до цього процесу. Церква Київського Патріархату і Автокефальна обмежилися лише відмовою від інституційного підпорядкування Московському Патріархату. Дехто, актуалізувавши мову богослужіння, вважає достатнім перехід Церкви на вживання української в цьому. Навіть глава Київського Патріархату Філарет, маючи солідний вишкіл в духовності Московської Церкви і звикши до нього, не бачить, як це бачив і діяв практично в цьому напрямку митрополит Іларіон (Огієнко), те, що могло б зробити зросійщене Православ'я України власне Українським. Так, на питання кореспондентки газети "За вільну Україну" про розбіжності між Українськими Православними Церквами Київського і Московського Патріархатів він відповів, що їх немає, бо ж "є одна віра, одні канони, одна мораль. Однак між цими Церквами існує ворожнеча, причиною якої є боротьба за владу. Москва хоче володіти українським православ'ям" (І.Б. – 2004. - №1. – С. 19). В останньому можна погодитися з Патріархом. Але володіння православ'ям України може виражатися не тільки в тому, що мав на оці Патріарх, коли Московська Церква не випускає вуздечку управління Православ'ям України, а й в тому, до чого певною мірою і він причетний. Нині практично всі три православні церкви України мають московську закваску, хіба що різнить їх мова богослужіння і ставлення до політичних процесів в країні. То ж Москва володіє православ'ям в Україні і в той спосіб, що має його тут зросійщеним, далеким від того українського, яке в зрілому вигляді було за митрополита Петра Могили. Українське Православ'я далеке від монархії в церковному житті.

Відтак, коли мова йде про **відродження саме Українського Православ'я,** то певно що треба повернути у відроджуваний феномен те, що є **від роду нашого, українського,** відтворити, звичайно з врахуванням вже нашого історичного часу, те, яким постало Українське Православ'я до поглинення його в 1686 році Московським Патріархатом.

Українське Православ'я не тотожне Православ'ю України. В Україні нині існує три православні церкви з прикметником "українські". У відносинах між ними ми бачимо абсолютне несприйняття, а то й ворожість, хоч в принципі вони дотримуються однієї і тієї ж літургійної традиції, не мають догматичних розходжень. Після 1686 року наступив період поступового оросіянення Православ'я в Україні, воно перестало бути Українським, перетворилося, як це образно відзначив Тарас Шевченко, в "Церкву-домовину". Островками його збереження тривалий час були ще Волинь і Буковина, а опісля – Православ'я української діаспори. Тому Православ'я

України слід не українізувати, як це дехто радить, а насамперед деоросіянити його, як це радив митрополит Іларіон (Огієнко).

Якщо на час свого запровадження і поширення християнство в Україні ще зберігало значною мірою ідентичність візантійському, то починаючи з XII століття, як це зазначалося вище, під впливом історичних умов буття українського народу, специфіки його матеріальної і духовної культури, передуючих християнству форм духовного життя, специфіки етнічної психології українців воно вже формувалося як український різновид Східного християнства, своєрідний етноконфесійний синтез української духовності та православ'я. Характерно, що цю самобутність, сформовану на основі тісного поєднання європейської культури, традицій православ'я і духовних здобутків українського народу, весь православний світ оцінив як вселенську досконалість конфесії, прийнявши лише з деякими неістотними застереженнями Катехізис митрополита Петра Могили за еталон стислого викладу православного віровчення.

Серед тих **рис Українського Православ'я**, поєднання і практична реалізація яких роблять його самобутнім національно-культурним явищем, слід назвати соборноправність, демократизм, євангелістськість, побутовість, національністність, народність, відкритість. **Соборноправність** в Українській Церкві виражалася насамперед у тому, що кожний з її ієрархів не керував самочинно і самовладно, ніхто з духовенства не приходив до громади непрошеним. Всі церковні посади були виборними. На відміну від Константинопольського і Московського патріархатів, де існувало призначення (подеколи навіть світськими правителями) на вакантні церковні посади, в Українській Церкві вище керівництво обиралося на елекційних соборах із широким залученням до роботи мирян з правом вирішального голосу. Обираючи в такий спосіб митрополита, єпископи відтак (і тут збережено вірність євангельському вченню) залишалися вірними йому і визнавали його першим серед них. Єпископи в Українській Церкві також обиралися на соборах єпархії у складі білого і чорного духовенства й мирян. Виборна система була характерною і для монастирів. У виборах тут брали участь, крім ченців, ще й представники білого духовенства і мирян. Характерно, що на посади могли претендувати навіть світські особи. Обрання вільними голосами тієї чи іншої посадової особи, з одного боку, певним чином унезалежнювало її від вищих посадових структур, надавало самостійності в діяльності на своїй церковній території, а з іншого – засвідчувало певну рівність з тими, хто її обрав, підпорядкованість своєї діяльності їхній волі. Маючи тісний моральний зв'язок зі своїми виборцями, постійно оновлюючи свій склад, духовенство України було відтак відкритим соціальним станом.

Принцип соборноправності й виборності, зокрема, прилучення до вирішення церковних справ мирян і водночас включення служителів культу в громадську діяльність, зумовили перетворення Української Православної Церкви на живий національний організм, що зберігав і конденсував духовні сили народу. Традиція обрання всіх священнослужителів – від парафіяльного

ієрея до митрополита – зближувала Церкву з народом, робила її демократичною інституцією, тісно пов'язаною з життям людей.

Обрядову практику Українського Православ'я характеризував також **демократизм**. Так, під час виконання служб Божих священики, якщо їх було декілька, мали стояти в один ряд, а не висувати старшого за чином наперед. Євангеліє в українських храмах читалося обличчям до вірних і завжди при майже відкритих дверях вівтаря. Певна рівноправність церковних і світських елементів в Українській Церкві стала умовою формування і тривалого функціонування в ній такого унікального явища, як церковні братства, що в суспільному житті виконували роль церковно-культурних й освітніх організацій.

Євангелістськість як рису Українського Православ'я розкриває насамперед несприйняття церквою цезарепапізму, що був привнесений у християнство візантеїзмом. Виходячи з новозавітного принципу "Богові - Богові, а кесареве - кесареві", в Українській Церкві сформувався такий канонічний устрій, як незалежність від світської влади. Навіть суд вона мала власний. А тому духовенство в Україні не підпадало під юрисдикцію світських суддів. Дотримуючись новозавітніх принципів, Церква прагнула зберегти чистоту віри, догматів і канонів християнства, а не букву його обряду. Так, враховуючи настанови апостола Павла, що "буква вбиває, а дух оживляє" (2 Кор. 3:6), Українське Православ'я вважало, скажімо, неістотною форму обряду хрещення – занурення у воду чи поливання водою. Важливим було саме розуміння догматичної основи цього обрядового дійства.

Про євангелістськість Українського Православ'я свідчить також абсолютизація ним саме моральних чинників християнства. Оскільки Ісус Христос приніс у світ братерство, то українські духівники виступали за рівність всіх людей на цьому світі. Саме тому Українське Православ'я не прийняло таких грецьких рис християнства, як уподібнення церковних чинів до імперських начальників тощо.

Самобутність Українського Православ'я формувалася на теренах **побутового життя народу**, його господарчої діяльності. Це й зумовило той факт, що річний цикл свят для українця-селянина відігравав роль не стільки системи віх вшанування якихось християнських святих чи засобу згадки про певні події з християнської історії, скільки своєрідного орієнтира господарювання, підготовки чи проведення якогось виду сільськогосподарської діяльності.

Елементами національного побуту просякнуто у нас всі форми обрядового здійснення Святих Таїнств. Так, в Україні не допускалося насильне одруження. Тому священик під час вінчання вимагав обопільної клятви вірності і вже цим урівнював у правах парованих, оскільки кожний з них при цьому ще й виголошував, що бере собі в життя помічника.

Побутовість Українського Православ'я виражається також у збереженні в контексті його обрядової практики багатьох звичаєвих елементів з народних традицій. Так, під час Спасівських свят освячуються квіти та яблука, на

Трійцю храм оздоблюють різною зеленню, в контекст Різдвяного богослужіння включаються духовні народні пісні, в яких з певною довільністю описуються святкові події. З XVII ст. в Україні з'являється вертеп. У всіх відомих з того часу вертепних драмах чітко простежуються дві частини – релігійна та інтермедійна. В релігійній частині, яка відбувалася у верхньому ярусі вертепу, що являв собою Віфлеєм, розігрувалися сцени з народження Ісуса Христа, поклоніння волхвів, гніву Ірода і його слуг та ін. В інтермедійній частині виступали постаті з народного життя – козак, поляк, єврей, циган, знахар тощо.

Національну інституційність Українського Православ'я засвідчувала насамперед обрядово-культова сфера, власний молитвослов. Так, у храмах України практикувався обряд "уцерковлення новонародженого". Через десять днів після появи на світ дитини батьки йшли з нею до храму. Зустрівши їх, священик брав дитину на руки і заходив з нею, якщо то був хлопчик, до вівтаря або підносив до царських воріт, якщо це була дівчинка. В Українській Церкві обов'язковим був ритуал ношення хреста перед митрополитом-першосвящеником.

Національністність Православ'я на українських теренах виявлялася також у своєрідному сприйнятті ним науки Святого Письма, догматів і канонів християнства. Для нього важливою була не форма обряду, а той догматичний підтекст, на якому постає ця форма. Саме тому в Українській Церкві неістотним вважалося питання, скільки разів відкривати і закривати царські ворота під час богослужіння, а власне розуміння святої літургії, не форма виконання обряду хрещення, а його догматична основа – позбавлення первородного гріха і навернення на шлях праведного життя християнина.

Онаціональненню християнства в Україні сприяло також те, що, починаючи з XVI ст., Євангелії та апостол в її храмах читалися живою українською мовою. Вживання рідної мови у богослужіннях вважалося непорушним Божим наказом. З XVII ст. Церква багато зробила для того, аби наблизити до розуміння народу церковнослов'янську мову. Букви кириличного письма пристосовуються до місцевих умов і потреб, відповідно до української вимови ставиться наголос у словах. Пристосування церковнослов'янського правопису до живої народної вимови, яке на цей час активно проводила в життя Українська Церква, мало позитивне значення, оскільки не лише сприяло формуванню національної свідомості, а й робило зрозумілим зміст церковної служби.

Характерною рисою Українського Православ'я є його соціальність, яку подеколи називають ще **народністю**. Насамперед вона виражалася в залученні мирян до активної участі в церковному житті. Саме вони виступали гарантом соборноправності Церкви. Хоча з часу Петра Могили вага братств у релігійному житті України дещо зменшилася, але саме вони були тим каналом, через який Церква могла реалізувати свою культурницьку місію в народі.

У формування народності як риси Українського Православ'я важливу роль відіграло використання Церквою у богослужбовій діяльності та

видавничій справі народної мови. Якщо вживання в церковному житті церковнослов'янської дещо відмежовувало мирян від кліру, створювало уявлення про якусь елітарність останнього, то звернення до національної мови допомагало здолати цей бар'єр, формувало свідомість братерства за вірою і відчуття національної єдності, зміцнювало основи національної культури. Принцип "служіння народу – це служіння Богу" Українська Церква реалізовувала через такі форми соціальної діяльності, як добродіяння, учительство, просвітництво тощо.

Українці завжди відзначалися **толерантністю і відкритістю**. Ще в давній Русі-Україні поруч з язичництвом вільно справляли свої обряди і християни, і мусульмани. Ці риси характеризують також і Українське Православ'я. Вони, зокрема, проявлялися в можливостях, яких воно надавало своїм послідовникам в одержанні освіти в навчальних закладах інших конфесій, у друці в друкарнях православних монастирів літератури інших конфесій, включенні в чин своїх обрядів деяких елементів з обрядів інших церков тощо. Так, переважна більшість відомих церковно-культурних діячів України XVII століття, зокрема Петро Могила, Феофан Прокопович, Стефан Яворський та ін., одержали освіту в латинських та уніатських школах Польщі, Італії, Німеччини, висвячуючись частіше при цьому на деякий час в інше віровизнання.

Про відкритість нашого Православ'я свідчить і те, що саме в Україні знайшли собі притулок переслідувані в Московії старообрядці. Митрополит Лазар Баранович – учасник Собору 1666-1667 рр., на якому було засуджено старообрядництво, дозволив його прихильникам множити в друкарнях Київської митрополії необхідну їм літературу, зокрема, "Катехізис" Лаврентія Зизанія, що був для них настільною книгою.

Відкритість Українського Православ'я виявилася, зокрема, і в прийнятті ним деяких неосновних канонів католицизму, чину виконання ним окремих таїнств. Це особливо стосується розуміння еклези. Час переміни Святих Дарів Українська Церква відносила до проголошення слів Христових: "Прийміть, споживайте. Це – тіло моє", а не до часу молитви: "Сотвори убо хліб сей". Вплив католицизму проявився також у допущенні хрещення шляхом обливання, а не лише через занурення у воду. "Справа тут не в показовій дії, - зауважував Феофан Прокопович, - а в тому розумінні, з яким здійснюється ця дія". Під впливом католицизму в українських храмах тісно прижилась проповідь-казання. Плекаючи мету підготовки проповідників, рівних своїм вмінням і знанням католикам, Українська Церква серед навчальних предметів у всіх православних школах запровадила риторику. Для широкого вжитку в Україні вийшли друком курси найвідоміших проповідників. Виходячи з біблійного положення про те, що оживляє дух, а не буква, Захарія Копистенський у праці "Книга про віру" допускав навіть здійснення богослужінь без храмів, хрещення дітей і поховання покійників без священиків, якщо вони тимчасово відсутні.

Відкритість до різних релігійних впливів – важлива риса Українського Православ'я, яка формується в ньому ще з часів Володимира Великого. Саме вона дала йому змогу постати в ролі вселенського явища, а його історії - набути загальнолюдської значимості. Постаючи і розвиваючись на межі зіткнення двох типів християнської культури – латинського та візантійського, відчуваючи впливи передуючої язичницької культури і новонародженого протестантизму, Українське Християнство розвивалося як специфічна синтеза всіх цих культурних явищ.

Відтак Українське Православ'я в добу свого автономного функціонування в структурі Константинопольського Патріархату поставало і формувалося як культурно-історичний феномен із своїми специфічними рисами і виявами. Тому відродження в роки незалежності України Православ'я як власне українського духовного явища передбачає насамперед повернення до тієї самобутності, яка виокремлювала його в православному світі перших семи століть другого тисячоліття. Ця самобутність не є чимось націоналістичним, а є дійсною, витоковою християнськістю, збереженою в українських формах її вияву. То ж, не даючи незалежність Українській Церкві, Москва боїться відродження Києва як другого духовного Єрусалиму. Так свого часу його називав митрополит Феофан Прокопович. Московський Патріархат може ще конкурувати з Києвом політичним, використовуючи для цього свою православну структуру в Україні, а ось з Києвом духовним, який поверне від Москви апостольськість своєї Церкви, свою, започатковану князем Володимиром при хрещенні України-Руси, священну історію, свою високо оцінену православним світом християнську духовність, явно не зможе. Прийдеться тоді починати свою історію з XV століття, з років неканонічного виокремлення Московської митрополії з матірної щодо неї Київської Церкви.

Саме тому Московська Церква вдається до політичних аргументів при своєму обстоюванні неможливості надання Українській Церкві автокефалії. То, дивись, народу такого як український немає, бо ж він є складовою єдиної "русской национальности с тремья ветвями – великорусской, малорусской и белорусской", то держави такої немає, бо ж Україна – це *окраїна* єдиної російської землі. Посилаються також на те, що Патріархія – не національне утворення, бо ж християнство є понаднаціональним. Дехто в прагненні Української Церкви до унезалежнення вловлює лише політичний аспект, а дехто – владницьку амбіційність українських владик, які із-за прагнення до патріаршого кукіля нехтують православною єдністю.

Проте ця шовіністична позиція Московського Патріархату не має якихось вагомих підстав. Київська Церква має одержувати, згідно православної традиції, незалежність від своєї Церкви-Матері, якою для неї є Константинопольський, а не Московський Патріархат. Не канонічно також одержувати незалежність Києву від Москви ще й тому, що остання підпорядкувала його собі в 1686 році незаконно: не було на те рішення належно зібраного митрополитом Гедеоном Собору Київської митрополії,

погодження з Константинопольською Патріархією і рішення про включення її Собору самої Московської Церкви.

Російська Православна Церква є суто російським релігійним феноменом. Її Статут зареєстрований Мінюстом Росії, глава РПЦ є громадянином цієї ж країни, в своїй діяльності Церква керується російським законодавством, укладаючи при цьому низку договорів про співпрацю з російськими міністерствами, в тому числі й із силовими. Хоч Ісус Христос закликав віддати кесареве кесарю, а Боже – Богові, проте в практиці Російської Православної Церкви протягом майже всієї її історії з часу самочинного проголошення Бог підпорядковувався кесарю, а кесареве ставилося на службу Богові. Саме тому відомий російський мислитель О.Радіщев в оді "Вольность" писав, що вони "союзно общество гнетут". Церква не противилася тому, що майже 200 років, з часу Петра І, вона проіснувала без Патріарха, але з Синодом у складі царського керівництва. Власне, російська влада сформувала Московський Патріархат як церковну імперію. В 1686 році до неї (а це трапилося після приєднання в 1654 році України до Московії) було включено Київську митрополію. В 1939 році до Російської Церкви відійшли православні Польщі, в 1940 році – Молдавії, Естонії та Латвії, в 1945 році – мукачівська митрополія, а в 1946 році після т.зв Львівського собору вся, перетворена в Православ'я, греко-католицька Церква, а водночас і православні Чехословакії. В зміні назви Церкви з "російської" на "русскую", яка відбулася з ініціативи Й.В. Сталіна в роки війни, проглядається чітко її імперська природа.

То ж в особі Російської Православної Церкви маємо не чистоцерковне, а церковно-політичне утворення. Розпалася імперія Горбачова, але ще збереглася в тих же територіальних і адміністративних вимірах імперія Олексія ІІ-Кирила, яку шовіністично налаштовані в Росії і в Україні сили прагнуть всіляко використати для повернення до політичної імперії. Від різних церковних кіл як в Росії, так і в Україні звучать заклики на основі слов'янської єдності утворити якесь нове державне утворення. Особливо гучно «заклики» до єдності на основі Православ'я східного слов'янства і несприйняття ідеї української православної автокефалії проголошував під час свого по суті політичного, а не пастирського візиту в Україну глава Московської Церкви Кирило.

Чому Московський Патріархат так противиться утворенню Православної Автокефалії в Україні? Здавалося б, Церква-Дочка мала б бути вдячною Церкві-Матері за все те добре, що вона дала їй, особливо в перші роки її незалежного становлення. Можна було б врахувати і минулий досвід постання багатьох Помісних Православних Церков, які з'являлися з появи у того чи іншого етносу своєї незалежної держави. Помісна Церква сприяла б цим народам у їх державотворенні, формуванні їх самоідентичності. Будучи християнською спільнотою, Московська Церква мала б із-за любові до ближнього дати Українській Церкві можливість ввійти в сім'ю православних Церков-сестер. Проте цього немає. Російська Православна Церква, незважаючи на формальне існування СРСР як федерації незалежних держав,

ідентифікувала себе із унітарною державою, а тому навіть із розвалом Союзу й утворенням на його теренах 15 незалежних держав, прагне зберегти імперію.

Що заважає Москві “змилостивиться” над Києвом?

З наданням Українській Церкві незалежності Московський Патріархт втрачає матеріальні надходження, які йдуть до нього від продажу в Україні виготовленої ним різної церковної утварі й видрукуваної літератури. Але більше, що він втрачає, то це історіософію свого постання й буття в Православному світі. Адже тоді до Московської Церкви ніякого відношення не матимуть приїзд апостола Андрія на Київські гори (відтак Церква не є апостольською), просвітительство святих Кирила і Мефодія, Володимирове хрещення та ін. Міняється місце Церкви в диптиху Православних Церков (вона вже не п’ята), найбільшість за кількістю парафій. Москва боїться ще й того, що приклад Києва пробудить й інші народи (насамперед білорусів і молдаван) до ідеї утворення своїх православних церков.

Як на мене, то питання об’єднання Православних Церков України нині актуалізоване не церковними, а політичними силами. А між тим саме по собі воно не спричинить те, на що надіються деякі з останніх, мусуючи його в різних ракурсах. По-перше, Православ’я, навіть об’єднане в одну Церкву, не зможе в Україні відігравати таку роль, як, скажімо, в сусідніх Росії, Румунії чи Грузії, бо ж воно не є у нас абсолютно домінуючою конфесією. По-друге, український віруючий (в масі своїй освічений) вже не налаштований на сприйняття обрядовірської конфесії, якою є Православ’я. По-третє, Православ’я України не має такої своєї історичної традиції, яку мають Православні Церкви інших країн: воно ще не сформувало у нас свою православну еліту.

Слід прийняти за факт те, що, попри всі розмови про поєднання, в нашій країні вже сформувалася Українська Помісна Православна Церква. Нею є Київський Патріархат. І як це зазначав Перший наш Православний Патріарх Мстислав, треба припинити постійні розмови про визнання вже наявної Помісності кимсь: визнаймо її буття самі, а інші з часом, як свідчить історія інших, - визнають.

Подеколи ще пишуть і говорять про неканонічність виокремлення УАПЦ, а опісля – УПЦ КП з Церкви Московського Патріархату. Проте такі судження не мають під собою реального ґрунту. Сама РПЦ постала неканонічним шляхом і так само неканонічно в 1686 році вона приєднала до себе Київську митрополію. До того ж, Російська Православна Церква нині постає в структурі Російської Федерації як відверто політичне російське утворення і зберігати з нею єдність – це грішити проти євангельського вчення про розподіл сфер між кесаревим і Божим. При цьому варто наголосити ще й на тому, що якихось канонів одержання національними Церквами автокефалії немає.

За тієї ситуації, яка склалася в Православ’ї України, держава має визнавати на рівних всі три Православні Церкви, сприяти налагодженню толерантних відносин між ними. Варто не допускати торги за храми і вірних.

Щоб не загострювати відносини між Церквами і не допустити можливого відторгнення через принцип Ставропігії від України її національно-церковних святинь (зокрема, Києво-Печерської та Почаївської Лаври), держава мала б не спішити з передачею їх у власність Церкви Московського Патріархату. Можливий варіант вирішення в Україні православної проблеми - вибудова на основі об'єднання УПЦ КП і УАПЦ на наших теренах Єдиної Помісної Православної Церкви України і водночас оформлення Українського Екзархату Російської Православної Церкви. Держава мала б заключити з Московським Патріархатом конкордат, який би визначав умови функціонування на українських теренах його структурної одиниці. Служба безпеки України мала б взяти під свій контроль діяльність цього Екзархату, бо ж серед єпископату, кліру і братств Церкви Московської юрисдикції ще звучать заклики, зорієнтовані на руйнування незалежності нашої держави, висловлювання, які ображають національні почуття українців.

В наш час Православ'я в Україні переживає гостру кризу. Вона виражається насамперед в його поділі на декілька незалежних Церков і гострому протистоянні між ними, в підпорядкуваннях деяких з них волі їх зарубіжних центрів (втручання Москви), в нехтуванні УПЦ всього українського (мови, культури тощо), в нерепрезентуванні Православ'ям інтелекту й моралі нинішнього українського суспільства, у відсутності належно підготовлених кадрів священиків і богословів.

Кризу Православ'я виражають також його ортодоксальність і закостенілість, голе обрядодіяння, невміння місіонерити, відсутність мирянського руху, незначне благодійництво, відсутність національно орієнтованих кадрів священнослужителів та ін.

Чим же зумовлена ця криза? Причин цього тут можна назвати декілька. Назвемо деякі з них.

По-перше, криза зумовлена ортодоксальністю Православ'я як християнської конфесії. По-друге, абсолютизацією обрядодіяння і середньовіччям його форм Церква відштовхнула від себе мислячого віруючого, віруючого, який хоче знати християнство, а не бачити його. По-третє, байдужістю Церкви до організації місіонерської роботи і надією на те, що держава, нехтуючи міжнародними правовими нормами організації релігійного життя, забезпечить їй сприятливе існування в умовах сучасного великого "релігійного супермаркету". Церква виявилася безпомічною в своєму протистоянні не лише новим релігійним течіям, привнесеним зарубіжними місіонерами, а й з католицькою і протестантською Церквами, які вміють йти до віруючого і йдуть до нього переважно через своїх ченців і мирян. По-четверте, постійна економічна криза країни і зумовлена нею зростаюча злиденність народу спричинили помітне зменшення пожертв вірних, що ускладнило роботу церкви з побудови храмів, налагодження видавничої діяльності й освіти, організації місіонерства тощо. По-п'яте, якщо в царські часи віруючий просто був зобов'язаний відвідувати храм й із-за цього не було потреби священику десь його шукати і "заганяти" на богослужіння, то в

радянські часи держава обмежувала сферу діяльності священика “чотирма стінами” храму і цим виключала будь-яку місіонерську діяльність. Відтак православний священик виявився непідготовленим до роботи з вірними, спілкувань з ними за умов демократичного суспільства в Україні. Від цього його відштовхує низький загальноосвітній рівень. А якщо священик не знає своїх вірних і не виявляє прагнення до цього, то й вони не виявляють особливого бажання бути у нього на богослужінні. підуть туди, де цінять їх людську гідність, де при потребі можна буде одержати співчутливу допомогу, розраду тощо. По-шосте, Православ’я гордиться своєю право-славністю, але саме вона, виявлена в судженнях і формах тисячолітньої, а то й більше давності, давності років Отців церкви. Узвичаєна тисячоліттям обрядова форма відштовхує мислячих вірних, які в цьому вбачають часто залишки язичництва, примітив суджень. Світове Православ’я переживає в порівнянні з католицизмом кризу, бо ж воно не пройшло щось на кшталт католицького аджорнаменто. Вона виявляється в постійному зменшенні його вірних, збереженні лише в країнах низького суспільного поступу

Хоч українській державі і вдалося дещо мінімізувати напругу конфліктів між Православними Церквами України, але протистояння їх збереглося. Об’єктом його є боротьба за сфери впливу в суспільстві, а відтак – і за вірних, боротьба за успадкування будівель і святинь. Існує також конкуренція між Церквами за входження до засобів масової інформації, за прихильністю державних органів, за симпатіями бізнесменів і банкірів.

Українська держава не байдужа (і не може бути такою) до того, що твориться в Православ’ї її країни. Вона прагне не допустити використання кризи для регіоналізації України за церковним принципом. Держава всіляко прагне відвернути ту політизацію православного питання, до якої вдаються різні політичні партії, зокрема праві сили, які орієнтуються на УПЦ КП, і ліві, зорієнтовані на УПЦ Московської юрисдикції. Важливим для неї є забезпечення толерантності, безконфліктності відносин між трьома церквами, які виникають між ними переважно на матеріальній основі – володіння храмами, перехід громад з однієї Церкви до іншої. Українська держава прагне також відвернути різні форми втручання в ситуацію в Православ’я України зарубіжних релігійних центрів, хоч при цьому верхи керівництва все ж виявляють дещо демонстративно виявлену схильність і поблажливість до Московського патріархату

Українська національно-демократична громадськість також не байдужа до того, що твориться у нас в Православ’ї. Її турбує явно українофобська політика Московського Патріархату і відголоски її серед окремих єпархів і братств в УПЦ. Турбує також та зденаціоналізація українців, яка є певною мірою наслідком діяльності Церкви Московського Патріархату, що нехтує в своїй богослужбовій, видавничій, навчальній, євангелізаційній практиці українською мовою, духовною культурою українців, їх ментальністю.

3.5. Національна Церква в контексті самовизначення українством (*А.Колодний)*

В людській історії свою суспільну присутність і функціональність релігія виявляє насамперед через її національний контекст. Вона покликана формувати у представників певних етносів осмислене уявлення про їх національну ідентичність, захищати її, бо ж ігнорування останньої веде до дезорієнтації особи в її суспільному бутті, а то й до суспільної нестабільності.

Національне відродження будь-якого етносу, як це засвідчує історія, не лише стимулює активізацію релігійної і суспільної діяльності різних конфесій на його національному грунті, а й зумовлює виокремлення питання про національну релігію цієї соціальної спільноти, її інституалізацію. Актуалізація цього питання за нинішніх українських реалій зумовлена рядом факторів.

По-перше, політика гомогенізації українського народу щодо тих чи інших національно-релігійних ідей, яку проводять нині деякі представники творчої інтелігенції, спрямована на формування уявлення про християнство (в тій чи іншій його конфесійній визначеності) як єдиного носія національної самобутності та національних традицій. Саме тому й робиться спроба національно орієнтованих сил в Україні використати релігію як засіб духовного відродження українського етносу. При сприянні певних конфесій чи церков, оголошених національними, вони прагнуть здолати ті фактори, які протягом століть слугували денаціоналізації українців.

По-друге, проблема національної релігії постала ще й тому, що відродити всеціло українську культуру можна лише за умови включення до неї всіх складових духовності нашого етносу, в тому числі й тих, які тривалий час розглядалися як щось акультурне, чуже для нього. Це було у нас з релігією, яку всіляко прагнули вивести за сферу складових української культури.

Відтак розбудова Української державності, відродження занедбаної і всіляко гонимої української культури тісно пов'язані з реалізацією ідеї розбудови Української Національної Церкви. Оскільки в сучасному світі релігія має надто вагоме значення, то ані політичні чи економічні, ані духовні чи культурологічні проблеми не можуть бути вирішені позитивно і цивілізовано без її участі. Етноконфесійна специфіка релігії придає цим процесам особливого духовно-емоційного забарвлення, збагачуючи їх своїм колосальним історичним досвідом, усталеною віками традицією.

По-третє, лише наявність своїх релігійних інституцій дає можливість нації входити в різні міжнародні релігійні центри і виражати там інтереси своєї національної держави і водночас обороняти свій національний духовний простір від зовнішньої агресії на нього з боку чужоземних конфесій і церков. Але самостійні національні церковні інститути може

мати лише незалежна держава. Ступінь їх розвитку, як це добре засвідчено в ряді праць українських релігієзнавців, є також ознакою цивілізованості нації та її держави, бо ж саме за цих умов релігійні інститути постають в ролі дієвого засобу входження нації у світове співтовариство.

По-четверте, в наш час політичні сили одіозного комуністичного стану змикаються з ортодоксальним обскурантизмом релігійних діячів Російського Православ'я, загрожуючи не лише демократії в Росії, а й суверенності будь-якого народу (в тому числі й українського), що не скорився й не хоче стати "під високу руку Москви". Україні слід звикати до цього і відповідно вести свою політику із стратегією максимально можливої інтеграції у світове співтовариство і щонайперше - в Європу. Особливу роль в цьому мають зіграти якраз власне Українські Церкви, включаючи православні – Київського Патріархату і Автокефальну та Греко-Католицьку, а також протестантські, які в своїй діяльності за цих умов мають чітко обстоювати свою організаційну відмежованість від Росії.

Релігійні ідеї, навіть маючи понадетнічний характер, що характерно зокрема для християнства, все одно реалізуються в національній формі, бо ж носії релігійності з необхідністю належать до певного етносу. Етноконфесійна специфіка релігії, яка формується через взаємодію її з етнічними чинниками, суттєво допомагає усвідомленню нацією саме своєї самоцінності й самодостатності.

Українська нація, розбудовуючи свою державність, відроджуючи свої поруйновані і вибудовуючи ще ненабуті національні структури, з необхідністю має відтворити всі неодмінні свої атрибути. Не останню роль серед них має зайняти Єдина Православна Помісна Церква. Саме тому вибори першого Президента незалежної України пройшли під гаслом: незалежній Державі – незалежну Церкву.

Проте становлення незалежних національних церков в Україні викликає неоднозначну оцінку, навіть занепокоєння, у декого. Вбачається в цьому і порушення східнослов'янської православної єдності, і загроза перетворення (на зразок Росії) національної церкви в фактично державну, і можливе насильницьке навернення з часом до цієї церкви всіх українців, і обмеження релігійних свобод інших релігійних течій і церков, бо ж нібито цим ставляться в нерівний статус наявні в Україні спільноти інших конфесій.

Православна Церква України Московської юрисдикції, входячи складовою у структуру чітко національно визначеної Російської Патріархії, поширює думку про неблагодатність національних церков, що подеколи деким, на жаль, сприймається за істину. Відзначимо, що сама Російська Православна Церква при цьому за своєю природою і характером діяльності постає як суто національний, російський феномен, навіть певною мірою як державна церква Росії.

Визнаємо те, що релігії взагалі не існує. Це лише філософи і теологи дають узагальнююче її визначення і характеристику. Релігії поділяються на

природні, національно-державні і світові. Але всі вони, функціонуючи в певному географічному, соціальному, побутовому та культурному середовищі, здобувають специфічне етнічне забарвлення, етнізуються. Так, немає православ'я взагалі. Догматично воно єдине, але у всьому іншому – національно самобутнє. Обстоюване Москвою так зване “русское православие” є по суті російським. Останнє було перейменоване на “русское” в сталінську добу, коли влада вирішила використати Московський Патріархат як засіб утвердження ідеї єдиної і неподільної Радянської держави, яка дещо почала розпадатися. З цією ж метою сталінськими спецслужбами в тридцятих роках було організовано "саморозпуск" Української Автокефальної Православної Церкви, а в 1946 році - "входження" українських греко-католиків в лоно нібито “матірної Руської Православної Церкви”.

То що ж таке є “національна релігія”. Відразу зауважу, що дати лаконічне визначення цього поняття надто тяжко, бо ж треба відразу узагальнити показники декількох параметрів її буття – історичного, географічного, етнокультурного, демографічного, лінгвістичного, праксеологічного й інших. Відтак “національна релігія” – це самобутня конфесійна система релігійних вірувань і дій, яка сформована певним етносом за умов багатовікового проживання на одній території під впливом своїх традиційних форм світогляду, звичаїв і вірувань, виражена рідною мовою і в прийнятих символічних формах, що постає як невід’ємний елемент культури і самосвідомості свого носія і підпорядкована практичній реалізації його національного інтересу і духовних потреб. Але поняття “національна релігія” не тотожне поняттю “національна церква”. Так, у нас в країні нині “Українське православ’я” інституалізоване в двох власне Українських Православних Церквах – Київського Патріархату і Автокефальній Церкві.

То ж який зміст має поняття “національна церква”. Відразу зауважу, що воно не вживалося в науковій літературі радянської доби. Владні комуністичні структури його навіть боялися, розглядаючи як можливий чинник формування свідомості національного сепаратизму. Проте хоч це поняття нині й вживається як в наукових виданнях, так і в побутовому мовленні, але чітке визначення його все ж тяжко десь знайти. Діячі українських церков частіше всього розкривають зміст поняття "національна церква" через функціональність таких церков у суспільній сфері. Так, митрополит Іларіон (Огієнко) відзначав, що "ідеологічна основа Української Православної Церкви – служити народові".

Сучасне піднесення національно-релігійних рухів зумовлює широке використання поняття "національна церква" в найрізноманітніших політичних і літературних жанрах. Одночасно це породжує певні складнощі, а нерідко – й відверті спекуляції, особливо в публіцистиці й політичних змаганнях громадських та й церковних діячів.

То ж для визначеності та ефективності аналізу конфесійно-церковного

життя в Україні і його впливу на соціально-політичні, духовні й етнокультурні процеси української нації все ж необхідно прийняти певну дефініцію поняття "національна церква". Досліджуючи цю проблему разом із С.І. Здіоруком, ми насамперед прийшли до висновку, що вона має охопити принаймні ряд визначальних параметрів свого буття (Див.: Історія релігії в Україні. – К., 1999).

Відтак *національною церквою* є церква будь-якої конфесії, яка (1) функціонує в певний історичний період й, (2) опираючись на певну національну традицію і набувши при цьому етноконфесійної специфіки, (3) сприяє поступові етнокультури, самосвідомості й державницького менталітету визначеної нації, (4) користується національною мовою як богослужбовою та (5) має значний рівень поширення серед населення певної країни чи території. Поняття "національна церква" фіксує інституалізоване й ієрархізоване певним чином об'єднання послідовників певної національної релігії, через яку вона виражає свою сакральну, етноінтегративну функціональність.

Відтак в ролі національних церков виступають конфесійні об'єднання певного етносу, які, функціонуючи в певний часовий проміжок історії, опираючись на свою етноконфесійну традицію, використовуючи мову свого народу як богослужбову й маючи масове поширення серед населення певної країни чи території, сприяють розвитку етнокультури, національної самосвідомості й державності своєї нації, утвердженню її національної ідентичності.

Формування і функціонування національних церков в наш час не має нічого спільного з якоюсь конфесійно-церковною автаркією чи релігійним шовінізмом, на що подеколи натякають церковні й світські політикани, стверджуючи, що це приведе до обмеження свободи віровизнань. Ми живемо в такий історичний час, коли обстоювання ідеї "єдино справедливої віри", якоїсь вигаданої “канонічної території” зримо відходять в минуле, а поліконфесійність держав та націй, їх різноцерковність є об'єктивною реальністю, з чим слід рахуватися.

Велика кількість канонічно-правних джерел засвідчує неспроможність і облудливість різних упереджених заяв та виступів щодо права на конституювання Української Національної Церкви. "Національна" за умов давньої поліконфесійності українського етносу зовсім не означає, що на перспективу вона стане "єдиною" для всієї нації. Вона не є також аналогом національно-державної релігії (на кшалт Росії, Греції чи Грузії), хоч остання, природно, може формувати національну Церкву.

При цьому не слід ототожнювали поняття "національної церкви" і "церкви (чи конфесії) національної зорієнтованості". Нація в один і той же час може мати будь-яку іманентно можливу і необхідну їй кількість конфесій, які, інституюючись, об’єктивно сприяють її збереженню та поступові, але не всі вони постають як національні церкви.

При цьому національною в Україні постає не та церква, яка

використовує у своїй назві щось від корінного етносу, функціонує на його рідній землі чи має порівняно тривалу тут історію. Якщо церква ігнорує в своїй діяльності національну мову корінного етносу, всеціло підпорядкована в ній зарубіжному центру, що нехтує наші національні інтереси, а то й працює проти української суверенності, то вона не є українською національною навіть за умови належності значної кількості її парафіян до українського етносу. Більше того, вона у своєму функціонуванні постає як церква центру своєї юрисдикції, зрештою – українофобською інституцією.

В наших нинішніх складних і важких умовах національного відродження в ролі національної постає та церква, яка несе національну ідею - незалежність країни, сприяє розвитку і збереженню нашої національної культури, зокрема української мови, репрезентує в різних релігійних центрах та інституціях, в т.ч. й в центрі своєї юрисдикції, нашу суверенну державу. Нині в Україні до національних релігійних об'єднань можна віднести лише Церкву Київського Патріархату, Автокефальну православну, Українську греко-католицьку, Українську лютеранську, а також рідновірські течії. Певну національну зорієнтованість виявляють в Україні окремі протестантські церкви, зокрема Церква Адвентистів сьомого дня, Християн віри Євангельської, деякі інші.

Складною є проблема буття на українських теренах нових релігійних течій. В переважній більшості своїй вони не зорієнтовані на національну визначеність українців. Для них національний інтерес України практично не існує. Нехтуючи в своїй богослужбовій і видавничій діяльності державною мовою нашої країни, пропагуючи подеколи богомвизначеність якогось чужеземного народу чи країни, оспівуючи їх традиції чи навіть географічні простори, підпорядковуючись в своїй діяльності всеціло зарубіжним релігійним лідерам чи гуру, вони в такий спосіб працюють не на наш, український, а на чужий інтерес. І якихось зрушень до кращого в цьому немає. Хіба що в деяких нових конфесіях останнім часом з”явилися видання і періодика українською мовою. Почута мною декілька років тому сентенція одного з лідерів харизматів Генріха Мадави, що він переходить в богослужінні на українську мову, так і зависла в повітрі.

Певній консолідації національних меншин в Україні, розвитку національної самосвідомості членів різних неавтохтонних етносів служать їх національні релігійні течії, зокрема німецького – лютеранська церква, польського і чеського – католицька, грецького – греко-православна, єврейського – іудейська. Помітний вплив в житті деяких національних меншин в Україні має іслам. Це особливо стосується етносу-автохтона – кримських татар. Своя релігія допомагає єднанню караїмів і кримчаків. Активно працює на утвердження російської самосвідомості у своїх вірних (і не лише російської національності) Православна Церква Московського Патріархату.

Поняття "національна церква" не тотожне поняттю "державна

церква". Якщо перша постає складовою духовно-культурного розвою нації, то друга - складовою соціально-політичного процесу. Для цього їй не обов'язково мати чільну історію в контексті автохтонно-національного розвитку. Якщо в одній державі може бути декілька національних церков чи течій, то державною в країні водночас постає переважно одна церковна інституція.

Україна із-за своєї складної історії і поліконфесійності не може мати свою державну церкву, хоч на це й претендують деякі з у нас наявних. Але якщо таке прагнення в цьому УПЦ КП певною мірою можна виправдати (вона дійсно є національною церквою з далеко ще невикористаною глибокою традицією) і можна зрозуміти (тривала колоніальна залежність мінімізувала її захисні можливості в протистоянні з іншими релігійними течіями), то негласна підтримка з боку деяких державних інституцій різного рівня або вищих державних чиновників Православної церкви України Московської юрисдикції, яка схильна до ідеї нового праслов'янського єднання, явно не йде в руслі процесу суверенізації нашої країни.

Не можна також виправдати (і це є порушенням Закону про свободу совісті) надання державного статусу певним церквам на регіональному рівні. Так, одержують певну підтримку державних органів в західному регіоні греко-католики, а у східному і південному – Церква Московської юрисдикції.

Якщо говорити про національні церкви, то їх інституалізація в країні має богословське, канонічне, етнічне та правове обгрунтування. Розглянемо їх коротко.

1. Богословське обгрунтування. Інколи можна чути застереження, що християнство - це вселенське, космополітичне явище, а тому надання йому національних рис - невиправданий акт. За умов України такого роду судження, особливо заяви про єдине світове православ'я, мають явно українофобський підтекст. Вселенськість християнства, як це засвідчують Дії апостолів, не в тому, що Церква Ісуса Христа має "одну мову і слово одне", а в тому, що його вчення завдяки місії апостолів серед різних народів у формах їх етнічного самовияву стало надбанням всіх, незалежно від кордонів, і на ".мові кожного народу" (Дії 2:11). А мова кожного народу - це не лише рідні слова, а й рідні обрядові дії. Останні, як і слова, постають в ролі символічних знаків "справ Божих".

2. Канонічне обгрунтування. 34-те правило Святих Апостолів говорить: "Єпископам будь-якого народу належить знати першого серед них і визнавати його за главу". Наголосимо: "будь-якого народу". Отже, для повноти свого буття кожному з народів необхідно мати свою національну церкву, а відтак і свого першого єпископа при загальній кількості - не менше трьох.

3. Етнічне обгрунтування. Кожна нація має право на задоволення своїх релігійних потреб відповідно до своєї традиції і своєю рідною мовою. В 1-му Посланні до коринтян зазначається, що від проповіді в церкві чужою

мовою ніякої користі не буде. "В Церкві волію п'ять слів зрозумілих сказати, щоб і інших навчити, аніж десять тисяч слів чужою мовою!" (І Кор. 14:19). Всі з нині діючих в світі автокефальних і автономних православних церков пішли на проголошення своєї незалежності саме в контексті самостійного політичного й соціально-економічного розвитку своїх країн. Навіть Московська Церква виникла в 1448 році в період формування Московської держави і російського етносу. Дивним є лише те, що ця Церква чомусь схвалює самочинний шлях постання своєї самостійності і водночас відмовляє в праві на це церквам інших народів, в т.ч. й українському.

4. Правове обгрунтування. Кожна національна спільнота, згідно Паризької хартії для нової Європи (1990 рік), інших міжнародних правових документів, має право на свою релігійну самобутність, вираження, збереження і розвиток своїх особливих традицій і звичаїв. Держава повинна створювати умови для такого розвитку. Але наші національні церкви – Українська православна і Греко-католицька - переслідувалися і закривалися в роки царизму й тоталітаризму. Відбувалася насильницька асиміляція українців в чужу для них церковну традицію. Тому відродження нашої релігійної самобутності, навіть шляхом прийняття певних державних рішень-сприянь в цьому контексті, цілком відповідає міжнародним правовим нормам. Відбувається виправлення допущеного раніше правового перекосу.

Вважаємо, що до тих пір, поки широкі маси українського народу не стануть свідомими своїх національних і державних інтересів і доки український народ не змінить своє економічне становище на краще, національні релігії і церкви України (а при цьому слід враховувати і ті руйнації у всьому, яких вони зазнали від соціалістичної влади) мають право на певне сприяння в своєму становленні і утвердженні з боку держави. Але це сприяння не повинне порушувати зафіксований Конституцією країни принцип рівності конфесій, свободи віросповідань.

Відзначимо принагідно, що процес формування національних церков в Україні аж ніскільки не порушує гуманістичний зміст принципів свободи совісті. По-перше, тому, що входження віруючих в якусь національну церкву не регламентується державою. По-друге, статус національної у нас можуть здобути церкви різних конфесійних визначеностей, які, згідно законів країни, не мають із-за цього якихось привілеїв і сприянь. По-третє, національні церкви формуються і функціонують скоріше на звичаєвому праві, а не складаються на основі силового поля якихось спеціальних правових актів, ухвалених державою. По-четверте, національна ідентичність є данністю природного порядку людського існування, а відтак національна церква як один з її виявів складається не на основі якихось силових чи правових рішень, а на основі національно-релігійної самосвідомості.

Проведене ще в травні 2001 року в Україні інтернет–опитування показало, що 39,9% респондентів висловилися за необхідність утворення Єдиної Помісної Православної Церкви і лише 19,6% не бачуть потреби в

об’єднанні Церков. Існує декілька схем молитовного поєднання церков. Проте аналіз історії релігії в Україні, а також нинішня релігійна ситуація дають підстави для висновку, що утворення об'єднаної національної церкви на підставі визнання винятковості якоїсь однієї релігійної спільноти і згуртування навколо неї інших християнських течій практично і теоретично неможливе.

Водночас об'єднання наявних конфесій на якихось паритетних началах також не може відбутися з багатьох причин: 1) жодна з християнських конфесій в Україні не є витоковою, оскільки Володимир Великий прийняв ще конфесійно не поділене християнство; 2) час існування кожної з християнських конфесій зовсім не співпадає з часом існування християнства в Україні; 3) поява тієї чи іншої християнської конфесії – це не плід якоїсь суб'єктивної примхи, а відображення об'єктивного процесу історичного розвитку, тому й зникнення їх чи об'єднання можуть відбутися лише на такій же основі; 4) послідовники кожної конфесії сприймають її як єдино істинну національну релігію, тому це, а також сформована міжконфесійна упередженість, відкидають можливість масового переходу послідовників однієї конфесії до іншої; 5) денаціоналізовані українці-малороси, а також росіяни та віруючі інших національностей сприймають як свою національно незорієнтовану УПЦ Московської юрисдикції, а тому загроза втрати серед них своїх послідовників перешкоджає останній повернутися до витокового Українського православ'я; 6) якщо греко-католицизм і український автокефалізм зберегли вірність Українському православному обряду й організаційним формам життя Володимирового християнства, то УПЦ діє на основі оросіяненого православ'я і є українською не завдяки своїй суті, а відповідно до свого територіального розміщення; 7) непоступливість у визначенні ідентичності ідеї вселенського християнства, яке нібито прийняв Володимир Великий, служить перешкодою у віднайденні шляхів зближення християнських конфесій країни; 8) небажання керівництва християнських конфесій в Україні втратити свої позиції в організаційній структурі та відповідні привілеї й почесті.

Але це внутрішні чинники, які стають перешкодою процесу утворення єдиної національної християнської церкви в Україні. Є ще й зовнішні чинники і серед них насамперед протидія цьому процесу з боку Апостольської столиці й Московського та Константинопольського Патріархатів.

Відтак, як на нас, ідея об'єднання християнських церков України в одну церковну інституцію нині не на часі і навряд чи можливе в наступному. Як-то кажуть, де об'єднується дві, з'являється три. Держава, має сприяти тепер, з одного боку, забезпеченню насамперед толерантних відносин між традиційними церквами, визнанню ними права на існування в країні інших конфесій, церковних утворень, а з другого – включенню їх в різні види спільної соціальної діяльності, значимої для національного і

духовного відродження, процесу українського державотворення. Утворення єдиної православної церкви України, а тим більше Української християнської церкви, якщо реально оцінювати ситуацію, стане можливим лише тоді, коли весь народ України буде зорієнтований на вибудову суверенної держави, прийматиме за своє процес національного відродження в ній, знехтує вірою в необхідність жити в повному підпорядкуванні зарубіжним релігійним центрам, ставитиме в основу своєї віри витокову суть християнства, а не його пізніші організаційні чи обрядові нашарування і форми.

Проведений вище аналіз природи національної церкви, проблем її становлення в українському контексті засвідчує те, що саме завдяки своїм зв”язкам з ідентичністю людини, структурами її спільнотного життя релігія надає цілісність і осмисленість нашій національній самосвідомості. Ігнорування останніх веде до роз”єднання людей, руйнації тих структур людського співжиття, через які і в яких формується ідентичність особи, до неукоріненості останньої в різних сферах суспільної ідентичності, однією з яких є національна церква.

3.6. Українська – мова вияв рідної християнськості українця *(А.Колодний)*

В різних своїх публікаціях я надто гостро реагував на те ігнорування Конституцією визначеної державної мови України, до якого вдаються у Московсько-Православній Церкві України, протестантських і неохристиянських конфесіях, в іудейських, мусульманських і неоорієнталістських спільнотах на теренах нашої країни. Всі вони в такий спосіб залишаються вірними продовжувачами національної політики Комуністичної партії Радянського Союзу із зденаціоналізації українців, постають славними ленінцями, співпрацівниками КПУ Петра Симоненка у справах з повернення України в якийсь новий Союз із колишнім її колонізатором. В такий спосіб вони сприяють регіоналізації країни, розвитку сепаратистських настроїв, виховують зневагу до української культури, бо ж її душа – мова. Це є виявом їх нехтування Апостолом нації Тарасом Шевченком, який поставив своїм Кобзарем на сторожі українства рідне Слово. Це є виявом національного бездушшя, бо ж, як влучно писав Сидір Воробкевич: «Мово рідна, слово рідне, // Хто вас забуває, // Той у грудях не серденько, // Тільки камінь має». Дмитро Павличко з докором таким русифікаторам українців пише: «Ти зрікся мови рідної. Нема // Тепер у тебе роду, ні народу. // Чужинця шану ждатимеш дарма - // В твій слід він кине сміх-погорду». В такий спосіб ігнорувальники української мови підспівують колонізатору Кирилу із

Московського Патріархату, який всіляко обстоює свою ідею «русского мира», відносячи до цих «единорусских народов» - росіян, українців і білорусів.

Із уст українофобних християнських служителів звучать різні «обґрунтування» своїх дій, але **всі вони зрештою - ще й антихристиянські.** Християнство – світова релігія. Як таке, воно є наднаціональним, бо ж для нього немає ні еліна, ні іудея, ні варвара, ні скита (Кол. 3:11). Чи означає це, що воно негативне у своїх ставленнях щодо національних чинників? Ні, вчення Ісуса переросло ранні його вузько-національні рамки і стало світовим. Цим самим було висловлене негативне ставлення до націоналізму, який возвеличує один народ над іншим, веде до винародовлення інших, й утверджено націоналізм, побудований на прагненнях кожного народу до самостійності. Сходження Духу Святого на Апостолів, від чого вони "говорять новими мовами", призвело до того, що організація Христових громад набула національного характеру. Тому на Трійцю в Церквах співають: "Мовами різними народів оновив Ти, Христе, Своїх учнів, аби ними проповідувати Тебе, Безсмертне Слово Боже". Як свідчить Одкровення Івана, Христос своїм благовістям нас "викупив Богові кров'ю Своєю з кожного племені і мови, і люду, і народності" (Одкр. 5:9). Саме в цьому контексті нового звучання набрали слова, що немає ні еліна, ні іудея, ні скита. **Вони вже утверджували не наднаціональністність вчення Христа, а рівність кожного народу на його осягнення і форму цього осягнення, право кожного народу залишатися самим собою.** Апостол Павло вже пише, що "коли хто про своїх ... не дбає, той віри відцурався, він гірший, ніж невірний" (І Тим. 5:8). Апостоли в своїх Посланнях закликають вже не до любові у Христі до його Церкви, а “перед лицем Церков”, підкреслюючи цим їх багатоманіття і водночас рівність, можливість різних етнічних шляхів до Вічного. Сам Ісус, як це засвідчує Новий Завіт, при його вдумливому прочитанні, знав декілька мов і слідував заповітній традиції спілкуватися з кожним народом "мовою його, щоб кожна людина була паном у домі своєму і говорила про це мовою свого народу" (Ест. 1:22).

Той факт, що Старий Завіт був свого часу перекладений грецькою мовою (Септуагінта), засвідчує неправомірність сакралізації якоїсь із мов. Це говорить лише про те, що в І – ІІІ століттях в літургійній практиці християн вже була двомовність. Поява перекладу Святого Письма латинською мовою (Вульгата) і перехід до вжитку її в літургійній практиці підтверджувало ще раз рівність мов. Відомий християнський богослов Оріген зауважував: "Греки у молитві вживають слів грецьких, римляни – римських. Кожний народ молиться й по силі славить Бога рідною своєю говіркою; Господь вислуховує прохання на всіх мовах".

В перші віки християнства ще не існувало якихось канонічно визнаних сакральних мов. Це засвідчує хоч би той факт, що із заснуванням в 381 р. Вірменської Церкви без якогось супротиву цьому мовою її обрядового вжитку стала вірменська. З проголошенням навіть в 601 р. автокефалії Грузинської Церкви вона стала вільно грузиномовною. З житія Феодосія Метафраста

дізнаємося, що ще в 381 році мізійські слов'яни (Мізія – нинішні Сербія і Болгарія) вели відправу своєю мовою. Іван Золотоуст вдоволений був тим, що "скити, фракійці, сармати, маври, індійці й інші, що живуть на кінці світу, філософствують, переклавши кожний мовою своєю Слово Боже".

Аргументом Костянтину і Мефодію за утвердження рідної мови в богослужінні служило: 1) приклади народів, які мали вже свій національний християнський обряд (вірмени, перси, абхазці, грузини, сугди з Криму, готи, хозари та ін.); 2) думки ствердні щодо цього із Святого Письма (Ів. 1:12; 17:20-21; Мт. 28:18-20; 1 Кор. 14: 5-40; Филип. 2:11 та ін.); 3) докази здорового глузду, побудовані на логічних аргументах: "та чи ж Бог не посилає дощу рівно на всіх? Чи може сонце також не сяє усім? (Мт. 5:45), і чи не однаково дишимо ми всі повітрям? І як ви не стидаєтеся признавати тільки три мови названі лише у Євангелії від Луки (23:38), наказуючи всім іншим мовам та племенам бути сліпими й глухими? Скажіть мені, – запитує Костянтин, – чи ви хочете зробити Бога немічним, що він не може цих (слов'янських книг – Авт.) дати, або заздрим, ніби він не бажає те зробити?".

Останнім часом на сторінках релігійних видань в Україні все частіше порушується питання онаціональнення богослужінь, зокрема літургійної практики християнських конфесій. При цьому вжиток рідної мови в богослужіннях розглядається як важливий чинник національно-духовного відродження.

Зрозуміло, що найпотаємніші свої переживання і бажання, виголошені в молитві, віруюча людина прагне виразити своєю рідною мовою. Коли під час богослужіння звучить чужа або ж звична, але не зрозуміла їй мова, то за цих умов вона відчуває себе дещо приниженою, упослідженою. Бог для неї тоді, оскільки він не розмовляє зі своїми вірними їхньою мовою, є чимось чужим. А оскільки він не володіє рідною мовою тих, до кого звернене його Слово, то він не є всезнаючим і всемогутнім. Це, звісно, обмежує права і принижує власну гідність віруючого.

Відтоді як князі Володимир Великий та Ярослав Мудрий завели грамотність, літературною мовою для Київської Русі стала церковнослов'янська. Але не в своєму первозданому вигляді. З приходом на українські терени відбувся процес її асиміляції на новім національнім ґрунті. Це асимілювання проходило: шляхом відступу від “болгарського первовзору”; пристосуванням чужої мови до живої місцевої вимови; українщенням її фонетики. По-іншому це й не могло відбуватися, бо ж тільки молитва рідною мовою відповідає релігійній психології і давнім традиціям народу.

Сама церковнослов’янська мова – це не якась штучна чи надприродним шляхом створена мова. Вона є мовою одного із слов'янських народів – болгарського, а точніше - його південно-македонське (солунське) наріччя, опрацьоване Кирилом і Методієм для літературно-книжкових цілей і богослужбового вжитку. Сама історія підготувала цій мові ту функцію, яку вона виконує у слов'янському світі, ставши богослужбовою мовою для болгар, українців, білорусів, сербів, росіян. Як кожна національна мова, вона має свої

привабливі й неповторні риси. Поетичність цієї мови виявляється в її звуковому багатстві, красі форми і стилю. У церковному вжитку ця мова одержує свою мистецьку специфіку. Це відрізняє її від мови повсякденного вжитку і водночас гармонізує її як естетичне явище із всією системою церковного мистецтва. Відстоюючи неодмінність церковнослов'янської мови як мови богослужіння, Російська Православна Церква цим самим переслідувала й нині переслідує чітко визначену мету: з одного боку, за рахунок протиставлення світського і релігійного, зокрема релігійних (трансцендентних) і нерелігійних (житейських, розмовних, іманентних мов) уособитися в суспільстві, не розчинитися в ньому, а з другого, – виступаючи з ідеєю "Церква – наднаціональний інститут", насправді слугувати власне національним інтересам російського народу. І це не дивно. Мова Кирила і Методія в XIX столітті зазнала в Росії такого реформування, що від неї, власне, мало що й лишилося.Сакралізація церковнослов'янської мови привела до усунення з літургійного життя у слов'янському світі національних мов. Богослужіння рідною мовою стало розглядатися тут як неканонічне, як таке, що усуває відмінність мирського і церковного.

Обстоюючи якусь особливість церковнослов'янської мови в літургійному житті Православ'я, богослови при цьому обходять увагою те, що, власне, ця мова, як одна із важливих, простих, невироблених, навіть "варварських", "базарних" як на той час мов, зрештою все ж стала благословенною. Ними не враховується також і той факт, що церковнослов'янська мова ніколи не була однаковою у всіх слов'янських народів. Вживана нині Московською Патріархією, а також підпорядкованою їй Українською Православною Церквою та й іншими Православними Церквами України, вона є далекою від того македонського наріччя староболгарської мови, до якого зверталися Кирило і Методій. У розвитку цієї мови на наших теренах виділяють п'ять етапів, які я розглядаю у своїй монографії «Україна в її релігійних виявах» (Львів, 2005). Про них також йде мова в багатотомній «Історія церковнослов'янської мови» Івана Огієнка (Варшава, 1927). Церковнослов’янська мова зазнала складної еволюції. Будучи живою мовою одного із слов'янських народів, вона з часом прийшла в Росії до такого національного її варіанту, в якому було вже більше російського, ніж солунського. Проте коли поставало питання про наближення літургійної мови до національних мов слов'янських окраїн Росії, то це викликало негативну реакцію як з боку Російської Православної Церкви, так і Російської держави. Саме така політика сприяла денаціоналізації українського народу, який перебував у ярмі у російських колонізаторів. Порівнюючи нинішню церковнослов'янську вимову Російського Православ'я з вимовою давньоукраїнською, яка ще подекуди збереглася на Буковині й Волині, в Греко-Католицькій Церкві, переконуємося в тому, що діючі нині Православні Церкви України відійшли від останньої, зупинилися на зросійщеному наголосі. І тут має рацію І.Огієнко, коли він твердив, що **"сучасна церковнослов'янська мова – це не мова старослов'янська, не мова**

Кирила і Методія, а тільки мова ново-церковно-слов'янська, а коли вона з російською вимовою, то це староросійська мова» (Іларіон, митрополит. Ідеологія Української Церкви. – Холм, 1944. – С. 29).

На основі аналізу "священних книг" християнства, кодексу канонів, вивчення історії становлення і розвитку мови обрядово-культової сфери різних релігій, традицій релігійного життя приходимо до висновку, що якихось вагомих аргументів (окрім суб'єктивних міркувань), які б заперечували можливість використання національних мов у богослужбовій практиці історичних щодо України церков немає. Навпаки, є ряд факторів, що зумовлюють необхідність їх вжитку. Розглянемо їх окремо.

1. Біблійні установки. В біблійній книзі Буття відзначається, що був час, коли на всій Землі були "одна мова та слова одні" (11:1). Після зруйнування Богом Вавілонської вежі і змішування мов, пишеться тут, люди розселилися "у їхніх краях, кожний за мовою своєю, за своїми родами, у народах своїх" (10 : 5). Кожний народ одержав можливість "ходити стежками своїми" (Дії 14:16). Оцінюючи ці біблійні міркування щодо критеріїв виокремлення народів, богослови звернули увагу на те, що класифікація ця проведена з чотирьох основних точок зору: географічної ("у їхніх краях"), лінгвістичної ("за мовою своєю"), соціальної ("за своїми родами"), етнічної ("у народах своїх") (Толковая Библия. В 3-х т. – М., 1904. – Т. І. – С. 71). Наголошуючи на надприродності процесу появи мов і народів, теоретики богословської етнології на основі аналізу Біблії зауважують, що в плани божественного світобудівництва не входило вивершувати один етнос над іншим. Продовжуючи цю думку, певно що зробимо висновок про рівність мов, невивершеність якоїсь з них.

Своєрідним лінгвістичним твором Біблії є Перше послання апостола Павла до коринтян. Автор його не заперечує рівноправності мов: "Як багато, наприклад, різних мов є на світі – і жодна з них не без значення! І коли я не знатиму значення слів, то я буду чужинцем промовцю, а промовець чужинцем мені" (14:10-11). Саме цей біблійний твір наголошує на необхідності кожному народу в своїй богослужбовій практиці користуватися своєю рідною мовою. Апостол Павло текстово наголошує на тому, що слово, сказане чужою мовою, адресоване Богу, але воно йому не потрібне до тих пір, доки це слово не буде почуте людьми їх рідною мовою: "Я ж хочу, щоб мовами говорили всі, а ліпше – щоб пророкували: більший бо той, хто пророкує, аніж той, хто говорить мовами" (14:5). Автор Послання чітко обґрунтовує необхідність вживання рідної мови. Завдяки їй: 1) промовець дає духовні дари для збудування церкви, а не лише самого себе; 2) розум слухача одержує пожиток пізнання, науку, відкриття, а не лише різнозвучний ряд, говорений на вітер; 3) говорячи "амінь", слухач цим висловлює своє розуміння прослуханого, засвідчує те, що розум його має плоди почутого. Своєрідним лейтмотивом розмірковувань апостола Павла є його слова: "В Церкві волію п'ять слів зрозумілих сказати, щоб і інших навчити, аніж десять тисяч слів чужою мовою" (14:19). Якщо ми звернемося до Дій апостолів, то зауважимо, що Бог не дав різним народам

дару розуміння єврейської мови Ісуса Христа, а навпаки – через Святого Духа Він зійшов на апостолів і в такий спосіб справдилася обітниця, що вони "говоритимуть новими мовами" (Мк. 16:15-17). Дар говоріння різними мовами викликав у різноплем'яних прочан питання: як це ми чуємо кожний свою мову, в якій народилися (Дії 2:4-11). Але цей епізод ще раз засвідчує право кожного народу чути Слово Боже своєю рідною мовою. Адже тут долається різниця іудея й неіудея, поділ мов на благодатні і неблагодатні.

2. Історичні чинники. Не стану тут описувати те, як стали сакральними староєврейська, грецька та латинська мови. Це є у моїх працях. Зауважу лише, що чогось надприродного в цьому процесі не було. З одного боку, цьому сприяв тримовний надпис, який, згідно Євангелії від Луки, нібито був вміщений на хресті, на якому розіп'яли Ісуса, а з другого – характер поширення християнства і вживаність цих мов в міру набуття ним духовної сили. Названі мови не водночас стали називатися сакральними і вживатися як такі. Більше того, сакральність передуючої мови в ході історії певною мірою йшла на спад, оскільки наступна мала вже більш широкий вжиток і вагу.

3. Комунікативні чинники. В Новому Завіті зазначено, що коли йде молитва чужою мовою, то все говориться на вітер, бо залишається розум без плоду, оскільки віруючий не пізнає те, про що говориться. Відтак той, хто говорить, "будує тільки самого себе" і не будує Церкву. Тому апостол Павло закликає тих, хто пильнує про "духовні дари", дбати, щоб "збагачуватися через них на збудування Церкви".

На важливості богослужіння рідною мовою акцентував постійну увагу митрополит Іларіон (Огієнко). Першим аргументом на користь цього у нього є думка, що оскільки "християнська церква ще від свого повстання була і є наймогутнішим консервантом і твердинею рідної мови", то всі богослужіння мусять відправлятися живою мовою свого народу" (Огієнко Іван. Наука про рідномовні обов'язки. – Львів, 1995. – С. 23). Другим аргументом митрополита є те, що богослужіння незрозумілою мовою не приносять вірним духовної користі, оскільки адресовані не до їхньої душі, не зорієнтовують їх "на шлях до Бога", "не будують їх для добра". Третім аргументом в концепції рідномовного богослужіння митрополита Іларіона є те, що для народу, який "в Церкві не чує своєї рідної мови", віра не постане як "скарб свій найдорожчий", а тому він не буде її шанувати і берегти, виявлятиме байдужість щодо неї, бо ж «хтот міцний у рідній мові, той міцний у рідній вірі». На думку митрополита, коли священик виголошує свою проповідь нерідною вірним мовою, то він цим чинить непрощений гріх проти добра Церкви, бо не промовляє до душі вірних. Відтак, наголошував митрополит, той "хто свою рідну мову забуває, той у серці Бога не має».

Церква, яка допускає мовне винародовлення своїх вірних, втрачає у їх очах свій авторитет як національної святині. Це варто було б усвідомити кліру УПЦ МП, який активно обстоює церковнослов'янськість і російськомовність своєї церкви.

Ті трактування за збереження церковнослов'янської мови обряду з метою забезпечення «єднання всіх слов'ян», які ми ще чуємо з боку Російської Православної Церкви, мають під собою явний політичний підтекст, оскільки зорієнтовані не стільки на забезпечення цього **єднання**, скільки на утримання України у сфері культурних та релігійних впливів Московського Патріархату за допомогою зросійщеної церковнослов'янської мови, а зрештою – утримання українського народу в російській духовній неволі.

Вселенський зміст християнства розкривається в окремих національних формах, сукупність яких творить таку християнську спільність, де немає вже ні елліна, ні скита, ні іудея, бо ж кожний однаково причетний благодаті. Але при цьому кожний залишається тим, ким був – елліном, скитом чи євреєм, вносячи свій особливий тон у загальну симфонію християнства. Ігнорувати роль національного чинника у житті і виправдовувати це якимись нібито релігійними міркуваннями, не можна. Святе Письмо виразно засвідчує абсолютне невмируще його значення. «Нація, як є підмет відмінних дарувань, зі спеціальним покликанням на світі, з довільною енергією ділання в історії, з обов'язком загальнонаціональної відповідальності перед Богом за свої «таланти», – пише відомий громадсько-церковний діяч Арсен Річинський, - є соборною особистістю ноуменального порядку. Тому нація безсмертна, як і душа людська» (Річинський Арсен. Проблеми української релігійної свідомості. – К.-Тернопіль, 2000. – С. 268).

3.7. Хронологія нищення Московією української мови
(П.Пасимок)

Пропонуємо всім свідомим носіям милозвучної, чудової, прекрасної української мови ознайомитися з історією зазіхань з боку Російської імперії. «Старша сестра», яка ніколи братнім народом не була і не буде, віками нищила мову наших дідів і прадідів, і навіть тепер, в часи незалежної України, намагається посилити вплив чужого «язика» на нашій землі. То ж борімося за свою мову, не даймо іншим народам знищити те, що є нашим культурним і духовним надбанням. А нищилося воно ось як:

- 1626 р. Київський митрополит Іосиф Краковський склав акафіст до св. Варвари. Москва дозволила, але з умовою його перекладу на російську мову. Наказ Синоду митрополитові України позбирати з усіх церков України книги старого українського друку, а замість них завести московські видання. Цензурування творів Лаврентія Зизанія в Москві.
- 1627 р. Указом царя московського Олексія Михайловича та його батька патріарха Філарета звелено було книги українського друку зібрати і на пожежах спалити із суворою забороною будь- коли в

майбутньому купувати українські книги. Так, у Москві спалено “Учительське євангеліє” Транквіліона-Ставровецького разом з іншими авторами та “Катехизис” Лаврентія Зизанія Тустановського.

- 1667 р. Андрусівська угода. Укладаючи договори з поляками, московський цар Олексій ставив такі вимоги стосовно українських книг, їх авторів та видавців, заодно показуючи рівень московського дикунства: “Все те, в которых местностях книги печатаны и их слагатели, також печатники, или друкари, смертью казнены и книги собрав сожжены были, и впредь чтобы крепкий заказ был бесчестных воровских (так москвини називали українські книжки) книг никому с наших королевского величества подданых нигде не печатати под страхом смертной казни”. Обмеженнями чи забороною книгодрукування Московія намагалася понизити рівень освіти та науки в Україні, знищити національний дух в культурі, побуті, суспільних відносинах.
- 1677 р. Наказ патріарха Іоакима видерти з українських книжок аркуші “не сходные с книгами московскими”.
- 1689 р. Заборонено Київській лаврі друкувати книги без патріаршого дозволу: "... к нам первее неприслав, отнюдь бы вам не дерзати таковых книг новослагаемых печатати...”.
- “Первая цензура в России была заведена специально для изданий малорусской печати”, визнали москалі в 1905 р. (“Объ отмене стеснений малорусскаго печатного слова”).
- 1690 р. “Сугуба, трегуба і многогуба” “анафема" Московського собору на книжки С. Полоцького, П. Могили, К. Ставровецького, І. Галятовського, Я. Барановича, А. Радивилівського, І.Славинецького.
- 1693 р. Заборона патріарха Андріана привозити українські книжки до Москви. Його лист до Києво-Печерської лаври про заборону будь-яких книг українською мовою.
- 1709 р. — Указ Петра І про заборону друку книг українською мовою, а книги, друковані церковнослов'янською мовою, звіряти з російським виданням, щоб у них ніякої різниці не було. Указ про обов'язковість цензурування до друку українських книжок у Москві.
- Петро І примусив скоротити кількість студентів Києво-Могилянської академії з 2000 до 161, а кращі науково-просвітницькі сили вимушені були перебратися з Києва до Москви. Серед них були Інокентій Гізель, Іоанникій Галятовський, Лазар Баранович, Дмитро Ростовський (Туптало), Стефан Яворський, Феофан Прокопович, Симеон Полоцький та багато інших. Вони відіграли головну роль у розвитку культурного життя тодішньої Московії.
- “Українці принесли з собою всю свою велику культуру, її вплив одбився на Москві на всьому житті: будівлі, малюванні, одежі, співах, музиці, звичаях, на праві, літературі і навіть на самій московській мові. Все життя складалося тоді так, що ставало

неможливим прожити без українця. Всяких ремісників доставали з України" (І. Огієнко. Українська культура)… «Стара московська культура в часи царювання Петра вмерла; та культура, яка відтоді живе й розвивається в Московії, є органічним продовженням не московської, а київської, української культури", - визнав пізніше князь М. Трубецькой.

- 1713 р. Московське царство наказом Петра 1 привласнює собі назву Русь (грецька назва Руси звучить як "Росія"). У такий спосіб московити підміною понять, тобто шахрайством, привласнюють собі нашу тисячолітню історичну та духовну спадщину.
- 1720 р. Наказ царя Петра І: "В Киево-Печерской и Черниговской типографиях вновь книг никаких не печатать... старые книги справливать прежде печати, дабы... особливого наречия в оных не было".
- 20 грудня 1720 року Петро І видав указ київському губернському князю Голіцину, щоб "...во всех монастырях, остающихся в Российском государстве, осмотреть и забрать древние жалованные грамоты и другие куртиозные письма оригинальные, а также книги исторические, рукописные и печатные".
- 1721 р. Наказ про цензурування українських книжок. Накладені штрафи на Київську та Чернігівську друкарні за книжки "не во всем с великороссийскими сходные". Знищення Чернігівської друкарні.
- 1724 р. Московська цензура наклала тисячу рублів штрафу на архимандрита Печерської Лаври за те, що там була надрукована церковна книга "Триодь" "не совсем с великороссийским сходная", а чернігівську друкарню, окрім такої самої кари, Синод наказав перевести в Москву, тобто просто загарбав.
- --1729 р. Наказ Петра І про перепис на Україні державних постанов і розпоряджень з української мови на російську.
- 1740 р. Російською імператрицею Анною Іоанівною створено правління гетьманського уряду під керівництвом московського князя Олексія Шаховського та запроваджено російську мову в діловодстві на території України.
- 1748 р. Наказ Синоду Київському митрополитові Самуїлу Милославському ввести в Києво-Могилянській академії та в усіх Школах України російської мови викладання.
- Переписи 1740-1748 років свідчать, що в семи полках Гетьманщини на 1094 села припадало 866 шкіл з викладанням українською мовою, тобто, на кожну тисячу душ населення припадала одна школа. У 1804 році було видано царський указ, який заборонив навчання українською мовою. Результати національного гніту одразу позначилися на стані освіти в Україні. Під кінець століття кількість населення зросла утричі, а кількість шкіл зменшилася удвічі, серед них вкраїнських не було жодної. Уже перепис 1897 року показав, що

на 100 осіб було тільки 13 письменних.

- 1750 р. Після скасування Канцелярії міністерського правління малоросійських справ у м. Глухові з неї вилучені та перевезені до Росії справи таємного діловодства. Документи архіву Запорозької Січі, знайдені під час “розорення Січі генерал-поручиком Текелією у скрині під престолом січової церкви", опинились у Московському відділенні загального архіву Головного штабу.
- 1753 р. Указ про заборону викладання українською мовою в Києво-Могилянській академії.
- 1755, 1766, 1775, 1786 рр. Заборона Петербурзького Синоду друкувати українські книжки.
- 1759 р. Синод видав розпорядження про вилучення зі шкіл українських букварів.
- 1763 р. Указ Катерини II про заборону викладання українською мовою у Києво-Могилянській Академії (повторно).
- 1764 р. Інструкція Катерини II князю О. Вяземському про русифікацію України, Прибалтики, Фінляндії та Смоленщини, “якщо розумні люди будуть обрані начальниками цих провінцій.
- 1764 р. Скасування Катериною II українського гетьманства, а з ним — ліквідація українських навчально-культурних закладів та усунення від влади українськомовних чиновників. “...Коли ж у Малоросії не буде гетьмана, то треба намагится, щоб час і назва гетьманів зникли...”.
- Протягом другої половини 18 ст. та першої половини 19 ст. видавнича справа в Україні була спаралізована. Як наслідок, у 1847 р. в Україні була надрукована лише одна книжка, у 1848 —3, у 1849 — 2, 1850 — 1, 1851 - 2, 1856 - 5.
- 1765 р. Ліквідація Катериною II козацького устрою на Слобожанщині та козацьких шкіл.
- 1766 р. Синод видав суворий указ Києво-Печерській лаврі друкувати лише ті книги, які в московській друкарні друкуються та апробовані Синодом.
- 1769 р. Наказ Синоду, за яким українські книжки по церквах були замінені московськими.
- 1769 р. Синод заборонив Києво-Печерській лаврі друкувати букварі українською мовою і наказав відібрати у людей ті букварі, які були вже на руках.
- 1777 р. Після смерті 13 березня від переслідувань та злигоднів геніального українського композитора, академіка Болонської музичної академії Максима Березовського (нар. 1745 р. у Глухові), влада забороняє виконувати його твори й знищує багато його рукописів.
- 1780-1783 рр. Перше закріпачення українських селян на окупованих Московією землях Руси-України. (в той же час у 1771 р. у Криму

татари скасували рабство, а в 1780 р. була відмінена панщина в Австрійській імперії).

- 1780 р. Спалення книгозбірні Києво-Могилянської академії, що збиралася понад 150 років і була однією з найбагатших бібліотек Руси-України.
- 1782 р. Катериною II створено комісію для заведення в Росії народних училищ з метою запровадження єдиної форми навчання та викладання російської мови в усіх школах імперії.
- 1784 р. За розпорядженням Синоду київський митрополит наказав, аби в усіх церквах дяки та священики читали молитви та правили службу "голосом, свойственным российскому наречию". Теж саме було заведено і в школах України. Синод наказує митрополитові Київському і Галицькому Самуїлу карати студентів і звільняти з роботи учителів Києво-Могилянської академії за відхід від російської мови.
- 1785 р. Тепер уже наказ Катерини II по всіх церквах імперії правити службу Божу російською мовою. Російська мова заведена також по всіх школах України.
- 1786 р. Синод знову наказує митрополитові Київському контролювати Лаврську друкарню, шоб ніякої різниці з московським виданням не було, а в Києво-Могилянській академії негайно ввести систему навчання, узаконену для всієї імперії.
- 1789 р. У Петербурзі з ініціативи Катерини II видано "Порівняльний словник усіх мов", у якому українська мова значиться як російська, спотворена польською.
- 1807 р. Вчитель Харківської гімназії Т. Селіванов хвастався: "Мы застали в училищах самого Харькова учителей, что так и резали по-украински с учениками; да мы, то-есть новоприбывшие из семинарии учителя, по распоряжению начальства сломили их и приучили говорить по-русски" ("Слово Просвіти", 1998 р.).
- 1811 р. Закриття Києво-Могилянської академії.
- 1833 р. Московські солдати за наказом з Петербурга в один і той же день в усіх мечетях Криму конфіскували всі письмові документи, книги, історичні манускрипти татарською, турецькою та арабською мовами, серед яких було багато матеріалів, що стосувалися Руси-України та її відносин з південними народами. На центральних площах запалали багаття.
- 1834 р. Заснування Київського університету з метою "русифікації юго-западного края".
- 1839 р. Ліквідація української греко-католицької Церкви на Правобережній Україні. Сотні християн і багато священиків було вбито, а 593 з них заслано до Сибіру. Замість них було прислано московських "батюшок" — чиновників-наглядачів в рясах.
- 1847 р. Розгром Кирило-Мефодіївського товариства і наказ цензорам

суворо слідувати за українськими письменниками “не давая перевеса любви к родине над любовью к отечеству”.

- 1847-1857 рр. Десятирічна солдатська каторга із “забороною малювати і писати” геніального поета, маляра і мислителя Тараса Шевченка.
- 1853 р. Спотворене видання “Літопису” Граб'янки.
- 1862 р. Закриття українських безоплатних недільних шкіл для дорослих, організованих українською інтелігенцією. За “українофільську діяльність” на сім років виселяють до Архангельська Павла Чубинського. Припинилося видання українського літературного та науково-популярного журналу “Основа”.
- 1863 р. Циркуляр міністра внутрішніх справ П. Валуєва про заборону видавати підручники, літературу для народного читання та книжки релігійного змісту українською мовою: “Української мови не було, немає і бути не може, а хто цього не розуміє — ворог Росії”. Заборонено ввіз і поширення в імперії львівської газети “Мета”.
- 1864 р. Статут про початкову школу: навчання має проводитись лише московським наріччям. Тисячі пудів архівних матеріалів вивезли до Москви після судової реформи 1864 року. Згідно з обіжником Міністерства юстиції від 3 грудня 1866 року туди потрапила велика кількість документів ліквідованих установ із Волинської, Київської, Катеринославської, Подільської, Херсонської та Чернігівської губерній.
- 1869, 1886 рр. Укази про доплату російським чиновникам за русифікацію України “в десяти Юго-Западных губерниях лицам русского происхождения, исключая, однако, местных уроженцев, производятся прибавки к содержанию...”.
- 1870 р. Вказівка міністра освіти Д. Толстого про те, що “кінцевою метою освіти всіх інородців, що проживають в межах нашої вітчизни, має бути змосковщення”. Отже українців відносили до “інородців”. В умовах постійного протиукраїнського терору багато талановитих українців (зокрема, М. Гоголь, В. Короленко, А. Чехов, П. Чайковський) змушені були своєю творчістю збагачувати чужу культуру. Інших московити приписали собі (математик М. Остроградський, маляр І. Рєпін та багато інших), як і нашу історичну та культурну спадщину.
- 1874 р. Новий статут про початкові народні школи, у якому підтверджено, що навчання має проводитись лише московським наріччям.
- 1876 р. Емський указ Олександра II про заборону ввезення до імперії будь-яких книжок і брошур “малоросійським наріччям”, заборону друкування оригінальних творів художньої літератури, в яких “не допускати жодних відхилень від загальновизнаного російського

правопису”. Заборонялися також сценічні вистави, спів, читання та друкування текстів до неї українською мовою. 1876 р. Указ про зобов'язання “прийняти як загальне правило”, щоб в Україні призначати вчителів-московитів, а українців посилати до Петербурзької, Казанської і Оренбурзької округ. Це “загальне правило” діяло і за правління комуністів до проголошення Україною незалежності в 1991 р. Як наслідок, за 100 років з Руси-України у такий спосіб було виселено кілька мільйонів української інтелігенції, а в Україну направлено стільки ж росіян.

- 1876-1880 рр. Українських учених та педагогів М. Драгоманова, П. Житецького та багатьох інших звільнили з роботи за наукові праці з українознавства, а П. Лободоцького — лише за переклад одного речення з Євангелія українською мовою.
- 1881 р. Чергова заборона викладання у народних школах та виголошення церковних проповідей українською мовою. Закон надавав дозвіл на друк словників українською мовою, але російським прописом, а постановку українських вистав поставив у залежність від місцевого начальства.
- 1895 р. Заборона видавати українські книги для дітей,“хотя бы по существу содержания и представлялись благонамеренными”. Збірку дитячих оповідань цензор заборонив з допискою: “Написано очевидно для детей, но они должны учиться по-русски. — Воспретить”. На українській граматиці, написаній московською мовою, цензор написав: “Наивно было бы надеяться на дозволение печатать грамматику того языка, который не должен существовать”.
- 1896 р. Б. Грінченко писав: “Величезна більшість учителів соромить дітей їх українською мовою говорити. Українські національні згадки, українську історію викинено з читанок шкільних... А замість історії вкраїнської скрізь історія московська викладається так, мов би вона нашому чоловікові рідна. Та ще й яка історія! Що стукнеш, то скрізь хвали та гімни земним божкам: Павлові, Миколі, Катерині, Петрові; хвали Суворовим, Корниловим, Скобелєвим і всій російській солдатчині! Тут усякі “подвиги” рабської вірности”.
- 1887 р. Рукопис граматики української мови цензор повернув не читаючи, відписавши авторові, що нема потреби дозволяти до друку граматику тієї мови, яка приречена на небуття.
- 1888 р. Указ Олександра III “Про заборону вживання в офіційних установах української мови та хрещення українськими іменами”.
- 1889 р. У Києві, на археологічному з'їзді, дозволено читати реферати всіма мовами, крім української.
- 1892 р. Російський уряд наказує цензорам суворо стежити за тим, щоб не допустити українських літературних перекладів з російської мови.
- 1894 р. Заборона ввозу українських книг з-за кордону.

- 1903 р. Заборона користуватися українською мовою на відкритті пам'ятника Котляревському у Полтаві.
- 1900 р. і наступні роки. Цензурою виключаються такі слова як “козак”, “москаль”, “Україна”, “український", “Січ”, “Запоріжжя” та інші, які мають український національно-символічний зміст.
- 1905 р. Кабінет міністрів Росії відкинув прохання Київського та Харківського університетів про відміну заборони української мови, визначаючи це несвоєчасним.
- 1905-1912 рр. Міністерство освіти закрило 12 приватних гімназій, звільнило 32 директорів та 972 учителів, 822 учителів перевело до інших шкіл за намагання вводити у викладання українознавчу тематику.
- 1905 р. Ректор Київського університету відмовив 1400 студентам відкрити 4 кафедри українознавства з українською мовою викладання, заявивши, що університет — це “загальнодержавна інституція”, і в його стінах не може бути жодної мови, крім московської.
- 1906 і 1907 роки. Закриття “Просвіт” в Одесі та Миколаєві.
- 1908 р. Указ Сенату про те, що освітня робота в Україні шкідлива й небезпечна для Росії.
- 1910 р. Уряд П. Столипіна своїм циркуляром зарахував українців до “іновєрцев” і заборонив будь-які українські організації. Боротьба з рухом за відродження України є історичним завданням московської державності, вважав Столипін.
- 1910, 1911, 1914 рр. Закриття владою “Просвіти” у Києві, Чернігові, Катеринославі (нині Дніпропетровськ).
- 1914 р. Указ московського царя Миколи II про заборону української преси. Заборона владою святкування 100-річчя від дня народження Т. Шевченка.
- 1914р. Захопивши Галичину, російська військова адміністрація негайно спалила бібліотеку Наукового товариства ім.Т.Шевченка, заборонила в Галичині й на Буковині всю українську пресу, навчальні заклади, громадські організації. В один день українські школи були переведені на російську мову, звільнили тих вчителів, які не могли або не хотіли нею викладати; вислали до Сибіру сто тисяч українців, головним чином вчителів, і священиків, вчених, активістів “Просвіти”, Пласту та інших українських організацій. Багато українців загинуло по дорозі від голоду, холоду та хвороб.
- 1916 р. Закриття владою “Просвіти” в Кам'янець-Подільському.
- 1918 р., 26 січня. Захопивши Київ, московсько-більшовицькі інтервенти за кілька днів знищили **5** тис. осіб, які розмовляли українською мовою, носили український національний одяг або у кого в хаті висів портрет Т. Шевченка.., знищили безцінні культурні, мистецькі, архітектурні та інші надбання.

- 1922 р. Ліквідація “Просвіт” на Кубані, в Зеленому Клину (Далекий Схід) та в інших місцях компактного проживання українців.
- 1929 р. Арешт українських науковців і духовенства — заміщення їх російськомовними.
- 1929-1930 рр. Чергові арешти визначних діячів української науки, культури, освіти, церкви, Спілки Української Молоді. Одночасно було заарештовано і розстріляно (більшість) або відправлено на довгострокову каторгу в концтабори понад 120 тисяч українців, головним чином інтелігенції. До звільнення і реабілітації дожили одиниці.
- 1930-1937 рр. Ліквідовані усі без винятку українські школи, середні спеціальні та вищі навчальні заклади та факультети, закриті газети та видавництва на Кубані, в Сибіру, на Далекому Сході та інших землях, заселених переважно українцями.
- 1932-1933рр. Спланована і здійснена акція ліквідації українського народу шляхом організації голодомору. Централізоване переселення росіян у вимерлі села України. В Україні, яка володіє 40 відсотками світового чорнозему, умертвлено голодом 12 мільйонів носіїв української мови, саме селян, щоб зберегти зрусифіковане міське населення.
- 1933 р. Телеграма Сталіна про припинення українізації і знищення більшості українських письменників.
- 1933-1941 рр. та й подальші часи. Тотальне знищення та арешт 80% української інтелігенції. Заборона писати мистецькі та художні твори, які б позначалися українським національним змістом, досліджувати і вивчати справжню історію України, згадувати про голодомори. Система освіти та виховання були спрямовані на те, щоб українцям прищеплювати відчуття меншовартості, відразу до борців за визволення Руси-України від окупанта, зневагу до українських національних героїв. Визначні наші діячи науки, культури, церкви (М. Грушевський, С. Єфремов, В. Винниченко, І. Пулюй, Г. Хоткевич, І. Багряний, О. Ольжич, А. Шептицький та багато інших) замовчувались або подавалися в негативному значенні.
- 1937 р., листопад. На відзначення двадцятиріччя приходу комуністів до влади на Соловках було розстріляно багато діячів української культури.
- 1938 р. Постанова “Про обов'язкове вивчення російської мови в національних республіках СРСР”. А 1958 р. Постанова про вивчення української мови за бажанням батьків.
- 1939 р. та Початок (і продовження після війни) комуністичного терору на західно-українських землях: закрито всі українські часописи, заборонено всі українські партії та громадські організації, зокрема, “Просвіту” та наукове товариство ім. Т.Шевченка.

Українці-західняки поступово “звільнялись” від рідної мови, культури, звичаїв, церкви. Закрито частину українських і відкрито російські школи. Депортації до Сибіру. (План більш масштабного вивезення українців до Сибіру зірвався через нестачу вагонів).

- 1946 р. Постанова Ради Міністрів Радянського Союзу “Про затвердження українського правопису, наближеного до російського”. Постанова ЦК ВКП(б) про “український буржуазний націоналізм”, внаслідок якої кілька тисяч представників української інтелігенції заслано до концтаборів. Гоніння на журнали “Україна”, “Радянський Львів”, “Дніпро”, “Барвінок”, “Перець”.
- 1947 р. Чергова чистка діячів української культури з обвинуваченням їх у націоналізмі. Видано таємну інструкцію на 157 сторінках про вилучення з книгозбірень та списання в макулатуру 3600 назв книжок, автори яких були названі українськими буржуазними націоналістами, ворогами народу.
- 1949 р. 16-й з'їзд КП(б)У у черговий раз засуджує український буржуазний націоналізм, погрожує українським діячам науки та культури, які ще залишилися на волі, вимагає від них таврувати “гнилу культуру буржуазного Заходу” й вихваляти “передову культуру” Союзу.
- 1951 р. Викриття “Правдою” “національних ухилів” в українській літературі (вірш В. Сосюри “Любіть Україну”, лібретто опери “Богдан Хмельницький” та ін.).
- 1951 р. Студенти Харківського університету відмовилися складати іспити російською мовою. Тоді 800 з них було репресовано, а 33-х студентів на закритому засіданні суду було засуджено до смертної кари і розстріляно
- 1958 р. 24 грудня Верховна Рада СРСР прийняла закон, згідно з яким питання про те, вивчати чи не вивчати рідну мову в національних школах знову було віддано на вирішення батьків та самих учнів. Постанова Пленуму ЦК КПРС, а 1959 року — відповідна постанова Верховної Ради У РСР про перехід українських шкіл на російську мову викладання.
- 1962 р. ЦК Компартії України зобов'язує комуністів та місцеву адміністрацію “рішуче виступати проти консервативних традицій і звичаїв, проти будь-яких пережитків буржуазного націоналізму”, найшкідливішими з яких, на думку колонізаторів, було знання рідної мови, потяг до вивчення своєї історії та культури.
- 1964 р. “Невідомий” пересипає фосфором й спалює Українську національну книгозбірню у Києві. На прилеглій до книгозбірні території заздалегідь була відключена вода, а пожежники приїхали лише через 4 години після підпалу. Вогнем було знищено понад 600 тисяч томів цінних архівних українських документів.
- 1965 р. Хвиля політичних процесів проти “українських іншодумців”

(Б. та М. Горині, П. Заливаха, Св. Караванський, Валентин Мороз, М. Осадчий, А. Шевчук та інш.). У Харкові за протести проти закриття українських шкіл заарештований А. Здоровий.

- 1969, 1979 рр. Серія загадкових пожеж у відділах україністики в бібліотеках Академії Наук, музею "Софія Київська", Видубицького монастиря у Києві, медичного інституту в Тернополі, Успенської церкви та музею українського мистецтва у Львові. Аналогічні "загадкові" пожежі в цей час сталися в національних бібліотеках інших республік СРСР (Тарту, Самарканд, Ашхабад), окрім Росії.
- 1970 р. Суд над авторами "Листа творчої молоді Дніпропетровська" з протестом проти московщення української культури.
- 1970 р. Наказ Міністерства освіти СРСР про написання і захист усіх дисертацій лише російською мовою. Затвердження тільки в Москві. Ситуація нерідко доходила до абсурду: російською мусили виконуватися та захищатися навіть дисертації з питань української мови та літератури.
- 1972 р. "За недостатню боротьбу з націоналістичними проявами" московські можновладці усунули від партійного керівництва Першого секретаря ЦК КПУ П. Шелеста (критика партійними цензорами книги "Україна наша радянська", в якій прославляється запорозьке козацтво), звільнили з Вищої партійної школи при ЦК КПУ 34 викладачів включно з її директором, заборонили книги майже сотні авторів, усунули чверть секретарів з ідеологічних питань на всіх партійних рівнях, піддали "чистці" ряд наукових установ, а також Київський та Львівський університети. У Харкові вони знесли хату, де жив видатний український філософ і просвітитель Г. Сковорода та приступили до знищення цвинтаря, де було поховано багато визначних діячів української науки та культури.
- 1972-1974 рр. Політичні репресивні процеси проти українських дисидентів. У ці роки були засуджені: Є. Сверстюк, І. Світличний, І. Дзюба, В. Стус, Ігорь та Ірина Калинці, Н. Світлична, В. Чорновіл, Ю. Шухевич та інші.
- 1975 р. Нова цензура "Кобзаря" Тараса Шевченка.
- 1978 р., січень. На Чернечій (Тарасовій) горі у Каневі спалив себе Олекса Гірник з Калуша на знак протесту проти московщення України.
- 1978 р. Директива Міносвіти УРСР "Про вдосконалення вивчення російської мови в українських школах".
- 1979 р. Ташкентська конференція "Російська мова — мова дружби і співпраці народів СРСР", яка накреслила нові заходи щодо зросійщення неросійських народів СРСР (як результат — українські дитячі садки практично зникли).
- 1983 р. Постанова ЦК КПРС, за якою вчителі російської мови та

літератури в Україні отримали 16% надбавки до платні порівняно з викладачами української мови.

- 1983-1986рр. Продовження арештів українських дисидентів.
- 1984-1985 рр. В концтаборах були замордовані Олекса Тихий, Юрій Литвин, Василь Стус, Валерій Марченко.
- 1989 р. Постанова ЦК КПРС про єдину офіційну загальнодержавну мову в Радянському Союзі — російську. Те ж саме у проекті Конституції М. Горбачова.
- 1990 р. Верховна Рада Союзу РСР у законі про мови народів Радянського Союзу закріплює за російською мовою статус офіційної на всій території Союзу.
- *1991 р. Верховна Рада України приймає мовний закон, головним фундатором якого був академік Шинкарук В.І. Закон надавав українській мові статус єдиної державної.*
- 1993-1995 рр. Посилення антиукраїнського терору в освіті, культурі, засобах інформації. Вбито кілька десятків активістів національних українських партій та організацій у різних містах України, зокрема голову секретаріату Руху Михайла Бойчишина, спалено хату-музей Тараса Шевченка.
- 1994 р. й до нині. Намагання (і не тільки) надати російській мові статус офіційної в незалежній, вільній, суверенній, самостійній Україні.
- 1994 р. Заява Л. Кучми про його намір внести поправки до чинного законодавства щодо надання російській мові статусу державної. Як наслідок, маємо призупинення відновлення українських шкіл, переведення частини українських класів та шкіл на російську мову навчання.
- 1995 р., травень. У Харкові керована Є. Кушнарьовим влада відкрила пам'ятник україножеру Г. Жукову, саме тому, хто підписав наказ про виселення з України всіх українців.
- 1995 р., 18 липня. Неспровоковане звіряче побиття владою українців у Києві (кілька осіб загинуло, десятки покалічено) під час похоронної процесії святійшого Патріарха Київського і Всієї Руси-України Володимира. Озброєні омонівці кидалися на неозброєних людей з криками “бєй хохлов”, топтали і шматували державні прапори. До відповідальності ніхто не був притягнутий.
- 1998 р. і до нині. У зв'язку з інформаційною революцією, російщення України відбувається ще інтенсивнішими методами, ніж за часів Валуєвського циркуляру. На сьогодні інформаційний простір України майже повністю зрусифікований. Неукраїнська, а часом антиукраїнська політика урядів України призвела до того, що державну мову з української преси витіснила мова сусідньої країни, і співвідношення між україномовною та російськомовною пресою складає 1:10.

- Україна посідає перше місце (!) у світі за рівнем оподаткування книги — *28%*. Внаслідок цього продукція українського книжкового ринку на 2/3 складається з імпорту книжок московською мовою. Кількість україномовних вузів складає лише 23%. У Криму — аж чотири українські школи й одна українська газета. На програму відродження української мови уряд не виділяє практично жодної копійки, в той час коли Москва на програму "Русский язык" ("...на поддержку и развитие русского языка в бывших республиках СССР") щорічно виділяє 2 млрд. доларів. Левова частка цих коштів осідає у першу чергу в Україні: на безкоштовне розповсюдження антиукраїнських газет, підтримку промосковських політичних партій, організацій, телеканалів. Наслідком саме цієї політики стала естафета надання російській мові статусу регіональної у східних й південних областях, саме там, де українська мова практично не вживається.
- *2010 і потім. З приходом до президентства В.Януковича його духовний опікун Патріарх Московський Кирило своїм проектом «русского мира», виконуючи підспудне повеління російського президента В.Путіна, виявив прагнення реалізувати задум «Россия-Украина и Белорусь – единая Русь».*
- *2011 р. З приходом на роль міністра освіти і науки україножера Дмитра Табачника наступили роки обмеження вживання в системі освіти української мови і насадження російської, фальсифікації історії України на замовлення Московії шляхом написання якоїсь спільної історії України-Росії та ін.*
- *2013 р. За умов приходження до влади промосковської влади Партії регіонів і їх президента В.Януковича Верховна Рада антиконституційними шляхами приймає з авторства Ківалова-Колісниченка антиукраїнський і москвофільський Закон про мови національних меншин, який фактично надавав російській в Україні статус державної.*
- *2014 р., 23 лютого. Верховна Рада України своїм Законом відміняє Закон Ківалова-Колісниченка. Відтак українська мова знову набуває статусу єдиної державної мови. Мовам національних меншин надається право прийнятої в районах компактного проживання національних меншин. Віковий колонізатор України Московія, погрожуючи їй, заявила, що відміна закону регіоналів Ківалова-Колісниченка ускладнить відносини між двома країнами.*[19]

[19] Тексти блоків з нахиленими буквами додала редакція книги.

3.8. Релігія в контексті українського духовного і національного відродження
(А. Колодний, Л.Филипович)

Реабілітація релігії, яка відбулася в громадській думці за роки незалежності України, зміни суспільних оцінок її ролі у духовному і національному відродженні, українському державотворенні є скоріше реакцією на пропаганду релігійної духовності засобами масової інформації, своєрідною ілюзією бажаного, ніж відображенням реальних процесів у церковно-релігійному житті. Останні (хіба що за винятком католицьких і деяких протестантських конфесій) характеризує загалом, на нашу думку, глибока криза. У нас наявне скоріше зростання лише кількісних показників появи нових конфесій, поширення мережі релігійних установ, видання релігійної літератури, дотримання зовнішніх виявів релігійності тощо. Все це ми маємо сприйняти як факт, якщо прагнемо віднайти в релігії ефективну силу трансформації суспільства, людини, нації. Релігія стане чинником українського державо-, націо- і культуротворчого процесу лише тоді, коли вона за своїм змістом і формою буде від роду нашого українського, а водночас утверджуватиме людське в людині.

Складні і неоднозначні процеси відбуваються, зокрема, і в релігійній духовності народу. Оцінюючи її сучасний стан, навряд чи можна наділяти його ренесансними ознаками. З’явлена з середини 80-х років зацікавленість релігією, помітне розширення мережі церковних об'єднань спочатку розглядалися як відродження релігійної духовності. Проте нині ці процеси вже призупинилися. То ж доводиться з жалем усвідомлювати, що відродження релігійної духовності – не просте відродження діяльності церковних структур. Адже повне відродження Церкви без наявності відповідного рівня релігійності мирян неможливе.

До того ж, не будь-яке відродження церкви автоматично зумовлює відродження релігійності. Так, нинішній рівень християнської моральності і духовності віруючих часто залишається низьким, хоча всі церковні інституції діють активно. Це засвідчує той факт, що діяльність Церкви можна відродити однією ухвалою, рішенням зібрання одновірців, а прагнення людини до Вищого, спосіб життя її згідно відповідних релігійних приписів одноактним вердиктом не встановлюється. Відродження релігійної духовності - це процес, що опосередкований багатьма факторами: економічним, соціальним, політичним, історичним, національним і психологічним.

На відміну від поширеної думки про піднесення духовності українства, вважаємо, що в ній наявні всі риси її гострої кризи. Такі характеристики не є якимись винятковими лише для сьогодення. Важко навіть назвати історичний період, коли духовність українського етносу не підпадала під драматичні впливи, не зазнавала трагізму. Навіть епоха Київської Русі не видається такою вже й золотою для релігійної духовності, адже складалася вона під тиском сили, яка руйнувала одвічні народні цінності та традиції.

Аналіз історичних форм релігійної духовності корисний і для порівняння із сучасним етапом, невтішні оцінки якого оптимізуються висновком про наявність загалом високої духовності в народі, про невикористані потенційні резерви його духу. Упродовж своєї багатовікової історії наш народ демонстрував якусь особливу внутрішню силу, що уможливлювали виживання і збереження його як нації. Можна висловлювати різні думки про те, що, власне, дає йому ту силу, право на життя, але це "що" є реальністю. І тут пригадуються слова Павла Тичини:

Я єсть народ, якого Правди сила
Ніким звойована ще не була.
Яка біда мене, яка чума косила! –
А сила знову розцвіла.

Цю “Правди силу” дають народові релігія або ж Церква, віра в Бога або ж підсвідома впевненість в існуванні чогось надприродного, або ж національна ідея, рідна мова. Визнання ж кризовості сучасної релігійної духовності не засвідчує бездуховності країни. Усвідомлення негативів нашого духовного життя лише сприятиме їх подоланню.

Сучасний стан релігійної духовності українців - це наслідок впливів існуючих конкретних обставин життя нації. Серед них - як власне духовні, так і політичні, соціальні, побутові та інші чинники. Істотно на характер релігійної духовності впливають загальні зміни в економічних орієнтаціях суспільства. Наступ ринку, часто в нецивілізованих, диких, спотворених формах, призводить до певної трансформації усталених елементів духовності. Ринок потребує прагматизму, розрахунку, переважання логічного над інтуїтивним, сердечним. Це часто йде в розріз з традиційним способом життя і звичними християнськими нормами його регулювання. На наших очах формується новий тип віруючого. Зраціоналізованій особі стають цілком непридатними ортодоксальні й немобільні форми вираження релігійності.

Сучасна релігійність – не якийсь абсолютний новотвір. Вона є результатом синтезу різних типів духовності, переважно язичницької і християнської, але має таку давню історичну вкоріненість, що може вважатися автентичною. Незважаючи на надто суперечливу роль християнства в його різних конфесійних визначеностях в історії українства, саме воно протягом віків було так переплавлене з духом нації, що вважати християнську духовність неукраїнською, як це твердять послідовники неоязичництва, аж ніяк не можна. Інституалізоване в національні церковні вияви – Українську Автокефальну, Київського Патріархату і Греко-Католицьку Церкву - християнство стало сутнісним елементом ментальності українця.

Релігійна духовність українців не є однорідною не лише конфесійно, але й регіонально. Якщо на Заході України вона є чітко конфесійно окресленою, церковно визначеною, то на Сході так помітно, власне, ще не

інституалізувалася. Тут трапляється "перетягування" віруючих з конфесії в конфесію, з однієї Церкви в іншу. Це, на нашу думку, має негативні наслідки. Релігійна духовність, якщо вона зорієнтована на національне, сприяє національній консолідації, зростанню національної самосвідомості.

Соціологічні дослідження релігійності на Сході України виявили пряму залежність між рівнем розвитку релігійності (християнськості) і національної самосвідомості. Конфесійна розмитість релігійної духовності наслідком своїм має якусь невизначеність і в етнічній ідентифікації.

Релігійну духовність українців ніколи не характеризувала закостеніла ортодоксальність. Їй завжди був притаманний динамізм. Мирянин-українець не лише активно осмислював і відносно вільно інтерпретував явища й події суспільного життя, сповнюючи відтак свою духовність в певний конкретний історичний зміст, а й переносив це вільнодумство на осмислення релігійних концептів, вияви функціональності релігії. І нині він жваво реагує на різні проблеми сучасного життя, часто випереджаючи в своїх оцінках навіть представників кліру, духовних лідерів конфесій.

На характері релігійності українців значною мірою позначилась обов'язкова середня освіта. Сучасний віруючий здебільшого вже не є таким неписьменним, що може вдовольнятися рівнем колишніх примітивних проповідей, закликів до аскези, відходу від світу тощо. Нинішні досягнення в галузі науки й техніки стали предметом особливо швидкого засвоєння і використання в контексті своїх віроповчальних концептів для представників неорелігійної духовності. Характерно, що й традиціоналісти починають вже по-сучасному витлумачувати їх. Так, докази буття Бога нині не обмежуються здавна відомими онтологічним, космологічним, телеологічним, моральним і психічним, а ґрунтуються насамперед на досягненнях сучасної фізики, математики, хімії, біології. Природа людини, хоч і подається біблійними словами-символами, але сповнюється сучасного наукового змісту. Розмірковування про гріховність людини обстоюється посиланнями на події історії не тільки єврейського, але й українського народу. Перспектива того чи іншого релігійного руху, релігійної течії тепер залежить від спроможності їх віруючих акумулювати в свою свідомість досягнення науки. Найбільш адаптованими виявилися тут віруючі нетрадиційних для України релігій (ісламу, буддизму, неорелігій), а також католицизму, деяких конфесій пізнього протестантизму. Православні ж Церкви ніяк не можуть усвідомити важливість наявності наукових інституцій у своїй структурі. Навчальні плани семінарій і академій ще не зорієнтовані на освоєння їх слухачами сучасної науки. Як і колись, ними "пережовуються" праці "Отців Церкви", існує обмеження навчального матеріалу лише біблійними оповідями. Відтак їм не вдається з року в рік піднятися навіть на рівень православної філософії і теології Києво-Могилянської академії, київської школи релігійної філософії.

Здатність асимілювати науку, світські елементи культури в свою віроповчальну систему гарантує майбуття тому чи іншому типові духовності. Релігії орієнталістського напряму мають наукову інституцію - Інститут

бхактіведанти, який діє не лише в Індії. В Києві відкрито його своєрідний філіал –Вайшнавську духовну академію. Католики давно вже створили Папську академію наук, Інститут людини, мають Папську академію соціальних наук. У греко-католиків в межах фундованого ними Українського католицького університету з'явилися і діють свої наукові інституції - Інститут історії церкви, Інститут Церкви і суспільства, інші наукові структури. Це не скажеш про Православ'я, яке при своєму консерватизмі прагне до статусу єдиної національної релігії українців, єдиного виразника їхньої духовності. Але, як на нас, завоювати свідомість сучасної молоді, взагалі сучасного віруючого богослов'ям рівня "Отців Церкви" вже аж ніяк не можна. Молодь надто практична, раціональна, інтелектуалізована; її не влаштовує вже примітивізм віроповчальних систем Православ'я, постійне моралізаторство, обрядові пишноти тощо. Лише через науку можна оновити й відродити віру. До того ж, нові соціальні й політичні реалії потребують нових методів вирішення актуальних проблем сьогодення, церковної думки про них (згадаймо принагідно тут Енцикліки останніх Римських Пап), а не обмеження при їх аналізі методом аналогії (співставлення) сучасних подій з окремими епізодами церковної історії (частіше – єврейської), перенесенням біблійних сюжетів на реалії подій сьогоднішнього дня.

Релігійна духовність українців універсальна. На сьогодні це такий феномен, який своєю функціональною природою утримує народ не тільки релігійно, а й буттєво, морально й естетично. Через те, що Україна впродовж віків не мала власної держави, а функцію етноконсолідатора фактично тривалий час виконувала Церква, то релігійна духовність перебрала на себе не властиві релігії функції – і етноінтегруючу, і етноконсолідуючу, і звичаєзберігаючу. Вона є і світоглядом народу, і його етикою, і його правовим регулятором, і господарчим регламентатором, і політичним компендіумом. Роль цього важеля людської життєдіяльності особливо зростає сьогодні, коли внутрішнім світом людини ніхто не опікується. Скінчилася піонерія, комсомолія, громадські ради і все те, що мало місце в соціалістичній дійсності й виконувало роль регламентатора поведінки людини. Особа лишилася сам на сам із собою, із своїми проблемами. Єдина тепер надія - на себе і Бога, єдина опора - релігійна духовність. Від релігії тепер чекають не лише власне релігійного - забезпечення зв'язку з Богом чи розв'язання смисложиттєвих проблем, а й виконання функцій морального регулятора, засобу з'ясування психологічних питань, більше того – чинника наукових пояснень картини світу, місця й призначення людини в ньому, відповідь на що не так давно людина прагнула віднаходити у матеріалістичному вченні і соціальній програмі діяльності Комуністичної партії.

Але, покладаючи на релігію не властиві їй функції, віруючий тим самим виводить її за межі її власної функціональності, а відтак - і губить її, бо ж неефективність її впливів не в своїй сфері підриває загальний авторитет релігії як основи духовності людини. Релігія покликана опікувати душу

людини, її духовний спокій, а не бути для неї регламентатором щодення. Сила її - у визначених саме їй духовних функціях.

Релігійність українця, здавна адаптована до переважно селянського способу його життя, нині поступово втрачає свою антеїстичну окресленість. Це пов'язане передусім із тими змінами в соціальній структурі суспільства, які виявилися в перетворенні українства із селянської нації в урбанізовану (сьогодні в містах проживає близько 70 відсотків населення України). Водночас свою роль чинника контролю за поведінкою віруючих втратила релігійна громадська думка. На ці зміни традиційні форми вияву релігійності зреагували насамперед відносною пасивністю віруючих у своїх відвідуваннях культових споруд. Тепер вони стали приходити туди у зручний для себе час і, як правило, лише у дні великих свят, неділю. Обмежена ними також тривалість часу своєї присутності на "службі Божій", хоч, на відміну від Католицької, Православні і Греко-Католицька Церкви самі ще не пішли на її скорочення. Нерегулярно прилучаються віруючі до "таїн Господніх".

Як вище вже зазначалося, та релігійна духовність українців, яка була притаманна їм на попередніх етапах історичного розвитку, нині переживає кризу. Але історія - це не якийсь постійний поступальний рух уперед, а чергування різних за характером змін. Тому вбачати в цьому якусь трагедію не можна. Практика декого механічно відродити старі форми вияву релігійності, затримати їх відмирання не є результативною і бажаною, а Церква, яка вдається до цього, зрештою приречена на відмирання. Треба прийняти за належне те, що віками усталена релігійність зламана під тиском нових історичних реалій. Порушено стару традицію, простого повернення до неї вже бути не може. Потрібне творення нового із зняттям життєдайного позитиву із віками сформованого раніше. Треба зважати й на те, що за останній десяток років до релігії звернулося багато у минулому невіруючих, переважно міських громадян, яким повернути стару, сформовану на селянській основі релігійну духовність вже просто неможливо й нереально. Роки атеїзації позбавили їх досвіду духовних пошуків, духовних переживань. До релігії вони ставляться з позицій раціональності, доцільності, практичності.

Сучасна релігійна духовність українців, внаслідок усталеної історичної традиції, є в основному християнською і виражається переважно у формах Східного обряду, про який йшла мова в одному із параграфів цієї книги. Носіїв християнської духовності різних конфесій поєднує насамперед вірність загальнохристиянській догматиці, моральним заповідям Ісуса Христа, вшанування християнських святинь та ін. Домінуюча православна релігійна визначеність, яка нині розпадається в Україні на три войовничо налаштовані одна щодо інших двох Церков, стала внаслідок зовнішніх впливів на неї на основі цього поділу такою мірою політизованою, що втрачає подеколи ознаки власне релігійної духовності. Православна духовність поляризується насамперед між екстремами – незалежна Україна чи складова економічного й політичного союзу країн СНД, належність до

Євросоюзу чи Митного союзу, демократична держава чи відновлена якась союзна республіка. Подолання відмінності саме в цих орієнтаціях (та ще, може, амбіційності декого з першоієрархів) може стати основою для об'єднання Православних Церков України в єдину Помісну Православну Церкву, формування цілісної православної духовності.

На відміну від православної, греко-католицька духовність виступає нині більш цілісним явищем, хоча й тут відсутня бажана єдність, особливо з появою так званої Української Правовірної Греко-Католицької Церкви. Основні орієнтації її, загалом українські, коливаються між наданням пріоритетності національним важелям чи християнському (в підтексті - вселенському, тобто католицькому) космополітизмові. Але, як і православна, греко-католицька духовність не є суцільно релігійною у своїх виявах, бо їй притаманне опікування не лише душею людини, а подеколи і її політичним спрямуванням.

До типу християнської духовності належить також протестантська релігійність, вияви якої здебільшого національно незорієнтовані, в основному є сакральними, зраціоналізованими, бо спрямовані безпосередньо на пізнання Бога, на знання Слова Божого. Вона виявляється в таких інституалізованих формах, які часто є більш привабливими для віруючого, долею якого не стурбовані ні суспільство, ні історичні Церкви.

І синкретизм, і динамізм як риси релігійної духовності українців самі собою є явищем позитивним, але на українському грунті вони, на жаль, відіграють і негативну роль. Адже наша духовність не є відпорною, вольовою. Вбираючи різні впливи, вона не вміє просівати їх крізь сито своєї традиції, крізь власні національні інтереси. Тому Україна сьогодні – широке поле для інфільтрації різних думок та ідей, нетрадиційних і нових конфесій. У духовному плані ми надто м'які, не вміємо захищати свій світогляд, свої звичаї. Тому часто духовність українців у конкретних формах її виявлення є аморфною, непослідовною. Вона вражає своєю незахищеністю перед різними негативними впливами, бо не загартована в боротьбі з чужими єресями, протидією неприйнятним ідеям, оскільки існує переважно не в поняттях, а в переживаннях, у відчуттях. Світоглядно вона чітко невизначена, навіть ентропна. Духовність ця є внутрішнім світом людини, що існує на рівні почуттєвого світу індивіда. Відтак вона не піддається чіткій вербалізації, словесному захистові. Відсутність вміння захиститися від чужих ідейних втручань спричинена тим, що за умов віками державою визначеної і захищеної православності як неодмінної риси релігійної духовності громадянина країни, інші конфесійні її форми просто відкидалися силовими методами, оголошенням їх єрессю, інородним тілом.

Релігійна духовність українця, хоч вона і є конфесійно зорієнтованою, лишається, як і раніше, за своїм змістом синкретичною. І це переважно тому, що Україна відкрита впливам як Заходу, так і Сходу. Проте якщо раніше Схід і Захід обмежувався тут основними конфесіями християнства, то нині цей поділ вже виражає географічне розташування України. Українець поступово

долучає до своєї християнської традиції дещо із східного типу мислення (ідеї реінкарнації, концепцію карми тощо). Таке запозичення не завжди відбувається в гармонійних формах, часто є надзвичайно строкатим, нагадує суму різних ідей, цінностей, форм вираження тощо. Навіть традиційна християнська духовність українця, який, зауважимо, все-таки надто поверхово знає цю релігію, не є цілком християнською, включає в себе і відмінні від християнських вірувань положення, концепти з інших релігійних систем, зокрема язичництва.

Синкретизм сучасної релігійної духовності найбільш зримо виявляється в поширюваних в Україні неорелігіях, які, власне, й виникли як поєднання ідей і положень різних конфесій, відмінних релігійних традицій. Особливо випукло цей синкретизм виявився у віровченні бахаїв, Білого Братства, Церкви Єднання, АУМ Сінрікьо. Значною мірою здатність поєднання тією чи іншою конфесією складових різних релігій впливає на успіх у її поширенні, позначається на соціально-демографічному портреті її послідовників. І тут слушним буде висновок, що процес синкретизації сучасної релігійності посилюватиметься як у напрямі формування однотипності теологічного змісту існуючих віросповідань, так і в спробах створення нового різновиду релігії.

Національне відродження не лише стимулювало активізацію релігійної діяльності різних конфесій, що сформувалися на українському ґрунті, а й поставило на порядок денний питання про національну релігію українців. Як буде показано нижче, існує спроба національно орієнтованих сил в Україні використати саме релігію як засіб відродження українського етносу, за допомогою певних конфесій і церков подолати чинники, які протягом століть сприяли денаціоналізації українців.

В нинішній Україні - велике розмаїття конфесій. Жодна з них не є для українця єдино істинною "вірою батьків", національною вірою, природною релігією. Строго кажучи, за найбільш традиційну релігію українців можна було б визнати ту, яка існувала на їхній етнічній території до прийняття християнства, тобто давньорусьські язичницькі культи. Поява численних рідновірських течій відображає прагнення певних кіл українства повернутися саме до витокової релігії етносу. Але якщо одні з них (Рідна Віра) намагаються відродити весь політеїстичний пантеон давньої Русі, то інші (РУНВіра), реформувавши українське язичництво, прагнуть створити на національному грунті свою монотеїстичну релігію. Національним Богом українців вони проголошують Дажбога як специфічне втілення в українському етносі єдиного Вселенського Бога. Останнім часом з’явилася спроба довести, що Українське Рідновірство є не тільки релігійною спільнотою, а й особливою етно-національною групою, споконвічною корінною етнонаціональною спільнотою України.

Проте сподіватися на те, що рідновірство, незважаючи на свою зовнішню привабливість, матиме масове поширення, не доводиться. Поява тієї чи іншої релігійної конфесії – не плід якоїсь суб'єктивної примхи, а

відображення об'єктивного процесу історичного розвитку. Християнство для багатьох його послідовників стало доступною "наукою життя", моральним мінімумом. Реальних підстав для заміни його іншою релігією нині немає. Проти неоязичницьких течій працює також феномен традиції – "віра батьків", сформований у свідомості послідовників християнських конфесій. Не всіх влаштовує також архаїка тих обрядових форм, до яких пропонують повернутися ідеологи рідновірства, антеїстичність їх природи. Відштовхує від рідновірства притаманна йому ворожнеча між різними течіями, насамперед між виразниками його віровчення. Коріння цього відзнаходиться в тих чварах, які мали місце ще між Володимиром Шаяном і Левом Силенком.

Не може стати загальнонаціональною релігією для українців і греко-католицизм. По-перше, переважна більшість нації не вважає його (а тому і не сприймає) своєю релігією. До того ж, у багатьох українців на Сході тривала світська і церковна пропаганда сформувала негативну установку щодо унії. Її послідовників тут подають навіть як фашистів, прибічників гітлерізму. Унія зрештою у свідомості східняка постає як ідеологічне підгрунтя експансії Заходу, зокрема США чи Ватикану, на українські землі. Греко-католицизм подеколи ще розглядається як спольщений католицизм, клерикальний націоналізм, а то й як зрадник українського народу. Внаслідок цього він може помітно впливати на релігійну ситуацію лише в Галичині й Закарпатті, де закріпився історично і де добре відома його етноформуюча роль. В інших регіонах країни можуть існувати його окремі громади. Так нині і є. Десь біля 90 відсотків громад УГКЦ діють у Західному регіоні України. По-друге, історичний досвід демонструє те, що під час екуменічних діалогів жодна з християнських конфесій ніколи не поступалася особливостями свого віровчення й культу. Греко-католицизм у цьому не виняток. Тим більше, що він всіляко обстоює думку про свою ідентичність саме тому християнству, яке прийняв князь Володимир, тобто конфесійно неподіленому, а також видає себе за закономірний вияв українського національного духу - прагнення до синтезу греко-візантійської культурної традиції з духовними цінностями західно-європейського світу.

Говорячи про поєднання в Україні православних і греко-католиків, ідеологи останніх актуалізують все ту ж ідею верховенства Римських Пап в християнському світі, яка свого часу лягла в основу Берестейської унії 1596 року. Але ж на нову унію, вже не з Римом прямо, а опосередковано через Львів, православні України ніколи не погодяться. Відтак новітні конструкти поєднання І. Паславського, М.Бендика, М. Мариновича й інших залишаться лише благим наміром. З боку православних питання поєднання з греко-католиками навіть не порушується.

Роль національного інтегратора не можуть відіграти й українсько зорієнтовані Православні Церкви - УПЦ Київського Патріархату й Українська Автокефальна. Це зумовлено насамперед тим, що ідея автокефалії поки що не має підтримки серед більшості послідовників

Православ'я в Україні. Не розібравшись у суті і справжніх причинах утворення Російською Православною Церквою у своїй структурі Української Православної Церкви, а також у фальсифікаціях Російською Православною Церквою історії і природи українського автокефалізму, православні віруючі (часто ще й українці) продовжують відвідувати храми, підпорядковані Московському Патріархатові. Заважає сприйняттю однієї з українсько орієнтованих Церков як єдиної національної святині також відсутність у більшості віруючих-українців сформованої національної самосвідомості, домінування в їхній свідомості конфесійного над етнічним. Тому й розглядають вони як неканонічне, "не Боже" богослужіння українською мовою, відродження українських православних обрядів і звичаїв. Традиція батьків, які належали до Російської Церкви і підживлюється нині обстоюваною Московським патріархом Кирилом концепцією «русского мира», тяжіє над умами їхніх дітей. Це засвідчує порівняно незначна кількість парафій УПЦ КП і УАПЦ у Східному й Південному регіонах республіки.

Не може претендувати на роль національної також створена 1990 року в структурі Московського Патріархату Українська Православна Церква. Українською вона може називатися лише із-за розташування її громад на території України і відвідуванням їх українськими парафіянами. Та ні в змісті віровчення, ні в богослужінні, ні в обрядах ця Церква не має чогось такого, що засвідчувало б її українськість. Мова богослужіння в храмах УПЦ – переважно церковно-слов'янська з російською вимовою; парафіянами її є представники різних націй. Усе це й спричинило денаціоналізцію того самобутнього, що характеризувало колись Українське Православ'я. За понад три століття свого підпорядкування Московській Церкві Православ'я України втратило свій національний характер, свої організаційні форми життя, місяцеслов святих і місцеві треби, стало співвиконавцем русифікаторських настанов світських і церковних властей, стало тією «Церквою-домовиною», про яку писав ще Тарас Шевченко. Саме тому в очах української національно-демократичної громадськості УПЦ постає не як національна Церква, а як один із винуватців того занепаду української духовності й культури, з яким Україна підійшла до етапу свого нового відродження.

Той факт, що Православ'я має в Україні глибокі історичні і соціально-етнічні корені, увійшло в життєву традицію багатьох верств населення України і є найвагомішою з конфесій, часто слугує підставою для ідентифікації в свідомості декого понять "українець" і "православний", пропаганди ідеї необхідності підтримки Православ'я як своєрідної державницької ідеології, заспокоєння, а не активної діяльності на релігійній ниві, в очікуванні того, що держава “надішле” до їх храмів віруючих. Часом відбувається навіть однобічний перехід цих понять - зняття поняття "українець" на користь поняттю "православний", яке відтак набирає більше ваги, ніж перше. Православ'я оголошується при цьому ферментом духовності українства, носієм його культури, більше того - якоюсь надісторичною

формою його національного буття. За таких міркувань належність до Православної Церкви ототожнюється з обов'язковою, неодмінною належністю до українського народу. Але при цьому відбувається явна підміна понять: національних цінностей – релігійними, національної святині (Батьківщина) – релігійною (Церква).

Зауважимо, що роль Православ'я як фактору національної інтеграції й консолідації, формоутворюючої основи культури українського народу стосується лише XI-XVII століть, тобто часу автономного існування Українського Православ'я в структурі Константинопольського Патріархату. Після неканонічного включення Київської митрополії до Московського Патріархату в 1686 році Православна Церква, з одного боку, слугувала засобом денаціоналізації українців, а з другого - своєю активною боротьбою проти греко-католиків, протестантських течій і залишків язичництва призвела українську народність до дезінтеграції, внутрішньонаціональних чвар на релігійному грунті. Акцентуючи на православності як на ідентифікованому йменуванні українців, РПЦ цим самим знімала питання національної належності як неістотне.

Зважаючи на неможливість визнання однієї з конфесій за єдину національну релігію і неперспективність прагнень до згуртування навколо цієї конфесії інших християнських течій, дехто обстоює ідею об'єднання наявних християнських течій і церков на якихось паритетних засадах і створення єдиної Української Християнської Церкви. З метою подолання міжконфесійних і внутрішньоконфесійних суперечностей в Україні подеколи пропонується створити спеціальний міжцерковний орган першоієрархів і керівників тих конфесій, які мають свої всеукраїнські центри. Проте, на нашу думку, вихід із нинішньої кризи церковно-релігійного життя можна віднайти не у творенні якогось арбітражного міжцерковного органу при якійсь державній структурі (зауважимо, що таке твориво суперечить принципам Закону України про свободу совісті і не з особливим ентузіазмом сприймається керівництвом церков), не у владному благоволінні до якоїсь із Церков і негласному перетворенні її у державну, а у формуванні в Україні національної громадянської релігії як особливого надцерковного ідеологічного утворення, яке, ставлячи на перше місце національний інтерес, покликане буде орієнтувати всіх громадян країни на сприйняття авторитету своєї держави як святині. Світоглядним ядром громадянської релігії могли б бути віра у Найвищу Силу – Абсолют і в особливу місію України. Громадянська релігія, як це показано у низці наших видруків, цілком корелюється з основами того громадянського суспільства, яке утверджується в демократичній Україні.

Національне відродження актуалізувало проблему екології українського етносу, збереження традиційних виявів його культури й духовності. Релігійність українця - продукт тривалої історії нашого народу. Саме тому в ній надто багато елементів синкретизму. Але щодо форм її вираження, то нині не всі вони відповідають духові часу. Це й певний

етнографізм, зорієнтованість переважно на селянське буття, архаїчність деяких обрядових виявів тощо. Водночас виникли чинники, що негативно впливають на традиційні форми релігійності українців. Ними є наступ масової культури, зумовлена науково-технічним прогресом впевненість людини у своїй величі як творця і єдиного розпорядника життєвої вдачі, відставання духовної практики традиційних Церков від потреб та інтересів нових поколінь, архаїчність їхніх обрядових форм, втрата українцями селянськості як національної ознаки, своїх інтимних зв'язків з природою, порушення у зв'язку із урбанізацією системи і характеру родинних відносин, ролі громадської думки як важеля-регулятора поведінки особи тощо. Тому екологія традиційної релігійності, про яку останнім часом йдеться на сторінках преси, має бути зорієнтована не просто на збереження старих релігійних систем, а того з них, що є ще життєдайним, на вилучення консервативного, нежиттєвого і запозичення або творення такого, що відповідає духові часу. Тут не має бути повторено епізод з Іваном Вишенським: він і його послідовники в обстоюванні ортодоксії православ'я загубили ще тоді конфесію, яка опісля ожила й вижила насамперед завдяки відсталості Росії і політиці партнерства її православної церкви з політичною владою. Вдало цей тандем (повторимося ще раз із-за його влучності) охарактеризував російський же письменник О.Радіщєв:

Власть царска веру охраняет,
Власть царску вера утверждает –
Союзно общество гнетут!

Доводиться визнати: якщо у вітчизняному православ'ї не відбудуться докорінні зміни, подібні до аджорнаменто в католицизмі, якщо воно не знайде внутрішніх чинників вирішення своїх колізій і подолання своїх доцентрових прагнень, не навчиться жити за умов демократичного суспільства, то за два-три покоління на теренах України воно стане конфесією глухого кута, перетвориться в православну секту. Зростання національної самосвідомості українців формуватиме також негатив щодо того "євреєобранничого" підтексту, який характеризує далеке від, власне, нашої національної духовної традиції християнське віровчення, сприятиме зростанню популярності рідновірівських конфесій.

Ідея Києвоцентризму, яка пішла від УПЦ Київського Патріархату за років Патріарха Володимира (Романюка), не має реальних перспектив. Адже вона, з одного боку, є виявом своєрідного релігійного егоїзму і може мати лише супротив з боку інших конфесій, які в цьому вбачають (а воно так і є) прагнення названої Церкви на якусь свою монополію в релігійному житті, а то й статус державної чи єдиної національної, а з другого - співзвучною із тими ідеями шовіністичних кіл Росії, які намагаються відродити Союз на підвалинах історичної Київської Русі, "обустроить Русь", розбудувати якийсь «русский мир». Водночас хотілося б застерегти від пріоритетних орієнтацій у політиці, спрямованих на подолання розколу Православ'я і утвердження

Єдиної Помісної Церкви, на УПЦ, українофобські позиції Московського Патріаршого керівництва якої, передаючись переважно через клір мирянам, формують в останніх (особливо у їх братств, козацтва та інших біляцерковних спільнот, негативний громадський настрій щодо суверенізації України, її національного відродження і державотворення. Про це багато пише біляцерковна московсько-православна преса східних і південних єпархій УПЦ МП («Мир», «Триединая Русь», «Новороссийский курьер» та ін.).

В Україні формується нова модель міжцерковних відносин, яку характеризуватиме "холодок" (якщо не більше) у ставленнях однієї конфесії до іншої. Він матиме місце не так між різновірними релігійними течіями (християнство - іслам, християнство – нетрадиційні релігійні течії), як між християнськими конфесіями і Церквами. Його викликають такі основні чинники: прозелітизм, тобто прагнення до розширення (або захисту) так званої "канонічної території" і боротьба за віруючих; втручання іноземних релігійних центрів, їх намагання не допустити набуття окремими конфесіями національних ознак.

Існує пряма кореляція між національним духовним відродженням та державотворенням в Україні й втручанням різних іноземних духовних центрів у релігійне життя окремих її конфесій. У своїй діяльності ці центри прагнуть дістати підтримку з боку деяких громадських організацій, використати в своїх інтересах національну індиферентність частини українців, мовний чинник тощо. Існує загроза розколу на цій основі в УПЦ МП, УГКЦ, деяких протестантських церквах.

Відповідне правове регулювання має дістати також форма підпорядкування деяких діючих в Україні Церков і релігійних спільнот своїм зарубіжним центрам. Зокрема у цьому зв’язку заслуговує особливої уваги втручання Московського Патріархату в релігійне життя України під мотивом того, що це є його “канонічна територія”, зволікання із визнанням ним права Українського Православ’я на автокефалію, прагненням зберегти і розбудувати так званий «русский мир», що нібито об’єднує Росію, Україну, Білорусь і Молдову.

Тут варто ще раз наголосити на вище висловленій думці, що проблема автокефалії Православ'я в Україні має чітко визначений геополітичний аспект, тобто постає не як суто церковна проблема, а як один із нюансів російсько-українських відносин взагалі та можливих змін у середовищі Вселенського Православ'я зокрема. Негативне ставлення Російської Православної Церкви до надання православним України автокефалії має глибоке історичне коріння і політичне забарвлення. Православна Церква, як у Російській імперії, так і в СРСР, виступала в ролі інтегратора церковно-політичного устрою, провідника ідеї "Москва - Третій Рим". РПЦ, яка ідентифікувала себе з унітарною державою, докладає значних зусиль до збереження своєї "канонічної території", йде на пряме втручання у внутрішнє життя УПЦ, дискредитацію ідеї Української православної автокефалії,

"обгрунтування" її неканонічності, як і неканонічності УПЦ Київського Патріархату. Це вже породило в середовищі Церкви, керованої митрополитом Володимиром (Сабоданом), подекуди сепаратистські настрої, настрої прямого підпорядкування окремих єпархій Московському Патріархату. Якщо взяти до уваги національний склад архієрейського корпусу УПЦ, російську виучку значної частини її духовенства, то протидія автокефалії УПЦ має підгрунтя для свого зростання.

Проте визнаємо тут те, що в Україні не може існувати єдина Православна Церква. Адже національно орієнтовані православні віруючі тягнуться до УПЦ Київського Патріархату. Для задоволення релігійних потреб російськомовних віруючих, а також тих, у кого ще живе традиція Російського Православ'я, міг би функціонувати Український Екзархат РПЦ. Складним є питання його юридичного підпорядкування, бо існування на території держави, де є своя Помісна Православна Церква, одновірних парафій, підпорядкованих керівництву Церкви іншої держави, суперечить церковним канонам. Через це національні Церкви віддавна прагнули забезпечити релігійний спокій у себе в країні, виключити релігійний чинник як засіб експансії інтересів закордонних інституцій.

На початках Третього тисячоліття християнської ери постає також у всій своїй історично-доленосній значимості питання про роль і місце України, Українського християнства, Українських Церков у християнській Європі, у християнському світі загалом. Україна є країною з тисячолітньою історією християнської цивілізації, а тому справедливо актуалізується проблема про її не тільки геополітичне, а й конфесійне становлення між Сходом і Заходом. Інтеграція України у християнську Європу можлива лише за умов збереження і примноження притаманного українському народові духу толерантності, доброї волі до всіх віровизнань і національних культур. Вивільнення у процесі переструктуризації суспільства пригнічених раніше конфесійних, етнічних, групових, особистісних зацікавлень призводить до зіткнення інтересів різних релігійних спільнот, створює конфліктні ситуації в релігійно-церковному комплексі, що суттєво обмежує і навіть дискредитує роль і значення конфесійного чинника у перетворенні соціального простору на засадах свободи і вільного розвитку особи.

Українська держава не може бути байдужою до духовних потреб своїх громадян. Вона має відкинути нав’язувану їй деякими Церквами і зарубіжними інституціями відстороненість від етноконфесійних процесів. Україна має демократичне законодавство, яке регулює проблеми свободи совісті і віровизнання. Воно повністю відповідає міжнародним правовим нормам з питань державно-церковних відносин. У відповідності з цим законодавством Україна має право і можливість самочинно, суверенно вирішувати внутрішні проблеми свого суспільного життя, в тому числі й церковні. І тут важливо усвідомити, що без однозначного і повного відриву всього Православ'я України від Московського Патріархату розв'язання багатьох проблем нашого релігійного життя практично неможливе.

Відтак наявною є настійна необхідність активної політики Української держави у сфері релігійно-церковного устрою з глобальним захистом своїх геоконфесійних інтересів. І тут ми погоджуємося з тими, хто вважає, що Україна згідно канонічного і церковного права має абсолютно всі фундаментальні основи для становлення самостійної Помісної Національної Церкви будь-якої конфесії.

Релігійне життя України надто динамічне й багатобарвне. Для ведення справді зваженої, науково обгрунтованої політики держава потребує постійного моніторингу й аналізу у цій надзвичайно важливій духовній сфері. Запропонована нещодавно для обговорення "Концепція державно-церковних відносин", яка складалася переважно на основі пропозицій різних конфесійних спільнот, виводить державу за сферу релігійного життя так, що конфесії, існуючи і діючи в ній, практично залишаються при цьому нікому непідконтрольними. Досвід галичанського регіону України, де практично вже склалася така ситуація, засвідчує втрату тут державою своєї світськості, повернення до духовності типу середньовіччя, з чим цивілізовані країни вже давно розсталися, утвердивши світськість у всіх сферах суспільного життя.

3.9. Українська Помісна Православна Церква: проблеми і прогнози конституювання

(С.Здіорук, О.Саган)

Проблема становлення та визнання Української Помісної Православної Церкви (УППЦ) вже з часів її актуалізації в Україні на початку XX століття не розглядається ні клiриками Церков, ні віруючими лише як церковна. Об'єктивність такої оцінки питання помісності підтверджується досвідом становлення автокефалій інших помісних православних Церков – жодна з них не змогла вибороти свою автокефалію лише завдяки реалізації певної церковної програми. Причиною такого стану речей є той факт, що процедура отримання (чи надання) адміністративної незалежності тієї чи іншої церковної одиниці не виписана у православних канонах.

Православні Церкви отримували свій помісний статус переважно тоді, коли народи, які складали ці Церкви, завойовували політичну незалежність. Політичне конституювання держави обов'язково активізувало автокефальні процеси у православній Церкві. Втрата державою політичної незалежності, як правило, з часом закінчувалася і анулюванням автокефального статусу Церков. Свого часу це пережили Сербська, Болгарська, Грузинська та інші православні Церкви (а деякі Церкви навіть по кілька разів). Запізніле, як для Європи, становлення у XIX-XX століттях національних рухів тих європейських народів, чий "культурний образ" сформувався під рішучим впливом православ'я, призвело до того, що ці народи є надзвичайно чутливі

до статусу своїх православних Церков (Див.: Єленський В. Релігія після комунізму. – К., 2002). Адже визнання чи не визнання автокефалії стало опосередкованим визнанням чи невизнанням державності цих народів.

Відсутність в Україні Єдиної Помісної Православної Церкви підриває й міжнародний престиж країни. Тільки предстоятель УПЦ МП митрополит Володимир (Сабодан) з усіх православних ієрархів України є вхожим до Всесвітньої Ради Церков, але не як глава самостійної Церкви, а як представник Російської ПЦ. Відповідним чином увесь православний та й інший світ ідентифікує УПЦ лише з Московською Патріархією.

Зусилля, спрямовані на утворення УППЦ були пов'язані не тільки з тим, що "новопосталі держави відчувають брак джерел легітимації і намагаються віднайти їх у власній історії та духовній традиції". Не менш важливою є й проблема національної безпеки, яка не може гарантованою при збереженні духовного підпорядкування українців Москві. Відомий церковний та політичний дисидент священик Гліб Якунін у багатьох своїх працях справедливо стверджує, що поки зберігається "духовна імперія Олексія II" про знищення політичної імперії – Радянського Союзу – ще рано говорити (Див.: Якунин Глеб. Подлинный лик Московской Патриархии. – М., 1996).

Саме тому питання конституювання Помісної Православної Церкви практично завжди вирішувалося на межі церковних, політичних, економічних, ідеологічних та інших інтересів суб'єктів цього процесу. У зв'язку із значною історіографією цієї проблематики у науковій літературі та обмеженістю обсягу цієї розвідки ми, на жаль, не маємо змоги зробити детальний екскурс в історію становлення православних автокефалій (Див.: Саган О.Н. Вселенське Православ'я: суть, історія, сучасний стан. – К.,2003; Скурат К. История Поместных Православных Церквей. В 2-х т. – М.,1994; Kallistos Ware. The Orthodox Church. – London, 1963 та ін.).

Проте зауважимо тут, що історія появи і визнання нинішніх Помісних Православних Церков свідчить також про те, що це – природний і закономірний процес, який характерний для всіх країн із переважно православним населенням. Відповідно до канонічних вимог (34 апост. прав.) політична незалежність повинна призвести і до автокефалії місцевої православної Церкви. Відтак у розвитку православ'я в Україні вже з часу появи наприкінці 80-х років минулого століття перших акцій, спрямованих на отримання країною політичної незалежності, а також під впливом представників українських автокефальних Церков у діаспорі, почали спостерігатися тенденції до унезалежнення від московського релігійного центру. А тому відновлення автокефального руху в Україні було лише справою часу.

Однак після отримання політичної незалежності у вищого керівництва державою не було єдиного бачення подальшого розвитку державно-церковних відносин в цілому, і державно-православних зокрема. Потужна опозиція чиновницького апарату до необхідності завершення процесів

виходу країни із всієї системи зв'язків, які на той час існували з імперським центром, найбільш організовано проявилася саме у релігійному питанні. Не зумівши втримати у повному обсязі політичний та економічний вплив над Україною, московським ідеологам вдалося повністю зберегти ієрархічну підпорядкованість місцевих православних парафій Московській Патріархії. Проте ця залежність унеможливлює повноцінне усамостійнення Української Держави, оскільки використовується Російською Федерацією як засіб для утримання України в орбіті не тільки свого духовно-культурного, але й політичного та економічного впливу. А це, в свою чергу, перешкоджає формуванню національної ідентичності, утвердженню європейських демократичних цінностей та гальмує розвиток автентичного українського гуманітарного простору.

Окрім того, залежний стан православних громад України (біля 70%) від сусідньої не вельми дружньої держави надмірно політизує релігійне середовище України. Інтенсивне зрощення релігії і політики перетворює Церкви і деномінації з духовно-культурних інституцій на маргінальні структури, котрі часто використовуються певними політичними силами для обслуговування своїх інтересів. Власне у строгому юридичному (церковно-правовому) розумінні в православ'ї поняття "Церква" означає релігійну організацію з канонічно довершеною ієрархією, котра має право вступати в рівноправні зносини з іншими суб'єктами міжнародного церковного права. У церковному праві міжнародний аспект також має визначальне значення для легітимації Церкви як суб'єкта світових релігійних процесів.

Відтак УПЦ МП не має права виступати навіть номінально на міжнародній арені. Вона не є членом Всесвітньої Ради Церков, а ні членом Конференції Європейських Церков тощо. Одним словом, для міжнародного релігійного співтовариства Україна відсутня на конфесійній карті світу. Таким чином ми стикаємося із проблемою втрати Україною потенціалу українських громадян. Адже весь потенціал мільйонів православних українських громадян працює на авторитет та імідж Росії, яка нібито представляє інтереси України у всіх міжнародних релігійних організаціях. Насправді ж за рахунок нашого духовно-релігійного потенціалу Росія має змогу займати лідируючі позиції у релігійному світі. Такий стан Православ'я зумовлений й іншою проблемою – тотальною русифікацією та високим рівнем інтегрованості українського православного єпископату УПЦ в російську шовіністичну церковно-політичну сферу. Адже ні для кого не секрет, що перманентною проблемою саме російського православ'я, котра певною мірою передалася українському, є його надзвичайна політизація. Згубний вплив залежності УПЦ МП від іноземного національного релігійного центру підсилюється тим, що Московська патріархія завжди (і за царя, і за комуністів) була і нині є додатком до держано-політичного апарату Росії.

Тут також не варто забувати і про проблему збереження для Московської Патріархії апостольської наступності. Історична й духовна

традиція Київської митрополії свого часу була перебрана Московським Патріархатом і забезпечувала й забезпечує йому авторитет однієї з найдавніших православних Церков у слов'янському світі. Остаточне відокремлення православної України змусить РПЦ шукати власне історичне коріння, власні резерви для розширення та зміцнення своєї організації. А тому треба розуміти, що втрата для Москви апостольської спадковості Києва рівнозначна самовбивству. Лише би з цієї причини (а є ще багато інших) Московський Патріархат намагатиметься й надалі докладати максимальних зусиль для утримання УПЦ МП у своєму силовому полі.

Відтак ці та інші причини призвели до того, що Україна стала унікальною країною, де, незважаючи на величезну (понад 17 тисяч) кількість православних парафій, так і не відбулося становлення Помісної православної Церкви. Це створює значні проблеми у розвитку країни, адже зв'язок між політичною незалежністю і автокефалією є двостороннім – автокефалія стає певним гарантом незалежності країни або, принаймні, унеможливлює (значно зменшує) духовний вплив закордонних релігійних центрів на події у даній державі.

Неконституйована помісність Українського православ'я – результат значних стратегічних прорахунків українського істеблішменту, зокрема керівництва держоргану у справах релігій та апарату Президентів України Л.Кравчука й Л.Кучми. І це незважаючи на те, що об'єднання православ'я в Україні та становлення Помісної Церкви стає домінуючою ідеєю адміністрації Л.Кучми вже після 1997 р., а з 2000 р., коли в Україні урочисто святкувалося річниця Різдва Христового, ця ідея тією чи іншою мірою піднімалася тодішнім Президентом практично у кожному його виступі, що був присвячений державно-церковним відносинам чи проблемі врегулювання ситуації в православ'ї. Активізація об'єднавчих зусиль у 1999-2000 рр. була зумовлена рядом чинників. Формальним – 2000-літнім ювілеєм християнства. Політичним – у березні 1999 р. Президент України Л.Кучма висловив своє позитивне ставлення до ідеї об'єднання православних Церков і зміцненням державності в Україні. І нарешті внутрішньоцерковним – подолання церковного розколу як чинника регіоналізації України.

Як справедливо стверджують експерти, не менш важливою в аспекті Помісності є й **проблема політичної незалежності країни,** яка, не може бути доконаним фактом при збереженні духовного підпорядкування українців Москві. Підтвердженням цього є хоча б низка угод УПЦ МП із силовими структурами України. З грудня 1998 р. діє спільна угода про взаємодію між УПЦ МП і Держкомітетом у справах охорони державного кордону. Подібні угоди були згодом підписані також з іншими силовими структурами України (міліція, пенітенціарна система та ін.). У 2006 р. таку угоду підписав міністр надзвичайних ситуацій від імені свого міністерства. В умовах світської держави такі угоди і лише з однією Церквою викликають не лише здивування.

Такими своїми діями українські вищі посадовці, на наш погляд, створюють небезпечні прецеденти. Адже УПЦ, згідно її Статуту, є складовою частиною Російської ПЦ і має виконувати всі рішення московських Архиєрейських Соборів. Якщо врахувати, що Московський Патріархат у 1996-1998 роках уклав подібні спільні договори з усіма силовими структурами Росії, то виникає закономірне питання: які ж договори насправді буде виконувати та частина Російської ПЦ, яка нині має назву Українська Православна Церква? І якщо Московський патріарх постійно декларує і проповідями, і своєю діяльністю російську національну ідею, російський патріотизм, то чи зможе православний священик в Україні, ієрархічно підпорядкований цьому патріарху, виховати в українських прикордонників, моряків чи міліціонерів український патріотизм, любов до України? Зараз священики УПЦ МП претендують на ведення виховних курсів у загальноосвітніх навчальних закладах. Яких ми громадян України матимемо після їх виховних годин?

Таким чином, ми можемо констатувати, що утвердження УППЦ – це не просто данина багатовіковій традиції чи формальне наслідування досвіду тих держав, де православ’я виступає домінуючим віросповіданням. Це, насамперед, прагматична вимога сьогодення, від успішної реалізації якої залежить стратегія національного поступу Українського народу, його національна безпека, чи, зрештою, незалежність у найбільш широкому значенні цього слова. Адже не можна розбудовувати незалежну Україну, допускаючи серйозний контроль над власним духовно-інформаційним простором з боку зарубіжних релігійно-політичних центрів. До таких, зокрема, належить РПЦ, яка поширює свій вплив на український соціум першочергово завдяки присутності у ньому УПЦ МП.

Практично всі експертні оцінки процесу конституювання і її визнання у православному світі УППЦ свідчать, що це значно зменшить ідеологічний та духовний вплив інших держав на суспільні процеси в Україні. В умовах пострадянської дійсності важливим також є й той фактор, що отримання канонічного Томосу і прогнозоване зростання УППЦ (за рахунок тих громад віруючих, які симпатизують цій Церкві, але не переходять із-за канонічних засторог) стане для всього українського суспільства своєрідною "точкою неповернення", тобто зробить процес проведення тут демократичних реформ у напрямі євроінтеграції остаточним і незворотним (нинішня потужна опозиція євроінтеграції, очолювана лідерами біляцерковних братств тому свідчення).

Конституювання УППЦ і відхід до неї українофільських парафій із УПЦ МП дозволить значно зменшити вплив українофобських чинників (які на попередніх Президентських виборах 2004 р. чітко проявився через діяльність громадських організацій та кліру УПЦ МП) у наступних виборчих кампаніях. Крім того, УППЦ допоможе відновити справедливість щодо прав і свобод тих мільйонів віруючих, які вважають себе обділеними через невизнання християнською спільнотою УПЦ КП та УАПЦ. Тому Україна,

яка задекларувала свій поступ у Євросоюз, повинна докласти всіх зусиль для відновлення цієї справедливості.

Проблему конституювання УППЦ не можна розглядати поза контекстом загальної ситуації у православному світі, яка склалася наприкінці ХХ – початку ХХІ століть. Адже після розпаду СРСР та про-радянського табору у Європі, Вселенський Патріархат почав поступово перебирати на себе від Московського Патріархату роль церковного лідера Центральної та Східної Європи, поширивши свій вплив на православні Церкви Румунії, Чехії та Словаччини, Болгарії, Польщі. Це відповідає принциповому уявленню Вселенської Патріархії про власну роль у тій системі світового православ'я, яка сформувалася у ХХ столітті.

Одночасно у внутрішній опозиції до Вселенського Патріархату перебуває його головний конкурент на міжправославному рівні – Московський патріархат. Якщо Константинопольська Церква виконує сьогодні роль "православ'я з людським обличчям", то Московська, у своїй ієрархічній та богословській традиції, фактично продовжує ті ж тенденції, які там домінували і в радянські часи – замаскований тоталітаризм. В своєму протистоянні Константинополю Московська Патріархія часто застосовує "право сили", використовуючи своє положення однієї із найчисельніших Церков у світі (біля 27 тисяч громад, проте із них безпосередньо в РФ – лише біля 13 тисяч). Спираючись на потужну підтримку світської влади, залучення неконтрольованих фіскальними органами коштів, ієрархія Російської ПЦ не полишила свої претензії на лідерство у православному світі і, починаючи із 1945 р., здійснює низку принципових заходів, серед найуспішніших з яких можна назвати об'єднання із РПЦЗ (завершилося у травні 2007 р.), для того, щоб посісти першість у православному світі.

Саме тому керівництво Вселенського Патріархату зацікавлене у врегулюванні в Україні церковної кризи та створенню тут єдиної православної помісної Церкви. Це значно об'єктивно послабить позиції московських стратегів – отримавши томос від Константинополя, УППЦ залишиться в орбіті впливу Вселенської Патріархії, що дозволить останній стати реальним, а не символічним лідером православного світу, принаймні значної його частини.

УПЦ КП, УАПЦ та різні гілки української влади неодноразово зверталися до Константинопольського Патріархату з проханням про унормування статусу православ'я в Україні. Можливості Вселенської Патріархії після успішного завершення конституювання Естонської Апостольської ПЦ Константинопольського Патріархату, кількох вдалих втручань у внутрішні справи інших православних Церков у 2003-2004 роках тощо, значно зросли. Принаймні нікого у світовому православ'ї вже не дивує фактичне визнання більшістю православних Церков Константинопольського Патріархату як всеправославного третейського судді. Це ми бачимо перш за все на прикладах врегулювання проблем православ'я в Албанській, Болгарській, Єрусалимській, Естонській та інших православних Церквах.

У XXI ст. Вселенській Патріархії вдалося досягти системної переваги над своїми одвічними опонентами – Московським Патріархатом та грецькими опозиціонерами, наразі очолюваних архиєпископом Афінським Христодулом. Більше того, останній так і не наважився увійти у затяжний конфлікт із Вселенським Патріархатом під час гострого непорозуміння між частиною ієрархії Елладської Церкви та Константинополем у 2004 р. з приводу „нових територій". Натомість патріарх Варфоломій підкреслив свою роль лідера грецького православного світу та відібрав в ієрархії Елладської ПЦ бажання зазіхати на окремі канонічні права. Посилив позиції Вселенського патріархату і корупційний скандал, що розгорівся у Елладській Церкві наприкінці минулого століття і дискредитував найближче оточення Христодула, похитнувши суспільний та церковний авторитет останнього. Наприкінці XX ст. Московський патріархат фактично втратив й іншого традиційного союзника – Єрусалимський Патріархат. Ця Церква поступово виходить із сфери впливу Москви, про що засвідчили події із виборами Єрусалимського патріарха після відставки Іринея. Характерно, що ключовою фігурою у нормалізації конфлікту знову виявився патріарх Варфоломій.

Зрозуміло, що ці події створюють для Вселенського Патріархату вигідний еклезіологічний контекст для розширення свого впливу на Україну. Згідно традиційної точки зору Вселенський Патріархат має виключне право ініціювати надання автокефалії місцевій Церкві, проголошувати автономію або автокефалію певної церковної території (у консенсусі з іншими помісними церквами); мати у своєму складі автономні церкви; виступати в ролі третейського судді у конфліктах між православними Церквами тощо.

Але не варто й перебільшувати зацікавленість справами України Вселенської Патріархії, яка уважно стежить за своїм іміджем у християнському світі, а відтак не може цілком ігнорувати позицію могутньої на сьогодні Російської ПЦ. З конкретних дій Вселенського Патріархату можна зробити висновок, що він реально готовий допомогти українській стороні у створенні УППЦ. Проте Константинополь ніколи не буде робити цього ціною зіпсування власного іміджу в християнському світі. Тому логічно, що Вселенська Патріархія всіляко уникає будь-яких неканонічних дій, які можуть викликати гостру критику з боку Російської та інших Помісних Церков.

Разом з тим необхідно пам'ятати, що група помісних Церков (Російська, Сербська, Болгарська) мають дещо інші канонічні уявлення та заперечують зазначені вище ексклюзивні канонічні права Константинополя. Тому, користуючись розбіжністю у тлумаченні канонів різними помісними Церквами, Московський патріархат намагається здійснити на Константинополь максимальний тиск з метою вимусити його відмовитися від створення УППЦ. Об'єктом для цього використовується прагнення до незалежності чисельної та фінансово потужної Американської архієпископії, що перебуває в складі Вселенського патріархату (Помісні Православні церкви. Збірник матеріалів. – М., 2004. – С. 15). Московська Патріархія також

всіляко протидіє наростанню авторитету Константинополя у Європі та світі в цілому. Звинувачуючи Константинопольського патріарха у тому, що він намагається стати "східним папою" та грубо порушує канони, підтримує "єресь екуменізму" тощо, московські ієрархи всіляко подають себе "канонічними хранителями православ'я".

Стратегічною метою усіх цих дій є, на нашу думку, шантажування патріарха Варфоломія загрозою "світового розколу" в православному світі у випадку його "втручання у внутрішні справи Українського православ'я". Як прогнозують майже усі аналітики, у разі створення УППЦ за активного сприяння Константинополя, Московський Патріархат одразу ж розірве з Вселенською патріархією "євхаристичне спілкування".

Проте такий крок ще не надасть Москві необхідної переваги. Тому остаточну долю протистояння та визнання УППЦ вирішить, на нашу думку, реакція помісних православних Церков на конфлікт між Москвою та Константинополем. Підтримати Вселенську Патріархію може Румунська ПЦ, яка нині перебуває у протистоянні з Російською ПЦ із-за своїх прагнень мати Молдову як свою канонічну територію. Вірогідно, що з огляду на авторитет Вселенського патріарха у православному світі, його позицію підтримають грекомовні Церкви (Олександрійська, Єрусалимська, Кіпрська, Елладська), а також авторитетні у православному світі давні патріархати Сходу – Олександрійський, Єрусалимський та Антіохійський. Водночас група Церков може бути в опозиції до рішення Вселенського патріархату щодо України, але ніяк не виявляти свою позицію, побоюючись вступати в конфлікт з Константинополем (наприклад, Сербська, Польська чи Болгарська православні Церкви).

Отже, щоб не потрапити у ситуацію розколу світового православ'я, Вселенська Патріархія буде діяти в Україні досить обережно, уникаючи надто радикальних або неканонічних дій. Тому, щоб успішно використати унікальну історичну нагоду та відкрити Константинополю можливість для конкретних канонічних дій, необхідно знайти максимально канонічно коректну модель створення УППЦ. Крім того, ця модель має максимально відповідати власним інтересам Константинополя, який бажає хоча б почасти зберегти свій вплив на українську церковну ситуацію. Тому бажано, щоб ця модель зрозуміло та прозоро (хоча б і неофіційним чином) декларувалася українськими державними структурами в якості "соціального замовлення", що висловлює думку більшості українського народу.

З точки зору експертів, для того, щоб віднайти та успішно реалізувати таку модель створення УППЦ, необхідно вирішити три головні канонічні проблеми, що мають місце в середовищі церковного руху за автокефалію (УПЦ КП та УАПЦ): канонічності єпископських хіротоній в УПЦ КП та УАПЦ; статусу майбутньої Церкви та титуляції її глави; канонічної легітимності глави Церкви.

Перша проблема полягає у тому, що хіротонія більшості архієреїв УПЦ КП та УАПЦ неканонічна з точки зору Московського Патріархату, а також

деяких інших православних Церков. Особливого канонічного розгляду потребують випадки тих архієреїв, що отримали канонічні єпископські хіротонії в Руській ПЦ, але пізніше були позбавлені священного сану або були екскомуніковані (відлучені від Церкви) архиєрейським собором Російської ПЦ (наприклад, митрополит Львівський Андрій Горак та патріарх УПЦ КП Філарет).

Друга проблема полягає в тому, що українська церковна ситуація не відповідає деяким принциповим передумовам, що, згідно канонічного права православ'я, необхідні для проголошення автокефалії. А це: церковна єдність на території місцевої Церкви, яку планується проголосити автокефальною; соборні рішення, що демонструють одностайність думки єпископату щодо необхідності проголошення автокефалії на цій території; загальноправославний консенсус, тобто згода на проголошення автокефалії усіх помісних Церков. Українська ситуація відповідає таким важливим передумовам для проголошення автокефалії як: повна політична незалежність країни, географічна віддаленість, етнічна та мовна відмінність регіону від території кіріархальної (материнської) Церкви.

Задоволення перших двох канонічних передумов проголошення автокефалії виглядає сьогодні нереалістичним. Це пояснюється тим, що на даний момент серед православного єпископату України немає одностайності щодо проголошення автокефалії – дві третини православних громад перебувають у юрисдикції МП. І зрозуміло, що зміна існуючого канонічного статусу УПЦ МП на статус автокефалії або автономії (в складі Московського або ж Константинопольського патріархатів) неможлива без згоди самої УПЦ МП, а точніше, її єпископату. За умов жорсткого тиску Москви нереалістично й досягти загальноправославного консенсусу з українського питання, принаймні, таким чином, щоб уникнути гострого конфлікту між Вселенським та Московським Патріархатами. Проблема може виникнути і щодо титулування предстоятеля УППЦ – Константинополь намагається не надавати главам нових автокефальних Церков патріаршого титулу, оскільки титул "патріарха" до цього часу розглядається Константинополем як спосіб вирізнити статус давніх Церков Сходу, що колись складали систему Пентархії. Візантійська канонічна теорія, що існує з IX століття, передбачає особливі права п'ятьох давніх патріархів – Римського (до розколу 1054 року), Константинопольського, Олександрійського, Антіохійського та Єрусалимського. Тому ймовірно, що патріарх Варфоломій не захоче визнавати Українську Церкву в статусі патріархату, а наполягатиме на тому, щоб, принаймні на першому етапі, глава Церкви носив титул митрополита. Третя проблема полягатиме в канонічному положенні та іміджі у церковному середовищі головних претендентів на посаду глави помісної Церкви – патріарха Філарета та митрополита Мефодія Кудрякова.

Нинішній глава УПЦ КП патріарх Філарет є досвідченим церковним адміністратором. Крім того, у 2005-2006 роках, завдяки українським ЗМІ, суспільний імідж Філарета значно змінився на краще, а імідж митрополитів

Володимира (Сабодана) та Мефодія (Кудрякова) не змінився або ж погіршився. Втім, з точки зору експертів, канонічна реабілітація Філарета Константинопольським Патріархатом залишається вельми проблематичною, хоча повністю виключати такої можливості також не варто. Ймовірним видається, що Вселенський патріарх може оприлюднити свою особисту позицію щодо анафеми на Філарета (наприклад, заявити, що "ця анафема спричинена політичними, а не еклезіологічними чинниками"). Тому можливою є "історична реабілітація" Філарета, під яку може здійснитися і його "канонічна реабілітація".

Таким чином, ми можемо стверджувати, що Вселенський Патріархат має необхідні канонічні можливості для створення УППЦ та зацікавлений у відході православних парафій в Україні від Московського Патріархату та створенню УППЦ. Оскільки Московська Патріархія буде системно протидіяти Константинопольському Патріархатові та погрожуватиме йому розколом у світовому православ'ї, патріарх Варфоломій буде намагатися діяти лише у рамках канонічного права.

Крім того, конституювання УППЦ значною мірою залежить від того, чи зможуть українські православні юрисдикції та державна влада запропонувати Вселенському Патріархатові прийнятну для нього модель створення помісної Церкви. Оскільки для проголошення автокефалії Української Церкви ще не створені всі еклезіологічні передумови, Константинополь може наполягати на створенні автономної Української Церкви у складі Вселенського Патріархату. Проте з точки зору православних віруючих та, за великим рахунком, національних інтересів України, цей варіант є неприйнятним.

З іншого боку, теоретично можливим є варіант отримання автономії/автокефалії Українського православ'я з боку Московської Патріархії. Але, хоча Ювілейний архиєрейський собор Російської ПЦ у 2000 р. і визначив статус УПЦ як "самоуправної Церкви з широкою автономією", Собор очікувано для більшості експертів відхилив прохання Собору УПЦ МП про "канонічну автономію", або, як висловилися українські архієреї, "уточнення" того канонічного статусу УПЦ, котрий був визначений для неї патріархом Тихоном на історичному Помісному Соборі 1918 році. Мова йде про занесення автономного статусу УПЦ МП у диптихи, оскільки статус "самоуправної Церкви з широкою автономією" відсутній у православній інституційній практиці, а тому ніким не визнаний. Таким чином, єпископат Російської ПЦ відмовив УПЦ МП у статусі, аналогічному до статусу Японської, Синайської чи Фінляндської ПЦ.

Корінь проблеми щодо визнання незалежного статусу УПЦ МП лежить, на нашу думку, у політичній площині. Надання автокефалії УПЦ МП суперечить головним засадам реальної державної політики РФ щодо України (неоімперіалізм), що в церковній сфері відкрито проголошується високопоставленими як церковними, так і світськими діячами. Таким чином, оскільки Російська ПЦ на сьогодні суттєво залежна від політики кремлівської

адміністрації, надання автокефалії або кроки, що наближають до цього, розглядаються керівництвом Церкви як небажані. Вище церковне керівництво не готове також і до проголошення автономії УПЦ МП, оскільки вважає, що надання автономії неминуче актуалізує проблему автокефалії – повної незалежності УПЦ МП.

Після приходу до влади В.Путіна у внутрішній та зовнішній політиці РФ виникла необхідність у новій ідейній базі для легітимізації авторитарних тенденцій всередині країни та обґрунтування неоімперських тенденцій у зовнішній політиці. Конкуруючи з іншими ідеологічними проектами, ідеологема "Росія православна" виявилася найбільш привабливою для команди В.Путіна. За допомогою ЗМІ та союзників всередині РПЦ нинішньому президенту Росії створений імідж державного керівника, котрий здійснює історичну місію об'єднання сучасної Росії з духовними цінностями дореволюційної Росії, підтримує Російську православну Церкву та є ініціатором історичного об'єднання Московського Патріархату з православною діаспорою за кордоном (Російська православна Церква за кордоном – РПЦЗ). І хоча Російській ПЦ досі не вдалося остаточно наблизитися до статусу "державної Церкви", вона значно посилила свої позиції та тісно співпрацює з низкою державних інституцій, зокрема, з російським МІС, Адміністрацією Президента РФ, крайовими адміністраціями та ін.

При оцінці реалізації проекту об'єднання Московської Патріархії з РПЦЗ нам слід враховувати, що надання автокефалії УПЦ МП суперечило і суперечить цьому неоімперському за своєю ідеологією проектові. Адже канонічний статус РПЦЗ дуже подібний до статусу УПЦ КП та УАПЦ (хоча й не тотожній). Ця подібність полягає в тому, що українські Церкви і досі перебувають, а РПЦЗ біля 80-ти років перебувала у певній церковній ізоляції, пов'язаній як з проблемами юрисдикцій, так і з тим, що ці Церкви були/є у молитовному спілкуванні з тими церковними групами, котрі можуть бути визначені як однозначно схизматичні (у випадку РПЦЗ – це грецькі старостильники). Оскільки таке євхаристичне спілкування вимагає канонічного пониження для того, хто увійшов у нього, то явним стає той факт, що РПЦ застосовує у ставленні до різних Церков практику подвійних стандартів. Адже якщо від представників УПЦ КП та УАПЦ застосовується вимога принести покаяння, то ця ж вимога мала б бути висунута й до представників РПЦЗ. Проте щодо останньої це було проігноровано, оскільки будь-які вимоги чи претензії до РПЦЗ унеможливили б її поєднання з Російською ПЦ.

Варто наголосити і на особистій мотивації, що наявна у діях вищого керівництва РПЦ. Патріарх Московський Алексій ІІ в роки його життя не хотів увійти до історії РПЦ в якості ієрарха, котрий "віддав Україну". Це ж стосувалося в ті роки і його наступника - "сірого кардинала" РПЦ, голови Відділу зовнішніх церковних зносин Московського патріархату митрополита Смоленського та Калінінградського Кирила, який побоювався, що будь-яка

"поступливість" в українському питанні буде використана для дискредитації його особи як головного кандидата в майбутньому на посаду Московського патріарха.

З точки зору російських церковних аналітиків, які час-від-часу оприлюднюються на тих чи інших російських Інтернет-порталах (portal-credo. Ru; Interfax. Ru; patriarchia. Ru та ін.), реальна небезпека для Московської Патріархії щодо створення в Україні Помісної Церкви не в російській сфері впливу відкриється лише після відходу від керівництва УПЦ КП патріарха Філарета. Адже останній, внаслідок системної десятирічної пропаганди з боку УПЦ МП та РПЦ, не сприймається переважною більшістю духовенства та віруючих УПЦ МП. Після відходу Філарета значна частина парафій УПЦ МП, особливо у західному регіоні, може приєднатися до УППЦ. Аби перешкодити цьому, московські стратеги можуть піти на надання автономії (надання автокефалії практично неймовірне). Спроба такого варіанту була в переддень приїзду до Києва Вселенського патріарха Варфоломія І. Її здійснив митрополит Кирило (Гундяєв). Проте Синод УПЦ МП не прийняв пропозицію Москви.

Справа в тому, що отриманий від Московського Патріархату статус автономії чи автокефалії не може завершити процес становлення УППЦ. Адже в результаті такого дарування УППЦ потрапить у ситуацію, аналогічну до тієї, яку нині має Православна Церква в Америці (ОСА). Наданий у 1970 р. Священним Синодом Російської ПЦ Томос про автокефалію "Руській православній греко-кафолічній Церкві в Америці" не був визнаний Константинопольською, Олександрійською, Антіохійською, Єрусалимською та багатьма іншими православними Церквами.

В такому випадку Українське православ'я опиниться у ще більшій канонічній ізоляції, ніж воно зараз є. Принаймні зараз УПЦ МП хоча й не сприймається у православному світі як якесь самостійне утворення, проте як складову – групу єпархій Російської ПЦ – її визнають всі. На користь цього припущення свідчать і неодноразові заяви Константинопольського Патріархату, який вже тричі – у 1924, 1990 та 2005 роках – підтверджував свої претензії на Україну як свою "канонічну територію". Адже, на думку Вселенської Патріархії, Московська Церква може мати лише ту канонічну територію, яку вона мала на момент її визнання як канонічного утворення у 1589-93-х роках. Українська православна митрополія, як відомо, на той час була у юрисдикції Константинопольського Патріархату.

А тому за таких умов об’єктивно може так скластися, що хоча інші православні Церкви не будуть заперечувати наявності у ієрархії УПЦ МП, яка може отримати певний офіційний статус від Московської Патріархії, апостольського спадкоємства та благодатності таїнств, що у ній звершуються, але її канонічний статус не буде визнаватися. З точки зору Вселенського Патріархату та світового православ’я, ця Церква й надалі вважатиметься структурою, яка об’єднує єпархії Московського Патріархату в Україні. Таким чином Московському Патріархатові вдасться й надалі

залишати УПЦ МП своїм сателітом.

Досвід врегулювання ситуацій розколу у православних країнах (наприклад, Болгарія) передбачає можливість проведення об'єднавчого собору. Реальною ціллю всього об'єднавчого процесу може бути об'єднання біля 5 тисяч громад УПЦ КП, тисячі громад УАПЦ та більшості громад УПЦ МП Західної та Центральної України (6-7 тисяч громад). Таким чином, за сприятливих умов об'єднана Церква вже на перших етапах свого існування нараховуватиме десь 10-12 тисяч громад. Для визнання цього собору дуже бажаною була б участь у ньому представників від Вселенського патріарха та від інших Помісних Церков. Крім цього, сам факт канонічності об'єднаної православної Церкви стане умовою швидкого зростання кількості її громад в Центрі, на Сході, Півночі і Півдні України, що є бажаним мінімальним результатом, на який розраховують всі прихильники УППЦ.

Досягнення об'єднання всіх парафій православних юрисдикцій України в перспективі найближчих років – нереальне. Причиною цього є значний культурний розрив між віруючими та наявність серед них (переважно УПЦ МП) значного прошарку україножобів, які будуть створювати ті чи інші власні церковні структури ще протягом одного-двох поколінь. Відтак реальне завдання може полягати в створені Української Церкви "більшості", а не в повній ліквідації "російської" Церкви в Україні.

Нині не можна також ставити і питання про форсування створення УППЦ – це може призвести до цілого ряду негативних наслідків, що знецінять досягнення в церковній сфері та призведуть до невиправданих ризиків для національної безпеки України. Російська ПЦ, відчувши певний тиск від Вселенської патріархії у вирішенні українського питання, неминуче радикалізує свою діяльність в Україні через активізацію діяльності православних екстремістських організацій та наростання антиукраїнської та антизахідної пропаганди у православних ЗМІ.

В УПЦ МП та РПЦ в цілому посиляться роль радикалів – Союзів православних братств, громадян та інших об'єднань, а також чернечих згрупувань, які, як це вже не одного разу було, будуть провокувати силові зіткнення. З іншого боку, представники автокефального руху будуть вимагати повної заборони діяльності структур Російської ПЦ в Україні, ініціюватимуть захоплення храмів, провокуватимуть інші конфліктні ситуації. У результаті цього невідворотним стане активне протистояння віруючих різних конфесій із широкою полемікою в пресі, взаємними звинуваченнями, демонстраціями, масштабними зіткненнями. На думку деяких аналітиків, у разі загострення ситуації в УПЦ МП, керівництво Московської Патріархії може мобілізувати значні людські маси на акції протесту, спровокувати масштабні зіткнення між віруючими для дискредитації керівництва Української держави як такого, що порушує права віруючих і не забезпечує громадського порядку. Безпосередня присутність структур РПЦ на території України може викликати, в разі конфліктних

ситуацій на міжконфесійній основі, втручання дипломатичних та інших державних структур РФ.

Відтак можна стверджувати, що, як показали парламентські та президентські кампанії 2002-2006 років, сучасний канонічний статус УПЦ МП дозволяє керівництву Російської ПЦ використовувати її як одного з потужних "ресурсів впливу" світської політики Російської федерації в Україні. З іншого боку, розділення Українського православ'я дискредитує імідж України в світі, є постійним джерелом суспільної напруги, становить потенційну загрозу національній безпеці України (сепаратизм, поширення екстремістської проросійської ідеології, антиукраїнських настроїв тощо). Таким чином, інтересам національної безпеки України відповідає створення Української Помісної Православної Церкви.

На думку автора статті, найбільш реальним інструментом конституювання УППЦ на сьогодні може виступати лише Вселенська Патріархія, яка має всі канонічні підстави і можливості для її конституювання. Становлення УППЦ на базі УПЦ МП шляхом дарування їй автокефалії від Московської Патріархії сьогодні нереальне і не доцільне. Адже в такому разі не вирішується головна проблема нинішнього буття Українського Православ'я – визнання автокефалії Української Помісної ПЦ світовим православ'ям та ліквідація розколу.

Оскільки конституювання УППЦ напряму залежить від позицій Константинопольської та Московської Патріархій, представники всіх українських православних юрисдикцій та Української держави мають виробити та узгодити з вказаними патріархатами й іншими Помісними православними Церквами взаємоприйнятну модель такого конституювання. Шлях становлення УППЦ має бути поетапним та відповідати канонічним вимогам. Найоптимальнішим варіантом конституювання УППЦ було б запозичення моделі, застосованої для об'єднання Московської Патріархії із Російською православною Церквою закордонною, коли всі попередні "нестроєнія" були відкинуті пунктом про те, що "раніше видані акти, що перешкоджають повноті канонічного спілкування, визнаються недійсними або ж такими, що втратили силу" (Акт о каноническом общении // www.patriarchia. ru/db/text/155920.html).

Вирішальна роль, у зв'язку із православною традицією, що склалася протягом століть, в отриманні незалежного статусу Українського православ'я повинна відіграти Українська держава. Політичні зусилля останньої мають бути скеровані, у межах чинного законодавства, на отримання повної незалежності Українським православ'ям – автокефалії. Водночас, якщо внаслідок певних історичних умов (відсутності згоди єпископату, духовенства та вірних) отримання автокефалії від Константинопольського Патріархату в даний момент виявиться неможливим, виходом із ситуації може стати інституційне закріплення позиції Вселенської Патріархії в Україні через конституювання автономної Церкви у складі Константинопольського Патріархату (із занесенням її до диптиху як окремої

Церкви).

Реальною соціальною базою УППЦ є церковні структури УПЦ КП та УАПЦ (понад 6 тисяч парафій). Проте між ієрархами цих церков існує достатньо тривалий конфлікт, який не дозволив їм об'єднатися у 2000 році, коли домовленість між Церквами була достатньо реальною – у жовтні 2000 року 26 архиєреїв УПЦ КП та 7 архиєреїв УАПЦ підписали у Києві і направили у Константинопольську Патріархію спільне звернення, в якому зазначалося про початок об'єднавчого процесу і конкретизувалися шляхи об'єднання. Підсумком такої зустрічі стало підписання у Вселенській Патріархії повноважними делегаціями обох Церков Домовленості ("Симфонітікону"). Проте ця Домовленість, із-за багатьох об'єктивних й суб'єктивних причин, так і не вступила в силу (Релігійна панорама. – 2000. - №3. – С. 46).

Нова спроба об'єднання відбулася через п'ять років – у серпні-листопаді 2005 року. Патріарх УПЦ КП Філарет та предстоятель УАПЦ митрополит Мефодій домовилися про відновлення процесу об'єднання цих двох Церков. Як наслідок домовленостей, у вересні-жовтні відбулися спільні засідання повноважних Комісій, в результаті роботи яких було досягнуто спільне бачення необхідності й практичних кроків об'єднання УПЦ КП та УАПЦ в єдину Помісну православну Церкву. Зокрема, такими кроками стали проведені 10-11 жовтня Архиєрейські Собори Церков та спільна конференція єпископату УПЦ КП та УАПЦ, на яких були вироблені засади об'єднання та прийнято Заключне рішення, в якому визначено приблизну дату проведення Об'єднавчого Собору – 19 листопада 2005 року.

Проте з боку УАПЦ подальші об'єднавчі процеси були призупинені: нею були висунуті фактично неприйнятні умови для ієрархії УПЦ КП, зокрема неучасть в балатуванні на главу об'єднаної Церкви владики Філарета. Це спровокувало Заяву керівництва УПЦ КП. 17 листопада на своїй прес-конференції патріарх Філарет повідомив, що через позицію єпископату УАПЦ були зірвані досягнуті між Церквами у вересні-жовтні домовленості про об'єднання, що, на його думку, свідчить про небажання ієрархії УАПЦ продовжувати об'єднавчий процес. Тому він закликав духовенство й мирян УАПЦ до єднання без згоди ієрархії УАПЦ. Наступного дня із різкою критикою Заяви патріарха Філарета виступив предстоятель УАПЦ митрополит Мефодій. На його думку, поєднання не стало реальністю з однієї причини – "воно не побудоване" з боку патріарха Філарета у дусі любові.

Причини подібного стану справ різноманітні. Цікаво, що у суспільстві оцінка подібних міжцерковних суперечок є достатньо прагматичною. Незважаючи на значну довіру до Церкви як інституту (61,2% опитаних), священноначаліє Церков не має такої довіри (Релігія і Церква в суспільному житті України//Національна безпека і оборона. – 2002. - №10). Головними причинами міжконфесійних конфліктів у 2000 році віруючі вказують прагнення влади церковних ієрархів (39%) та майнові проблеми (23%

опитаних), політичні чинники (20%). Подібне опитування в жовтні 2002 р. ще чіткіше зазначило основні риси міжцерковних конфліктів. Їх головними причинами громадяни вважали жадання влади з боку ієрархів – 47,4%; прагнення церковного майна та будівель – 32%; суто політичну природу – 17,2%. (Національна безпека і оборона. – 2000. - №10. – С. 98; 2002. - №10).

Тому не дивно, що, незважаючи на певне погіршення відносин між УПЦ КП та УАПЦ, ідея Помісності поступово стає однією із найпопулярніших у середовищі віруючих цих Церков, а з часом завойовує все більше прихильників навіть і серед віруючих УПЦ МП. Ці тенденції підтверджуються й даними соціологічних досліджень. Так, у 2000 році, за даними соціологічної служби УЦЕПД ім. О.Разумкова, ідею створення УППЦ підтримували 39,9% респондентів, не підтримували – 42,8%. Причому 14,4% опитаних вважали об'єднання Церков обов'язком влади, а 63,1% були переконані, що представники влади не повинні втручатися у відносини православних Церков, у т.ч. 32,3% були певні, що таке втручання надмірно політизує проблему і не має нічого спільного з вболіванням за релігію, віру, Церкву (Національна безпека і оборона. – 2000. - №10. – С. 37). За даними цієї ж соціологічної служби, у квітні 2005 року ідею Помісності підтримували вже 40,5% респондентів (проти було 14,7%), Водночас 46,4% опитаних заявили, що вони взагалі не знають, що таке Помісна ПЦ. Символічно, що понад 33% респондентів вважали, що конституювання УППЦ є важливим для успішного розвитку України.

Станом на січень 2007 року, за даними Київського міжнародного інституту соціології (КМІС), 50,5% населення України підтримували ідею конституювання УППЦ, а проти виступали лише 10,7%. Цікаво, що у самій УПЦ МП ідея Помісності не викликає такого несприйняття, як це було раніше – на початку 2007 р. неприйнятною ця ідея була лише для 20% віруючих.

Дані соціологів підтверджують і процеси, що відбулися у другій половині 2007 року в УПЦ МП. Мова йде про різке збільшення (на 25%) кількості єпископів у Церкві, особливо у "проблемних" східних і південних єпархіях, які були або поділені, або отримали одного-двох вікарних єпископів. А також про підготовку до Собору УПЦ МП, який мав відбутися 22 грудня 2007 року, проте через його непідготовленість, а, як засвідчили події навколо його організації, швидше через неготовність багатьох кліриків його сприйняти як найвищий орган Церкви, так і не відбувся. Він був відтермінований на 2008 рік. Проте Архиєрейський Собор, який відбувся 21 грудня 2007 року, досить красномовно показав характер змін, які відбуваються у Церкві. Зокрема, у Статут Церкви були внесені зміни, метою яких є закріпити і розвинути нинішній статус УПЦ у Московській патріархії. Зокрема, про це свідчить введеня поняття "Собору УПЦ" якому належить "вища влада" в УПЦ (розділ II), а також певні зміни у статусі Предстоятеля Церкви. Зокрема повернення до практики його довічного обрання (п. V.2) (пункт був вилучений відповідно до рішень Харківського Собору 1992 року),

впровадження посади місцеблюстителя (п. V.13), підсудності лише Собору єпископів УПЦ (п. V.12), поминання на богослужінні як самостійного глави Церкви (п.V. 4-5) тощо. І навіть функція Московського патріарха у процесі затвердження нового Предстоятеля УПЦ МП фактично зведена до технічної ролі – кандидатура нового глави УПЦ МП обирається Собором лише цієї Церкви і представляється (п. V. 15) "Святійшому Патріархові Московському і всієї Русі для видання Благословенної грамоти" (Статут про управління Української Православної Церкви (http://orthodox.org.ua/uk/node/2485).

Важливим кроком до пошуку рішення проблеми православного розділення було прийняття митрополитом Володимиром напередодні згаданого Архиєрейського Собору УПЦ МП (21.12.2007 р.) делегації від УПЦ КП. Архиєпископ Димитрій (Рудюк) та архимандрит Євстратій (Зоря) вручили "Звернення Священного Синоду та єпископату Української православної Церкви Київського Патріархату до архієреїв, духовенства та вірних Української православної Церкви (в складі Московського Патріархату)" (від 14.12.2007 р.), в якому звучить заклик до здійснення реальних "кроків на шляху подолання розділення", а кінцевою "метою нашого діалогу має бути створення в Україні єдиної Помісної православної Церкви". Для цього, на думку ієрархії УПЦ КП, "є всі канонічні та історичні передумови".

Цікаво, що чи не вперше цей заклик ієрархії УПЦ КП був "почутий" протилежною стороною. Згадане Звернення обговорювалося на Соборі УПЦ МП і, як зазначають оглядачі, вперше Собор віднісся до документу з повагою. Принаймні воно було розглянуто й у подальшому з ним працюватиме спеціальна комісія. Таким чином, вимоги безальтернативного покаяння змінилися ідеями про можливість діалогу. Нові тенденції прозвучали і в доповіді митрополита Володимира. Він у своєму виступі на відкритті Собору вперше зазначив, що для подолання розколу недостатньо односторонніх кроків: рух до єдності має бути двостороннім.

Значним кроком до Помісності Українського православ'я аналітики вважають також засудження на Соборі та у післясоборних коментарях ієрархії УПЦ МП представників так званого "політичного православ'я". Зокрема, було заявлено, що діяльність "Союзу православних громадян України" під керівництвом В.Каурова є шкідливою для Церкви. Вперше в УПЦ МП осуду піддано не лише В.Каурова, але й, проте без конкретних імен, його внутрішньоукраїнських й закордонних покровителів.

Таким чином, ми можемо зробити висновок, що поступово ідея Помісності завойовує прихильність населення України. Проте досвід об'єднання навіть україноцентричних Церков – УПЦ КП та УАПЦ – свідчить, що без масового руху знизу, без активної участі віруючих об'єднання православних Церков в Україні і конституювання УППЦ є неможливим. Будь-які спроби звести процес конституювання УППЦ до суб'єктивного фактору, намагатися здійснити об'єднання "згори" приречені на поразку.

Проте розглядати як безрезультатні зусилля духовенства, влади, громадськості у напрямку консолідації православ'я, перш за все УПЦ КП та УАПЦ, не доводиться. Принаймні нині викристалізувалися деякі тенденції як у православному, так і суспільно-політичному житті країни загалом, котрі дають розуміння ускладнень на ниві конституювання УППЦ. Окремі з них заслуговують особливої уваги.

По-перше, ні УПЦ КП, ні УАПЦ не володіють достатнім авторитетом (перш за все на міжнародній арені), щоб самостійно долати усі труднощі на шляху утвердження Української Помісної православної Церкви. Ярлик "неканонічних", "розкольницьких" угруповань, навішаний на них Російською ПЦ, відчутно обмежує їхню свободу дій, перш за все на комунікативному горизонті.

По-друге, як УПЦ КП, так й УАПЦ є доволі залежними від політичного істеблішменту. Згуртування помаранчевих політичних сил та їхня перемога на президентських виборах-2004 стимулювали об'єднавчий процес і в українському православ'ї. З іншого боку, непорозуміння між командою Президента Віктора Ющенка і командою Юлії Тимошенко, розкол у помаранчевому таборі позначилися певною мірою й аналогічними суперечками та взаємними обвинувачуваннями між ієрархами УПЦ КП й УАПЦ, що врешті-решт не дозволило провести Об'єднавчий Собор.

По-третє, об'єднавчому процесові УПЦ КП й УАПЦ не передувала належна попередня підготовка. Він проходив форсованими темпами "згори". Його намагалися завершити ефективним дійством – єднанням двох Церков – напередодні річниці Помаранчевої революції. Але неорганічний, відчутною мірою штучний характер акту злуки виявився настільки нестійким, що навіть не отримав свого логічного завершення: замість консенсусу, до якого майже цілий рік підходили УПЦ КП та УАПЦ, усе завершилося наприкінці осені міжусобним розбратом.

По-четверте, запевнення про українськість, національну орієнтованість УПЦ МП не відповідають дійсності, принаймні для значної кількості кліру. Ця православна інституція перебуває не просто "у канонічному єднанні з Російською православною Церквою", але є безпосереднім її структурним елементом, а тому виступає надійним знаряддям реалізації політики останньої. Оскільки Московська Патріархія не зацікавлена в утвердженні Помісної православної Церкви в Україні, то цілком природно, що УПЦ МП керуватиметься інструкціями свого патрона і всіляко перешкоджатиме консолідації вітчизняного православ'я.

По-п'яте, перспектива конституювання Української Помісної православної Церкви після парламентських виборів-2006 значно зросла, оскільки було утворено помаранчеву коаліцію у Верховній Раді України, сформовано новий Уряд. Відтак з'явилося (правда, знову ж незреалізоване) потужне тло для відновлення активного пошуку шляхів об'єднання українських православних у Помісну Церкву з подальшим її міжнародним визнанням.

Відтак все ж сьогодні можна сміливо стверджувати, що Україна зробила великий крок на шляху досягнення високої мети – утворення Помісної Православної Церкви.

Влітку 2013 року відбулися урочистості з нагоди відзначення 1025-ліття хрещення Київської Русі. Подія, безумовно, непересічна в історії незалежної України. Вона наочно ще раз показала значимість Києва як столиці цивілізованої держави в центрі Європи та засвідчила велич духовно-культурних надбань Української нації для всього християнського світу. Впродовж липня-серпня 2013 року наша столиця нагадувала справжній "Новий Єрусалим". За цей короткий проміжок часу Київ відвідали високі ієрархи Церков, авторитетні богослови, наші співвітчизники з багатьох країн світу.

Українська Держава засвідчила всім народам свою духовну зрілість, висококультурні надбання Української нації, відкритість і демократичність суспільства та налаштованість мирного рівноправного співробітництва з цивілізованими націями світу. Переконані, що цей благодатний Ювілей заклав надійний підмурок для утвердження Української Помісної Православної Церкви – символу Соборності України, волелюбності й звитяги її Народу. Водночас необхідно привернути увагу української і міжнародної спільноти до спроб Московської Патріархії не лише нівелювати здобутки 1025-ліття прийняття Києворуськими князями християнства в як державної релігії, а й зліквідувати саму ідею здобуття Українським Православ'ям статусу Помісної Церкви рівної з іншими автокефальними Церквами світу з патріаршим статусом.

У ситуації, що склалася, керівництво Української Держави може діяти, послуговуючись трьома ключовими сценаріями:

Сценарій 1. Буквально дотримуючись конституційної норми про відокремлення Церкви від Держави, остання повністю дистанціюється від процесу утвердження Української Помісної православної Церкви. УПЦ КП, УАПЦ та окремі єпархії УПЦ МП отримують шанс власними зусиллями вирішити означену проблему.

Проте сподіватися, що даний варіант спрацює, не доводиться. Як уже вказувалося, УПЦ КП й УАПЦ не володіють відповідним потенціалом. Окрім того, між єпископатом всіх юрисдикцій наявне латентне протистояння. Амбітність церковних діячів, конкуренція за духовний простір країни скоріше призведуть до чергових розколів, ніж до єднання. Якщо консолідація і можлива, то винятково ситуативна. Але цього, скажемо відверто, замало для конституювання повноцінної Помісної православної Церкви в Україні.

Невтручання Української Держави у процес утвердження Української Помісної Православної Церкви надає даному процесові невизначеного спрямування і такої ж невизначеної часової реалізації, а також надає преференції діям іноземних держав щодо України.

Сценарій 2. Реанімується політика попередньої влади щодо релігійної сфери з преференціями для УПЦ МП. Українська православна Церква

Московського Патріархату знову починає користуватися негласною підтримкою владних структур на усіх рівнях, наявне неафішоване ставлення до неї як до "єдино канонічної" нібито національно спрямованої православної інституції. Саме їй відводиться визначальна роль у витворенні в Україні Помісної Церкви.

Політична складова такого сюжету очевидна й практично означена в першій частині даної статті. Причому така політика буде явно не в національних інтересах. Адже замість реального утвердження Української Помісної Православної Церкви посилюється реальна залежність Української Держави від Російської Федерації. А сама ідея конституювання національної помісної православної інституції при цьому перетворюється на звичайну ілюзію.

Сценарій 3. Український Президент, Уряд і Парламент засвідчують свою прихильність до ідеї Помісності і, у межах чинного законодавства, всіляко сприяють її конституюванню. Тільки за таких умов видається можливим успішне втілення в життя ідеї утвердження національно орієнтованої Помісної православної Церкви.

Оскільки даний варіант цілком відповідає стратегії національного розвитку, то він може бути взятим за основу керівництвом Української Держави і виходити з наступного:

1. Утвердження Української Помісної православної Церкви – це не просто данина багатовіковій традиції чи формальне наслідування досвіду тих держав, де православ'я виступає домінуючим віросповіданням. Це, насамперед, прагматична вимога сьогодення, від успішної реалізації якої залежить стратегія національного поступу Українського народу, іншими словами – його незалежність. Не можна розбудовувати незалежну Україну, допускаючи серйозний контроль над власним духовно-інформаційним простором з боку зарубіжних релігійно-політичних центрів.

2. Підтримка владою національно орієнтованих православних інституцій та ієрархів – свідчення її патріотичності. Не йдеться про втручання у внутрішні справи Церкви, а лише про сприяння держави визначеним релігійним організаціям задля якомога швидшого розв'язання ними найактуальніших проблем. У даному випадку до розряду таких відноситься формування позитивного міжнародного іміджу православних юрисдикцій Київської традиції, а відтак і їхнього статусу. Без допомоги влади останні неспроможні вирішити дану проблему самостійно, оскільки має місце потужна спрямована зовнішня протидія.

3. Українські реалії засвідчують, що об'єднання частини парафій УПЦ МП з УАПЦ в УПЦ КП у першій половині 90-х років виявилося доволі нетривким. Через короткий проміжок часу від практично сформованої церковної організації знову виокремилася УАПЦ. Враховуючи нинішню нестабільну ситуацію в середовищі останньої, наявні в ній розколи, постійні конфлікти між ієрархами цієї Церкви, ймовірно припустити, що з конструктивним потенціалом в лоні УАПЦ не все гаразд і навряд чи щось

зміниться на краще найближчим часом. Тому, щоб уникнути непотрібних ситуативних утворень, доречно надалі в якості фундамент конституювання Помісної православної Церкви в Україні орієнтуватися на УПЦ КП та ту частину УПЦ МП, яка підтримує ідею Помісності.

4. Процеси, які відбуваються у православному середовищі України, повинні бути зрозумілими для її громадян, хоч із цим розумінням є проблеми. Одна з причин неадекватного сприйняття ситуації – невідповідні суті релігійних організацій назви. Так, найменування "Українська православна Церква" зовсім не відтворює істинну природу цієї структури, що, безумовно, вводить в оману мільйони віруючих громадян України. Тому необхідні відповідні кореляції на всіх рівнях (влади, освіти, ЗМІ тощо).

Оскільки УПЦ МП – структурна одиниця РПЦ, то відповідний її статус має бути відображений і в назві. Але особливе завдання української влади полягає в тому, щоб донести повноцінну інформацію до всіх своїх громадян, які мають конституційне право на об'єктивну інформацію.

5. На порядку денному перебуває питання про трансформацію української моделі державно-церковних відносин. Перехід від сепаратної до конкордатної системи взаємин між Українською Державою та релігійними організаціями дозволить навести лад у конфесійному просторі країни. Більше того, з'явиться реальна можливість диференціювати діючі на українських теренах конфесії з урахуванням їхнього внеску у розвиток національної держави, культури, духовності тощо.

Наступний логічний крок, котрий передбачений конкордатною моделлю, – визначення нинішнього місця та ролі тієї чи іншої Церкви, релігійного об'єднання в суспільному житті України. Цей аспект особливо важливий, оскільки безпосередньо пов'язаний з виведенням на передній план православних Церков Київської традиції. Система конкордатів дасть змогу з допомогою чітких юридичних інструментів упорядкувати державно-церковні відносини з однозначним унормуванням прав і обов'язків договірних сторін.

Реалізація означеної політики здатна призвести уже в короткостроковій перспективі до конституювання Української Помісної православної Церкви, що нарешті звільнить Українську націю від духовно-культурного рабства й стане могутнім чинником вільного розвитку українського суспільства та реальної його інтеграції в Об'єднану Європу.

Викладене дозволяє нам зробити наступні висновки:

1. Сучасний канонічний статус УПЦ МП дозволяє керівництву Російської ПЦ використовувати її в якості одного з потужних "ресурсів впливу" політики РФ в Україні. З іншого боку, розділення Українського православ'я дискредитує імідж України в світі, є постійним джерелом суспільної напруги, становить потенційну загрозу національній безпеці України (сепаратизм, поширення екстремістської проросійської ідеології тощо). Таким чином, інтересам національної безпеки України відповідає створення Української Помісної православної Церкви.

2. Реальним інструментом створення УППЦ на сьогодні може виступати лише Вселенський Патріархат, котрий має канонічні можливості для її створення. Створення УППЦ на базі УПЦ МП шляхом дарування автокефалії УПЦ з боку Москви нині нереальне. Цю Церкву не визнає Константинопольський Патріархат й інші православні Церкви. Тобто, головна проблема – визнання новоствореної автокефальної Української Церкви з боку світового православ'я та ліквідації розколу православ'я – не буде вирішена.
3. Оскільки створення УППЦ напряму залежить від Вселенського Патріархату, шлях створення УППЦ має бути поетапним та відповідати канонічним вимогам.
4. Вкрай необхідним є одностайна позиція з церковного питання вищого керівництва держави – усунення лобіювання інтересів УПЦ МП, принаймні до того часу, доки більшість її кліру не змінить своєї реальної позиції щодо необхідності створення УППЦ.
5. Політичні зусилля української держави мають бути скеровані на отримання повної незалежності Української Церкви – автокефалії. Водночас, якщо внаслідок певних історичних умов (відсутності згоди єпископату, духовенства та вірних) отримання автокефалії від Вселенського Патріархату в даний момент неможливе, необхідно домагатися закріплення позиції Вселенського Патріархату щодо українського питання.
6. Найбільш ефективним шляхом створення УППЦ є Всеукраїнський Собор УПЦ КП, УАПЦ та тієї частини єпархій УПЦ МП, які підтримають автокефальні тенденції. Після конституювання УППЦ необхідна державна перереєстрація структур УПЦ МП у відповідності до їх реального статусу (екзархат Російської ПЦ). До Помісної Церкви очікувано можуть приєднатися єпархії УПЦ МП в західному та центральному регіоні України, які становлять більшість у Церкві (біля 70% усіх парафій). У такому випадку УППЦ буде домінувати в Україні за кількістю парафій та нараховуватиме понад десять тисяч громад.

РОЗДІЛ ЧЕТВЕРТИЙ

РЯТУЙМО УКРАЇНУ ВІД «РУССКОГО МИРА»

4.1. Свою історичну біографію Україна має писати сама

Колонізатори-росіяни не можуть нав'язувати українцям як колонізованому народу свою оцінку їхньої історії, окремих історичних подій, що мали і ще матимуть місце. Згадуючи Батурин з його численними жертвами, ми оцінюємо царя Петра І і його вояк як фашистів, людожерів. Зрозуміло, що це не буде подобатися ні В.Путіну, ні Дм. Медведєву, бо ж для них (і для себе вони праві!) цей цар є видатною постаттю московської історії, розширювачем кордонів імперії шляхом «прорубування вікон» і на Балтиці, і в Причорномор'ї.

Тому кожний народ має писати свою історичну автобіографію **сам**. І не тільки писати, а й переписувати її, бо ж в часи колоніального поневолення колонізатор допускав її написання лише в межах своїх інтересів, своєї оцінки місця завойованого етносу в світовій історії. При цьому колонізатор подеколи й прицуплював дещо із історії колонізованого народу для свого самозвеличення. Так, скажімо, українці, враховуючи те, що колись на їх теренах були грецькі міста, могли б приписати собі історію і культуру Греції, а відтак заглибити своє історичне буття й окультурити його.

Ми цього не робимо, бо ж ніколи не були колонізаторами. А ось північний московський сусід, який з великим запізненням прийшов у світову історію, жив десь там у глибоких лісах тайги, нині **приписує собі** історію Русі, в тому числі й релігійну, зокрема прихід на Київські гори апостола Андрія Первозванного, місіонерство на наших теренах просвітителів Кирила і Методія, прийняття християнства Аскольдом і Діром, княгинею Ольгою, хрещення Русі князем Володимиром та ін.

В очах завойовників поляків і євреїв, які, живучи на наших рідних теренах, всіляко прислуговували й догоджали їм, наша національно-визвольна боротьба XVII століття, коли, як образно кажуть в народі, «перепадало їм на бублики», повстання під проводом славетних Гонти і Залізняка, голос нашого Апостола нації Тараса Шевченка постають як щось історично анормальне, навіть щодо них образливе. Нас, дивись, дорікають за те, що в ті роки ми, українці, борючись за свою свободу,

нищили, як писав Тарас, «польських панів» і «жидів...». А як вони хочуть, щоб ми спокійно і мовчки тримали на своїй шиї це ярмо (може й донині). Маєш свої рідні етнічні землі, то й забирайся на них, а прийшов до нас, то веди себе як гість, а не як володар. То ж маємо, як кажуть в народі: пусти свиню за стіл, а вона й ноги на стіл.

Чогось і московити, і поляки, і євреї мовчать, коли ми видруковуємо народні твори антитатарського й антитуркського змісту, а ось такі, що стосується їх, пропонують здати в «мовчазну історію», в «мовчазний архів». Всі народи Європи, які здобули незалежність і свою державність, постали в ролі «переписувачів своєї історії», історії, нав'язаної їм в описаннях їх колонізаторів. Чогось пан Путін мовчить щодо того, що це «переписування» зробили і поляки, і чехи, і словаки, і фіни, і болгари, інші, а ось на українців по-кадебістському ричить: «зась», скажемо путінівськими словами: «суют свой сопливый нос» у наші історичну справи. Бо ж тоді історія його народу щодо сусідів виглядатиме не завойовницькою і колонізаторською, не поневольнувальною і загарбницькою, а благодійницькою і визвольною, об'єднувальною і облагоденствуючою, приєднувальною, доленосною, а не смертеносною.

Звинувачувати нам таких «повелителів» в чомусь нічого: вони в такий спосіб служать історії свого народу, собі. То ж і нам, українцям, варто на свою історію дивитися своїми очима, оцінювати події з врахуванням при цьому своїх національних інтересів, а не того, як і що сусід бажає і що він, реагуючи на це, може сказати. Не разом з ним ми маємо відзначати події історії, не прагнути до якогось «вироблення спільного розуміння подій історії» (на що погоджувався чомусь навіть Ющенко в його бесідах з Московським Патріархом), бо ж на них кожний має дивитися по-своєму.

Так, ми мали відзначати самі 1025-річчя хрещення України-Руси, а не запрошувати до цього, як це зробив В. Янукович, поїхавши до Москви, московського патріарха. Росіяни до тієї події ніякого відношення не мають: то – фрагмент нашої історії, який опісля посприяв і їхній оцивілізованості. Нам треба усвідомити те, що Путін і подібні йому не хочуть випустити цих анекдотичного типу хохлів у світову історію і випустити їх ще з глибшим і цивілізованішим корінням, не хочуть знати, що ніякого братерства росіян з українцями **ніколи** не було. Нас гнобили, нас нищили, нами працювали, нами освоювали і захищали. Нас Єльцин (спасибі йому і за це) пустив у світову історію, але за аналогом прислів'я: відкусив вовк ягняті ноги і сказав – біжи.

Гадаю, що ми по-новому, а скоріше по-старому, шевченківському, маємо підійти і до постаті гетьмана Богдана Хмельницького, його акту кабального «воз'єднання» з Московією. Не даремно Московія погодилася поставити саме йому в Києві пам'ятник, а не Сагайдачному чи Мазепі. Та й орієнтує він українців своєю булавою на терени «старшого брата». То ж і відправляли московські тирани у сибірські в'язниці борців за незалежну і

самобутню Україну, вивозили працездатних на освоєння нафтових багатств і цілинних земель, а при Петрі І – ще й на будівництво його столиці. Московсько-православні останнім часом вже так зацікавилися постаттю Богдана, що нічого дивного в тому не буде, коли вони його невдовзі проголосять святим.

Про все це варто говорити й радити нашим недоброзичливцям-сусідам послідувати доброму вчинку Папи Івана Павла ІІ, який, приїхавши в Україну, вибачився за все те недобре, що зробила його Церква щодо інших народів. То ж Путіну треба не радити нам замовкнути в оцінках колонізаторської політики нашого північного сусіда (і за що Бог тільки покарав нас, поселивши з ним поруч?), а, ставши на коліна, попросити вибачення за нищення московитами української нації, яка могла б, не перебуваючи в ярмі цивілізаційно відсталої Росії, багато зробити для світового поступу, для власної самореалізації і возвеличення.

Йому треба усвідомити, що ми маємо пережити етап деоросіянення, деколонізації. Ми не боремося проти російської мови, а проти того засилля, якого вона набула завдяки колонізаторській діяльності на наших теренах Росії і її вірних посіпак-малоросів. Ми боремося не проти могуті Росії, пропонуючи забратися із Севастополя її морякам, а за те, щоб очистити свої терена від військових слідів колонізаторів. Та й військової слави вони в Севастополі ніколи не мали. Ми боремося не проти росіян в Україні, а за те, щоб вони усвідомили, що то є не їхня рідна земля, що вони у витончений колонізаторський спосіб попали на неї як на нібито свою, а насправді прийшли в гості і мають вести себе як гості, чемно й з повагою до господаря, а не швендяти з портретами-іконами імператора Миколи ІІ й подумки приспівуючи: «Всё, что мною пройдено, всё вокруг моё». Ми постаємо не проти Церкви Московського Патріархату, а проти Московсько-Православної імперії. Вона має розпастися так, як розпався Союз, як розпалася Сербська імперія і імперія Сербської Православної Церкви.

Україну ще тримають в цій Російській духовній історії, обґрунтовуючи це теорією «Москви – третього Риму», баєчками, що Православ'я, дивись, не національний, а наднаціональний феномен, кирилівською концепцією «русского мира». А між тим в Росії її православні владики чомусь так не говорять. Читаючи їхні в Росії видрукувані газети «Радонеж», «Православная Москва», «Дух христианина», «Православная газета Єкатеринбурга», «Русь державная» та інші, переконуєшся в тому, як настирливо Московський Патріархат обстоює і захищає російську національну ідентичність. Постколоніальний синдром Путін й іже з ним навіть в Україні сущі ворожі їй малороси і комуністи-соціалісти прагнуть непомітно перевести в неоколоніальний контекст, підтримуючи це «нафто-газовими атаками», брязкотінням зброєю (благо, що в угоду їм, Кравчук свого часу обеззброїв нас).

Велика трагедія України в тому, що в ній свою політику колонізатора колонізатор в минулому і нині робить руками самих же українців. Згадаймо, хто обґрунтовував абсолютизм Петра І і оспівував його завоювання українських теренів – митрополити з Києва Стефан Яворський і Теофан Прокопович. У відносинах між сусідами є певна межа, перехід якої спричинить ворожнечу і на багато років. Згадаймо, як за ці межі подеколи воюють навіть сусіди в селах. Якщо українці колись і переходили їх межу з росіянами, то тільки на благо останніх. На кістках запорожців було збудовано Петербург, який опісля навіть став святим (Санкт). Українці освоювали для росіян і Нечорноземля і цілинні землі Сибіру, т.зв. «зелений клин». Українці для Росії освоїли (та й нині освоюють) її нафтові багатства сибірських глибинок і навіть Заполяр'я. Росіяни ж «освоювали» ж українські міста (в селах їх майже немає), приморську зону. Відтак це «освоєння» рівноцінне витісненню, безвійськовому захопленню чужого. Власне таку війну Росії проти України ми маємо нині в Криму, де росіяни скупили нібито вже біля 70 відсотків його промисловості, скуповують землю, важливі об'єкти, влізли своїми закладами освіти тощо. А тепер проголошують навіть автономію Криму в межах РФ. Саме така недружелюбна політика Росії щодо України (інші сусіди – нам не загроза) й спонукає нас шукати захисту – захисту в НАТО, захисту в Європі....

Я сам колись був комуністом, точніше – членом КПРС, бо ж ніколи не сприймав інтернаціоналістський дух цієї партії, а лише визнавав і визнаю певною мірою її соціальну програму, турботу про знедолених. Знаю, як настирливо працювали партійні органи на формування, як тоді казали, нової спільноти «радянський народ». Фактично це була політика зденаціоналізації всіх, окрім росіян. І ось нині, коли починаєш говорити про те, що українці – господарі у своєму національному домі, що в них іншої домівки немає і вони тут повинні мати законодавчо закріплені права титульної нації, що представники інших етносів мають рахуватися з цим і шанувати нас за те, що ми прийняли їх у своєму домі, тобі пришивають ярлик ксенофоба, антисеміта, націоналіста тощо.

Я вважаю, що в Україні не повинна мати якийсь офіційний статус така із-за бугра придумана спільнота як «русскоязычное население». Мова титульної нації має бути обов'язковою для знання всіма, хто живе на українських теренах. Вона має бути у нас не тільки рідною мовою українців, а й мовою міжнаціонального спілкування. Відтак та мовна українізація, яка нині впроваджується у сферу освіти і культури, є одним із виявів нової московської колонізації, яку проводить з відома і підтримки Януковича україножер Д.Табачник. Це не боротьба з росіянами чи Росією, а боротьба із залишками того колоніального ярма, яке вони нам насильно нав'язали. Пора на державному рівні порушити питання про офіційне вибачення Росії за своє колонізаторство, за нищення цвіту української

культури і духовності, за нищення Українських Церков, плюндрування нашої історичної пам'яті.

Я тут не згадав і про іншого нашого сусіда – Польщу, який також не трояндами всипав наші терени і нашу історію. Правда, нині, нібито офіційно визнаючи свої минулі провини, вона сприяє входженню України в цивілізований світ, відстороненню від тієї середньовічності, яка з благословення Московського Патріархату укорінена в Росії і залишки якої він через УПЦ МП прагне ще оживлювати і на наших теренах, обстоюючи концепцію «русского мира». То ж хай живе Україна і ті герої багатостолітньої її історії, які не мирилися з її колоніальним станом. Нам у цьому їх потрібно наслідувати. Саме тому на українському Майдані ми чуємо: «Слава Україні! – Героям слава!».

4.2. Колонізація України під опікою Московського Патріархату

У нашій буденній свідомості поняття **колонізатор** закріпилося чомусь лише за Англією, Іспанією, Францією, іншими західно-європейськими країнами певних років минулих століть. А між тим вся історія Московії-Росії – це вияв багатостолітніх загарбницьких колонізаторських устремлінь цієї держави. Гіршого колонізатора, ніж Росія, у світі не було. Певно що більше неї жодна країна світу не вела стільки воєн. І в переважній більшості вони - не оборонного характеру. То дивись треба було Московії «прорубати вікно в Європу» - завойовує прибалтійські народи, то їй захотілося мати прямий вихід до Чорного і Середземного моря – захоплює Причорномор'я і Крим. Її Суворов із військом щось робив аж в Альпах, а на Далекому Сході Росія відтяла Прияпономор'я, Курили, Камчатку і Сахалін (та й до цього всю ж Сибір далеку, бо ж то не російська земля). Навіть в пісні російській співається, що «всё, что мною пройдено, всё вокруг моё». Згадаймо, як на нібито визволених від німецько-гітлерівської окупації теренах постали держави-сателіти «соціалістичного табору», підпорядковані Радянській Росії у так званому Варшавському Пакті. Та й нинішня територія Російської Федерації, скажемо словами її вождя В.Лєніна, є «тюрмой народов», які поступово, шляхом їх цілеспрямованого оросіянення один за другим зникають з історичної арени. Гинуть малі народи – відходять у небуття своєрідні, унікальні культури. І хоч би колись хтось в цій Росії заплакав за ними. Все це розглядається як вияв її цивілізаційної вдачі, благодійницьких намірів, певного спасительства. Московія століттями і нас, українців, так «спасала». Тут пригадується прислів'я: відгриз вовк ягняті ноги і каже: біжи!

При цьому всі ці загарбницькі устремління знаходили благословення й возвеличення Російської Православної Церкви. Навіть зміна з ініціативи Сталіна її назви з «Російської» на «Руську» містила в собі цей імперський

підтекст, бо ж розширила т.зв. канонічну територію Московського Патріархату на терени, які йому не належали, в тому числі й на Україну. Водночас відбулася й анексія Російською Православною Церквою у свою історію подій, які до цієї Церкви не мають прямого відношення, зокрема прихід на Київські землі апостола Андрія Первозванного, просвітницька місія Кирила і Мефодія, хрещення князем Володимиром Русі в 988 році, возвеличення Київського Православ'я у православному світі митрополитом Петром Могилою та ін. Це є зримим виявом тієї духовної колонізації України, яку здійснив Московський Патріархат. Про яку чомусь не прийнято говорити, а вона була. Саме ця колонізація привела український народ до того, що він, як це влучно підмітив Володимир Сосюра, став забувати свою національні належність, а коли його питали про це, то «тупо відповідав: ми – православні». Нині ця ж Церква втлумачує йому, що ми всі – росіяни, українці і білоруси – «русские», «славяне». Що ще тільки не вигадується для того, щоб тримати нас у відданості якомусь «старшому брату», що не хоче відпускати нас із «тюрми народів».

Московська Церква вознесла до лику святих всіх тих, хто мілітарно сприяв загарбницьким зазіханням Росії. Тут ми маємо і Дмитра Донського, і Олександра Суворова, і Федора Ушакова, інших вояків, зокрема й тих, що завойовували мужній чеченський народ. Ще дискутують питання про висвяту Івана Грозного і Петра Першого. Так скоро і до цариці-шлюхи Катерини ІІ доберуться, хоч вона німецького походження. Освячували ж московсько-православні батюшки вибудований в Одесі їй пам'ятник.

Під прапором Радянського Союзу Росія разом з Німеччиною затіяли дві світові війни, бійня яких розгорталася переважно на українських теренах. То ж вона подібно тому, як Німеччина, «вибачається» за Голокост перед євреями, мала б вибачитися перед Україною. І не тільки за спустошливі війни і загибель в них із-за російської примхи мільйонів українців, а й за нищення останніх в голодоморах, за знищення української культури і її визначних діячів у ГУЛАГах. Багаторічний геноцид Російської імперії на українських теренах жодного разу не засуджувався Московською Церквою. То ж, приїздивши в Україну, Патріарх Московський Кирило мав би не заявляти, що «їде до себе на Батьківщину» (дивись який апретит має!), що «ми – одна нація» (що то за «одна»?), а наш Київ є «столицею російського православ'я» (він же був задовго до його появи), а стати на коліна і попросити в українців вибачення за все те зло, яке їм спричинила православно-колонізаторська політика Московського Патріархату. Тут далеко більш цивілізовано виглядає Папа Іван Павло ІІ, який по приїзді в Україну вибачився за все недобре, скоєне Католицькою Церквою щодо неї. А Кирило харахориться, бо ж їде нібито на свою Батьківщину й очікує, що всі його тут приймуть не як колонізатора, а як бажаного гостя.

Наявні в Україні структури Церкви Московського Патріархату з потаємних інструкцій з Білокам'яної (а може й фінансової підтримки) проводять в Україні політику, яка відповідає реваншистському путінівському

мисленню: Україна – сума декількох територій, що не мають якихось історичних підстав для свого поєднання. Тут маємо актуалізацію з підтримки московсько-православних ідеї русинства в Закарпатті, російського Криму, новоросійства в південних областях країни і колишнього російського Донбасу. Грузинський конфлікт мав би нас навчити тому, що владі треба насамперед зупинити діяльність в Україні проросійських громадських організацій і партій, братств і місій, російських і проросійських ЗМІ, які готують психологічне підгрунтя для політичної, економічної, а згодом і військової окупації України ззовні, притягнути до кримінальної відповідальності всі антиукраїнськи налаштовані спільноти, в тому числі й білямосковськоправославні (та й єпископчиків і митрополитів деяких, особливо сєвєродонецького штибу з УПЦ МП), що треба актуалізувати ідею відновлення ядерного озброєння нашої країни й працювати на найшвидше входження її в НАТО. Нам потрібно зміцнювати наше військо, щоб не повторити грузинський варіант, коли армія країни за один день була деморалізована. Якщо ми нині не будемо годувати свою армію, то потім прийдеться годувати окупантстську армію Путіна. Нам потрібно зрештою усвідомити (поки «ще не вмерла Україна») й те, що прямими ворогами незалежної України є ті, хто працює проти української державності своїми відкрито пропагованими ідеями якоїсь всеслов'янської (а точніше - проросійської) єдності, хто швендяє по наших теренах з портретом імператора Миколи II, прапорами Росії і корогвами з написом «Православие. Самодержавие. Народность» і в такий спосіб молиться за повернення України до Російської імперії. В Україні, судячи з публікацій в пресі опозиційних партій і єпархій Московсько-Православної Церкви, видно, що дехто вже готує хліб-сіль для «визволителів від помаранчево-бендерівської чуми». Керівник прес-служби УПЦ МП Василь Анісімов навіть книгу-інструктаж з того, хто є хто, видрукував під заголовком «Церков времен оранжевого двоеверия». Лідер підтримуваного Московським Патріархатом Євразійського руху Олександр Дугін заявив: «Якщо схід і південь України захочуть бути з нами, ми будемо вимушені проігнорувати територіальну цілісність України». На думку Дугіна: «Україна буде як мінімум дві»: одна з них буде в НАТО, інша може створити східноукраїнську державність, республіку, якусь федерацію, але стратегічно вона буде орієнтована на Росію». За словами Дугіна, «ряд православних анклавів у Західній Україні, які входять в євразійську цивілізацію, Росії потрібно тримати зубами». До цього ним готується Крим, бо ж там вже багато громадян одержали російське громадянство, а відтак, використаний в подіях на Кавказі, аргумент захисту росіян на чужих територіях, може спрацювати й тут. Росія в цьому переймає досвід фашистської Німеччини. Гітлер, захоплюючи сусідні з Німеччиною країни, також мотивував це необхідністю захисту своїх громадян. Відтак тактика Росії нагадує те, що колись використала нацистська Німеччина напередодні Другої світової війни, аншлюсуючи Австрію, анексуючи Чехословаччину й «примушуючи до миру» розшматовану Польщу із-за «нахабства» нібито «польських провокаторів».

Духовним окормлювачем цього, як це аргументовано засвідчує російський професор А. Красніков, постає Московський Патріархат (Див.: Красников А. Три вызова сегоднешней России: взгляд из Москвы // Релігійна панорама. – 2008. - № 8-9). РПЦ має відповідні договори співпраці зі всіма силовими міністерствами РФ. Свою підтримку намірів Путіна захищати будь-де у світі всіх, хто говорить по-російськи, неодноразово заявляли його провідні владики на різних зібраннях, що видно із видруків їх виступів у московсько-православній пресі. Через Церкву Московського Патріархату в Україну нині пропихають кагебізм Путіна, який назвав її «Російською Православною Церквою в Україні». Якщо це «Російська», то чому б, дивись, не використати силу і для захисту її інтересів (а не тільки російськомовних громадян) в Україні. Але всі претензії Москви щодо утисків цієї Церкви в Україні не мають релігійного підґрунтя, а скоріше є претензіями до існування України як незалежної держави.

То ж утворення Української Помісної Православної Церкви, коли певні речі сакрального характеру зрештою дійдуть до української свідомості, постає як один із засобів нашого самопорятунку. Росія нині бореться і переважно через свою Православну Церкву на наших теренах за кожну заблудлу українську душу. Проте середовище людей, які готові протистояти шовіністичній політиці Росії зростає в геометричній прогресії. Відійде в той світ виховане на ленінсько-сталінських ідеях покоління, відімре електорат вітренківсько-симоненківського штибу, відійдуть на покій вихована на московсько-православних ідеях єпископи та ієреї УПЦ МП, Україна одержить свіже повітря для свого подальшого плекання своєї незалежності і намірів її боронити.

Поки що ж Україна після політичного розвалу Радянського Союзу через УПЦ Московського Патріархату й надалі залишається об’єктом духовної колонізації Москви. Ностальгія за імперським минулим живе не тільки в свідомості багатьох ієреїв та архієреїв Московсько-Православної Церкви України. Імперська влада Росії – і політична й духовна – тримається переважно на нав’язуванні колонізованим в минулому нею народам світобачення, яке відповідає інтересам імперського центру. Читаєш пресу біляцерковних спільнот УПЦ МП Південних і Східних єпархій, «Почаївський листок» та ін. й переконуєшся в тому, як насаджується тут московсько-колонізаторська свідомість. «Росія, хоч і частково відступила, але й далі продовжує реалізовувати на нашій території та на території наших душ, - як це слушно наголошує «Газета по-українськи» (№127), - довготерміновий імперський колоніальний проект. Вона всіма силами блокує нашу спробу показати свою версію історії й тим самим звільнити наш розум від постколоніального впливу». В Україні нищиться українство тим, що росіяни і зросійщені на її теренах прагнуть натаскуванням пам’ятників прости-цариці Катерині засвідчити нашу недолугість, неповноцінність і нав’язати думку, що колонізатор ніс нам благодійництво, цивілізаторську місію, бо ж ми самі, дивись, ні на що нездатні, меншовартісні. Нам навіть нав’язують написання

спільної релігійної історії, в якій наші значимі релігійні події постають вже не як суто наші. Духовна колонізація Московським Патріархатом України в цій «спільній» історії постає як втілення єдності східно-слов'янських народів, святі Російської Церкви, а це висвячені російські царі й імператори, вищі військові чини й церковні діячі, підносяться українцям і як їхні святі. Серед останніх знаходимо й тих, хто особливо відзначився у колонізації України, в нищенні її духовної культури.

Відтак Росія оголошує війну Україні. Але вона її прагнутиме загарбати не мілітарно, а економічно, політично, культурно, церковно. Саме в такий підступний спосіб РФ прагнутиме поставити Україну на коліна, перетворити її в Малоросію. Постійно читаю пресові видання єпархій УПЦ МП й переконуюся в тому, наскільки живучим в московсько-православних є постімперський синдром, ностальгія за імперським минулим, відречення від України перед її віковим колонізатором. То ж нам в Україні потрібно ще багато попрацювати над тим, щоб демонтувати старі імперські кліше, в яких би виявах вони не зберігалося. Московське Православ'я нехтує українську мову, викрадає для себе і своєї історії події і діячів Українського Православ'я, зневажає українську духовність і його знаних виразників, не сприймає українське національне відродження і розбудову суверенної української держави, прагнення України стати членом Європейського співтовариства, нав'язуючи їй якийсь новий союз з Росією тощо. Ми маємо довести українцям, що Московське Православ'я – то православ'я-колонізатор, а відтак на його місце має прийти те Київське Православ'я, яке наш народ плекав до 1686 року, коли відбулося його поглинення Московським Патріархатом. Це православ'я має такі свої особливості, які засвідчують про його найбільшу самобутність. А це – соборноправність, демократизм, софійність, євангелістськість, відкритість, побутовість та ін. Вони були знехтувані при неканонічному поглиненні-колонізації Московським Патріархатом Київської митрополії у 1686 році. Нам треба розкривати позитив вирішення в українському греко-католицизмі побажань Ісуса Христа, щоб всі були ОДНО. Українцям слід усвідомити, що засвідчили й події в Грузії, що Росія не хоче змиритися з розвалом її радянської імперії. Вона вже неодноразово ставила під сумнів територіальну цілісність нашої країни й право приймати рішення щодо власного зовнішнього політичного вибору. В розмові із колишнім Президентом США Дж. Бушем недавній «російський імператор» В.Путін навіть дозволив собі сказати наступне: «Україна – це навіть не держава! Що таке Україна? Частина її території – це Східна Європа, а частина, і значана, подарована нами!». «Подарована нами...». Фашистськими методами Московія прихопила, користуючись військовою силою чужі землі, а тепер говорить нам про свої «подарунки». В світі нині не знайдеш жодної країни, яка б мала такі завоювання чужого, як Росія, що називається Російською Федерацією. Вона вже готова (скажемо тут словами її начальника Генштабу ЗС Ю.Балуєвського) «однозначно вчинити дії, спрямовані на забезпечення своїх інтересів поблизу державних кордонів. Це будуть не тільки військові заходи...». В руйнації

державної цілісності України допомагають Росії московсько-православні діячі з Одеси, обстоюючи ідею Новоросії, й московсько-православні батюшки із Закарпаття, проштовхуючи ідею «русинської автономії». Та й в Криму на релігійно-територіальному грунті не так вже й спокійно. Швендяючи українськими теренами з портретом останнього російського імператора Миколи ІІ московсько-православні батюшки, монахи і миряни тим самим підспівують російській владі у її плачі за комуністичною імперією, розвал якої пан Путін назвав найбільшою трагедією ХХ століття. Нам слід раз і назавжди усвідомити, що імперська свідомість живе в наших сусідів. МЗС Росії виношує «російську доктрину Монро», яка б поширювала її волю на все «близьке зарубіжжя», тобто на території колишнього Союзу. Україна має заявити раз і назавжди Росії, що «поїзд Союзу» вже пішов у небуття. Вона має проснутися до самостійної історичної творчості. Початок цьому пробудженню поклав, правда, вже сплюндрований найвищим керівництвом держави, Майдан. Сподіваюсь, що його дух не вмер, він ще засвідчить свою силу в нашому історичному поступі. Нині ми маємо пережити етап деколонізації. Одним із виявів якого постане вивільнення Української Церкви із Московсько-колоніальної імперії, розбудова Української Помісної Православної Церкви. Розпалася імперія Горбачова, розпадеться й імперія Кирила Гундяєва!

4.3. Релігія і національна безпека України

До цієї теми статті мене навернула установка згори провести на таку тему конференцію або ж Круглий стіл. То ж і звернувся я насамперед до словників, щоб визначитися в тому, що ж то є національна безпека. Визначення безпека знайшов**.** То є «стан, при якому ніщо кому- або чому-небудь не загрожує». Національна безпека – витлумачення знайшов лише у деяких словниках, але воно подається в них надто широко, з позицій політичного розуміння нації. То ж воно за своїм змістом звучить, як для мене, скоріше як державна безпека. При цьому говориться, що національна безпека може розглядатися у двох аспектах. Перший - через призму зіткнення національних інтересів, які постають у вигляді ідеалів і цілей держави та нації; другий - крізь взаємодію систем цінностей як найбільш фундаментальних факторів, що визначають цілі, засоби та методи взаємодії держав на міжнародній арені і політичних сил в країні. При цьому ще виокремлюють об’єктивні та суб’єктивні, існуючі та потенційні, зовнішні та внутрішні компоненти безпеки (Див.: Філософський словник соціальних термінів. – К.-Харків, 2002. – С. 76-77).

Не станемо тут розмірковувати з приводу цих філософствувань, а лише зауважимо, що ними можна скористатися при написанні якоїсь великої роботи з теми. Проте гадаємо, що все ж не слід ототожнювати

політичну безпеку, безпеку держави із національною безпекою. Якщо перша виражає здатність до збереження самовияву, незалежності держави, самобутності її розвитку в її територіальних кордонах, то друга – виражає здатність до самозбереження і повноти вияву своїх національних ознак, відпорність асиміляції своїх носіїв в іншу етнічну спільність. Національна безпека передбачає наявність національної ідеї, збереження національної традиції, плекання і розвиток своєї національної культури, насамперед такого неодмінного її елементу як мова, національне прочитання своєї історії, захист від експансій у різних видах на свою етнічну територію. Національна безпека передбачає також плекання і захист тих релігій і їх інституцій, які виникли на грунті буття нації, про безпеку якої йде мова, відвернення будь-яких шляхів їх колонізації різними зарубіжними конфесійними духовними центрами.

Якщо говорити про чинники, які сприяють національній безпеці, то серед них варто назвати і національні Церкви. За наших нинішніх складних і важких умов національного відродження в ролі національної постає та церква, яка несе національну ідею – незалежність країни, сприяє розвитку і збереженню нашої національної культури і насамперед національної мови, репрезентує в різних релігійних центрах та інституціях, в т.ч. й в центрі своєї юрисдикції, нашу суверенну державу. Національною в Україні постає не та Церква, яка використовує у своїй назві щось від корінного етносу, функціонує на його рідній землі чи має порівняно тривалу тут свою історію. Якщо Церква ігнорує у своїй дільності національну мову корінного етносу, всеціло залежна в діяльності від свого зарубіжного центру, який її представляє і на міжнародному рівні, нехтуючи при цьому інтереси нашої держави, а то й працює проти її суверенності, то вона не є українською національною навіть за умови належності значної кількості її прихожан до українського етносу. Більше того, вона у своєму функціонуванні постає як церква центру своєї юрисдикції, зрештою – українофобська інституція.

Нині в Україні до національних релігійних об’єднань можна віднести Церкву Київського Патріархату, Автокефальну Православну, Українську Греко-Католицьку, Українську Лютеранську, а також рідновірські течії. Певну національну зорієнтованість виявляє в Україні ще Церква християн віри євангельської п’ятидесятників, очолювана М.С.Паночком. Більшість з релігійних спільнот країни в масі своїй діють скоріше на українських теренах, але не в Україні. За своєю функціональністю вони недалекі від Комуністичної партії Петра Симоненка. Душа українства – його мова - їм навіть заважає, історія України і її історична доля – не для них, світочів українського національного духу вони й не згадають. Відтак – чужі на своїй землі. Образно кажучи, їдять сало, не згадуючи, що воно українське. А якщо буде треба для їх інтересів, то вони, як писав Тарас, «за шмат гнилої ковбаси ти навіть брата продаси».

То ж чи існує загроза корінному етносу України з боку релігійних спільнот, що діють на її теренах. Так, існує. Не стану тут конкретно називати релігійні спільноти, послідовники яких є авторами чи ж захисниками певних антиукраїнських концепцій, але ж вони є. Серед цих концепцій: Україна – це «окраина» іншої держави, до якої вона неодмінно має входити; українці – це близнюки єдиної колиски, що називається Київська Русь і в якій вони мають старшого брата, якого мають кохати, слухатися і разом з ним в цій колисці сидіти; мова українська – це суржик польської і російської; православ'я єдине, позанаціональне, а відтак якогось Українського Православ'я не існує; УГКЦ не самостійна, як це було визначено Артикулами Берестейської унії 1596 року, церковна спільнота, а один із фрагментів Римо-Католицької Церкви та ін. Національній безпеці України загрожує також викрадення Московською Православною Церквою, що з'явилася лише в XV столітті, історії Українського Православ'я з метою в такий спосіб виправдати духовну колонізацію України. Загрозою національній безпеці нашої країни є діяльність біляцерковних братств Московсько-Православної Церкви України, які через свої хресні ходи й інші збориша прагнуть повернути колесо історії назад, зокрема утверджуючи в мирянській суспільній думці гасло «Православие. Самодержавие. Народность» і царепоклоніння перед імператором Миколою II. Національній безпеці України загрожує також організований подекуди на єпархіяльному рівні структурами УПЦ МП регіональний сепаратизм. Тут маємо діяльність священиків цієї Церкви в русинському русі на Закарпатті, підбурювані митрополитом Агафангелом новоросійські настрої і діяльність з такою орієнтацією біляцерковних спільнот південного регіону, мовчанку церковних достойників щодо сепаратизму на Сході країни, де звучить ідея автономного Донецького виокремлення з української держави.

Щоб гарантувати національну безпеку українства, на мою думку, слід: поширити дію закону про державну мову і на релігійні спільноти; заборонити антиукраїнську московсько-православну пресу єпархій Сходу і Півдня й діяльність біляцерковних структур, що мають українофобську зорієнтованість; притягувати до судової відповідальності і навіть тюремного ув'язнення церковних діячів, що посягають на національну безпеку, територіальну єдність країни; при реєстрації релігійних спільнот державним органам враховувати їх зорієнтованість на збереження національної безпеки.

Національна безпека України вимагає також відвернення втручання у сферу релігійного життя країни зарубіжних релігійних центрів, зокрема Московського Патріархату, Ватикану, ісламських правлінь і держав та ін.. Слід знімати з реєстрації етнонаціональні меншини, діяльність яких має відцентровий характер, постає у формі перетворення їх на українських теренах у структури матірної держави. МЗС слід також робити

попередження послам країн, які прагнуть використовувати етнорелігійні спільноти, покликані до релігійної діяльності, в інтересах своїх держав.

Відтак проблема ролі релігійного чинника в гарантуванні національної безпеки України є на часі. Тією чи іншою своєю діяльністю більшість релігійних спільнот України несуть їй національну небезпеку. То ж, приймаючи новий Закон про свободу совісті, треба враховувати в ньому цей аспект відносин держава-церква. Може варто продумати й вжити механізм конкордатів між державою і релігійними спільнотами.

4.4. Останній шанс України!

Автор статті – людина глибинної української орієнтації. Проте під час минулих виборів до Верховної Ради не голосував за ті партії, які називаються у нас національно-демократичними. Але це не означає, що я втратив свій націоналізм: просто втратив віру в здатність цих партій і насамперед їх лідерів зробити ще щось значиме для України. Насамперед тому, що ці партії, як то кажуть, існують лише на папері. Вони не мають постійно і активно діючої своєї організаційної структури. Така партія заявляє про себе гучно хіба що перед якимись черговими виборами, коли її керівники виявляють бажання ще на одну каденцію засісти в депутатських кріслах. Не голосував за них ще й тому, що ці лідери в такий політично-складний час думали не про Україну, а про свій намір будь-що ще раз набути депутатство. В цій корисливості вони поділили національний рух країни на десяток партій і партійок, які в своїй мілюзговості явно не могли конкурувати з партіями-гігантами. Зрештою – всі програли, втратили можливість свого слова (а то й діла) у Верховній Раді.

Осмислюючи ситуацію, мені прийшли на пам’ять слова В.І. Леніна, сказані ним про декабристів: «Узок круг революционеров. Слишком далеки они от народа». Ось вже роками саме такими постають у нас лідери наших національно-демократичних партій. Цю «далекість» відчував і на собі. За своїм суспільним статусом я не простий громадянин країни, щось в чомусь значу. Все ж – заступник директора єдиного в країні академічного інституту філософії, керівник знаної і в зарубіжжі Всеукраїнської Асоціації релігієзнавців.

Але не про це тут мова. Навіть при моєму понад 75-річному віці виявляю енергію і бажання зробити багато для відродження і утвердження українства. А що маю? Десяток разів зустрічався з нашими т.зв. лідерами національно-демократичних об’єднань (І.Драч, М.Горинь, М.Поровський та ін.), але під час кожної нової зустрічі з ними приходиться знайомитися заново, тебе нібито й не знають, виявляють якусь зверхність. Якщо ти лідер, маєш перспективний намір у вибудові незалежної України, то

гуртуй же навколо себе однодумців і однодійців, організовуй їх на якісь значимі для України акції. А так в гордині своїй пихато дивляться на тебе як на якогось плебея, шмельця, який потрібний буде їм, коли з'являться нові вибори. Відтак – для голосу, а не українського діяння.

Ще одне. А чи часто ми чули у Верховній Раді виступи цих «вузьких революціонерів» з якимись значими для відродження українства законопроектами, пропозиціями? Хай би вони навіть не проходили, набирали десяток голосів «за», але ж голосуванням своїм «слуги народу» з Верховної Ради засвідчували б «хто є хто» і «хто кому служить». До того ж, народ мудро говорить, що й краплина гори рушить. Один раз хтось не голосував би «за», другий, третій…, а там - дивись і совість колись би проснулася.

А що маємо на обласному рівні? І тут пихатість зіграла свою негативну роль. В перші роки нашої незалежності кожна область мала значимих і авторитетних лідерів національно-відроджувального процесу. Всі вони, усвідомивши себе, дивись, лідерами вже загальноукраїнської ваги, чомусь поперли до Верховної Ради першої її каденції років незалежності. Визнаємо, що це негативно позначилося на подальшому збереженні і розгортанні національно-демократичних процесів на рівні регіонів. Прикро, що після необрання до нового складу Верховної Ради ці хлопці-«українські патріоти» (свідомо в оцінці залапкую їх) не повернулися до рідного краю, а, здобувши квартири, осіли в Києві на якихось під них створених посадах в громадських організаціях, а чи ж на викладацьких посадах в університетах Києва (О.Гудима, А.Зінченко, Р.Кияк, М.Поровський та ін.) і завмерли в блаженстві.

Спостерігаючи за цими нашими лідерами національно-демократичного руху, обурюєшся з того, що вони не роблять ніяких висновків з уроків історії. Кожний у своїй самозакоханості вже мислить себе як лідера ледь не всесвітнього рівня. Дивись, він вже й в партію якусь не хоче входити, де він не перша особа, творить свою мілюзгу. То ж і з'явилися партії Пинзеника, Костенка, Тягнибока, Бойка, Поровського, Щокіна, Зінченка, Матвієнка, інших. Йшли б ці партії єдиним блоком до Верховної Ради, то явно пройшли б 3% бар'єр. А так маємо те, що маємо, як каже Л.Кравчук. Їх голоси додаються іншим партіям.

То ж ганьблена поразка національно-демократичних сил під час останніх виборів до ВР на совісті тих, хто взявся очолювати наш національно-демократичний рух і не зробив нічого для того, щоб цей рух був значимим не лише на всеукраїнському, а й на місцевих рівнях. Об'єдналися б всі ці партії в єдиний національно-демократичний блок і з 100% вірогідністю можна сказати, що вони успішно пройшли б 3% бар'єр. А так я, як і багато інших, не повірили в те, що при такому розпорошенні можна чогось досягти, а тому свої голоси віддали за ймовірно прохідну партію, яка стоїть навіть ближче до ідеї неолігархічно-національного розвитку, ніж «Наша Україна».

Очолювані названими лідерами партії виявилися 100% фікцією, як і партія їхнього супротивника із СДПУ (о) В. Медведчука. Мене, людину прагнучу зробити щось значиме у нашому відроджувальному процесу, як і багатьох моїх друзів-однодумців, жодного разу не запрошували хоч би в якусь із цих політичних спільнот, на якийсь їхній міжсобойчик, коли агітують за Україну тих, хто й так давно і незрадливо з нею. Признаюся, хлопці, якби я до Вас якось попав, то не дав би Вам спокою, не куняли б Ви в депутатських кріслах (а то й дома чи на курортах). Ви б організовували такі всеукраїнські акції, про які ввесь світ говорив би. Тоді не постало б питання, а чи є в Україні ще українці, бо ж треба відродити тут для них другу державну мову, а чи ж належать Україні Донбас, Крим, Слобожанщина, обстоювана в Одесі митрополитом Агафангелом Новоросія, а в Закарпаті батюшкою з УПЦ МП Сидором якась русинська держава.

Партія – це живий всеукраїнський організм, а не кучка її престарілих, куняючих в депутатських кріслах лідерів і бігаючих біля них козачків. Де ті молодіжні осередки партії, створені в університетах, академічних інститутах, різних громадських інституціях, які були б промоторами різноманіття українозначимих заходів? (Згадаймо тут принагідно перші активні кроки Товариства української мови, коли активно знімалися його членами російськомовні вивіски). Де Ваші значимі сторінки в програмах радіо і телебачення? Де наша загальноукраїнська національно-демократична преса зразка хоч би євреєредагованих газет («Факты», «2000», «Сегодня», «Столичные новости» та інші), для яких Україна існує лише в контексті маскультури? Де відсіч українофобству у різних формах його вияву? Розумію, що Ви засіли на щодень у Верховній Раді, то ж віддайте свої керівні портфелі іншим в «Просвіті», Конгресі української інтелігенції, товаристві «Україна» та ін., а самі куняйте там у верховнорадівських кріслах. Станьте в цих українських товариствах почесними головами, а вершити справу доручіть іншим – молодим і енергійним. Тут особливо хотілося б звернутися до І. Драча, який був зачинателем багато чого національно значимого, але не промислителем опісля, навіть гальмом, займаючи бездіяльно і якось почергово посади керівника то однієї, то іншої української організації. Нині, коли в Україні маємо таку чехарду в політичному житті, коли із-за тихохідного керівництва Президента України ми втрачаємо наявні навіть за Л.Кучми здобутки в українсько-національному відродженні, варто було б зібрати черговий з'їзд Конгресу української інтелігенції. Хай би В.Ющенко почув той негатив щодо нього, його поцілункового зрадницького братання (відкритого чи утаємниченого) з В. Януковичем, який учасники Помаранчевого Майдану висловлюють пошепки один одному. Четвертий раз Бог дав можливість українству заявити про право на своє буття і ми можемо його знову надто легко втратити, так як втратили його, сподіваючись на В. Юшенка після виборів парламентських 2002 і 2007 й

президентських 2004 та 2010 років. Четверта зрада українства однією і тією особою! Чи не забагато? Не пам'ятаю, де читав такі слова: «Я верил тебе как Богу, а ты врал мне всю жизнь!». Надто актуальні вони нині! Кому служимо, випустивши знову всіх явних антиукраїнців на свободу політичної діяльності? Тільки не Україні! Як не є японцем той, хто лише колекціонує нецки, так не є дійсним українцем і той, хто колекціонує з азарту якісь українські черепки чи українських бджіл. Відчуття свого українства не поверхові, а глибинні, коли ти заради України ладен на все, не думаючи при цьому про свій спокій, імідж, посаду, навіть життя, не цілуєшся і не братаєшся з її ворогами.

А наша діаспора! Я спілкувався з нею за кордоном, маю постійну переписку. Вона ж вмирає саме як українська. На сполох з приводу цього б'ють її громадські і церковні діячі. Практично неопікуваною постає нова хвиля діаспори. Знаю, як працюють нині в Україні на відродження своїх діаспорних спільнот посольства Ізраїлю, Німеччини, Польщі, Росії, Вірменії, інших країн. А що роблять на цій ниві наші посольства? Гадаю, що в збереженні й організаційному об'єднанні на основі нашої національної ідеї всіх українців закордоння могли б відіграти значиму роль українські діаспорні Церкви. Тут ми ініціюємо проведення всеукраїнської конференції «Українська релігійна діаспора: стан і роль в збереженні українства».

Відтак (повторюся) позорна поразка наших національно-демократичних партій і блоків на виборах до Верховної Ради на совісті тих, хто взявся очолювати процеси українсько-національного відродження і заснув у самовдоволенні в депутатських кріслах. Для них при цьому Україна не стояла на першому місці, як для Т.Шевченка, який за неї ладен був прокляти навіть Бога. Вони омріювали лише своє наступне буття, прагнення будь-як залишитися в депутатах. Замість того, щоб доручити очолити різні українсько-національні організації фахівцям і відповідно підготовленим менеджерам національного життя, а самим залишитися лише їх почесними лідерами, вони не пішли на це, чим, зрозуміло, певною мірою стримували процес розгортання національно-відроджувального процесу. Відштовхувала виборців і невдало організована під час виборчих перегонів і пропаганда української національної ідеї. Красувалося гасло: «Здобули волю – здобудемо долю!». Треба мати великий розум, щоб зрозуміти що то є. Тут маємо відсутність в словах пропаганди тих конкретних життєвих здобутків, які матимуть ті, хто віддасть голоси за перемогу національно-демократичної партії, і неврахування того, що в Україні живуть не тільки українці, коли волали: «Україна – українцям!».

Може моя відвертість комусь і не сподобається, але своїми діями (скоріше, бездіяльністю), що спричинилися втратою навіть тих здобутків, які ми мали в нашому національно-відроджувальному процесі в перші роки незалежності, лідери наших національно-демократичних спільнот принесли нам, свідомим українцям, так багато прикрощів, що, маючи

совість, вони повинні були б перед нами вибачитися, зняти з себе, як то зробили В. Медведчук, В. Пустовойтенко, інші особи партій-невдах, посаду керівника, віддати її тим, хто здатний самовіддано щодня і повсюдно в країні працювати на Україну. А так вони сидять, нібито чогось страшного й не трапилося. Трапилося! Дайте, хлопці, місця молодим і енергійним українцям!

Сфера моєї професійної діяльності порівняно невелика, але в час зростання ролі релігійного чинника в суспільному житті вона значима і актуальна. Я тут зробив все, щоб українську релігієзнавчу науку знав світ. Наше Відділення релігієзнавства (а це лише 20 науковців) ввійшло на правах асоційованого члена в п’ять міжнародних релігієзнавчих асоціацій. Нас запрошують на різні міжнародні наукові форуми в зарубіж, друкують там наші праці. До нас звертаються з пропозиціями провести на нашій базі різні міжнародні наукові форуми. Ми беремо на себе презентацію релігійної України на всесвітніх парламентах чи конгресах релігій, бо ж лідери конфесій з українською назвою із-за своєї скупості шкодують кошти, щоб послати на них свої делегації. Доробок Відділення за його понад 20 років – більше 400 видань книжкової, брошурної і часописної форми, більше двохсот організованих і проведених великого тематичного спектру наукових конференцій. Своєю діяльністю ми сприяємо утвердженню в країні свободи буття релігії на рівні вимірів розбудовуваного у нас громадянського суспільства, толерантності міжконфесійних відносин, відродженню саме Українських церков, зокрема Українського Православ’я, всіляко викриваючи при цьому згубність в українській історії і сьогоденні Московського Патріархату (на поцілунок до Предстоятеля якого – а може й пораду – незрозуміло чому поїхали на другий день свого Президентства – не до Київського - В.Ющенко та В.Янукович). Ми за те, щоб у в’язницях сиділи не тільки ті політики, які обстоюють сепаратистські настрої, а й ті «святі» владики, які їх підтримують, обстоюють думку, що Україна – це «окраина» якоїсь східнослов’янської спільноти, що мови такої, як українська, немає, бо ж то неблагодатний суржик польської і російської, зрештою, що й народу такого, як український, немає, бо ж ми нібито, як малороси, є складовою якогось єдиного російського народу. Відома письменниця Е.Войнич висловилася влучно: захисник вбивць – сам вбивця. Гадаю і вірю, що настане час, коли український народ по-своєму ув’язниць цих нинішніх захисників антиукраїнства за те, що вони нині, маючи всі підстави, не ув’язнили ворогів вільної України.

4.5. Плекаймо свою незалежність!

Один наш високопосадовий північний сусід, який числить себе в християнах, їздив навіть для засвідчення цього до святих місць Ізраїлю та Греції, годинами вистоює на кожному великому православному святі біля Патріарха РПЦ (може при цьому й шкодує, що сам не є ним, а тому пнеться в монархи-імператори), впроваджує в школи, нехтуючи багатоетнічністю й полірелігійністю своєї країни, вивчення православної культури із сподіванням на визнання своєї богомданності Російською Православною Церквою, винищує борців за свободу чеченського народу, називаючи їх бойовиками, ув'язнює або виганяє із своєї країни борців за демократію, дивись, став вже погрожувати і нам, українцям.

За що? За те, що ми в своїй історії вшановуємо своїх дійсних героїв, а не фашистів типу Петра І чи маршала Жукова, який ладен був всіх українців, якщо не винищити у штраф-батальйонах (так загинув і мій батько), то відправити до Сибіру, за яким «Сонце сходить». За те, що ми у своєму домі хочемо говорити батьківською мовою і не хочемо терпіти чужомовного московського нашестя. За те, що ми свої пісні співаємо, а не його рідні зі словами, що „всё, что мною пройдено, всё вокруг моё". За те, що ми не прагнемо повернення в державу, яку „сплотила навеки великая Русь" і в якій він може відродити давню традицію монаршого правління, знищивши буття іноросійських народів. За те, що, прагнучи обезопасити свої землі від навали „білих ведмедів", зробити стабільними свої кордони, ми прагнемо знайти від них захист в натовському союзі. Та багато ще за що.

Чим же цей правитель погрожує? Не тим, що по здешевлених цінах заллє нафтою Україну. Не тим, що припинить інформаційну брехливу інтервенцію на Україну, засилля на її теренах друкованої в його країні продукції, часто порнографічної і окультної. Не тим, що вибачиться за все те зло, яке здійснив північний сусід-колонізатор щодо українського народу. Не тим, що поверне загарбаний і незаконно привласнений його країною спільний золотий запас всіх республік Радянського Союзу, все спільне майно, в тому числі і в закордонних представництвах. Не тим, що припинить втручатися у справи православних України і свою, навіть особисту, підтримку, як він влучно сказав, „Російській Православній Церкві в Україні". Не тим, що припинить розглядати українські землі як такі, які є, як московсько-православні твердять, їх „канонічною територією". Не тим, що визнає Україну, як і всі інші країни, що постали після розпаду СРСР, незалежними, здатними самостійно розпоряджатися своєю долею, шукати самостійно, а не із згоди Москви, собі друзів і союзників. Не тим, що перестане розглядати Православну Церкву України, як він сказав „Російською Православною Церквою в Україні".

А чим погрожує? Дивись, словами своїх мілітарних служак навіть ядерною зброєю, добившись ще за часу президентства Кравчука звільнення від неї України, щоб потім можна було прибирати нас вже голими руками і не

одержати від нас при необхідності „ядерного ляпаса”. Він погрожує (та й не тільки) підтримкою й активізацією протидії становленню української незалежності і українського національного відродження тієї „п’ятої колони”, яку сформував ще в роки союзу т.зв. „республик свободных” в Україні. Це насамперед ті 20% росіян, які із зрозумілих «цивілізаційнооновлюваних» причин опинилися на українських теренах (майже повністю в містах). Це те відправлене на пенсію офіцерство Радянської Армії, яке після виходу на пенсію у свої 45 мало право поселятися в містах власного побажання, а ними були переважно українські обласні й районні центри. Це завезені з Росії в промислові новобудови України робітники. Це колишні вояки Радянської Армії із їхніми сім’ями (переважно російського походження), які служили у військових частинах густо розміщених на українському пограниччі із НАТО. Це й десь 20% зросійщених, переформованих у малоросійство українців, які стали розглядати свій „російський статус” як своєрідну втечу від українського простолюдства, нібито якоїсь цивілізаційної відсталості. Це й та негативна громадська думка щодо українства, української історії і духовності, яка формувалася навіть в українських школах. Тут ніколи не говорили про те, що вершники Сагайдачного гарцювали свого часу по Москві, а говорилося переважно про поразки українців – Берестечко, Батуринг, Полтаву, Крути…

Всебічно в цьому Російській імперії - чи царській, а чи ж комуністичній – допомагала Православна Церква. Ще з року поглинення Московським Патріархатом у 1686 році Київської Митрополії наступило нищення на наших теренах православним колонізатором всього українського. Воно було так винищене, що українець навіть забув, що він українець. Його формували навіть не малоросом. Коли в нього питали, хто він, то чули тупу відповідь: ми – православні. Ще й нині по Україні швендяють козачки із „ми православних”, для яких все українське є гріховним, не від Бога. Як не гірко, а в ролі підпасичів у цьому продовжуваному колонізаторстві (пасич бо сидить в Москві) поставали чи й нині постають митрополити українського походження Іван Петрович Середній (він же – Іриней Дніпропетровський), Ростислав Пилипович Швець (він же – Лазар Кримський), Роман Васильович Шукало (він же – Іларіон Донецький), Никодим Степанович Руснак (він же - Никодим Харківський), а ще й архієпископи і єпископи (за винятком хібащо владики Черкаського Софронія і ще деяких вищих ієрархів), що керують іншими єпархіями. Різні біляцерковні братства під портретами-іконами російського імператора Миколи ІІ, а то навіть з російськими прапорами, омузиченням гімном Російської імперії „Боже, царя храни” швендяють по українських теренах так званими „хресними ходами”. Навіть сама УПЦ МП устами свого Предстоятеля засудила цей вияв великоросійства.

Цей нездоровий „вчорашній день” підтримується, як не дивно, симоненківською Комуністичною партією і її вівцями, які в роки агонії комуністичної влади поспішили знайти собі «тепленькі місця», з яких всіляко підтявкують Москві. При цьому ця партія зрадила свого кумира Владіміра Лєніна, який закликав неухильно боротися з „духовною сивухою” - релігією,

байдуже не ставитися „до несвідомості, темноти або мракобісництва у вигляді релігійних вірувань”. Правда, той же Лєнін закликав „не кидатися в авантюри політичної боротьби з релігією”, вчив тому, що „треба вміти боротися з релігією”, „вміти враховувати конкретну обстановку”, підпорядковувати боротьбу з релігією вирішенню основних партійних завдань. Відтак пошук комуністами в православних спільнотах собі союзників є лише їх тактичним кроком з реалізації ленінської установки на залучення до виповнення комуністичної ідеї тих, хто має найбільший авторитет в громадській думці, виявом отого „вміти”. І на це інколи клюють лідери православних біляцерковних спільнот. Тому й маємо в особі Петра Симоненка „православного комуніста”. Правда, є ще й „православна соціалістка” Наталія Вітренко, яка прагне свої устремління на Верховну Раду зреалізувати за допомогою такої спільноти, як анархічне православне угрупування Каурова, засуджене Архієрейським Собором УПЦ МП за його прагнення до представництва всього православ’я країни.

Відтак нам, українцям, погрожують ті, хто заявляє про свою християнськість або належністю до певних християнських церков, або ж вмінням налагодити порозуміння з ними. Тоді постає питання: шановні, а чи в дружбі ви живете із біблійними заповідями „не вбий” і „не кради”? Якщо ви визнаєте заповідь поваги і любові до своїх батьків, то чому ви добиваєтеся від нас забуття свого рідного, батьківського – культури, мови, віри. Ісус закликав любити навіть ворога свого, то чому ж ви, північні сусіди – від володарів до тих, хто їх обирає у владу, а відтак є їх однодумцем – виявляєте таку зневагу до нас, українців, за те, що ми хочемо бути самими собою, не вами, бути незалежними, самобутніми. Я постійно вичитую це в тих православних газетах, які надходять нам із Росії. Хай митрополити наших єпархій із УПЦ МП забули свій батьківський корінь, зневажають тих владик та ієреїв із власне українських православних церков (УАПЦ та УПЦ КП), які обстоюють українські особливості Православ’я, визначені знаменитими Катехізисом і Требником Петра Могили, але ж не вони роблять погоду, навіть духовну в нашій країні. Відійдуть в небуття покоління сталінського виховання, когорта вихованих Москвою і насаджених в Україні православних владик, компартійних пенсіонерів, симоненко-морозівсько-вітренківське партійство, здатне ще на підкуп молодіжне середовище, зникне улесливість керівництва країни в його перемовах з владиками Північчя і тоді Україна дихне на повні груди незалежності. До цього лишилося максимум 10 років.

Ми часто дипломатичні у своїх міркуваннях та оцінках. А давайте з врахуванням вище сказаного запитаємо: звідки Україна може чекати загрозу своїй незалежності, прагнення прихопити її території? Від Польщі, Словаччини, Угорщини, Білорусії, Туреччини – ні. Від США, Англії чи якихось інших західних країн – ні. Єдиною країною, яка весь час має претензії до України, в тому числі й територіальні, окрім карликової Румунії, є Росія. Вона весь час прихапувала наші землі, видаючи це за вияв слов’янського братерства. Саме тому наше нинішнє вище керівництво малоб обезопасити

Україну від цієї можливої агресії споконвічного ворога українського народу, країни-колонізатора своїм входженням у Північно-Атлантичний Союз.

Подеколи в пресі під впливом указу Президента Ющенка про знищення пам'ятних слідів тоталітарного минулого звучить заклик до зруйнування величного пам'ятника Матері-Вітчизни на Печерських пагорбах Києва. Про це, зокрема, писала „Газета по-киевски". Я висловив через газету свою незгоду з цим. Скульптор Вучетич, не глибоко вдумаючись у можливу перспективу, поставив монумент захисникам України. І розвернув його так, як треба. Там тільки на щиті треба інший герб розмістити. Тоді пам'ятник звучатиме: Не лізь, сусіде, бо й ми маємо меч! Я б ще хотів бачити пам'ятник Богдану Хмельницькому не із спрямованою в часи царизму булавою на Москву (а він з такою метою й був збудований в роки імперії. Ставили не Сагайдачному, Мазепі, а Хмельницькому). Росія – не в словах, а в діях - не хоче мати в особі нашої країни доброго сусіда. Вона ще хоче бачити в нас свого васала, послушного і мовчазливого служаку. То ж тільки від неї ми можемо мати загрозу. А щоб ми не мали засобів до її відвернення, то Росії за допомогою своїх васалів в Україні й організовує різні т.зв. антинатовські акції.

За вказівкою Президії НАН України я поїхав до Москви в Академію наук, щоб заключити договір творчої співпраці нашого Відділення релігієзнавства ІФ НАНУ із відділом релігієзнавства РАН. Керівник останнього академік Мітрохін запитав: „Вы уже прекратили эту игру в незалежность?». Я йому відповів, що це не гра, а самовияв мого народу. Одержав відповідь: «Давайте будем говорить о сотрудничестве, когда вы эту игру прекратите». Я зрозумів, що із людьми, засліпленими великодержавним шовінізмом і вірою у свою месійність та зверхність, говорити нічого. Та, власне, й говорити там не було з ким. У них у відділі лише 5 осіб, а у нас у Відділенні - 20, вони видрукували за роки самостійності до 5 книжок, а ми лише за останні десять - понад 200, маючи до того ж свої три періодичні видання. Так і сказав академіку Б.Є.Патону: скоріше вони мали б їхати до нас, а не ми, принижуючись, до них. Нас визнають п'ять міжнародних релігієзнавчих асоціацій, а їх серед цих спільнот ми не знаходимо. То ж будьмо самі собою, гордими, творчими. Поменше думаймо про те, що від нас хоче північний сусід і як його заспокоїти. Будьмо українською Україною – нас шануватиме світ і всі сусіди.

А пам'ятник Матері-Вітчизні хай стоїть як засторога нашим потенційним ворогам. Може вони зрештою і не стануть такими, хоч, як це свідчить історія, це далеко не в природі цього екстравертного сусіда. Але ж і вороги перевиховуються! Будемо сподіватися!

4.6. «Рятуймо Україну!»

Цей заклик прозвучав у працях Івана Огієнка (митрополита Іларіона). Рятування України митрополит розумів як збереження всього свого рідного – землі, мови, віри, звичаїв, пісні, як шанування своєї історії, втікання від почуття меншовартості, як національне виховання своїх дітей та ін. Владика закликав: Завжди будьмо українцями!

Українців до українства пробудила Помаранчева революція. Нині їх до цього пробуджує новий Майдан. І хоч дехто з українофобів і російських шовіністів твердить, що то не революція, а „шоу на Майдані", я з цим погодитися не можу. Не можу навіть після того, як не сприймає Майдан за революцію зрадник українства Віктор Ющенко, який завдяки українцям, які після тривалої сплячки проснулися до свого національного поступу, був вознесений ними на престол Президента України. Ющенко в дні роковин цієї революції вже не з'являється на Майдані. Він не тільки розвалив Помаранчеву коаліцію, а й своїми різноманітними, невідомо ким спрямованими політичними трюками фактично звів до нуля український національно-демократичний рух, керовану ним партію. В білягетьманочські зібрання декількох десятків чи сотень людей перетворилися в останні роки ті українські політичні спільноти, які свого часу могли вступити у двобій з партією влади. Зрада Майдану через зміщення з посади прем'єра Юлії Тимошенко, зрада Майдану через створення умов для формування т.зв. антикризової коаліції під орудою Януковича після виборів до ВР 2006 року, зрада Майдану через нехтування волі виборців і розвал демократичної коаліції НУНС-БЮТ після виборів 2007 року – ось весь Ющенко. Він вдає себе українцем через утвердження сприйняття світом Голодомору як геноциду, через реабілітацію вояків УПА і присвоєння Шухевичу і Бендері звання Героя України, через відбудову Батурина… Проте поруч з тим він чомусь не бачив того, як росіяни оптом скуповують українські підприємства, як вони нехтують нашими кордонами, як українофобські сили країни прагнуть засобами референдуму ввести державну двомовність, а деякі рішенням місцевих рад вже її ввели, як московсько-православні біляцерковні структури проводять регулярно по країні хресні ходи під прапорами Росії й портретами-іконами царя Миколи II, як дискредитують Україну шляхом штучного створення їй антисемітського іміджу у світі, як нищаться українські національні святині, як оросіянюють Україну різні конфесії користуючись російською мовою як богослужбовою, як відцентрово діють в Україні спільноти ряду національних меншин, як опанували українським медіа-простором неукраїнськи налаштовані сили при відсутності водночас в країні українськозорієнтованих масових журнально-газетних видань, як плюндрує українство фактично українофобськи налаштований міністр-неукраїнець Дм. Табачник, називаючи його „шароварним". Актуалізувати неактуальні, як на сьогодні, питання історії України – Голодомор, УПА, Єдина Помісна Православна Церква та ін. – це сприяти розколу країни, а відтак не рятувати її, а ще більше дестабілізувати.

То ж, як на мене, В. Ющенко відіграв деструктивну роль в українському поступі. Ми, українці, ті, хто стояв на Майдані, багато чекали від нього і мало одержали. Маємо визнати помилку вибору лідера української України. А може від нього більшого, ніж є, нічого було й чекати. Що маємо – те й маємо. Недогледіли вчасно. Він вийшов із того комуністичного „недалёко", яке над ним тяжіє, навіть через колишніх компартійно-комсомольських діячів із його оточення, зокрема таких як Плющ, Матвієнко, Єхануров та ін.

На відродження і рятування української України не працюють в масі своїй і конфесії України. Коли через єпархіальну пресу Московсько-Православної Церкви, зокрема південних і східних єпархій, а особливо через різні біляцерковні видруки віруючим постійно вдовблюється думка про необхідність входження України до якоїсь новоутвореної слов'янської державної спільноти, до Митного союзу, а не Євросоюзу, що Україна – це **окраїна** Російської державності, а українці – малороси поруч із великоросами і білоросами, коли нехтується цією Церквою державна мова України в її богослужбовій практиці, більше того – виявляється зневага до цієї мови і представлення її як російсько-польського суржика, коли привласнюється Російською Православною Церквою історія Українського Православ'я, зокрема прихід на наші терени апостола Андрія, просвітителів Кирила і Мефодія, хрещення Русі князем Володимиром в 988 році, коли ця Церква не працює на створення в одній із найбільших православних країн своєї Помісної Церкви, то говорити про збереження Українською Православною Церковою Московського Патріархату України явно не приходиться. Церква не працює на наше унезалежнення від країни-колонізатора, що зберігає намір повернути історію назад, знищити українську незалежність, нашу національну самобутність.

На збереження України не працює і той розкол, який наявний в її Православ'ї. Ті країни, які мають свої Помісні Православні Церкви, користаються цим як своєрідним духовним щитом від посягань на їх незалежність інших. Україна ж продовжує знаходитися не в політичній, а в православній колоніальній імперії, подальше збереження якої Росія розглядає як можливий місточок-трамплін повернення до імперії політичної. Через Московсько-православні структури в Україну проникають різні антиукраїнські елементи, а на міжнародній арені Україна постає як невід'ємна складова московсько-православної канонічної території. Відтак тільки сприяння з боку держави **власне** Українським Православним Церквам у їх розбудові, розширенні свободи їх діяльності, захисті від московсько-православних бандформувань сприятиме подальшому унезалежненню і збереженню українства.

Мали б знайти себе у вибудові незалежної України католицькі і протестантські церкви України. Відтак вони, за винятком хібащо греко-католиків і християн-п'ятидесятників, існують, образно кажучи, як держава в державі. Якщо вони й вдаються до різних форм благодійницької діяльності, то

вона скоріше є одним із різновидів їх місіонерства, а то й прозелітизму, але не постає як частина загальнодержавної гуманітарної політики.

Збереженню України як єдиної держави сприятиме також діяльність її національно-релігійних меншин (російської, польської, єврейської, німецької, вірменської та ін.) в контексті її суспільного і культурного поля, а не в прагненні їх до прямого підпорядкування країні свого національного вияву.

Розхитує єдність України і наявність на її теренах великого різноманіття міжконфесійних і міжцерковних суперечок – протистоять між собою Православні Церкви Київського і Московського Патріархатів й Автокефалів, наявні суперечки не тільки між православними і католиками, православними і протестантами, а й між традиційними і новими, як для України, релігійними течіями. Маємо протиріччя між наявними спільнотами в іудаїзмі і в мусульманстві, а між останніми й московськими православними - в Криму. То ж рятувати Україну – це працювати на толерантизацію міжконфесійних відносин, чому приділяє багато уваги очолюване мною Відділення релігієзнавства ІФ НАНУ та Українська Асоціація релігієзнавців. Ми не ставимо питання створення якоїсь універсальної релігії на основі багатоманіття існуючих в Україні конфесій, а обстоюємо ідею суверенності кожної людини у її праві на релігієвибір.

Завершити ці роздуми хочу словами того ж митрополита Іларіона:

І ясно всім, що Україна – міцна, нова, велика сила,
Що ця завмерлая руїна в собі крицеву міць носила.
Бо Україна спочивала, немов рілля на яр зимою,
Тепер же враз, на страх шакала, скінчила з лютою тюрмою.
Найбільше щастя для людини – служити рідному народу,
Про нього дбати щохвилини й життя зложити за свободу!

4.7. Українську Україну треба боронити!

Серед всіх нас, хто нині живе в незалежній Україні, є багато таких, хто не байдужий до її долі, її майбуття. Питання нині, за умов панування у владних структурах неукраїнських сил, стоїть прямо і гостро: чи продовжиться наш поступ як самостійної і незалежної держави, процес нашого українського національного і духовного відродження, а чи ж внутрішні промосковські сили й надалі будуть проводити повзуче насадження російства у вигляді ідей творення якоїсь нової слов'янської державності, утвердження російської мови як другої державної, навернення всіх до так званого «русского мира», несприйняття прагнення українців мати свою Помісну Православну Церкву, плюндрування історії нашого національно-визвольного руху і взагалі історії України в її героїчних постатях гетьманів Хмельницького, Виговського і Мазепи, Гонти і Залізняка, Бандери і Шухевича, осміювання святих, як для

щирих українців, постатей, наших духовників – Шевченка, Франка, Лесі Українки та інших, які весь свій талант, діяння і здоров'я віддали за нашу свободу.

Вороги незалежності використовують різні форми знецінення й оббріхування української історії. Дивись в Полтаві вони відзначають ювілеї перемоги військ Петра І над шведсько-українськими військами, а очолює цей захід архієпископо УПЦ МП Филип. В Києві вони протестують проти перейменування вулиці Січневого повстання на вулицю Мазепи. Бо ж, дивись, гетьман – зрадник! А кого він зрадив? Те, що він хотів поставити перепону фашистській по суті політиці московського царя, прагнув вирвати Україну з тієї неволі, в яку добровільно її віддав Богдан Хмельницький, хіба є це зрадою? Та на честь гетьмана Мазепи не тільки вулиці слід називати, а й пам'ятник йому збудувати і в Києві і в Полтаві, а не Богдану, який віддав наш народ фактично на 350 років у російську колоніальну неволю. Певно тому російсько-царська влада й сприяла вознесенню на п'єдестал Хмельницького із спрямованою на Москву булавою. Це – пам'ятник подяки Москви Богдану, а водночас і пам'ятник недалекоглядності наших керманичів. Не даремно Тарас Шевченко називав гетьмана «нерозумним сином», що «занепастив єси вбогу сироту Украйну», бо ж «москалики, що заздріли, //То все очухрали». В уста Богданової матері він вклав навіть такі слова: «Ой, Богдане, Богданочку! // Якби була знала, // У колисці б задушила, // Під серцем приспала».

Майже 60% опитаних українців визнають боротьбу Української Повстанської Армії як визвольний акт. Науково доведено, що різні шляхи і форми відшуковувало її керівництво для того, щоб в якийсь спосіб використати хід і наслідки Другої світової війни для здобуття Україною незалежності, виокремлення її із Російсько-більшовицької імперії. Відтак цілком заслужено Президент України возніс головнокомандуючого УПА в Герої України. Дивись, це не сподобалося єврейським організаціям країни, вони в унісон із різними російськими і проросійськими спільнотами обзивають тих, хто віддає шану УПА, фашистами, вимагають їх заборони, а то й покарання. Я читаю регулярно видруковувані в Україні газети „Еврейский обозреватель", „Хадашот", „Єврейські вісті", „Еврейскую газету". Попробуйте знайти в них щось про долю і проблеми України (мікроскоп треба брати), а ось про долю і проблеми держави Ізраїль матеріали є великого обсягу в кожному числі. Та й мова видруку газет –російська - засвідчує про нехтування нашої державності. В газеті „Єврейські вісті", певно що зарестрованій як українське видання, практично лише назва та інформація про редакцію звучать українською.

Найбільш відверто своє українофобство виявляють через регіональну пресу єпархії Московсько-Православної Церкви Сходу в Півдня України.Пройдемося лише заголовками православної газети з Дніпропетровська „Мир": „Коричневая чума поднимает голову", „Требуем введения русского языка как второго государственного», «Тарас Шевченко – пророк или кумир?», «Выборы без русских», „УПА-технологии или

особенности бандеровского национализма”. Заглянемо в інший дніпропетровський часопис - „Спасите наши души”. Те ж саме: „Идёт война на руском поле”, „Где ты, великий и могучий русский язык?», «Верить Богу и русскому трону», «Воскресение мира придёт через Россию». Подібне маємо і в газетах Донецької, Одеської, Тульчинської, Кримської та й Запорізької єпархій УПЦ МП. Газета «Мир» передрукувала «Декларацию православного экспертного сообщества России о церковной ситуации в Украине», де звучить явна вказівка не визнавати Президента України: «Любая принадлежность к Киевскому Патриархату является компроментирующим обстоятельством. Участие в псевдобогослужениях и принадлежность В.Ющенко к этой организации… не позволяет православным христианам Украины признавать этого политика» (№11 за 2005р.). А старообрядницький архієпископ Савватій навіть договорився до того, що, дивись, лише глава Московсько-Православної Церкви України або він можуть благословляти Президента України на владу.

Надто відвертим у своїй проросійськості (повторимося тут) був у своїй промові в Москві на засіданні Всесвітнього російського народного собору архієпископ Львівський УПЦ МП Августин: „Ми очікуємо кроків з боку Росії як загін, що чекає команди кинутися в бій. Я, як представник Української Православної Церкви, переконаний, що невизначеність засмоктує. Прийшов час діяти рішуче і називати всі речі своїми іменами… Ми стомилися. Нас єдине, що надихає, так це те, що ми віримо ще в Росію. Якщо господь Вас направить – вирулимо і ми”. Августин зрозуміло не сказав, куди і як Господь має направити Росію, щоб з нею „вирулили і ми”, що то за „бій”, в який репрезентована ним Церква готова „кинутися”. Правда, його соцерковник архієпископ Іонафан, що нині в Тульчині, у своєму тексті можливого Гімну Росії був більш відкритим: „Не посмеет враг лукавый Русь Святую осквернять: Славным предкам подражая, повернем его мы вспять!», бо ж «Нет страны на свете краше нашей Родины Святой, Града нет для нас дороже, чем Москва и Кремль златой». Явним росієфільством пахнуть ті хресні ходи з іконами-портретами царя Миколи ІІ, які регулярно проводяться УПЦ МП по українських теренах. Цим виражається прагнення ходоків і їх організаторів промосковсько-православних спільнот „Союз православных граждан Украины» та «Православного братства Александра Невского» сприяти поверненню України в імперію, якій, як писав той же Іонафан, «Богом дан навек России страстотерпец – Русский Царь». Характерним для багатьох владик й ієреїв Церкви Московського Патріархату є прагнення довести наше малоросійство, суржиковість української мови, непотрібність своєї Автокефалії тощо.

Існуючи і діючи на теренах Української держави, релігійні спільноти різних конфесій мають перейматися її інтересами і прагненнями. Тут навіть нетямущий може усвідомити, що в національному відродженні (а цьому певно мали б сприяти і релігійні спільноти, враховуючи гарантоване їм державою право свободи віросповідань) неабияку роль відіграє відродження ігнорованої століттями мови корінної і титульної нації. Відтак російськомовними

богослужіннями (а вони є масовим явищем) релігійні спільноти перебрали на себе виконання тієї антиукраїнської політики, політики знищення українства, якою переймалася Комуністична партія Радянського Союзу. Я б назвав таку політику більшості конфесій країни антиконституційною, відверто антиукраїнською, бо ж саме українська мова є у нас державною. За таких умов певно мають рацію ті національно-демократичні партії, які розглядають поширення нових релігійних течій (а вони в масі є російськомовними, як і протестантські) як антиукраїнський процес. Одиниці конфесій розуміють це і з розумінням діють. Це – УПЦ КП, УАПЦ, УГКЦ, українські лютерани і рідновіри, харизматична спільнота Софії Жукотанської. Я з приємністю згадую також відвідання в Києві офісу Церкви християн віри євангельської – п'ятидесятників, де на стіні вималювані слова Карла Маркса на захист національних мов. Знайшли ж! «Якщо людина не знає мови народу, на землі якогор проживає, то вона є або гостем, або найманцем, або ж окупантом!». Вся верхівка Партії регіонів в Україні ігнорує державну мову. Нендавній прем'єр Азаров взагаплі виявив нездарність навіть прочитати написане нею. На так званому Антимайдані також звучить лише ця мова. То ж, відповідно до марксових оцінок, в особі вище названих маємо окупантів України.

Зробимо такий узагальнюючий висновок: проголошуючи свою віддаленість від політики, конфесії України у своїй більшості через ставлення до національного питання втягнуті в неї. Підтримуючи в той чи інший спосіб геополітичні устремління Московської держави, її шовіністичні домагання і слугуючи своїми діями цьому, конфесії працюють проти українського державотворення. Відповідним державним органам певно вже потрібно (якщо вони є дійсно українські, а не московські) вивчити ці процеси і зробити належні висновки щодо вимог реєстрації нових конфесій, права на вільну подальшу діяльність наявних. Це не є втручанням в їх внутрішнє релігійне життя, а реакція на ті протиправні дії окремих конфесій і їх організацій, які подеколи не є релігійними, а політичними. Назріло питання перереєстрації всіх діючих в Україні релігійних організацій, а то й зміни їх назви. Бо ж **українськими** офіційно можуть називатися лише ті, які працюють на національний поступ України, решта є просто конфесіями України.

Видруки Відділення релігієзнавства ІФ НАНУ (і це вже певно помітили наші читачі) є не тільки інформативними, а й аналітичними. Відбираючи до кожного з них матеріал, я, як відповідальний редактор, прагну спрямувати за допомогою його процеси нашого релігійного життя в русло українського відродження, не висловлюючи якогось нашого відношення до віровчення конфесій. Дехто з наших читачів гнівно обурюється відвертою українськістю наших публікацій. Але наголошу, що таким я, як відповідальний їх редактор, був, є і буду, а відтак наші видруки будуть і надалі працювати на українську Україну. Не подобається – не читайте, а якщо придбали, то відразу викидайте, щоб не псувати собі настрій. Може ми дещо гострі і прямі у своїх судженнях та оцінках, але болить душа за українську Україну. Історія дала нам останній шанс вибудувати її як незалежну державу і ми ним так легко нехтуємо цим.

Завершити своє обурення власне проросійських діями деяких релігійних спільнот України дам відомому поету-комуністу Борису Олійнику, видрукувавши його вірш „Не забудь…”:

На майдані, зганьбленим дощенту, патріот невтішено ридав:
„То кому ж ти, пане Президента, нас із Україною віддав?!
Ми ж тебе вонесли в піднебесся, ми ж тебе в ікону возвели!
Нас же як снопи у перевесла, пов’язали й чужакам здали”.
Президент, за протоколом, гречно відказав: „А приглушіть баси,
Бо ж не я, а ви здали за гречку злодіям в законі голоси!”
Ну, то й що відповіси, народе, на такий від Президента спіч?
Думай, думай… А поки з нагоди я тобі відважу меживіч:
„Якщо ти встонадцяте у яму сам себе загнав без сторожів,
То, можливо, трясця його мамі, **ти на інше вже й не заслужив?**
Окрім того, щоб наймитувати в крамарів, як споконвіку звик,
То й сиди тепера нишком в хаті, зав’язавши у шнурок язик.
Та коли запрагнеш **стать Народом,** а не козачком у крамарука,
Доведеться у Яру Холоднім кликати на круг Залізняка.
Та не жди, що знов за нас на палі діти в Крутах голови складуть.
Не хитруй: вони вже на вокзалі. **Уставай… та й вила ж не забудь!**”

4.8. Україні – ЄДИНУ Українську Православну Церкву

Роки існування роз’єднання в Православ’ї України засвідчують, що його Церкви не здатні самі вирішити означену проблему, а то й вже змирилися з існуючим станом речей, функціонують в конкуруючому між собою стані.

Супротивом цьому об’єднанню виступають як внутрішні, так і зовнішні чинники. Внутрішні – українофобство як різних біляцерковних структур УПЦ Московського Патріархату, так і ряду її владик; сформована негативна громадська думка щодо якоїсь вигаданої неканонічності Автокефальної Церкви і Церкви Київського Патріархату; необ’єднаність Церков власне Українського Православ’я; небажання УПЦ МП вести хоч якийсь переговорний процес в присутності глави Київського Патріархату Філарета; відсутність української національної свідомості і московсько-православна виучка більшості священства всіх Православних Церков України; нерозуміння навіть власне Українськими Церквами специфіки Українського Православ’я; зорієнтованість тих чи інших політичних сил на підтримку якоїсь однієї із Православних Церков як єдиноістинної й утвердження ними негативної думки щодо інших. Зовнішні – небажання Москви (і РПЦ і влади), в сподіванні на відродження (в тому числі й за допомогою Церкви) якогось нового Союзу, надати Українському Православ’ю його законну автокефальну визначеність; відплата українцям за той непослух, до якого вдався владика Філарет у

прагненнях всупереч інтересам Росії здобути для Української Православної Церкви незалежність; подвійна гра Церкви-Матері Київського Православ'я Константинопольського Патріархату; негласне невизнання Апостольською столицею права на існування в Україні Автокефальної Церкви, на поєднання з якою з часом налаштоване греко-католицьке мирянство; підтримка Російською державою, зокрема її політичним владикою В. Путіним, як він сказав, «Російської Православної Церкви в Росії» та ін.

Історія засвідчує, що, маючи таку обойму супротиву нормальному розгортанню релігійного процесу, Церкви самі не в змозі прийти у вирішенні проблем своїх взаємовідносин до злагоди і порозуміння. Прямо скажемо – без держави тут їм не обійтися. Згадаймо, хто здолав суперечки в християнстві III-IV століть й організував і провів І-й Вселенський Собор в Нікеї в 325 році, що прийняв Символ віри християнства? Імператор Костянтин, який навіть не був на той час християнином. Хто здолав релігійні протистояння в Київській Русі і прийняв з цією метою християнство? Князь Володимир. Можна тут звертатися й до інших прикладів історії. А вона свідчать про те, що у своїх взаємних відносинах християнські Церкви часто далекі від Христової заповіді любові. Вони часто виявляли повну нездатність вирішити гострі проблеми своїх взаємних відносин.

Розколоте Православ'я – розколота країна. Комусь це вигідно і треба. Та й в громадській думці світу із-за цього внутрішньоправославного протистояння про Україну існує негативна оцінка як «країни скандалістів». В міжнародному духовному полі із-за цього нас не може презентувати якась єдина національна християнська спільнота. В ролі презентанта України за цих умов виступає Церква країни її колонізатора. А це ж ганьба!

Той факт, що українська влада свого часу прагнула налагоджувати контакти із Церквою Константинопольського Патріархату, не є також чимось антиправним, неприродним, адже остання, а не Московська, є Церквою-Матір'ю щодо Київської Церкви. Саме цей Патріархат має церковно-законне право визначати статус останньої - автономія чи автокефалія - в православному світі, а не Російська Православна Церква, яка, як наступниця Московської митрополії, що неканонічно постала у 1448 році, є похідною від Київської митрополіїї, її донькою. До того ж, не існує якихось кимось схвалених загальноприйнятих міжнародних стандартів церковно-державних відносин. Ті стандарти, які із-за своїх імперських інтересів обстоює Московський Патріархат, є власне російськими стандартами і переслідують вони мету збереження православно-російської імперії.

В газеті «2000» свого часу було видрукувано статтю сумнозвісного В.Медведчука «Ерозія права», в якій він подає прагнення української влади вирішити конфлікт в Православ'ї країни як порушення статті Конституції про відокремлення Церкви від держави. Проснувся колишній владика Адміністрації В.Кучми! Згадав би про те, як в його владні часи Церква Московського Патріархату була активно підключена до агітації за провладного претендента В.Януковича, як викручували руки священикам, щоб вони, навіть

всупереч настроям вірних парафій цієї Церкви, добивалися проголосування за «проффесора». А хіба не було тоді, збереженого ще й донині в деяких регіонах, явного лобіювання владою інтересів Московсько-Православної Церкви, яка, до речі, вінчала антиканонічно третій шлюб В.Медведчука.

Проте ми все ж маємо наголосити на тому, що сфера релігійного життя є надто складною і делікатною. Тут дещо містично мислячий Президент Ющенко в час свого правління мав би вирішувати її проблеми не на рівні буденних міркувань, а виважених і обґрунтованих висновків певних наукових експертних колективів, вивчення думок конфесійного різноманіття України. До цього він не вдався, бо ж розглядав себе як єдиноістинно і беззастережно мислячого діяча.

Говорячи про утворення в країні Єдиної Української Православної Церкви, завжди наголошую на тому, що це має бути не простий організаційний процес вивершення такої церковної структури. Вона має сформуватися саме на основі відродження Київських Православних традицій, тих особливостей, які мало Православ'я X-XVII століть Київської митрополії. Зрозуміло, що воно – не для росіян України. Для них мав би бути у нас екзархат Російської Православної Церкви.

4.9. Украине СВОЮ Поместную Православную Церковь

Ныне в мире практически не существует политических империй: они распались. На руинах бывшей коммунистической империи Советского Союза стала независимой ещё в 1991 году и наша Украина. Кто бы мог подумать, что украинский народ, которому столетиями талдычили о его нерушимом братском союзе будто бы из единокровным русским народом, вдруг решит быть подальше от этого «брата». Пришёл конец нашему 350-летнему колониальному бытию.

Но стремлению народов к свободе противостоят ещё деятели и синоды православно-церковных империй, центры которых находятся в Москве и Белграде, а также колаборационалисты в Украине, Белоруссии, Молдове, Македонии и Черногории. Против их помыслов и действий восстали возникшие в этих странах на волне борьбы их народов за свою независимость национально-православные институции. В Украине – это Украинская Православная Церковь Киевского Патриархата и Украинская Автокефальная Православная Церковь. Они объединяют православные организации Украины (соответственно 4702 и 1247), вышедшие с различной мотивацией в 1989-1992 годах из состава Московско-Православной Церкви

В зарубежном общественном мнении с подачи Московского Патриархата украинское автокефальное православное движение, в

часности иерархи и верующие его православно-национальных церквей, зачастую постают в отрицательном виде. Из-за того, что они возникли вопреки интересам Московско-Церковной империи, их называют «раскольниками», «неблагодатными», «сектантами», «униатами». С ними пытаются не общаться и не встречаться. Но эти эпитеты несостоятельны, поскольку ни одно положение христианского Символа веры, ни один канон Вселенских Соборов Украинская Автокефалия не отрицает и не нарушала.

Сложную ситуацию в нашей православной жизни (и не впервые так) сфабриковала Московская Церковь с чётко заданной целью: не допустить отделения от себя Православия Украины. Для неё это будет большой потерей, ведь украинские приходы составляют большую часть её структуры. Именно эта Церковь является тем фактором, который загнал в глухой угол решение проблеммы православной автокефалии (даже автономии) в Украине. Причины этого понятны. С дарованием Украинской Церкви независимости Московский Патриархат теряет те финансовые поступления, которые идут ему от продажи в Украине изготовленной им различной церковной утвари и изданной православной литературы. Но есть ещё большее, что он теряет. Это историософию всячески пропагандируемого Московским Православием своего возникновения и бытия в православном мире. В случае полного отделения Украинского Православия к Московскому Патриархату никакого отношения не будут иметь приезд Андрея Первозванного на Киевские горы (тогда Московская Церковь не будет являться апостольской), просветительская деятельность Кирилла и Мефодия, Владимирово крещение и др. Изменяется место этой Церкви в диптихе Православных Церквей: она перестаёт быть в нём пятой. К тому же тогда она будет не наибольшей по количеству приходов. Самой большой Православной Церковью в мире после такого отделения будет Украинская. Москва боится еще и того, что пример Киева пробудит и другие православные народы (в часности белоруссов и молдаван) к идее создания своих независимых Церквей. А они кстати уже есть. Только Лукашенко возглавившего это движение епископа «упрятал» в тюрьму.

При своём «аргументировании» невозможности придания Украинской Церкви автокефалии Московский Патриархат зачастую пользуется политической аргументацией. То смотри народа такого как украинский вообще не существует, поскольку он является с московско-православной подачи будто бы составной частью «единой русской национальности с тремья ветвьями – великорусской, малорусской и белорусской», то смотри государства такого нет, поскольку Украина – это окраина единой российской земли. Ссылаются также и на то, что Патриархия – это не национальная институция, поскольку христитанство является сверхнациональным. Но такая шовинистическая позиция Московского Патриархата полностью несостоятельна. Украинский народ ментально отличается от российского. Он никогда не претендовал, как он,

на чужие земли, не паразитировал на труде других. Да и государственность его Киевская Русь возникла и существовала вообще раньше появления на карте мира Москвы. Почему при определении своей национальной принадлежности жители Московии применяют (не так как другие народы) прилагательное слово «русский»? Да потому что они в прошлом были гражданами завоевавшей их Киево-русской империи.

Согласно православной традиции Киевская Церковь должна получить независимость от своей Церкви-матери. Такой для неё является Константинопольский, а не Московский Патриархат. Московская митрополия, самовольно провозгласившая в 1448 году вопреки воле Константинополя свою независимость и просуществовавшая непризнанной на протяжении 140 лет, является дочерью Киевской Церкви. Неканонично также получать независимость Киеву от Москвы еще и потому, что последняя подчинила его себе в 1686 году незаконно: небыло на то решения соответственно созванного тогдашним митрополитом Гедеоном Собора Киевской митрополии, согласования вопроса присоединения из Константинопольской Патриархией и решения её Собора, а также соборного решения о таком включении и самой Московской Церкви. Мы в Украине говорим, что Московский Патриархат в 1686 году вопреки всем канонам Православия проглотил Киевскую Митрополию.

Украинской Церкви нельзя находится в составе Московского Патриархата ещё и потому, что он является сугубо российским религиозным феноменом. Его Устав зарегистрирован Минюстом России, глава Российской Православной Церкви патриарх Алексий II является гражданином этой же страны, в своей деятельности РПЦ руководствуется росийсским законодательством, укладывая при этом большое разнообразие договоров о сотрудничесве из российскими министерствами, в том числе и из силовыми структурами России. Собственно именно российская имперская власть сформировала Московский Патриархат как церковную империю. В изменении этой Церковью с воли Сталина своего названия из «российской» на «русскую» также просматривается её четкая имперская природа. Тогда можно претендовать на свою власть над бывшими территориями Киевской Руси.

Известно, что Московский Патриархат путём дарования денег и соболей пребывающему в России Константинопольскому Патриарху добился его признания законным присоединения к нему в 1686 году Киевской митрополии. Но это дорого стоило владыке: после возвращения домой он был смещён с патриаршей должности, а его согласие было анулировано. Но русские владыки не такие, чтобы отдавать незаконно награбленное и захваченное. Для них это решение Константинопольской Церкви не существует. Москва его игнорирует. В последние годы Константинопольская Церковь как Церковь-мать Украинской Церкви пытается исправить ошибку своено патриарха. В Киев приезжала

официальная делегация Константинополя в составе архиепископа Всеволода и епископа Иллариона. Патриарх Варфоломей принимал у себя не только преставителей Церквей Украинской Автокефалии, но и государственных деятелей с Украины, в том числе и Президента В. Ющенка. Во ходе переговоров с ними Константинополь чётко признаёт юрисдикцию Московского Патриархата на православные приходы лишь в его границах до 1686 года. Этим самым он признает незаконными притязания Московского Патриархата на Киевское Православие. Мы в Украине ожидаем следующего шага Константинополя – придания автокефалии последнему. И это не будет каким-то вмешательством Вселенского Патриарха в нашу религиозную жизнь, а выражением доброй воли Церкви-матери Константинопольского Патриархата по отношению к Украине. От Москвы-колонизаторки чего-то доброго мы не ожидаем.

Право каждого народа на принятие на своём языке его учения, а следовательно и право на свою христианскую духовность, утвердил ещё Иисус Христос своей Пятидесятницей. Приняв Православие в 988 году крещением князя Владимира, наш народ, как и другие, в том числе и грузинский, прочитал его по-своему в соответствии со своей ментальностью и своей традицией. На протяжении семи столетий существования (988-1686 г.г.) на правах автономии в составе Константинопольсткого Патриархата наше Православие обрело такие характеризующие его черты как соборноправность, демократизм, софийность, евангелистскость, открытость, народность и бытовость. Почти все они были уничтожены с поглощением Москвой Украинской Церкви. Запрещен был украинский выголос церковнословянского языка в Богослужении, утверждён русский, который фвутически есть архаизированным русским языком. Если бы его услыхали просветители Кирилл и Мефодий, то они принесенный ими церковнословянский не узнали бы и ничего не поняли бы. Московский Патриархат служил для царской власти Российской империи главным средством ороссиянивания украинцев. Своей духовной деятельностью среди украинских верующих он привёл наш народ к такому состоянию (а оно на востоке и юге страны сохранилось и сейчас на 23 году нашей независимости), когда украинцы забыли свою национальную принадлежность. Когда их спрашивали об этом, то был лишь один ответ: мы – православные. Именно такой характер носит ещё и сейчас деятельность оставленных на Украине Москвой в своём филиале так называемой Украинской Православной Церкви владык. Я написал «так называемой» потому, что украинского в этой Церкви ничего нет. Язык Богослужений у неё российский, отчизна для неё Россия, а столица – Москва, учёба в семинариях и издание литературы и газет – на российском, церковный календарь – российский со всеми российскими вонесёнными в ранг святых царями и военачальниками. В храмах этой Церкви всячески пропагандируется идея возвращения Украины в какой-то восточнословянский Союз, объединивший Украину, Россию и

Белоруссию. Российский Президент В. Путин, осознавая неукраинскость этого церковного сообщества, называет его без какой-то утайки «Российская Православная Церковь в Украине». Он даже помогает за счёт российского бюджета строить храмы этой Церкви в ряде городов Украины.Во время нашей Помаранчевой революции Церковь, возглавляемая митрополитом Владимиром (Сабоданом) открыто поддерживала уходящий режим. Ныне, в дни Евромайдана, УПЦ МП оценивает события молчанием. Во время хрестных ходов, организуемых этой Церковью, рядом с портретами последнего российского царя носились в чёрном траурном орамлении искареженные портреты Ющенко.

Но молитвы этой промосковской церковной институции Бог не принял. Украина обретает независимость, несмотря на всяческие противодействия этому со стороны северного «дружественного» соседа и его Церкви. В этом её национальном возрождении большую и значимую роль играет возникшая вопреки Москве Православная Церковь Киевского Патриархата. Она возрождает традиции Владимирового крещения, те черты собственно Украинского Православия, благодаря которым формировался украинский этнос.

Поэтому мы с благодарностью принимаем руку доброй церковной воли, протянутую нам и Константинополем, и братской Грузией. Распалась империя Горбачёва – распадётся (и мы убеждены в этом) вскоре и церковная империя Кирила Гундяева. Украина, вопреки противодействию Москвы, будет иметь свою Единую Поместную Православную Церковь. Это воля украинского народа, который в этом усматривает одну из задач нашего национального возрождения, освобождения от былой колониальной зависмости.

Москве выгоден существующий ныне расскол в Православии Украины. С помощью этого раскола она питает сепаратистские настрои на Востоке и Юге нашей страны. Владыки российской национальности, в часности Одесский Агафангел и Херсонский Ианафан, заявляют, что если в Украине будет провозглашена православная автокефалия, то они своими епархиями войдут в состав Московского Патриархата. Московско-православная Церковь Украины, организуя крестные ходы своих последователей в различных городах страны, протестует против вхождения Украины в Евросоюз и НАТО, всячески агитирует за создание Украиной, Россией и Белоруссией какого-то нового союзного государства. Москве выгодно постоянно иметь в Украине внутриправославное противостояние. Этим самым они формируют о ней общественное мнение как о стране скандалистов. К тому же, в такой способ они препятствуют презентации Украины в зарубежье её нацинальной Церковью. Нас там пытается представлять Московский Патрархат, нахабно объявляя Украину своей канонической территорией, а себя – её единственным представителем. Стандарты получения автокефалии, навязываемые РПЦ Вселенскому Православию, являются сугубо российскими. Они явно

преследуют цель сохранения православно-российской, а со временем возрождения умершего монстра российско-царской империи. Не зря ведь они канонизировали своего последнего царя и всё его смейство.

Говоря о создании в нашей стране своей Единой Украинской Православной Церкви, мы считаем, что это не чисто организационный процесс объединения существующих у нас церквей. Эта Церковь должна формироваться на основе возрождения Киевских Православных традиций, на основе учёта тех особенностей, которые характеризовали наше Православие до присоединения его в 1686 году к Московскому Патриархату и которые формировались на протяжении семи столетий его автономного существования в структуре Константинопольского Патриархата. Понятно, они родные для нас, украинцев. Но это не для тех россиян, которые живут в Украине. Для них желательно образовать в нашей стране экзархат Московского Патриархата. Это будет справедливо и демократично.

4.10. Православним України Помісну Церкву

Практично всі політичні імперії вже розпалися. На руїнах колишньої російсько-комуністичної імперії Радянського Союзу постала незалежною ще в 1991 році і наша Україна. Але прагненню народів до свободи всіляко протистоять ще діячі і синоди православно-церковних імперій, що засіли в Москві і Бєлграді та колабораціоналісти в Україні, Білорусі, Молдові, Македонії, Чорногорії. Але проти їх волі в цих країнах вже постали національні православні спільноти. У нас – це Київський Патріархат і Українська Автокефальна Церква.

В зарубіжній громадській думці з подачі Московсько-Православної Церкви український автокефальний православний рух, зокрема його ієрархи і вірні православно-національних церков, часто постають в негативному вигляді. Їх називають “розкольниками”, “неблагодатними”, “сектантами”, “уніатами”. З ними прагнуть не спілкуватися і не зустрічатися. Проте ці епітети безпідставні, оскільки жодне положення християнського Символу віри, жодний канон Вселенських Соборів Українська Автокефалія не заперечила і не порушила, а навпаки – своєю появою підтвердила, бо ж з’явилася відповідно до канонічного положення, що «будь-якому народу належить мати свою Церкву».

Складну ситуацію нашого православного життя (і не вперше так) сфабрикувала Російська Церква з чітко визначеними намірами: не допустити відокремлення від себе Православ'я України. Саме вона є тим чинником, який загнав в глухий кут вирішення проблеми православної автокефалії (навіть автономії) в Україні. Причини цього зрозумілі. З

наданням Українській Церкві незалежності Московський Патріархат втрачає матеріальні надходження, які йдуть до нього від продажу в Україні виготовленої ним різної церковної утварі й видрукуваної літератури. Але більше, що він втрачає, то це історіософію свого постання й буття в Православному світі. Адже тоді до Московської Церкви ніякого відношення не матимуть приїзд апостола Андрія на Київські гори (відтак тоді Московська Церква не є апостольською), просвітницька діяльність святих Кирила і Мефодія, Володимирове хрещення та ін. Міняється місце Церкви в диптиху Православних Церков: вона вже не п'ята, не найбільша за кількістю парафій. Москва боїться ще й того, що приклад Києва пробудить й інші народи (насамперед білорусів і молдаван) до ідеї утворення своїх Православних Церков.

При своєму "аргументуванні" неможливості надання Українській Церкві автокефалії Московська Церква частіше всього вдається до політичних аргументів. То дивись народу такого як український немає, бо ж він є складовою єдиної "русской национальности с тремя ветвями – великорусской, малорусской и белорусской", то держави такої немає, бо ж Україна – це «окрина единой русской земли». Посилаються також і на те, що Патріархія – не національне утворення, бо ж християнство є понаднаціональним.

Проте ця шовіністична позиція Московського Патріархату не має якихось вагомих підстав. Київська Церква має одержувати, згідно православної традиції, незалежність від своєї Церкви-Матері, якою для неї є Константинопольський, а не Московський Патріархат. Московська митрополія з 1448 р. є донькою Київської. До того ж, Українському Православ'ю одержувати незалежність від Церкви, яка сама поставала на те без дозволу Константинополя протягом 140 років, якось незручно. Не канонічно також одержувати незалежність Києву від Москви ще й тому, що остання підпорядкувала його собі в 1686 році незаконно: не було на те рішення належно зібраного митрополитом Гедеоном Собору Київської митрополії, погодження з Константинопольською Патріархією і рішення її Собору, а також соборового рішення про включення Києва і самої Московської Церкви.

Україні одержувати автокефалію від Москви неканонічно ще й тому, що Російська Православна Церква є суто російським релігійним феноменом. Її Статут зареєстрований Мінюстом Росії, глава РПЦ є громадянином цієї ж країни, в своїй діяльності Церква керується російським законодавством, укладаючи при цьому низку договорів про співпрацю з російськими міністерствами, в тому числі й із силовими структурами Росії.

Похорони Патріарха Московського Олексія II є ще одним засвідченням того, що Російська Православна Церква в Російській Федерації по суті є державною. З нагоди смернті Олексія II тодішній Президент РФ Д. Медведєв видав спеціальний Указ, яким чітко

регламентував організацію похорон, день похорон оголосив всеросійським днем жалоби. Прем'єр-міністр Росії В. Путін назвав Патріарха «большим государственным деятелем».Вся високо державна свита була задіяна в траурних заходах в храмі Христа Спасителя. На похорони приїздили державні делегації.

Власне, саме російська влада сформувала Московський Патріархат як церковну імперію. В зміні назви Церкви з "російської" на "русскую", яка відбулася з ініціативи Й.В. Сталіна, також проглядається її чітка імперська природа.

Пригадую, як, перебуваючи в грецьких Салоніках на конференції, я сказав, що Константинопольський Патріархат чинить щодо православних України не як Церква-мати, а як Церква-мачуха. Дещо образився тоді на мене керуючий на той час справами цієї Церкви митрополит Мелітон. Церква-мати вирішила виправити свою історичну помилку. До Києва в березні 2007 року приїздила офіційна делегація Константинопольської Церкви у складі архиєпископа Всеволода і єпископа Іларіона. Патріарх Варфоломій І раніше приймав у Константинополі держсекретаря України. Ним було засвідчено незаконність підпорядкування Московським Патріархатом Українського Православ'я в 1686 році.

Наступним очікуваним кроком для Києва мало б бути надання саме Константинополем автокефалії останньому. І це не було б якимсь втручанням в наше релігійне життя, а виявом доброї волі Церкви-матері - Константинопольського Патріархату щодо України. З Москви-колонізаторки ми не можемо очікувати на волю, бо ж ще Шевченко писав, що «вона заснула, цар Микола її приспав». Україну й далі прагнуть присипляти, транспортуючи ікону царя Миколи (правда, вже Другого, прозваного в народі «кривавим») по її теренах переважно малороси і якісь чорноморські козачки з Одеси й Севастополя (зрозуміло, що без фінансування всього цього звідкись «из недалёко», не приходиться).

Але ще Ісус Христос своєю П'ятидесятницею засвідчив право кожного народу на прийняття своєю мовою його вчення, а відтак право на свою християнську духовність. То ж з вдячністю приймемо руку церковної волі, можливо протягнуту Києву Константинополем. Розпалася імперія генсека КП Горбачова – розпадеться і церковна імперія московського патріарха. Україна, всупереч протидії Москви, матиме свою Єдину Помісну Православну Церкву. До цього прагне як її народ, так і нинішня влада.

4.11. Конфесії в контексті національного поступу України

Українська національно-відроджувальна революція, завдяки непрозорливості і невмілому зорієнтуванню її процесів В. Ющенком, знову потерпіла поразку. Вперше це було в 2002 році, коли при виборах до Верховної Ради національно-демократичні сили одержали більшість, але із-за валькуватості В. Ющенка кучмістам вдалося оговтатися, переманити ряд депутатів з «Нашої України», заручитися підтримкою лівих партій, з якими лідер переможців навіть говорити не бажав. Другу поразку спричинила палка любов В.Ющенка після президентських виборів 2004 року до «любих друзів» і зрештою розвал ним «помаранчевої коаліції», знехтування національно-демократичними політичними спільнотами. Третя поразка В.Ющенка виявилася із-за його прагнень за будь-яку ціну не допустити до керівництва урядом країни Ю.Тимошенко. Некерованість країною як з боку Президента, так і виконуючого обов'язки Уряду, незрозумілого Секретаріату спричинили тяжку економічну кризу України, знедолення українців, втрату перспективи національного відродження. Четверта поразка національно-відроджувального процесу виявилася в 2008 році, коли із-за боязні зростання авторитету Ю.Тимошенко і можливої її перемоги на чергових президентських вибрах, Ющенко разом зі своїм Секретаріатом пішов знову на розвал коаліції НУНС-БЮТ, зрештою створив умови для блокування останніх з регіоналами, що ставило під загрозу основні здобутки національного поступу України. Відчуваючи можливість втратити цілком законним шляхом президентство, Ющенко знову почав говорити про необхідність формування якоїсь зручної для нього коаліції. П'ята поразка національно-визвольного руху постала після перемоги на президентських виборах В.Януковича.

Основною причиною поразок національно-демократичних сил є та сліпота, яку вони виявили при підборі загальноукраїнського лідера, визначенні стратегії своєї діяльності. Керівники національних партій звикли ліниво сидіти в депутатських кріслах у сподіванні, що вже це працює на них, а відтак і на розбудову української України. Вони виявилися надто далекими від українського народу з його тяжким і складним повсякденням, економічними проблемами, коли приходиться думати над тим, як вижити, а не якою мовою говорити чи які пісні співати, витрачати великі кошти на відродження Батурина і Чигирина, увіковічнення пам'ятьі жертв Голодомору, а чи ж спрямувати їх на виживання вмираючого українського села. Зрештою це й закінчується тим, що при нових виборах представників національно-демократичних партій вже й не буде у Верховній Раді, а колись вони тут були могутньою силою.

Вище скоєне помітно позначається на тенденціях і процесах релігійного життя України. Президент і його служба на них не впливає. Їх кроки в цьому напрямку виявилися стратегічно непродуманими і примітивними у своїх формах. Зокрема незрозумілою є майже мільярдна

витрата коштів на відзначення Президентом ініційованого «недоювілею» – 1020-річчя хрещення Київської Русі, зустрічі на державному рівні Вселенського Патріарха Варфоломія І, коли він у своїй боротьбі з етнофілетизмом і з небажання сваритися з Московським Патріархатом явно не налаштований на надання Українському Православ'ю статусу Помісної Церкви.

Далекою від національного поступу українців залишається найбільша релігійна інституція країни – Українська Православна Церква Московського Патріархату. Саме в її середовищі, прикриваючись статусом релігійності, знаходять підтримку різного виду сепаратистські настрої, орієнтації політиків на відновлення в якомусь новому виданні Союзу, впровадження в Україні другої державної мови, а відтак продовження процесу зденаціоналізації українців, протидія процесам європеїзації країни і її руху в об'єднану Європу, НАТО та ін. Від ієрархів цієї Церкви виходять орієнтації на розкол України, зокрема виокремлення з неї Новорóсії, Донеччини, Криму, Слобожанщини, Закарпаття. В публікаціях цієї Церкви звучить гасло, що Україна – це «окраина» якоїсь Російської територіальної спільноти, що мова українців –це суржик польської і російської, що треба повернутися до імперії часів останнього імператора Миколи ІІ, з портретами-іконами якого швендяють по країні нібито духовні різнотемні «хресні ходи». Така діяльність УПЦ МП знаходить мовчазливу реакцію з боку Президентської влади, а відтак має тенденцію до розширення. Московсько-Православна Церква вже довела наш народ до того, що в регіонах її домінування він забув, хто є, і на питання про це відповідає: ми – слов'яни. У формуванні такого себерозуміння особливу роль відіграє загалом україноφобська преса цієї Церкви, видання і поширення нею російськомовної православної літератури і періодики.

Сподівання національно-православних Церков України – Київського Патріархату та Автокефальної - на якусь підтримку з боку української влади виявилися марними, бо ж влада ця поставала не як українська, а в Україні. Нахабство московсько-православних церковників і братств щодо парафій національних церков не знаходить протидію з боку влади на місцях, більше того, має місце фаворизування нею діяльності громад УПЦ МП, зокрема на Сході і Півдні країни, навіть в її центральному і подільському регіонах.

В надто складних умовах приходиться діяти ще одній власне українській церковній спільноті – греко-католицькій. Московсько-Православна Церква при підтримці місцевої влади всяк її не пускає на Східну Україну. Ватикан в свою чергу прагне її залишити суто галичанським явищем. Можна лише сподіватися, що УГКЦ зрештою все ж не втратить хоч на наших теренах свою своєрідність, ту православність, яка виражена одним словом в її назві – «греко-», бо ж в діаспорі вона вже є просто «українською католицькою».

Якусь помітну роль в національному відродженні України її протестантські церкви не відіграли. Більше того, зрусифікована проповідницька, видавнича й навчально-освітянська діяльність цих церков загалом йде в руслі тих установок, які ще свого часу формувала КПРС в питаннях національного розвитку. Чогось особливого в порівнянні з традиційним протестантизмом країни в національний контекст не внесли й нові релігійні рухи. Тут хіба що слід добрим словом згадати рідновірські спільноти, але ж вони кількісно і своїми членами, і громадами незначні й, як кажуть, погоду в країні не роблять. Вони постають переважно як національно-етнографічні просвітницькі спільноти із штучно сформованим віровченням і обрядовою практикою, а тому не знаходять широкий відгук своїми ідеями і діяннями у власне українському соціумі.

Як на мене, то пора б уже відповідним органам державної безпеки зайнятися вивченням українофобської діяльності певних спільнот і архієреїв УПЦ МП, притягнути їх до відповідальності за антидержавну, антиукраїнську, сепаратистську діяльність в країні. Варто визначитися і в тому, що конституційне положення про державність української мови має відношення і до діяльності релігійних спільнот як елементів українського соціуму. Треба на законодавчому рівні визначитися і в межах втручання зарубіжних центрів різних конфесій, зокрема Московського Патріархату і Ватикану, в діяльність релігійних спільнот України. Важливо присікати прагнення посольств ряду країн перетворити національно-релігійні спільноти України (наприклад, іудейські, вірмено-григоріанські, німецько-лютеранські, російсько-православні, польсько-католицькі та інші) в якісь територіальні островки своєї держави у зарубіжжі, а відтак творити на наших теренах відцентрові релігійні спільноти.

Проблемою є збереження українськості нашої діаспори, особливо нових діаспорних потоків. В цьому значимою була б активізована діяльність зарубіжних українських православних і греко-католицької церков.

Науковцям України важливо актуалізувати в сьогодення ті висновки, які вони роблять на основі вивчення загалом трагедійної релігійної історії нашого народу. Важливо усвідомити, що прагнення досягти якоїсь організаційної єдності в релігійному житті країни через поєднання наявних у нас різних християнських церков є явно утопічною мрією. Різні християнські конфесії і Церкви України не мають прагнути до свого монопольного впливу на релігійно-духовне життя всіх українців, а наявні між ними розбіжності переносити на ґрунт національного, якщо вони бажають йому служити. Лише сходження на рівень національної ідеї як пріоритетного принципу гарантує підхід до конфесійної відмінності й окремої церковної належності як чогось перехідного чи не основного в суспільному і релігійному процесі, утвердження в думці, що Україна одна для тих, хто бажає її відродження, і Бог один для тих, хто в нього вірить.

4.12. Іван Мазепа – борець за Українську Церкву

Діяльність гетьмана Івана Мазепи була надто різноманітною, а відтак вивчення її потребує поєднання зусиль науковців різної спеціалізації. Питання про анафему гетьмана також виявилося не настільки простим, щоб можна було подати тут повний науковий висновок з нього. Тут доречним є утворення спеціальної Комісії у складі істориків, релігієзнавців і богословів, яка на основі опрацювання архівних, історичних і літературних джерел, канонічної літератури православ'я змогла б дати належну оцінку-висновок факту анафеми, визначила б, хто мав би знімати анафему, якщо вона була правомірно оголошеною, чи має її знімати церква (і яка), якщо фактично під личинкою церковної мала місце політична анафема, чи була ця анафема вже знята, як це засвідчують деякі джерела, а чи лише порушено питання про її зняття в 20-х роках м.ст.

Попереднє опрацювання джерел з проблеми дає підставу для таких висновків:

1.Оскільки приєднання Церквою Московського Патріархату Київської православної митрополії, що знаходилася в юрисдикції Царгороду, відбулося у 1686 році (1) антиканонічно, без соборової згоди на те Константинопольського Патріархату, (2) не соборового рішення на те, а примусу гетьманом Самойловичем Гедеону Четвертинському їхати на митрополичу висвяту до Москви, а також (3) із-за відсутності належного на те якогось соборового документу Московського Патріархату про умови входження до нього Київської митрополії, а відтак неканонічного, що засвідчує Томос Константинополя 1924 року про визнання ним автокефалії Польської Церкви, то анафема Московського Патріархату гетьмана Мазепи, якщо вона була здійснена, не має сили. Київська митрополія незаконно (неканонічно) значилася складовою Московського Патріархату, а Мазепа не був вірянином Московської Церкви.

2. Чин анафемування, схвалений Православною Вселенськістю, як і Московською Церквою, яка надто любить до нього вдаватися (Пугачов, Л. Толстой, Марков, Філарет-Денисенко та ін..), відсутній. Форма анафеми гетьмана Мазепи була витворена за вказівкою Петра І і, як пишуть історики, з його консультацій деякими архієреями на свій розсуд. Окрім образливих форм, вона якогось духовного змісту не має, що видно із описання процесу здійснення анафемування Мазепи Гнатом Хоткевичем..

3. Гетьман Іван Мазепа не мав ніяких виявів єресі у своїй вірі, у своїй православності, ставленні до Православної Церкви. Навпаки, він відзначався вагомою діяльністю у храмобудівництві, налагодженні духовної освіти, плеканні православних святинь тощо. Ось що говорить про Мазепу відома діячка навіть Церкви Московського Патріархату ігуменя Серафима: «Он, кстати, сделал очень много для Церкви. Изучая историю Лавры, я увидела, что Мазепа, как никто из гетьманов, много средств вложил в развитие Лавры. В его время она практически вся была

деревяной. Он с неё сделал белокаменный город, прекрасные храмы построил. То есть, на духовном уровне нужно отдать ему должное». Відтак анафема гетьмана є суто політичною – за зраду царя, виступ «против православного Государя», а не церковною. Вона накладена на Мазепу царською владою через посередництво Церкви.

4. Відсутній будь-який соборово прийнятий документ Московського Патріархату, який засвідчував би офіційне анафемування Церквою гетьмана, а є лише в описаннях істориками заяв окремих церковних діячів-православних владик з цього приводу, зокрема патріаршого місцеблюстителя Стефана Яворського – вихідця з України, який, що характерно, до цього відзначався багатьма хвалебними панегіриками на адресу гетьмана. Цар прагнув і здійснив за своєю вказівкою прокляття Мазепи руками владик з України.

5. Головний анафемувальник Петро І, як це визнають і церковні діячі і історики, за свої антицерковні діяння (ліквідація Патріаршества в 1700 році і заміна його підпорядкованим царю органом церковного управління – Синодом на зразок відповідних колегій адміністративно-бюрократичного типу, що проіснувало до відродження Патріаршества аж в 1918 році; боротьба проти монастирів і чернецтва, а також іконовшанування та ін..) сам гідний анафеми, а тому організоване ним анафемування гетьмана Мазепи слід розглядати як одну із сходинок формування того російського цезарепапізму, який, до речі, за традицією проявляється в Росії і нині. Та ж московсько-паравославна ігуменя Серафима сказала з цього приводу так: «На духовном уровне ему (Мазепе) нужно отдать должное. Особенно по сравнению с уродливими реалиями русского царизма времён Петра I с его разрушением Церкви, установлением Синода. Возможно это и оттолкнуло Мазепу. Возможно Мазепа пытался так спасти Украину».

6. Наявні документи, які засвідчують прагнення київського митрополита Антонія в 20-х роках м. ст. добитися від Патріарха РПЦ Тихона зняття анафеми, засвідчують про визнання Церквою її неканонічності, заслуг гетьмана перед Церквою. Дехто з істориків робить припущення, що анафема зрештою все ж була знята, але документального засвідчення цього поки що знайти не вдалося.

Із всього вище сказаного напрошується висновок, що анафемі гетьмана Мазепу піддала фактично не Церква (не було за що), а імперська влада Московії в особі царя Петра І із самодержавною вказівкою на здійснення цього анафемування деяким владикам українського походження. Мазепа – не церковно, а московсько-імперсько анафемований. Маємо анафему не церковну, а політичну, скоєну поза якимсь офіційним чином анафемування, без якогось на те соборового рішення.

Відтак своєю незалежністю, звільненням від колоніальної неволі у складі Російської імперії Україна вже зняла цю політичну анафему. То ж визнгаємо, що прохання Президента В.Ющенка під час його візиту до

Патріарха Олексія ІІ про зняття анафеми було недоречним і не за адресою. Якщо вона й мала місце, то її мав би скоріше знімати російський президент В.Путін, який нині фактично має те ж саме симфонійне поєднання з Церквою Московського Патріархату, яке було і в часи Петра І.

Українській владі варто читати історію України по-українському, а не відзначати разом з Росією 300-ліття нашої поразки під Полтавою. Росія мала б святкувати цю перемогу у себе дома, а не на українських теренах. Чомусь вона не відзначає (і так має бути) річницю своєї поразки під Конотопом, а чи ж взяття Москви гетьманом Сагайдачним! В цьому контексті дивним виглядає запрошення до Києва на святкування 1025-річчя хрещення Русі Патріарха Московського Кироила. Московська Церква, як самостійна православна одиниця, з'явилася в XV столітті після неканонічного виокремлення Московської митрополії (яка потім стала Патріархатом) з Київської. Відтак святкувати річницю хрещення мали б власне тільки українські православні і тгреко-католицька Церкви. На цьому святкуванні Кирило міг би бути як гість, а не як господар. Україна має свій Патріархат – Київський, до якого належить Президент, а відтак він мав би з УПЦ КП узгоджувати питання святкування й участь когось у святкуваннях. Зрозуміло, що поруч на відзначенні 1025-річчя хрещення Патріархи Філарет і Кирило бути не могли. То ж запрошення, зреалізоване Московським Патріархом, сценарій святкування викликав небажану хвилю збурення в душах вірян власне українських церков країни.

Можна порадити власне українським православним церквам всупереч анафемі Москви піднести гетьмана Мазепу (як і гетьмана Сагайдачного за відродження Православ'я в 1621 році після Берестейської унії) до рангу подвижників православної віри, провести його канонізацію.

Матеріали 1-12 для часопису «Релігійна панорама»
підготував А.Колодний

4.13. Європа: матеріалізація привидів
(Джеймс Мейс)

У будь-якого народу існує свій національний міф. Та російський народ ніколи не розвивав націоналізм, який відмежовував би росіян від інших слов'ян. Ганна Аренд вказує на відмінність між звичайним націоналізмом та «панрухами» — панславізмом, пангерманізмом. На її думку, ця відмінність у неісторичності плем'янного націоналізму, який залежить від духовної місії, святого завдання і необмежений у своїй політичній, культурній та воєнній експансіях.

Ленінізм, по суті, був особливим варіантом російськості на основі «нігілізму» XIX мтоліття. Це – продукт темних джерел московської історії, західний марксизм був для нього лише ідеологічною облудою. Хоч сам Ленін не був прихильником традиційного російського месіанства, але, взявши на озброєння традиції тамтешнього радикалізму, поєднав їх із класичною марксівською формулою, що у пролетаріату батьківщини немає, що для пролетаріату нація, її культура і мова не мають ніякої вартості. Ленін вірив, що націоналізм —вияв буржуазної свідомості, яку продукував капіталізм, а при соціалізмі буде зближення і злиття націй (читай — при соціалізмі нації самі зрозуміють прогресивність їхньої асиміляції з більш розвинутою російською мовою і культурою). І все-таки у вузькому сенсі ленінізм був найпершим національним комунізмом, що внаслідок інерції російської історії майже неминуче еволюціонував до відвертого панславізму Сталіна. Сталін використав «російську ідею» як політичний клей для творення тоталітарної держави на основі російськоцентризму.

Проте у міжвоєнний період, надто ж у 20-х роках, система була змушена піти на демонстрацію терпимості до інтересів націй, що входили до складу новітньої імперії. Це було зроблено для стабілізації та зміцнення радянського режиму у неросійських «окраїнах». Коренізація, яка в Україні набула назву українізації, відкрила дорогу національно-культурним силам, показала, що нації спроможні навіть без московського центру вирішувати складні питання, які стосуються безпосередньо сфери державного будівництва. 1929 рік був переломним у справі українізації. В Україні різко зросла кількість культурно-просвітницьких закладів, які репрезентували не лише культуру і науку українців, а й інших народів, що жили на її території. Функціонували єврейський, польський та інші театри, діти молдаван, греків, німців, євреїв, поляків і т.д. отримали можливість вчитися рідною мовою. Активно відбувалася українізація в Кубанській, Донській, Армавірській, Тверській, Майкопській, Сельській, Ставропольській та інших областях РРФСР. Тут відкрилися українські хати-читальні, клуби, лікнепи, робфаки. На Курщині був відкритий Український педтехнікум. Кількість дітей, які вчилися мовами національних меншин, була набагато більшою, ніж кількість тих, які вчилися російською. Українська мова впевнено, без утиску для інших почала посідати провідне місце. Поряд зі створенням Молдавської АРСР в Україні було

виділено 25 національних районів (8 російських, 7 німецьких, 3 єврейські, 3 грецькі, 3 болгарські, 1 польський). Існували сотні різних національних сільських рад, у школах лунала ассірійська, вірменська, татарська, єврейська, німецька, польська та інші мови. Безпрецедентного в історії України розвитку набули культура і література. Та весь цей процес було припинено впродовж короткого часу. І справжнє тогочасне культурне відродження ми називаємо сьогодні розстріляним відродженням. Страхітливий голодомор 1932—1933 років, по суті, війна із селянством, що на неї Сталін і його оточення пішли свідомо, винищення представників духовенства, науки, культури, знищення цілих соціальних страт, які становили становий хребет українського народу та інших національних груп в Україні, насадження замість українського зразка російського — все це трагедія апокаліптичного виміру. Від неї й галузиться багато, якщо не більшість теперішніх негараздів України.

Відтак етнополітична проблема в Україні — це не проблема кримськотатарського, німецького, грецького, єврейського й інших народів. Головна етнополітична проблема сьогоднішньої України — це проблема російська. Причому, наголосимо — не російської меншини, яка, незважаючи на всілякі пропагандистські спекуляції, не відчуває в Україні ані найменших утисків і порушень своїх прав. В Україні російські діти мають можливість вчитися у російських школах, книгодрукування переважною своєю кількістю російськомовне. На більшості каналів українського телебачення лунає переважно російська мова. На побутовому рівні великі міста, за винятком Західної України, російськомовні. Не бракує російськомовної преси. І так далі. Це не остання причина того, що в Україні немає соціальної бази для створення екстремістських організацій на зразок Інтерфронту чи «Памяти», які б ставили своїм завданням повернення в лоно Росії. Такі вимоги, звісно, лунають з вуст окремих політиків чи з боку окремих угруповань, але вони не масові і не агрожують державності України.

Російська проблема в Україні — це проблема північного сусіда, проблема відносин з Росією як державою, від якої постійно лунають територіальні, політичні та інші претензії. Дестабілізація національних відносин на території України, якщо виходити з імперських зазіхань російської політики, насамперед на користь Росії. Росія не хоче повернення етнічних росіян на свою територію, це показали, скажімо, події у Чечні, коли росіяни шукають притулку в Україні, Білорусі, у кавказьких республіках, сама ж приймає їх дуже неохоче. Напрям політики Росії у цій сфері дозволяє прогнозувати, що росіянам в Україні відводиться роль п’ятої колони, на яку можна спертися для знищення державності України. Чи погодиться з такою роллю російська національна меншина в Україні великою мірою визначить сфера не політики чи культури, а власне економіки.

Підвищення життєвого рівня в державі автоматично приведе до послаблення сепаратистських настроїв серед російськомовного населення Донбасу, Луганщини і ліквідує ґрунт для пропаганди імперської ідеї серед російської меншини. Поки що Україна змушена рахуватися з досить-таки ще

відчутним тиском інерції суспільної думки про вищість усього російського. Це проблема не лише специфічно українська. У державі,\ яка називалася СРСР, після 1930-го року не було жодної союзної республіки, автономних республік чи області, де проти етнічної самодіяльності не було б висунуто звинувачення у буржуазному націоналізмі і зраді батьківщині. У світі, де найменший вияв нелояльності до режиму загрожувала смертю чи репресіями, російська мова (побіч з активною пильністю до будь-яких виявів так званого буржуазного націоналізму) була ознакою політичної благонадійності, правовірності. Першорядність російства під досить привабливим гаслом пролетарського інтернаціоналізму створила етнополітичну ситуацію, де російське завжди було вище, модніше, прогресивніше.

Та якщо корінне чи корінномовне населення буде нацменшиною у своїй рідній країні — це зовсім не означатиме стабільність чи злагоду під керівництвом «старшого брата».Приклад Північної Ірландії свідчить, що одна нечисленна група, яка навіть не має масової підтримки серед католиків, протягом десятиліть тримає у напруженні не лише Північну Ірландію, а й усю Великобританію. У Північній Ірландії імперська політика могутнього сусіда мала всі можливості для безболісного поглинання цієї території.

Асиміляторська політика призвела до того, що англійська мова стала домінуючою, навіть з корінного населення мало хто розмовляє рідною мовою. Проте залишилося почуття історичної несправедливості, коли зайшлі протестанти-шотландці вирішили долю їхньої батьківщини, приєднавшись до Королівства і водночас жорстоко дискримінуючи католицьку меншину. Результатом стало виникнення підпільної екстремістської Ірландської республіканської армії, яка вдалася до методів тероризму проти великобританської влади.

Збереження привілеїв так званого російськомовного населення» може дуже легко призвести до подібного результату, навіть якби ця політика була так само «успішною», як англійська політика утворення колоній протестантів на землях ірландських бунтарів у XVII ст. Бо успіх імперської влади може тільки переконати корінне населення, що їхня ситуація безнадійна, а єдиний вихід — тероризм. Такий «успіх» може стати насінням майбутньої трагедії.

Загалом Захід сьогодні діє за принципом: хай буде погано, щоб не було ще гірше, оскільки постійне розігрування карти Жириновського російськими мас-медіа і російськими політиками має свій, дуже ймовірно, чітко спланований і спрогнозований ефект. Захід готовий віддати багато, аби не втратити все. Наляканий загрозою приходу до влади в Росії фашистів, спроможних розв’язати Третю світову війну, Захід дуже мляво і в принципі неохоче виказує своє обурення експансіоністичною політикою Росії, обмежуючись гальмуванням економічної співпраці. Побоювання Заходу щодо краху економічних та політичних реформ небезпідставне. У самій Росії є сили, які допомогу Заходу сприймають як вияв економічної та фінансової експансії. Рефлексією цього страху є думка про те, що всі іноземні політологи працюють на ЦРУ, що міфічні підпільні єврейські центри планують скупити «матушку

Русь» і зробити з нею щось страшне. Страх перед Заходом — прихований бік тієї ж таки «російської ідеї» і, очевидно, мають рацію ті аналітики, які прогнозують у разі краху російських реформаторських проектів сильний виток імперської політики в зоні її традиційного впливу. Те, що Росія починає зганяти зло на своїх сусідах, виявляється уже тепер і досить відверто.

Проте нетерпляче очікування західними політиками швидкого розв'язання чеченського конфлікту цілком наївне. У Чечні Росія зіткнулася не просто з маленьким народом, який виборює власну незалежність, —це політичний конфлікт проімперських і антиімперських сил на теренах колишнього СРСР. Не випадково, що у розпал чеченської катастрофи російські урядовці активізували просування проблеми подвійного громадянства в Україні, в самому Києві під гаслом відновлення СРСР відбувається з'їзд Комуністичної партії, а в Криму — мітинги під гаслом приєднання до Росії, розпочинається новий виток проросійських політичних провокацій щодо розподілу Чорноморського флоту. У Криму Росія має не лише політичну підтримку, а й військовий плацдарм, який за активізації проросійськи налаштованих екстремістських сил можна використати як останній аргумент у суперечці Росії з непокірною Україною.

Узагалі за відносної стабільності національної ситуації в Україні, Крим є реально загрозливим об'єктом, що ним Росія здатна активно маніпулювати і навіть використати, як важіль силової політики.

Кримська проблема в Україні має стійку тенденцію до ускладнення і загострення. Українські державники, програвши інформаційний простір російським шовіністам, не мають можливості вийти на прямий діалог з жителями півострова і таким чином отримати масову підтримку. Вкрай важливим у ситуації, що склалася, є не розширення тиску материкової України на Крим, не розмахування президентською булавою чи парламентські погрози, а постійне роз'яснення самим кримчанам економічних, екологічних і соціальних проблем півострова, які через відрив Криму від України можуть призвести до справжньої катастрофи і масової міграції з півострова. Є тільки один цивілізований шлях розв'язання кримського питання — відвоювання інформаційного поля. Є тільки одна війна, яку можна і треба повести в Криму, — війна за «серця і уми» його жителів.

До речі, саме політика Росії щодо Криму яскраво засвідчує лицемірство «подвійної бухгалтерії» Москви щодо «своїх» і «чужих» проблем. Москва провадить активну антиукраїнську пропаганду у Криму і водночас послала армію проти президента Дудаєва, оголосивши його кримінальним злочинцем. Доречно згадати відоме Орвелівське: «Усі свині рівноправні, але деякі рівноправніші за інших». Практика втручання Москви у внутрішні справи України під маркою «захисту російськомовного населення в країнах ближнього зарубіжжя» рано чи пізно не може не ускладнити українсько-російські відносини на державному рівні, тому що 25% українців у Криму, не маючи своїх шкіл, театрів, газет, радіо і т.ін., можуть створити прецеденти, які діятимуть усупереч інтересам росіян Криму. А корінне населення — кримські

татари, не витримавши безпорадності центрального уряду у вирішенні їхніх проблем, узагалі можуть обрати шлях радикальних методів боротьби за свої права. Усе це може призвести до тяжкого випробування терпимості України, до порушення її законів на території, що входить до її складу. Проблема відносин будь-якого українського уряду з Кримом неминуче висуне на порядок денний питання обмеження чи й скасування кримської автономії в її теперішньому варіанті, тому що автономія завжди обмежена законами держави, частиною якої вона є.

Валерія Новодворська, депутат російської Думи, пише: «Націонал-пасіонарія — це флоральна культура, її достатньо вирощують у російських патріотичних теплицях і тому доставляють на базари СНД, Балтії, Курильських островів, а також політичні біржі цивілізованого світу шляхом маленького гуманітарного шантажу: «Не будуть нас годувати й пускати на ваші дискотеки —віддамо Жириновському».

Оцей «маленький гуманітарний шантаж» після Чечні уже призвів до того, що колишні держави так званої народної демократії все активніше нарощують сили, пробиваючись у НАТО. Лех Валенса заявляє: «Ми будемо прагнути в НАТО і не запитуватимемо Росію». До Європи активно повертають вектор своєї політики східноєвропейські та балтійські держави. Європа для них — альтернатива повторення Чечні в їхніх державах і гарант безпеки.

Україна в цьому контексті перебуває в украй складному становищі. Пов'язаність з російськими енергоносіями та з російською економікою взагалі не дає можливості без економічних та фінансових втрат повернутися спиною до північного сусіда. Будь-яка дестабілізація міждержавних відносин з Росією не знайде підтримки й у значної частини населення, пов'язаної з Росією родинними зв'язками. З другого боку, західні державники звикли до відносин з Москвою і багато з них навіть не бажають знати, де місце знаходження України, за інерцією сприймаючи її, за словами багатьох російських промовців, як «дуже тимчасовий феномен». Захід боїться самоізоляції Росії, краху надій на її демократизацію і реформи, тому з такими труднощами повертає голову до України. Це не просто помилка, це політичний глухий кут, за який Заходу доведеться тяжко платити в майбутньому. Сильна, незалежна Україна — гарант стабільності не тільки самої України, а й самої Росії, і самої Європи. Без України не буде нової російськоцентричної імперії. Без України Росія змушена буде займатися обробітком власного городу, прибиранням у власній хаті, а не вирішуватиме російські проблеми через заковтування чужих земель і народів. Ослабити експансіоністський інстинкт пожирання, знищити стародавнє імперське безумство можна тільки єдиним шляхом поверненням Заходу до проблем України, Білорусі, Молдови, загалом до проблем тих країн, які утворилися після розпаду СРСР. Це психологічно важко і надто втратно для Заходу, який також шукає простих рішень для забезпечення свого благополуччя. Але простих рішень у даній ситуації немає. Тоталітаризм — смертельно небезпечна хвороба, що має стійку тенденцію до повторення і навіть інфікування сусідів. Німецький народ, незадоволений демократичним

ладом у Веймарській республіці, слабкістю центрального уряду, розгулом злочинності обрав шлях, який призвів до смерті мільйонів самих німців. Демократія має свої обмеженості і слабкі сторони, але демократія дає історичну перспективу, якої немає або дуже мало в деспотичних, авторитарних чи тоталітарних суспільних системах. Демократія в Україні —це значною мірою демократія в Росії, це історична перспектива для самого Заходу. Сьогодні європейські політики усунувши з надзусиллями зі своїх теренів бродячого і страхітливого комуністичного привиду заспокоїлися і занурилися у власні економічні проблеми і надто занепокоєні тим, аби розростання Європейського Союзу не призвело до фінансових та економічних катаклізмів. Небезпідставно. Проте коріння майбутніх негараздів приховані аж ніяк не там. Закостеніння, застиглість форм суперечить самій його ідеї об'єднаної Європи, як рухливої, мобільної, відкритої структури. Обмеження уже в початковій стадії переформатування європейського простору, чиновницький консерватизм, їх перебирання на себе численних і надмірних регулятивних функцій становлять значно більшу загрозу для об'єднаної Європи, аніж уключення в свою орбіту нових держав, нових націй, чия пасіонарність, творча енергія штовхатимуть європейський двигун. В іншому разі наростання проімперських амбіцій Росії, інерція давно уторованого нею шляху призведе до матеріалізації на кордонах Європи старого, добре знайомого імперського привида, голодного на нові землі, нові народи, для якого навіть економічна потуга Європи, матиме значення лише постільки, оскільки можна щось відгризти від цього пирога.

Етнополітичні відносини у посттоталітарному світі складні й неоднозначні. Новостворені держави прагнуть стати врівень з передовими державами світу; нації, етно-національні групи прагнуть до свого національного самовияву та самовизначення. Сьогодні не тільки Європа, а й світ узагалі стоїть перед вибором подальшого шляху розвою та поступу. Є загроза впасти в безконечну криваву лихоманку, яка розвіє надію людства на краще і цивілізованіше завтра. Але є шанс, можливо, останній, утілити цю надію в життя.

Статтю Джеймса Мейса
передруковано з газети «День» (2014. - №27-28).
http://www.day.kiev.ua/uk/article/cuspilstvo-osobistist/
ievropa-materializaciya-prividiv

ПІСЛЯСЛОВО

ШЕВЧЕНКО В ЙОГО ВБОЛІВАННІ ЗА УКРАЇНУ

(Л.Білецький)

«*Вкраїно, / мій любий краю неповинний!*
За що тебе Господь кара, / Карає
тяжко? За Богдана / та за скаженого
Петра…» (Осії XIV)

1. Роля поета. Україна, як цілість українського народу й землі, що він посідає, для Шевченка була найповажнішою проблемою протягом усього його життя і творчості. Долею своєї нації поет жив, мучився, за Україну клав своє життя і з-за неї був найтяжче покараний. Проте з думкою про Україну та про її визволення він не розлучався до останніх днів свого життя. За долю свого народу Шевченко пережив найглибшу журбу, переніс найтяжчі страждання, що і привели його зрештою до передчасної смерти.

В творах Шевченка, що об'єднуються в його "Кобзарі", зокрема в тих, що повстали в Україні й на засланні, його Батьківщина виступає не тільки як найголовніша національна проблема, але й як єдина мета всього творчого життя поета. Українське питання Шевченко поставив у своїх творах так глибоко і так всеохоплююче, як ще ніхто до нього не ставив. А вирішуючи українське питання для себе, Шевченко для нас усіх визначив і свою ролю: то як будителя українського національного духа і свідомости, то як речника українського народу, то як учителя, що навчає дітей любити свою Батьківщину понад усе, то як пророка, що застерігає народ перед злими чинами й показує ту єдину путь, що веде Націю до її повного визволення й відродження, то як духового провідника українського народу, національного Месію, що веде Націю до великої визвольної мети і кладе життя своє на те, щоб його нарід із невільника став господарем своєї рідної землі й обранцем на те діло, яке визначив йому Бог.

Наше вдумливе заглиблення у твори Шевченка, у саму суть витворених ним поетичних образів, ідей перетворює нашу стихійну любов до поета у свідоме зрозуміння всієї таємниці його глибокого впливу на

нашу душу. І тоді його творчість виводить нас із поля обмеженості до безмежної глибини її національної та мистецької сили і духовності.

Поетичний скарб Шевченка насичений тільки однією ідеєю — служити Україні до повної їй відданости. Кожний образ, ним створений, кожна думка випромінюється незчисленними барвами тієї ідеї, що простелюється осяйною стежкою до душі українського народу, до внутрішнього сенсу його історії. Україна й її історична доля — найголовніші теми творчого надхнення Шевченка. А сила його творчости, — то глибока містерія національного буття України в її провіденціальному покликанні, в її великім ствердженні: **бути Україні вічно!**

І чим далі ми відходимо від Шевченка й тієї доби, в якій він жив і творив, в глибину віків, тим величнішим стає його чин, тим героїчнішою стає його духова постать. І ця остання в нашій уяві виступає: то як вдумлива, заглиблена в єство національної історії особа поета-генія, то як глибоке поєднання його особистої долі **з** долею України, то як віддана й пориваюча його національна служба.

2. Поетова постать. Постать Шевченка в його творчому надхненні відсвічується всіма найчутливішими нюансами його глибокої й неповторної особи. В тридцять літ віку він пережив уже петербургську добу “Кобзаря”, “Гайдамаків”, “Ластівки” і “Гамалії”, виріс, змужнів і став духово зрілим і викінченим. Ніби той самий Шевченко: те саме стрімке й високе чоло, та ж козацька чуприна аж на потилицю, що не вся підлягала волі господаря, непокірливо вибивалась і зраджувала його бурхливу й неспокійну душу; але в той же самий час і не в той, а в інший. Цілий вираз обличчя виявляє рішучість, рвучкість і відвагу, а сірі очі енергійно вдивлялись у всі прояви зверхнього світу, то запалювались блискавками радості, то гасли в темряві жорстокої буденщини. І ці його проникливі очі з подивом оглядали рідний край і пильно заглиблювались в основи життя українського народу, старанно виучували його національний і політичний стан, студіювали відносини до народу панів-дідичів, стежили за духовими проявами і прямуванням української інтелігенції, що мала б бути провідною елітою й вести його до визначених ним національних ідеалів.

В безнастаннім шуканні Шевченко кидався від утул**ь**них світлиць українських магнатів до найбідніших хат козаків і селян-кріпаків, від “доброго янгола”, княжни Варвари Рєпніної, до обікації “його високоп’янійшества”, Віктора Закревського (голови “мочемордів”), перебігав і шукав тих живих душ, що ще не згубили свого національного обличчя й віри в майбутнє України. То підносився в надії на краще, то поринав у нірвану, в небуття, щоб тільки не заснути на волі сном духового занепаду... І перед нами виступає в особі Шевченка натура пристрастна, бурхлива, повна духових контрастів. Шевченко ніколи не тягнувся до спокійного, тихого й сонливого на волі життя, життя бездіяльного...

«Страшно впасти у кайдани,
Умирать в неволі,
А ще гірше — спати, спати,
І спати на волі...
І заснути на вік-віки,
І сліду не кинуть
Ніякого: однаково —
Чи жив, чи загинув ...».
(*Минають дні, минають ночі...*).

Оцей страх перед занепадом душі примушує поета журитись і роздумувати над своєю долею.

Помолившсь, і я б заснув ...
Так думи прокляті
Рвуться душу запалити,
Серце розірвати . . .
Не рвіть, думи, не паліте!
Може, верну знову
Мою правду безталанну,
Моє тихе слово ... (*Чигирин*).

Під впливом таких роздумувань поет переймається ролею Кобзаря і своїм чудовим співом будить сонливі й ліниві душі своїх земляків, розриває їх серця, примушує їх переживати українську національну й визвольну пісню і навіть плакати. Від цього моменту Шевченко-Кобзар стає на все життя вчителем нової, спочатку тільки в його душі і в його перспективі, відродженої України. Мистець переймається ролею пророка й наказує землякам своїм полюбити “велику руїну”, перейнятись ідеєю вільної України, якою вона колись була, розкриває ролю козацтва й народу в цілому, наказує отим “рабам німим”, чим вони повинні бути, коли доля покличе їх до виконання своїх повинностей, до оборони своєї рідної землі і до боротьби за її волю. Із мистця-маляра і творця української культури Шевченко підноситься до Кобзаря-співця, вчителя, патріота й апостола нового слова, нових ідей українського визволення, нової національної правди.

3. Доля поета. Доля Шевченка була для нього надзвичайно жорстока. Вона тяжиа над ним напротязі всього його життя. Всі роди тортурів і мук падали на його тіло й душу і, як Прометея орел, рвали його серце, спивали його кров. Ні від однієї муки він не був звільнений, ні одне страждання не було забуте. Від дитинства через юнацькі й парубоцькі літа зла доля була все при ньому аж до смерти. Тяжкою вагою вона осідала на його душу і пригинала лет його творчої фантазії до чужої московської, а часом і рідкої землі. А довершила біль його душі “смердяча”, переповнена солдатська на засланні казарма. Серед такого зовкілля без найменшої змоги бути з самим собою, тільки із своїми думками і творчими мріями Шевченко доходив до

розпуки; ось що писав він про це у своїм Посланні “А. О. Козачковському”, свому приятелеві:

«Друже-брате!
Ще прийде ніч в смердячу хату,
Ще прийдуть думи . . . розіб’ють
На стократ серце і надію,
І те, що вимовить не вмію ...
І все на світі проженуть,
І спинять ніч ... Часи літами,
Віками глухо потечуть...
І я кровавими сльозами
Нераз постелю омочу ...
Перелічу і дні, і літа ...
Благаю Бога, щоб світало!
Мов волі, сонця, світу жду. . .
Цвіркун замовкне, “зорю” б’ють —
Благаю Бога, щоб смеркало! . ..
Бо на позорище ведуть ...».

Другий молот долі, що кував поетові страждання, то була заборона малювати й писати. “Не знаю, чи карався ще хтось на сім світі так, як я тепер караюсь?” Оця свідома заборона московської влади мала спинити могутній і небезпечний для ворога України творчий вогонь генія! Але не спинила ...

Проте щедрі дари долі й далі падали на голову Тараса. Над поетом усе чувся суворий голос Бога, щоб син його й обранець підліг ще більшому іспитові. Так необхідно було вищій волі Бога, щоб син його безнастанно клав життя своє на жертвенник Нації.

Життьова путь Шевченка стелилась гострою і колючою жорстВою, а душа його безнастанно була ареною боротьби протилежних сил. Поет вів «боротьбу з долею. як біблійний Яків, ставав на прю з Богом, але й відчував його караючу руку за переступи тих синів народу, що не прислухались до голосу Нації, тим самим і до голосу Бога.

Інколи гнів його долі притихав і поет ступав на Більшу дорогу по чужині й Україні. Тоді Шевченко підносився на вершини свого творчого духа. Але ще не встигало його останнє слово вилитись у національнім співі його надхненного твору, як знову простягалась залізна рука його долі й скидала його у прірву... І чим вище підносився його геній на крилах невмирущої пісні, тим глибше падав. щоб пізнати ще більшу глибинність свого страждання. Цей двобій із долею відбувався ніби навмисне для того, щоб душа непокірного сина все ширше і глибше пізнавала Божі глаголи. І з тих кантів і псальм поета пливла глибока любов до “найменшого брата”, до народу... І тоді поет мудрим жаром своїх пісень запалював душі сучасників невмирущим вогнем свого слова й поривав їх за собою. Був то світильник

небесний (Куліш), що відкривав завісу сучасного поневолення народу й показував безкраї простори майбутнього, вабив уяву слухачів: радісно і страшно було туди глянути, — такі були перспективи великі (Костомарів) .

В такі хвилини його геній підносив душі земляків перед самісінький престол національної духовости, показував руїни Батьківщини й малював велике її відродження ... Але гострі кігті долі знову і знову мучили його дух, стискали у своїх обіймах його тіло, спиняли й обривали його творчу путь життя. І тоді глибокий поклін рідної землі сплітав великому синові терновий вінок із розпуки і сліз ... Так невмолима жорстокість долі перетворювала життя поета в найбільший твір мистецтва, в містерію, а його творчу путь — у великодний похід навколо церкви народу - України. І кайдани неволі, що брязкали на мученикові майже .ціле життя, перетворюються у вічну славу, в лавровий вінок визвольної боротьби українського народу, у вічний заповіт встати, кайдани порвати і визволитись. І тоді, як Дніпро

...понесе з України
У синєє море
Кров ворожу, — от тоді я
І лани, і гори, —
Все покину і полину
До самого Бога
Молитися ... (*Заповіт*).

Смерть Шевченка замаяла вічним життям над його високою могилою!... І могила смерти стала храмом життя, відродження й волі... А те, що зо всіх кінців України потягнувся до неї нарід, як на прощу, — те на перекір гіркій долі поета устами поплечника Куліша над могилою промовило: “Наш єси, поете, а ми нарід твій і духом твоїм дихатимемо во віки і віки ...”.

4. Національна служба поета. Любов до України**.** Головною службою і молитвою Шевченка за Україну були його твори. Що можна більшого сказати від тих слів, що поет у найтяжчі хвилини свого життя промовив?

Я так її, я так люблю
Мою Україну убогу,
Що прокляну святого Бога,
За неї душу погублю! ...

Такої глибокої любови до свого народу тоді не пролошував ніхто. При одній згадці про рідний край Шевченко завмирав серцем.

Бандуристе, орле сизий!
Добре тобі, брате ...
Тепер летиш в Україну —
Тебе виглядають . . .
Полетів би я з тобою,

Та хто привітає? ...
І на Україні
Я сирота, мій голубе,
Як і на чужині.
Чого ж серце б'ється, рветься?
Я там одинокий!...
Одинокий ... А Україна!
А степи широкі!
Там вітер буйний, синє море . . .
Там воля, там могили
з буйним вітром розмовляють . . .
Полетів би, послухав би,
Заплакав би з ними ...

Хіба в цих ніби докорах М. Маркевичеві, ніби заздрощах, не чується, як серце поета хвилюється, рветься при одній тільки згадці про Україну? ... А все то те з глибокої туги за рідним краєм, "з надмірної любови". І в такі хвилини поетові ввижається Україна у всій непорочній красі своїй:

...Дивлюся — аж світає,
Край неба палає;
Соловейко в темнім гаї
Сонце зустрічає;
Тихесенько вітер віє;
Степи лани мріють;
Між ярами над ставами
Верби зеленіють;
Сади рясні похилились;
Тополі поволі
Стоять собі, мов сторожа,
Розмовляють з полем.
І все то те, вся країна,
Повита красою,
Зеленіє, вмивається
Дрібного росою,
Споконвіку вмивається,
Сонце зустрічає... (*Сон, 1844*).

Такою ввижалась поетові Україна у зверхній красі своїй: рай – та й годі! Але коли Шевченко (придивлявся, як у цім "раї" український нарід жиє у московських обіймах, — тоді великий дух його жахався:

Душе моя!
Чого ти «сумуєш?
Душе моя убогая!
Чого марно плачеш?

Чого тобі шкода? —
Хіба ти не бачиш?
Хіба ти не чуєш людського плачу?
То глянь, подивися!
У тім раї, що ти покидаєш,
Латану свитину з каліки знімають,
З шкурою знімають, бо нічим обуть
Княжат недорослих.
А он розпинають
Вдову за подушне, а сина кують,
Єдиного сина, єдину дитину,
Єдину надію в військо оддають ...
А онде під тином
Опухла дитина голодная мре,
А мати пшеницю на панщині жне.
Чи Бог бачить із-за хмари
Наші сльози, горе?
Може й бачить, та помага
Як і оті гори
Предковічні, що политі
Кровію людською!...

Милувався Шевченко зверхньою красою свого рідкого краю, але й бачив оту внутрішню трагедію народу. Вже в рецітаціях кобзарів поет чув веселі й сумні пісні та патріотичні думи. Поет переживав муки й сором Катерини, виправляв на визвольну боротьбу Гайдамаків, визволяв із турецької неволі козаків-героїв, оспівував заслуги перед Україною визначних діячів наших і письменників, уявляв Україну найкращою в світі: «Нема на світі України, //Немає другого Дніпра ...».

Коли ж Шевченко попав знову в неволю, то його перше слово до земляків було:

Любітеся, брати мої,
Україну любіте,
І за неї, безталанну,
Господа моліте!
І мене в неволі лютій
Інколи згадайте!

Поет почував своїм обо’язком закликати їх, щоб не забували свого рідного краю в найтяжчі його хвилини й боронили його до останнього:

Свою Україну любіть,
Любіть її! ... Во время люте,
В останню, тяжкую минуту
За неї Господа моліть!

5. Шевченко і Московщина. «Боже! … // Окрадені, замучені, // В путах умираєм. // Не молимось чужим богам // А Тебе благаєм: // "Поможи нам, ізбави нас // Вражої наруги. //Поборов Ти першу силу, // **Побори і другу, // Ще лютішу!**».

Так молився Шевечнко, щоб Бог урятував Україну від найлютішої ворожої московської наруги. Вже М. Драгоманів у 1889 р. ("Шевченко, українофіли і соціялізм") вказав на один із найраніших творів Шевченка, на поему "Катерина", що вона розкриває згубний "шлюб" чи політичне єднання України із Московщиною. А в заспіві до "Кобзаря' 1840 р. ("Думи мої, думи мої...") Шевченко яскраво змалював смерть України під московською окупацією: Україна "лягла спочить" по тяжких війнах із татарами, турками і поляками ... "А тим часом виросла могила, а над нею орел чорний (московський державний герб — Л.Б.) сторожем літає".

І далі поет величезною силою свого генія викриває московське насильство над Україною від найдавніших часів. І насамперед Шевченко найтяжчими докорами обрушується на гетьмана Богдана Хмельницького за його добровільне "воз'єднання" України з Московщиною.

Ой, Богдане!
Нерозумний сину!
Подивись тепер на матір,
На свою Вкраїну ...
Ой, Богдане, Богданочку!
Якби була знала,
У колисці б задушила,
Під серцем приспала...
(Розрита Могила).

В 1845 р. Шевченко відвідав Чигирин, столицю гетьмана Хмельницького, Суботів, маєток Б. Хмельницького, і церкву, збудовану гетьманом і потім пише поему-містерію "Великий Льох", яку закінчує епілогом про Суботів і ту церкву:

Стоїть в селі Суботові
На горі високій
Домовина України —
Широка, глибока.
Ото церква Богданова;
Там то він молився,
Щоб москаль добром і лихом
З козаком ділився.

І знову поет воскресає трагічну минувшину: гетьман Б. Хмельницький щиро молив Бога про співжиття і співпрацю з москалем. Але не так сталось:

Мир душі твоїй, Богдане!
Не так воно стало:
Москалики, що заздріли,
То все очухрали ...
Та тебе ж і лають ...
Отак-то, Богдане!
Занапастив єси вбогу
Сироту Украйну!
За те ж тобі така й дяка...

Проводячи в таких творах, як “Безталанний”, “Розрита могила”, “Великий Льох”, “Суботів”, “Мені однаково ..“Сліпий” (“Невольник”), “Кавказ”, “Заповіт”, ‘Іржавець”, “Подражаніє Осії”, гл. 14” та інш., ідею повної національно-державної незалежности України, Шевченко вважав поневолення України Москвою найбільшим злочином в історії взагалі і лихом для України зокрема. Тому у свідомості поета ця окупація України Москвою — подібна смерті нації, а домовиною її є ота церква в Суботові, в якій Богдан Хмельницький перед від’їздом до Переяслава за “акт воз’єднання” в оцій церкві молився. І Шевченко вдруге обвинувачує Богдана, що тільки він занапастив Україну, присягнувши на вірність Москві.

І в той же час у містерії “Великий Льох” поет змальовує Україну в образі тієї дівчини, що з повними відрами перейшла Б. Хмельницькому дорогу, як він їхав із своєю старшиною до Переяслава присягати Москві, і, побрана Богом, умерла.

З того випливла вся дальша трагедія України: її неволя, її руїна під владою Москви як наслідок, на думку Шевченка, того добровільного акту-присяги Москві в Переяславі 1654 р.

Як наслідок того акту, стався розподіл 1667 р. України зо Дніпро: Лівобережжя окупували москалі, а правобережжя — поляки; пізніше була скасована Гетьманщина, як самостійна держава України. Із тої ж причини була зліквідована Запорізька Січ, а з цим і всі свободи, й український нарід попав у найстрашнішу кріпацьку неволю.

Коли в Петербурзі Шевченко опинився перед пам’ятником Петра І і дивувся його зображенню й нарешті прочитав те, що на нім написано:

Первому вторая
Таке диво наставила.
Тепер вже я знаю:
Це той первий, що розпинав
Нашу Україну,
А вторая доконала
Вдову сиротину.

А ось козак Степан в поемі “Сліпий” так оцінює московську політику в Україні:

Ляхи були — усе взяли,
Кров повипивали!...
А москалі і світ Божий
В путо закували.

Ще в'їдливіше Шевченко оцінює московську загарбницьку політику в поемі "Кавказ". Цілий цей видатний твір просякнутий ненавістю і глумом з московської жорстокости до підлеглих народів. А при кінці поеми поет уболіває над смертю свого друга, Якова де Бальмена, що загинув у війні Москви з кавказькими народами:

І тебе загнали, мій друже єдиний,
Мій Якове добрий! Не за Україну,
А за її ката довелось пролить
Кров добру, не чорну. Довелось запить
З московської чаші **московську отруту!**

А що говорить перша ворона з містерії "Великий Льох", найжахливіша креатура українських зрадників, перекінчиків і різних яничарів "перевертнів-недолюдків", "лакеїв у золотій оздобі" і "з кокардою на лобі" "мерзенних каламарів", "дядьків атєчества чужого", що тільки й "цвенькають по-московськи", — оцих усіх нікчемних душ і символізує ота перша Ворона. Ось її страшні слова:

А з вольними козаками
Що я виробляла?
Кому я їх не наймала,
Не запродавала?
Та й живущі ж, проклятущі!
Думала, з Богданом
От-от уже поховала.
Ні, встали, погані,
Із шведською приблудою ...
Та й тоді ж творилось!
Аж зліщаю, як згадаю ...
Батурин спалила.
Сулу в Ромні загатила
Тілько старшинами
Козацькими ... а такими
Просто козаками,
Фінляндію заняла;
Насипала бурта
На Орелі... на Ладогу
Так гурти за гуртом
Виганяла та цареві
Болота гатила.
І славного Полуботка
В тюрмі задушила.

Але й ця найжахливіша Ворона не змогла доказати того, що москалі на Україні виробляли: «І я люта, а все таки //Того не зумію, //Що москалі в Україні //З козаками діють».

Для Шевченка найтяжчим злочином, смертельним гріхом була кожна, навіть мимовільна, співпраця з Москвою. Доказом цього є тих три душі з "Великого Льоху" покарані не тільки смертю, але й необмеженим блуканням, бо Бог їх у рай не пускає. І ці душі символізують тих національно несвідомих українців: перша душа — за допомогу гетьманові Б. Хмельницькому, що їхав у Перегнав Москві присягати; друга душа — за послугу цареві Петрові І. в боротьбі з гетьманом Мазепою, а третя — за її **прихильність** до цариці Катерини ІІ, що зруйнувала останню твердиню української незалежности — Запорізьку Січ.

Шевченко всіма фібрами своєї душі ненавидів Московщину, в якій цому прийшлося жити. «Московщина – кругом чужі люди», - пише він у своєму вірші «До Основ'яненка».

"Далекий шлях **(**в Московщину),
Пане-брати,
Знаю його, знаю!
Аж на серці похолоне,
Як його згадаю.
Попоміряв і я колись, —
Щоб його не мірять!...
(*Катерина*).
А ось пересторога:
Кохайтеся, чорнобриві,
Та не з москалями,
Бо москалі — чужі люди,
Роблять лихо з вами.
(*Катерина*).
Україну Москва випалила,
Дніпро спустила **в** синє море,
Розкопала високі могили, нашу славу".

А ось що Московщина виробляла по поразці гетьмана Мазепи:

Розказали кобзарі нам
Про войни і чвари,
Про тяжкеє лихоліття ...
Про лютії кари,
Що ляхи нам завдали –
Про все розказали.
Що ж діялось по Шведчині!
То й вони злякались,
Оніміли з переляку,
Сліпі небораки.

Отак її воєводи
Петрові собаки,
Рвали, гризли... (*Іржавець*).

Всі ці приклади найяскравіше показують, як ненавидів Шевченко Московщину і як боровся проти неї, щоб Україну визволити. І не диво, що поет не міг простити гетьманові Богданові Хмельницькому, що своїм союзом із Московщиною спричинився до найлютішої неволі України, з-під якої український нарід не може визволтись ще й сьогодні.

1 тому дивно стає, що й тепер і московські комуністи і москалі всіх інших напрямів неправдиво і підступно використовують Шевченка, що він ніби за союз з Москвою та за федерацію. Тільки незрячі "земляки" та зрад**н**ики можуть у щось подібне вірити. Навпаки, визволення з-під московського ярма для Шевченка — єдиний рятунок України.

І чим сильнішою була любов поета до українського шроду, тим глибшою й непримиреннішою була його ненависть до Московщини й до всього того, що з цією нацією було зв'язане: до Петербургу, до московських письменників і критиків, що ставились до українського визволення вороже, до московського "христолюбивого" війська й до московської інтелігенції. І з того для Шевченка був єдиний вихід: непримиренна боротьба з Москвою і повне визволення.

6. План боротьби з московською неволею. І коли Шевченко зрозумів усю небезпеку для своєї Батьківщини, він почав шукати виходу, як вирятувати український нарід із-під московської ласки і повного приниження. Саме оця визвольна проблема заполонює всю Шев**ч**енкову душу, розум, волю **й** серце. І поет приходить до переконання, що тільки безоглядна і безкомпромісова боротьба з Москвою може врятувати Україну. **А** для то**го.** щоб таку боротьбу розпочати цілим національним фронтом, необхідно перевести повне перевиховання народу, щоб він із невільника став козаком і свідомим борцем за волю України.

Цим національним і визвольним перевихованням розпорошеної етнографічної маси українського народу і безоглядною боротьбою української козацької сили до повного відокремлення від Московщини і створення української самостійної держави насичені всі найголовніші твори Шевченка.

Правда, Шевченко у своїх творах ні в одному з них не вживав слова **українець,** бо в його часи ще такого терміну для національно свідомої української людини не було. Але це не значить, що відсутність терміну **українець** свідчила про брак у поета національної свідомости. Ні, не з браку національної свідомости Шевченко не вживав цього слова. Поет для означення свідомого українця мав інше рівнозначне слово. І цим далеко симпатичнішим і дорожчим були слова **"козак", "козаки", "козацькі діти", сини козацької України,** бо за цими словами ховалась ціла героїчна історія України, велика визвольна боротьба українського козацтва з

татарами, турками, поляками і Москвою за повну незалежність і самостійність України, така велика і славна національно-державна традиція, як гетьманщина, як Січ Запорізька.

Для означення неорганізованої маси українського народу, для народу етнографічної України вживались українцями тоді слова: **земляк, земляки** (Гр. Квітка-Основ'яненко, Є. Гребінка й інш.), **наші люди,** а москалями — **хохол, малорос.** Це свідчить про те, що і Шевченко, й уся українська свідома інтелігенція, і навіть маса українського народу глибоко відчували різницю між національним типом українця, москаля і поляка, між Україною й Московщиною чи Польщею. Цілий уклад життя, побут, традиція звичок, культура, історична традиція — все це поклало глибоку борозну між Україною і Московщиною чи Польщею. І ця психологічна відокремленість українського народу від тих двох народів була Шевченком глибоко усвідомлена і в приватних листах його і в творах послідовно проводилась. Вже в "Катерині" 1839 р. і в листах до приятелів для Шевченка москалі — "чужі люди", а Московщина— "чужий край", московська мова ("кацапська мова") — "черства мова" і чужа для поета.

Отже, від самих початків Шевченкової творчости поет здавав собі ясно справу, що Україна — окремий і вповні географічно, етнографічно, звичаєво і взагалі духово самостійний край. У Шевченка тільки не було тих відповідних термінів для означення **нарід** і **нація,** якими ми тепер послуговуємось і їх розрізняємо.

"Український нарід був за Шевченкової доби окремим народом не меншою мірою, ніж за козаччини й гетьманщини; але націю він не був, оскільки поняття нації невідривно пов'язане з наявністю всенародної національної свідомости. Точніше кажучи, український нарід був тоді націю лише тією мірою, якою зберігав у своїй колективній пам'яті національно-державні традиції Гетьманщини і Січі. «Той лише нарід є націю, який має свою державу, або ж активно прагне її мати, - слушно зазначає Володимир Державин у своїй праці "Тарас Шевченко й ідея нації". -А прагнення власної національні: держави — органічно пов'язане із свідомим плеканням національно-державних традицій минувшини".

І такою українською свідомою націю, що прагнула і творила свою національну державу, окрему від Московщини і Польщі, була **Козаччина, козаки** і їх свідомі нащадки, оскільки вони зберігали свої національно-державні традиції і були носіями української державної ідеї й активними борцями за її зреалізування в минувшині. І Шевченко у своїй творчості намагається всім єством своїм, відродити ту ідею, нав'язати її до історичної козацької минувшини і цією традицією обновити свій етнографічний нарід і переродити його в козаків, в українську свідому і державнотворчу націю.

І поет сам один береться за таку величезної ваги працю.

Пише поему "Гайдамаки", в якій виводить головного героя Ярему, що молить Бога: "Дай то, Боже милий, в степах України блисне булава!"

(булава Гетьмана України — символ державної влади); пише поему “Чигирин”, в якій заповідає відродити козацьку націю: кує “новий леміш і чересло” “до старого плуга”, себто заповідає нову боротьбу за відродження козацької державної традиції, оре 'переліг” України, себто перевиховує народні занепавші душі і “сіє” в їх серця “свої сльози”, себто свої думки. свою державницьку ідею, щоб з неї виросли “ножі обоюдні", якими кожного українця “розпанахає серце трудне. вицідить сукровану” і наллє в нього “козацької крові чистої, святої”.

Цим Шевченко заповідає кардинальне оновлення народних кріпацьких душ і перетворення їх у козацькі душі, що мають боротись за вільну й незалежну Україну. Так загострює поет у свідомості свого народу національне почуття боротьби за свободу України.

Усвідомивши такий власний план відновлення козацької сили, Шевченко пише поему “Сон” того самого року, в якій сам один виповідає боротьбу московській деспотії, пише поему “Єретик”, “Кавказ”, “Великий Льох”, Посланіє” й інші, кладе удар за ударом, йдучи в одвертий бій з ворогом. Далі, він окрилює національну організацію — Кирило-Методіївське Братство 1846 р., запалює Братичків своїми творами, думками, ідеями, кличе їх на допомогу. Чи хто одважився б тоді на таке величезної ваги діло? Ні, ніхто! Один Шевченко кинувся на боротьбу з найсильнішим тоді деспотом народів, Москвою. А інші земляки його? — Всі оглухли, не чують, правдою торгують, Матір-Україну зневажають, а решта – взагалі замовкла: «На всіх язиках все мовчить, //Бо благоденствує...».

Отже, один Шевченко, як біблійний Давид на Голіяфа, кинувся у боротьбу з найбрутальнішою тоді силою світу царя Миколи І. Разом із тим він передумує свої сили, організує своїх прихильників, а найголовніше, передумує всю історію України, увесь сенс історичних рухів українського народу, остро реагує на війну Москви з вільнолюбивими кавказькими народами (“Кавказ”); продумує польське повстання проти Москви р. 1831; продумує т. зв. декабрське повстання в Україні й Петербурзі р. 1825. проти царя Миколи І., студіює реформаційний рух за часів Івана Гуса (“Єретик”). В цих подіях історії й окремих постатях Шевченко шукає опертя своїй визвольній ідеї. В такім історичнім аспекті поет усвідомлює боротьбу поневолених народів і двох протиукраїнських ворожих сил, московської й польської. В Посланії до Шафарика продумує німцьку силу й її ролю в історії слов’янських народів. За цими ворожими силами, скерованими проти України, Шевченко вбачає не тільки реальну боротьбу на землі проти України, але й боротьбу ірреальну, надприродню, протилежних і непримиренних духово ворожих сил у наступі проти українського народу і його землі. В такій концепції Шевченко заглиблюється в історичний та історіософічний сенс існування української Нації і в її духове призначення на Сході Європи і продумує основи її національної історії в аспекті абсолютнім, історіософічнім.

7. Націологія Шевченка. Вже в поемі 1843 р. “Безталанний” поет звертається до Бога з молитвою і просить Його благословити поета на подвиг новий і суворий” і на “спокутування рідної землі, оганьбленої, прибитої й найчистішою кровію полит**о**ї, колись щасливої землі”. Він закликає “з благородною відвагою стати за добро, щоб покарати зло. Шевченко обіцяє: “свято життя — велике свято, цей Божий дар свій -— він повинен принести в жертву Батьківщині". Його улюблена мрія — “бути корисним рідному краєві».

Вже в цих висловах і думках поета я відчуваю, що і душі його сплітаються вічні, абсолютні ідеї добра і зла **з** ідеями національними: бути корисним Україні; і вони відносяться до ідеї месіанізму: спокутувати ганьбу рідної землі і принести себе в жертву Батьківщині. Так спокутував своєю смертю Ісус Христос первородний гріх людства. Так і Шевченко просить Бога дозволити йому своєю добровільною жертвою відпокутувати гріх батька і тих, що добровільно віддали на поталу ворогові Україну. Святе Письмо, філософія Григорія Сковороди й вивчення романтичної філософії Західної Європи дали поетові ключ до розв’язання найглибших і найтрагічніших проблем української історії.

Отже, визвольну боротьбу українського народу Шевченко виучує і продумує у двох планах: 1) у плані реальної історії України і 2) в плані ірреальнім, провіденціальнім, в плані Божого призначення України виконати у вищім сенсі діло, на яке український нарід був Богом вибраний. Цей другий план – план небесної історії України. Але, щоб цей останній план збагнути до найглибших основ його Шевченко цю релігійно-месіаністичну концепцію оновлює і збагачує суто національною силою українського народу, його власного міфологією. І коли я студіюю оцю глибоку оригінальну націологію Шевченка й виучую ті праці наших істориків, що багато розкрили в напрямі вивчення історичного світогляду Шевченка, то переконуюсь, що вони змогли збагнути тільки один аспект поетового погляду на історію, власне - тільки зверхню історію реальних подій, що оспівує Шевченко у своїх творах, але й не торкнулись того другого плану його історіософії. Правда, М. Драгоманів (“Шевченко, українофіли й соціалізм) присвятив історіософічній теорії Шевченка досить місця, але тільки на те, щоб її скритикувати й відкинути. Позитивіст Драгоманів, підходячи до творів Шевченка із соціалістичною міркою, відкинув у його творчості все те, що якраз складає найвластивішу питому вагу її і ввесь чар глибинності і вічности в його поезії. Тим більше, поезія Шевченка є незрозуміла московським і москвофільським марксистам і навіть ворожа усій їхній ідеології. Дрібні факти боротьби Шевченка проти царів московських і панів, на яких спирається уся пропаганда москвофільських критиків його поезії, не вичерпує всієї ворожости й боротьби поета проти московського наступу на Україну в цілому.

Для Шевченка історичні факти боротьби українського народу були тільки вихідним пунктом, конкретними емпіричними прикладами, ніби

зривами народу, що проривались назверх в обороні свободи, віри й Батьківщини. А сама суть ховалась, з одного боку, в глибинах надприродного Божого закону й Божого права, а з другого боку, в глибинах передісторичних і міфічних устремлінь його духа власними силами прямувати до його політики, національної правди й сенсу його визвольної боротьби та прямувати до власної свободи. Ця концепція Шевченкової історіософії найкраще виложена М. Костомаровим у «Книгах битія українського народу (Закон Божий)» Кирило-Мефодіївського Братства.

З цього становища Шевченко був першим, що звернувся до цієї пам'яті українського народу, до глибин його національної душі, до його ним самим витвореного скарбу його національної культури, творчости, рухів, щоб пізнати всю його минувшину, а тим самим і його національну душу. До такого пізнання спонукало поета глибоке знання українських народних звичаїв, обрядів, віри, міфів і народного пісенного скарбу, в якому душа народу найяскравіше проявилась. І коли Шевченко заглибився в оцю духову скарбницю народу, то в цім усім, як у морській глибині, розкрилась перед ним уся минувшина України і ввесь сенс народної історії за княжої доби в дружиннім епосі і духовних стихах, за козаччини —в козацькім епосі, в переказах, **в** народніх псальмах і кантах, в колядках, веснянках, історичних піснях і думах, **в** побутових піснях і т. д. В цій неписаній історії українського народу, що найкраще змалювала його героїчну душу, відбилась і душа самого поета, як сина того народу, сплелась і тісно поєдналась із душею цілого народу синтетичній постаті українського співця-кобзаря, носія народної історичної традиції і його душі, -— а цей останній відбив у душі своїй, як у краплині води, цілий національний світогляд української Нації і її безнастанне в боротьбі прямування до визволення.

Поет збагнув, що найменша провина людини, проводу й цілого народу, навіть несвідома супроти України, карається Богом смертю й покутою душі (історична народна пісня про Саву Чалого, містерія Шевченка "Великий Льох"). Шевченко глибоко розумів слово Боже: «Хто говорить, що любить Бога, а брата свого ненавидить, той говорить неправду". На цих глибоких думках поет створив своє всенаціонального значення посланіє: «І мертвим і живим і ненарожденним землякам моїм в Украйні й не в Украйні моє дружнєє посланіє». Тому служба Богу й любов до Нього може бути здійснена тільки саме через службу своєму народові.

В цім спектрі народного духа Шевченко збагнув і філософію історії України. А українська міфологія в поєднанні з історією України навчила поета шукати не тільки розвитку конкретних фактів української історії, але й пізнати вищу історичну долю України й її призначення. Шевченко збагнув найосновнішу суть української національно-історичної дійсности, визначивши глибокий **зв'язок** людини з історією народу, зв'язок її долі з потойбічністю історичних сил Нації.

8. Єдність Шевченкової долі з долею України. Щоб проникнути в цю таємничу духовість національного, в духовість “невченого ока”, що загляне в душу ше, аніж людина навчена, що “премудрих немудрі одурять”, - Шевченко заглиблюється і в історію, охоплює все минуле свого рідного краю, і в найінтимніших умуваннях вкладає всю рідну минувшину України в один історичний розвиток, в один процес напруження всіх національних сил народу і трактує те минуле, як своє власне, як своє особисте, що є часткою цілого. Кожна людина Нації має жити долею її і їй присвятити все життя своє. Так розумів Шевченко свою в першу чергу службу Україні, таку саму ролю він визначив і кожній українській людині.

Геній поетового духа свою особисту долю навіки пов’язує із долею свого народу. Поет замкнув себе в рамці рідної історії, а цю останню згорнув у своє серце і нерозлучно зв’язав із своєю особою в її абсолютнім сенсі. І перед поетом розкрилась у глибинах національного духа наявна присутність Бога, в ім’я якого Нація боронить себе і свій край, розкрилась ота Глибинна Книга, що впала перед ним із надзмислового світу, і тільки він один її прочитав і в своїх творах розкрив її національний зміст. І тоді вся історія України встала перед поетом, як відкрита книга Божого Провидіння, від міфології починаючи й трагічною сучасністю кінчаючи. Все це стало йому зрозумілим і найдорожчим, бо в тих глибинах національної історії він збагнув і свою особисту долю, і своє національне призначення. Так Шевченко знайшов своє виїмкове місце в історичнім процесі національної визвольної боротьби, збагнув трагедію України й пережив її, як свою власну.

О святая!
Свята батьківщино моя!
Як поможу тобі в одчаю, -
І ти закована, і я...
Скажу тиранам Божу волю, -
Не зрозуміють, не приймуть!
І на твоїм широкім полі
Камінням вісника поб’ють!
Знесуть високії могили
І понесуть із словом зла!
Тебе убили, розчавили
І восхвалить заборонили
Твої великії діла!
О, Боже сильний і правдивий,
В твоїй руці — життя і смерть -
Вдягни у славу свою твердь
І сотвори святеє диво
Воскреснуть мертвим повели!
Благослови возстать собором
На подвиг новий і суворий —

На чин викуплення землі,
Землі, повитої в неславу,
Стократ политої криваво,
Колись преславної землі! (*Безталанний*, 1843 р.)

В тім же сенсі єдности долі України й Шевченка я відчуваю і в цих словах посланія: “І мертвим і живим і ненародженним…»:

Я ридаю, як згадаю
Діла незабутні
Дідів наших: тяжкі діла!...
Якби їх забути,
Я оддав би веселого
Віку половину...

З цих словах обох творів чується глибока нота жертви, особистого страждання й повної єдности із своїм народом, коли поет переживав минувшину української історії.

9. Шевченко й ідея провідництва. Історіософія Шевченкової доби вчила, що в розвиткові історії народу змагаються два принципи, що в боротьбі своїй рухають історичними подіями - свобода **і** сваволя. В хід свобідно діючих подій історії народу вривається якийсь свавільний чин і надає тим подіям отого трагічного сенсу, що був як самовільний, гріховний акт особистої сваволі; цей останній спричинюється до того, що в житті Нації втрачається золота доба її **(**«рай”) і розпочинається її історія, як трагедія народу. В цій трагічній історії народу немає нічого абстрактного; в її розвиткові діють тільки конкретні сили й реальні. Мало того, те історичне, що відбувається в житті Нації, є не тільки конкретне, але й суто особисте, як конструктивно діюча воля або як деструктивна сваволя.

Ця сама концепція сил визначається і в творчості Шевченка. В своїй історичній перспективі Шевченко бере конкретні факти і змальовує їх в індивідуальних постатях провідників: Івана Підкови, Тараса Трясила, Гамалії, Антона Головатого, Івана Гонти, Максима Залізняка, Яреми, Богдана Хмельницького, Петра Дорошенка й інших. Цим самим поет не тільки конкретизує свою національну історію, але й індивідуалізує, пізнає й виводить буття свого народу, як градацію й розвиток індивідуальних сил, конструктивних чи деструктивних постатей, що й тим зверхнім подіям історії надають індивідуального особистого духового сенсу, оскільки особа провідника нації в певнім часі окремої історичної події наповнює цю останню конкретною повінню своєї духовости.

Так само розумів Шевченко й історичну націю, як конкректну індивідуальність народу, відрубну від інших націй, як чітко окреслене його особисте лице, як повну діючу сокупність індивідуальних історичних сил у ряді тих провідників, вождів нації, що виростають із найглибших цілин народної землі й її творчих, хоч і стихійних, сил, в яких розкривається

абсолютна духова сутність людини-героя й абсолютна духова сутність нації, тотожня її провідникові. Це все переконує мене в тому, як глибоко сягнув Шевченко в основи своєї рідної історії, виучуючи її наслідки, яку перевів грутовну переоцінку всіх тодішніх духових вартостей, коли вдумувався в основи української національної проблеми й активізував її.

Пізнаючи історичне своєї нації, Шевченко насамперед виходив із її первісних переказів, легенд, дум і пісень, бо він добре розумів, що в цій народно-історичній пам'яті заховані первні народніх змагань до свободи, розкривається внутрішнє життя, глибинність конструктивної індивідуальної дійсності, що підносить національне самопізання. У зверхній історичній тяглості відкриваються потайні визвольницькі сили української національної історії, а найголовніше, що ті визвольницькі сили зосереджуються в одній постаті провідника і в одній постаті "Кобзаря", співця нації. Тому Шевченко так переймався народними легендами й переказами про могили, в яких спочиває рушійна козацька сила, так любив змальовувати провідників нації, що з своїм козацьким військом у них переховуються. Поет часто спинявся над розритою могилою України, часто роздумував над Богдановою церквою в Суботові і вірив, що вона розвалиться і з-під неї Україна встане. Одне слово, Шевченко у своїй творчій діяльності, як у сні, мандрував серед могил, льохів, серед цих духовних мавзолеїв Української Нації, творив її містерію, з'єднував світ дійсний із світом потойбічним, надсмисловим, лучив тайну минулого із таємницею позагробового життя, де спочивають провідники його нації, її герої-визвольники, бо в тім акті національної традиції вбачав і велику силу визвольної ідеї, перемогу життя над смертю в ім'я майбутнього великого, свобідного і вічного життя України.

10. Передчуття катастрофи. Уявляючи розвиток своєї рідної історії, як трагедію свого народу, Шевченко передчував у його майбутнім якусь таку подію, що вирішить усі питання, що зв'язуються з найновішим відродженням України. В долі свого народу поет усе передчував якусь катастрофу, оте «врем'я люте", що має в житті народу статись. І це передчуття останнього акту трагедії тривожило поета, не давало спокою протягом цілого його життя.

Мені однаково, чи буду
Я жить в Україні, чи ні,
Чи хто згадає, чи забуде
Мене в снігу на чужині —
Однаковісінько мені!
Та не однаково мені,
Як Україну злії люди
Присплять, лукаві, і в огні
Її окраденую збудять...
Ох, не однаково мені!

З цього віршу-елегії бачимо, що поет усім своїм єством передчував, що в житті українського народу станеться якийсь глибокий занепад: Україну “присплять лукаві і в огні її окраденую збудять”, ограблять і духово знищать. Ця національна катастрофа не давала Шевченковів спокою. Поет своїм внутрішнім зором бачив, що там серед його народу “ворушиться лихо”, “люд навісний скаженіє…».

Кругом неправда і неволя,
Народ замучений мовчить ...

«Кругом неправда і неволя, // Народ замучений мовчить». Цього зловіщого мовчання Шевченко особливо боявся; в такім моменті правда завмирає. Керманичем народніх рухів стає зло. Окрадений нарід в огні прокидається і все перед собою нищить, як сліпа стихія, як небуття... Настане момент, коли в Україні:

Розкуються незабаром
Заковані люди ...
Настане суд! Заговорять
І Дніпро, і гори ...
І потече сторіками
Кров у синє море ...

В житті українського народу настане якийсь неповторний акт, єдиний і ні з чим незрівняний, і він остаточно вирішить долю українського народу. Про цей такий трагічний і вирішальний момент поет турбувався до кінця свого життя. Вже незадовго до смерти р. 1859 поет писав:

Погинеш, згинеш, Україно!
Не стане знаку на землі...
Сама розіпнешся! Во злобі
Сини твої тебе уб’ють. (*Осії, глава XIV*.)

Що означають ці віщування і прогнози Шевченка? Вони межують із пророцтвами поета. Справді, беручи до уваги неволю України в недавньому комуністичному царстві сатани, що є в стократ трагічніша від тієї, що була за часів Шевченка, беручи до уваги ту страшну руїну і спустошення на всіх просторах соборної України, оглядаючи той український нарід, вивезений і розселений по просторах Сибіру, Соловків і взагалі Півночі, примусових робіт в концентраційних таборах і той, що залишився в Україні, “замучений”, — зрозуміємо, як глибоко відчував Шевченко й передбачав ту долю, що впала на його нарід тепер. На цей страшний занепад, на цю катастрофу і скеровував поет свою віщу душу. Він передчував, що в майбутній історії України запанує не свобода, а сваволя, не правда, а зло в усім обсягові його деструктивних сил.

Тому в хвилини такої розпуки він ставив питання про доцільність усієї боротьби України з ворогами, коли ті хвилеві перемоги мають

закінчитись таким її занепадом.

За що боролись ми з ляхами?
За що ми різались з ордами?
За що скородили списами
Московські ребра? Засівали
І рудою поливали,
І шаблями скородили . ..
Що ж на ниві уродилось? ...
Уродила рута... рута...
Волі нашої отрута.

Оця рута, оця злука (шлюб) України з Москвою й є та катастрофа для українського народу.

Отже, який сенс був тієї многовікової боротьби українського народу, коли гетьман Богдан Хмельницький із старшиною своєю добровільно все те скреслив, присягнувши на злуку України з Москвою, коли де-хто з проводу України добровільно помагав руйнувати Батурин під час боротьби гетьмана Івана Мазепи з Петром І і поневолювати Україну, коли за цариці Катерини ІІ. так само де-хто з проводу України добровільно допомагав руйнувати Січ Запорізьку, зкасувати гетьманщину й нищити останки української державности? Ось саме у цім то зрадницькім сприянні провідників України її поневолювати Москвою й ховається ота трагічна «рута, рута // Волі нашої отрута».

Цими фактами в поемі “Великий Льох” й інших творах Шевченко підкреслив, що Україну, крім чужих напасників, зокрема Москви, насамперед руйнували свої зрадники, державні провідники в добрій вірі, а більшість — і власне та, що стояла в її проводі, і спричинювалась до того повного занепаду України. З приводу оцих фактів і були оті розпачливі слова поета: «Сама розіпнешся! Во злобі // Сини твої тебе уб’ють ...».

Як вислід з тих історичних фактів і як страшний пророчий голос на майбутнє, як безнадійний вислід із його студій історичної й сучасної йому української дійсности.

11. Історіософія Шевченка. Але Шевченко в безнадії не заломився. Християнський світогляд поета дав йому віру й сили піднести перед цілим світом голос в оборону свого народу, дав йому право першого громадянина між рівними звернутись до всіх українців, щоб відродились, усвідомили свою національну небезпеку, всією душею полюбили свою зруйновану Україну й визволились.

У свій нарід Шевченко вірив. Хоч він залишився без проводу, але він є той самий, але тільки приспаний неволею. А коли нарід ще духово не вмер, а тільки спить у московській неволі, то він обов’язково з часом прокинеться. І от на це пробудження українського народу Шевченко поклав усі свої надії і не складав своїх рук, щоб оцю надію перелляти і в душі народу.

Оцю надію поета підтримував його вищий погляд на історію України, як на поступневе розкриття в ній волі Божої й абсолютного духа Нації, що в покликанім народі жиє і здійснює своє призначення не як невмолимий фатум, а як Провидіння Боже. І в сенсі цієї віри в вище призначення України набирає тоді всіх прикмет релігійного визвольного руху й її історія, в якій Провидіння у певні часи було домінуючим.

І те, що розвивається, як духова сила в народі й відбувається в реальній дійсності з погляду романтичної філософії й літератури наперед визначається в глибинах абсолютного, себто в Божім Промислі. Це значить, що перед історичними діями на землі або безпосереднє після них відбувається ніби пролог історії на небі, як у "Фаусті" Ґете (пролог). І він передрішає долю народу. Подібним прологом на небі розпочинається містерія Шевченка "Великий Льох": «Бо так сказав Петрові Бог: // "Тоді їх в рай ми повпускаєм, // Як все москаль позабирає, // Як розкопа Великий Льох"».

Тільки тоді тих три душі трьох поколінь діючої провідної сили поневоленої України, що спричинились до неволі цієї останньої, спокутують свій гріх, коли Україна, переживши велику національну катастрофу й занепад, встане, розірве кайдани неволі і визволиться. До катастрофи ведуть три ворони, три руїнницькі сили: зрадницька українська, московська і польська: три духи зла й руїни України. І коли виступає чи має виступити сила нового визвольного проводу України, нового Гонти з двома його внутрішніми властивостями, як і було в Гонти історично: 1. "катів катувати", себто сили визвольні і 2. "катам помагати", себто руйницька сила, — то яка з них переможе, такою й буде Україна: або вільна, або поневолена.

Тут, у такій концепції Шевченка пробивається його глибока історіософічна ідея, яку ще до цього часу ніхто з критиків не розкрив, ідея двійності діючої народної духової сили, що в історіофічнім поході українського народу прямує або до свободи його, або ж до свавільної руїни з власної волі проводу, до неволі народу, двійна діюча стихія, як рушійна сила проводу, що випливає з двійності його внутрішньої істоти: Божої чи диявольської, доброї чи злої, розумної і свобідно діючої чи свавільної і злочинної, як в окремій людині, так і проводі народу та навіть у самім народі. Одна - конструктивна і творча, друга - деструктивна і руйнуюча в глибоких надрах духової істоти проводу нації вступають між собою в боротьбу, і яка з них переможе, такою й буде країна: або буде відроджена і "в добрі своїм спіти", або занепадна, "грязь Москви, варшавське сміття", себто розшматована ворогами.

Таким чином, доля України насамперед залежить від свобідної волі народу і його проводу, яку силу він у цій боротьбі з себе вилонить: конструктивну чи деструктивну. будуючу чи руйнуючу. В аспекті Переяславської угоди Богдана Хмельницького Шевченко в містерії "Великий Льох" показує, що запанували в Україні й далі панують злі деструктивні сили, що в злуці з такими силами московської й польської запанували над

українським народом. І ці злі сили ще з більшою руїнницькою деструктивністю діють в Україні і до сьогодні.

Але в епілозі цієї містерії Шевченко зазначає, що тільки тоді Україна встане, коли "Богданова церква розвалиться". А в цій саме церкві, на думку Шевченка, гетьман Богдан перед тим, як їхати у Переяслав, "молився, щоб москаль добром і лихом з козаком ділився...". Але "не так воно сталось; // Москалики, що заздріли, //То все очухрали ...". Все ж таки в остаточному висліді, на думку Шевченка, «Церков-домовина // Розвалиться... і з-під неї // Встане Україна». Себто Переяславська угода впаде й Україна навічно із-під Москви визволиться «І розвіє тьму неволі, //Світ правди засвітить, //І помоляться на волі //Невольничі діти!».

12. Шевченкова дорога до визволення. Незважаючи на таку трагічну долю української нації, Шевченко до кінця свого життя вірив, що в його народі правда переможе й Україна відродиться. Вже в посланії "І мертвим і живим і ненародженним .. ." в 1845 році Шевченко в антитезі старої матері, героїчної України в минулім підносить нових дітей у майбутньості від «батьків лукавих». В такім символічнім поєднанні поет підкреслює ту трагедію України, що повстала в наслідок добровільного зречення «батьків лукавих» від героїчних чинів славних дідів і в тій майбутній відплаті батькам дітей і їх прозрінні:

«Розпадеться луда
На очах ваших неситих;
Побачите славу,
Живу славу дідів ваших
І батьків лукавих ...

І тоді:

...Оживе, добра слава,
Слава України,
І світ ясний, невечірній,
Новий засіяє».

Оця віра поета відроджується знову в 1857 році, коли Шевченко вертається із заслання, і в поезії "Юродивий" запитує: «Коли // Ми діждемся Вашингтона //З новим і праведним законом? А діждемось таки колись!».

Продовжується висловлювання сподівання поета і у вірші 1859 року "Осії глава XIV":

Скажи, що **правда оживе,**
Надхне, накличе, нажене
Не ветхе, не древле слово
Розтліннеє, **а** слово нове
Між людьмй кругом понесе
І люд окрадений спасе
Од ласки ... (ката)!

Віра ця в перемогу правди зрештою знову засіяла поетові у 1860 році: «Чи буде правда між людьми? // Повинна буть, бо сонце стане // І оскверненну землю спалить!».

У своїй вірі в воскресіння української правди й відродження України Шевченко звертається в кінці свого життя до Бога... І в тогочасній молитві він передбачає, що тих дві сили: добро і зло у відродженій Україні можуть повстати знову. І з тієї внутрішньої боротьби конструктивних і деструктивних сил може розпочатись страшна боротьба, роз'єднання й занепад. І передбачаючи таку внутрішню катастрофу на порозі до повного відродження України, з якої може повторитись нова руїна української держави, Шевченко просить Бога:

Злоначинаючих спини,
І пута кутії не куй,
В склепи глибокі не муруй!
І доброзиждущим рукам
І покажи, і поможи,
Святую силу низпошли!
А чистим серцем? - коло них
Постави ангели свої
І чистоту їх соблюди!
А всім нам вкупі на землі
Єдиномисліє подай,
І братолюбіє пошли!

Як бачимо, в молитві цій Шевченко точно розрізняє дві протилежні сили, що діють у надрах української національної душі: будуючу й руйнуючу. І боротьба між ними неминуча, що принесе Україні руїну. Перша — доброзиждуща; друга — злоначинаюча. **Щ**об запобігти такій боротьбі цих двох сил, Шевченко в останній строфі молитви просить про найважніше - щоб Бог подав українському народові єдиномисліє і братолюбіє, себто єдність і братерську любов. Коли ж така єдність і любов, яку поет у Бога просить, повстануть, то все зло, що виплине з нашого розбиття й незгоди, зникне. І день єдности і братської любови, себто день відродження українського народу у найкритичнішу хвилину життя української Нації буде і днем державного воскресіння України. І в це воскресіння поет вірив до кінця свого життя і цю віру із закликом до єдності, любові і злагоди передав і нам, щоб і ми вірили й прямували до злагоди та спільними силами боролись за Україну і її повну свободу до переможного кінця.

АВТУРА ЗБІРКИ

- **БІЛЕЦЬКИЙ Леонід** – літературознавець, професор Українського педагогічного Інституту в Празі, потім – Українського Вільного Університету.
- **БОДАК Валентина** – доктор філософських наук, професор Дрогобицького державного університету імені Івана Франка.
- **ВЕРГЕЛЕС Костянтин** – кандидат філософських наук, ст. викладач Вінницького національного медичного університету імені. М.Пирогова.
- **ЗДІОРУК Сергій** – кандидат філософських наук, доцент, завідувач гуманітарного відділу Національного інституту стратегічних досліджень.
- **КОЗЛОВЕЦЬ Микола** – доктор філософських наук, професор,завідувач кафедри філософії Житомирського національного університету імені Івана Франка.
- **КОЛОДНИЙ Анатолій** – доктор філософських наук, професор, заст. директора-керівник Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України (далі – ВР ІФ НАНУ).
- **МУРАШКІН Михайло** – доктор філософських наук, професор Придніпровської державної академії будівництва та архітектури.
- **НЕДАВНЯ Ольга** – кандидат філософських наук, старший науковий співробітник ВР ІФ НАН України.
- **ПАВЛИЧКО Дмитро** – народний поет України, координатор Народного комітету захисту України, співавтор Акту проголошення незалежності України.
- **САГАН Олександр** – доктор філософських наук, професор, провідний науковий співробітник ВР ІФ НАН України.
- **СТЕПОВИК Дмитро** – доктор мистецтвознавства і богослов'я, професор Київської духовної академії УПЦ Київського Патріархату.
- **ПАВЛЕНКО Павло** – доктор філософських наук, провідний науковий співробітник ВР ІФ НАН України.
- **ФИЛИПОВИЧ Людмила** – доктор філософських наук, професор, завідувач відділу історії релігії і практичного релігієзнавства ВР ІФ НАНУ.
- **ЧУПРІЙ Леонід** – кандидат філософських наук, докторант Національного інституту стратегічних досліджень.
- **ШЕВЧЕНКО Віталій** – доктор філософських наук, професор, головний науковий співробітник ВР ІФ НАН України.

«РУССКИЙ МИР» КИРИЛА НЕ ДЛЯ УКРАЇНИ

Збірка наукових статей

Наукове видання

За редакцією професора А.Колодного

В збірці статей «Русский мир» Кирила не для України» розкривається імперсько-експансіоністська сутність цього утверджуваного предстоятелем Московського Патріархату Кирилом проекту. Розглядаючи особливості Українського Східного обряду, Українського Православ'я і питання повної придатності української мови для проголошення християнських істин, автори статей в такий спосіб засвідчують ворожість щодо всього українства Московської Православної Церкви з її «русским миром», наголошують на зримих прагненнях Російської влади використти останню для нової колонізації України.

Ум. друк. арк. **22,5**.
Наклад **200** прим.
Оригінал-макет та дизайн**: П. Павленко**

01001. Київ-1, вул. Трьохсвятительська, 4, к. 301.
Українська Асоціація релігієзнавців